

BARANYAI
MŰVELŐDÉS

1970

ÁPRILIS

BARANYAI MŰVELŐDÉS

BARANYA MEGYE TANÁCSA VB
MŰVELŐDÉSÜGYI OSZTÁLYA KIADVÁNYA

A szerkesztő bizottság tagjai:
BÁRDI LÁSZLÓ, LIPPENSZKY ISTVÁN, NÁGEL LAJOS,
PÁKOLITZ ISTVÁN, DR. SZÁNTÓ KÁROLY,
TIMÁR IRMA, DR. VARGHA KÁROLY

Szerkesztő:
ANTAL GYULA

Címlapterv:
VICTOR VASARELY
(The Unesco Courier)

A kiadásért felelős:
BERNICS FERENC,
a Művelődésügyi Osztály vezetője

Szerkesztőség:
Baranya megyei Tanács VB
Művelődésügyi Osztálya
Pécs, Széchenyi tér 9. Telefon: 22-10.

Megrendelhető a szerkesztőség címén

KOSZTOLÁNYI DEZSŐ

TANÁR AZ ÉN APÁM

*Tanár az én apám. Ha jár a vidéki
városban, gyermekek köszöntik ősz fejét,
kicsinyek és nagyok, régi tanítványok,
elmúlt életükre emlékezve, lassan
leveszik kalapjuk. Mint az alvajárók,
kik másfelé néznek. Hentesek, ügyvédek,
írnokok, katonák, s olykor egy országos
képviselő is. Mert nagy az én családom.
Nagy az én családom. Kelettől nyugatig,
nyugattól keletig. Nagy a mi családunk.
Mikor vele megyek, fogva öreg karját,
vezetve az úton, a szívem kitágul,
s szívek közt énekel elhagyatott szívem.
Az én édesapám az emberek apja,
s én az embereknek testvére vagyok.*

PÁKOLITZ ISTVÁN versei:

SISIPHUS

Végzet
örök halál
és reménytelen kárhozat
lenne a büntetésed
ha csak muszájból tennéd

Eleve halálra ítélt
kihez is mennék
hogy kitudjam a föltámadás titkát:

Minden tökéletlen emberi szerzet
s minden istenek szándéka ellenére
akarod csúcsra görgetni a sziklát

És mindig újra kezded

MESEBELI

Fedél ha jégeső fölöttem
Parázs ha pipámat megtömtem
Paprikás szalonna Pohár bor
Királylány — persze elvarázsolt

Hétfejű behemót sárkánygyík
Éppenhogyan érjek a válláig
Naponként egy fejét levágva
Ne töltssem az időt hiába

1970

A

NEVELÉS NEMZETKÖZI ÉVE

René Maheu, az UNESCO főigazgatójának
ü z e n e t e

Az újév kezdetekor szeretném emlékeztetni a föld valamennyi országát arra, hogy az Egyesült Nemzetek Közgyűlése — az UNESCO javaslatára — az 1970-es esztendőt Nemzetközi Nevelési Évnek minősítette; s kérem, tegyenek meg mindent, ami módjukban áll, hogy máától fogva ez az év a nevelés területén mind minőségi, mind mennyiségi szempontból a jelentős teljesítmények éve legyen.

Napjainkban számos államban a nevelés kereteiben és tartalmában egyformán komoly változások történnek. Ahelyett, hogy belemerülnénk abba az illúzióba, hogy a viták és szenvedélyek végül is elenyésznek, jobb lenne, ha bátor kísérletet tennénk a válság megértésére és leküzdésére — egy válságéra, amelyben ezen kívül nem annyira az elképzelhetetlen összeomlás fenyegetését, mint inkább a szükségszerű megújulás ígérését kellene érzékelnünk.

Olyan világban élünk, amely pontosan szemeink előtt változik — oly világban, amelyben a népességrobbanás, a gyarmatosítás felszámolása és az ipar fejlődéséből eredő mélyreható gazdasági és társadalmi átalakulások annyi erővel járulnak hozzá a nevelés demokratizálódásához. Ugyanakkor a tudományos fejlődés felgyorsulása az ismeretanyag egyre gyorsabb és gyorsabb elavulását eredményezi, míg a tömegkommunikációs eszközök és az audiovizuális módszerek fejlődése forradalmasítja a kommunikáció hagyományos alapjait. Mindezzel együtt szóba sem jöhet az, hogy a nevelés beszűküljön, ahogyan a múltban, a jövő társadalmi vezetőinek képzésére — a szervezetek, szükségletek és eszmék néhány előre meghatározott sémájának megfelelően —, vagy, hogy felkészítse a fiatalot a létezésnek egy adott típusára. A nevelés többé nem valamely kiváltságos réteg előjoga vagy egy sajátos korra kirótt feladat; növekvő mértékben terjeszkedik ki a társadalom egészének és az egyénnek teljes élethosszig tartó megnyerésére. Ez azt jelenti, hogy a nevelésnek folyamatosnak és mindenütt jelenlévőnek kell lennie. Többé nem jöhet szóba, mint egész életre szóló felkészítés, hanem mint az élet kiterjesztése, amelyet a tudás folyamatos gyarapítása és a gondolatok szüntelen újravizsgálata jellemez.

De hogyan terjessze ki határait a nevelés, ha saját belső szervezeteibe zárva marad, s elszigetelve, mint önálló egész, az élettől és a társadalomtól? Nem csak a nevelés folyamatába beletartozó különféle elemek integrálódnak sokszor szegényesen, hanem a nevelés, mint olyan, még mindig túl gyakran szakad el az

emberi tevékenység többi részétől. Túl sok esetben van távol az iskola, a kollégium és az egyetem attól, hogy együtt éljen a közösséggel, önmaga világát alakítja ki.

Az az elektromérnök, aki — például — nem rendelkezik megfelelő szervezett eszközökkel, hogy tudását megossza azokkal a munkatársaival, barátaival és szomszédaival, akik szeretnék tájékozottságukat korszerűvé tenni; az a nevelési rendszer, amely maximálisan csupán kétszáz napot használna fel egy évben és legfeljebb nyolc órát egy nap alatt; azok az ifjú emberek, akik több évet tanultak iskolában illetve egyetemen, s képtelenek lennének eredményesen gyümölcsoztetni megszerzett készségeiket a munkaerő-piacon, mert megbuktak egyes erőpróbakon vagy vizsgákon: valamennyi egytől-egyig pazarlás — az anyagi erőforrások, az emberi képességek pazarlása — amely sehol sem tűrhető el többé, legkevésbé a fejlődő országokban.

S minthogy utaltam ezekre az országokra, hogyan haladhatnék át szóltanul az elpazarolt emberi képességek valamennyi példájának legbotrányosabbikán: névszerint az írástudatlanságon, amely még napjainkban is az emberi fajnak több, mint egyharmadát tartja a reménytelenség állapotában, mélyen a modern civilizáció szintje alatt? Mikor fogjuk már elhatározni, hogy eltüntetjük ezt a szegényfoltot a föld színéről?

Ezek azok a problémák, amelyekhez a világközösség önmagához címzett meghívót kapott a NEMZETKÖZI NEVELÉSI ÉV alkalmából, azzal a céllal, hogy bátor és ötletes megoldásokat találjanak és alkalmazzanak. És az egyetemes és élethosszig tartó neveléssel kapcsolatban utaltam arra, hogy az UNESCO felkérte a kormányokat, intézményeket és egyéneket, hogy tegyék meg az útkereséshez és az ügy előremozdításához szükséges erőfeszítéseket. Senki sem lehet vak a szerkezeti és az egyéni átalakulás mérhetetlen nehézségeiben; hogy az élethosszig tartó tanulás elképzelésébe is beleértendő, hogy nem szabad az üres szócséplés mocsarába fullasztani. Amire szükség van, az semmivel sem kevesebb, mint az iskolai és egyetemi nevelés szerves egybeépülése az iskolán kívüli neveléssel és a felnőttoktatással. — Két ágazat, amelyeket még manapság is túl gyakran tartanak periférikusnak, amikor nyilvánvaló, hogy elkerülhetetlen szerepet játszanak az emberi elme folytonos és sokoldalú formálásában. Természetesen senki sem feltételezi azt, hogy mindez bárhol megvalósítható egyetlen év leforgása alatt. De eljött valamennyiünk számára az az idő, hogy bátran és együttesen haladjunk ezen az ösvényen, amely az emberiség jövőjének az ösvénye.

A nevelés nagy válságai mindig egybeestek a társadalom és a civilizáció mélyreható változásaival. Úgy vélem, hogy közelítünk a történelemben e momentumok valamelyikéhez. Az új emberi modellek iránti szükséglet mind a társadalom, mind az egyén számára érzékelhetővé vált csaknem mindenhol. És amíg az efféle bonyodalmak felismerése kizárólag a nevelés hatáskörén jut túl, valamennyien beláthatjuk, hogy ez nevelés nélkül teljességgel elképzelhetetlen. Ezért mindent egybevetve az ember számára semmiféle haladásnak nincs realitása vagy értelme, kivéve amennyiben az az ember nevelésébe illeszkedik be és abban visszatükröződik.

Mindezért, valamennyi emberi lénynek a tanuláshoz való joga — mint a haladáshoz és megújuláshoz való joga — nevében a NEMZETKÖZI NEVELÉSI ÉVET megnyitottnak nyilvánítom, és kérem a népektől azt a nagyszabású, nemes versengést, és az államoktól azt a jószándékú együttműködést, amelytől az év sikere függ.

(Fordította: Bárdi László)

DR. BERNÁTH JÓZSEF

GONDOLATOK RENÉ MAHEU ÜZENETÉNEK OLVASTÁN

Mozgósító erejű, szuggesztív hangvétellű, nemes célokat szolgáló René Maheu üzenete, amelyben kéri a kormányokat, intézményeket és egyéneket, hogy az 1970-es év „a nevelésben mind minőségi, mind mennyiségi szempontból *a jelentős teljesítmények éve legyen*”.

Nem túlzás-e elvárni a világtól, hogy figyelmét a *nevelésre* összpontosítsa, amikor háborúk és puccsok, gazdasági erőfeszítések és lakás gondok, urbanizáció és munkatermelékenység kötik le a jelentős mértékben a hatalommal, anyagi erővel rendelkező szervek energiáját? *Nem becsüljük-e túl a nevelésügy szerepét* a társadalmi és gazdasági életben, az emberi sors alakulásában? Hiszem, hogy nem. Egyre-másra jelennek meg azok a publikációk, amelyek alapos vizsgálatok nyomán bizonyítják az iskolára fordítandó összegek sokszoros — bár nem azonnal mutatkozó — megtérülését. Jánossy Lajos szerint egy ország gazdasági fejlődése végső soron a munkaerő fejlettségétől és fejlődési lehetőségeitől függ.

Szemléletesen és pontosan fogalmaz Zsamin szovjet pedagógus-közgazdász: „A közoktatás nem vesz részt közvetlenül a nemzeti jövedelem létrehozásában. Ennek eredménye másfajta „termék”: a népgazdaság valamennyi (termelő és nem termelő) ága számára képzett káderek „előállításá”. A közoktatást, mint a szakképzett munkaerő újratermelésének szféráját, csak a szó tágabb értelmében sorolhatjuk a termeléshez... A termelés eredményeire a népgazdaság termelő ágai foglalkoztatott káderek kulturális és műszaki színvonala és képzettsége révén gyakorol hatást.”¹

Rokon gondolatokkal indítja népszerű s tanulságos könyvét Roger Gal, francia író-pedagógus: „... bár a pedagógia magára hagyva nem tud semmit megoldani, mégis a kezében van a jövő kulcsa. Nem a pedagógia oldja meg a technikai, gazdasági, társadalmi vagy politikai problémákat, de nélküle semmilyen rendszer, az emberi sors semmiféle megjavítása nem lehet tartós.”²

Bennem azonban — az üzenet olvasása után — nemcsak az a kérdés fogalmazódott meg, hogy nem értékeljük-e többre a pedagógiát, mint szabadna (s igyekeztem bizonyítani, hogy nem), hanem az is, hogy *mire érdemes gondolni* nekünk itt *Magyarországon* és szűkebb pátriánkban, *Baranyában* 1970-ben, a

¹ Az oktatás gazdaságossága. Szerk.: Illés Lajosné. — Tankönyvkiadó, Bp., 1966. 11. old.

² Roger Gal: Hol tart a pedagógia? — Gondolat Kiadó, 1967. 15. old

Nevelés Nemzetközi Évében? Mert hiszen a mi gondjaink nem a népességrobbanással vagy a gyarmatosítás felszámolásával kapcsolatosak, bár a múlt öröksége törekvéseiknek sok mindenben határt szab.

Szívem szerint azt javasolnám, hogy a tanügyirányítás emberei, az iskolák igazgatói, nevelői, az ifjúsági szervezetek képviselői az erők koncentrálásának, a lényeges, alapvető feladatok megragadásának alkalmaként értelmezzék az UNESCO főigazgatójának kiáltványát. Úgy vélem, mi akkor kapcsolódunk kellő értelemmel ehhez a — feltehetően kibontakozó — mozgalomhoz, ha figyelmünket és energiánkat nem csak a tanulók küllemére, munkánk írásos dokumentálására, az elnöiesedésre, a „mellékes” előteremtésére, a táblakép esztétikájára, a külső formális kapcsolatok építésére, az iskolabál rendezésére, a továbbtanulók számarányának növelésére, a tízpercek rendjére stb. fordítjuk, hanem rangsort állítva a generális tennivalókra, csomópontokra mozgósítunk minden erőt. Mondhatná valaki, hogy ehhez sok pénz kell. Kétségtelen: pénz is. Én azokkal vagyok egy véleményen, akik azt mondják, hogy „a szocialista iskola központi alakja, az oktatás minden egyéb feltételét megelőző, legfontosabb faktora maga a pedagógus.”³

Négy meghatározó pedagógiai tennivalót említek.

Az egyik az, hogy *nagyobb rangja, becsülete lehetne a nevelésnek*. Ha a nevelést, mint legfőbb iskolai tennivalót elfogadjuk, akkor szükségképpen csak részeredmények jelzői a tantárgyi kalkulusok. Tudom — saját küszködéseim alapján is —, hogy oktatási rendszerünk tanóracentrikussága megnehezíti néhány nevelési feladat teljesítését, de a tanórában sem szabadna csupán *anyagátadást* látni.

Jellemző, ahogyan az egyik tanárjelölt volt nevelőjét minősítette. Magyar és történelmet tanított — precízen, megbízhatóan. A nagy történelmi események azonban csak dátumaikban különböztek egymástól. „Bevágható adattá zsugorodott a magyar és a világirodalom is. *Soha egy műhöz nem fűztünk hozzá egyetlen saját gondolatot sem.*”⁴

És mennyire igaz, hogy a tanításnak csak úgy van értelme, ha *gondolkodni, látni, érezni tanít*.

Innen adódik, hogy fából vaskarika valakire azt mondani, hogy jól oktat, de rosszul nevel. „Az a nevelő, aki nem lát személyiséget a diákban, aki nem képes a diákkal emberi kapcsolatba kerülni, aki nem véteti észre, hogy a történelem nem statisztikák halmaza, hanem osztályharcok sorozatában való fejlődése az emberiségnek, akinek tanítványai minden fizikai törvényt megtanulhatnak, de nem tudják megérteni, hogy a világ anyagi — az *rossz nevelő és rossz oktató*, tanítványainak nem lesz világnézetük, bennük minden adat csupán megtanult tény marad, nem tudnak bírálni, és sunyi módon úsznak az árral.”⁵

A másik nagy feladatot abban látom, hogy a *diák önként „akarja” saját fejlődését*. Érdemes lenne egyszer megszámolni, hogy akárcsak egyetlen nap alatt hányszor hangzik el a „hangosban” ez a szó: kell. Nem arról van szó, hogy a nevelőmunkában nincs helye a kényszernek, de mindent erre építeni s állandósítani súlyos pedagógiai félreértés.

³ Miklósvári Sándor: A pedagógus hivatása és a pedagógusképzés. — Köznevelés, 1970/3. 9. old.

⁴ Kéryné Sós Júlia: Tanárok élete és munkája. — Akadémia Kiadó, Bpest, 1969. 42. old.

⁵ Dr. Fekete József: Az iskolai nevelési tevékenység irányítása, különös tekintettel az igazgató szerepére. — Fővárosi Pedagógiai Tanácskozás, 1968. 46. old.

Ahhoz, hogy a növendék akarja a maga fejlődését, érdemes megfontolnunk, miként tehetjük vonzóbbá az iskolát, a érdeklődés kielégítésének műhelyévé, aholis „azt kell megtanítani, hogyan lehet tanulni 60 éves korig, talán azon túl is, hogyan kell felújítani 5—10 évenként tudásunkat.”⁶

Ma már nyilvánvaló, hogy az igazi képzettséget nem elsősorban a felhalmozott tudás mennyisége, hanem az ezt felhasználó képességek fejlettsége adja.⁷ Itt csupán azt szükséges hangsúlyozni, hogy a tanulás, önképzés eszközei között száz meg száz év múlva is megmaradnak a *könyvek*.

A harmadik teendő onnan adódik, hogy „az iskola alapvető feladata nem az, hogy *kizárólag önmagából sugározza* a leghatékonyabb nevelőhatásokat, hanem az, hogy a különböző hatásokat feldolgozva, értelmezve, összegezve, azokra építve vagy azokkal szembeszállva érvényesítse a maga pozitív, meghatározott irányba állított befolyását.”⁸ Iskoláink sokféle kapcsolatban vannak az őket körülvevő valósággal, mégis jogos a kíváncsóság, hogy e kapcsolatok a nevelés ügyét szolgálják s illeszkedjenek be az oktató-nevelő munka egészébe. A tanulók iskolán kívüli életének széles sávjai nem eshetnek ki az iskolai közösség szemhatárából. Az iskola nem maradhat pusztán tanintézmény: az ifjúság egész életére és tevékenységére kell kiterjesztenie befolyását.⁹

Végül hadd említsem az oktatás-nevelés korszerűségének azt a sarkalatos pontját, amely *a nevelőmunka mérésével és a tanárok önképzésével kapcsolatos*. Igaz, hogy az oktatási eredmények mérésénél is nehezebb a nevelés eredményeinek vizsgálata. De ezt csak az jelentheti ki, aki már tett ilyen irányú lépéseket. Az viszont tudja, hogy nevelőmunkánk eredményességét nem érzékelhetjük a leadott órák számával, az akciók mennyiségével és csak kellő körültekintéssel lobogtathatjuk a magunk gyártotta tanulmányi átlagokat. Azt hiszem, nem keresztülvihetetlen mérési mód a végzett növendékek életútjának figyelemmel kísérése, annak számbavétele időnként, hogy az iskola hány boldog embert nevelt, indított útjára.

Az effajta „mérés” sokakat rádöbenthet a rendszeres önművelés, ismeretkiegészítés és felfrissítés, munkánk kemény kontrolljának szükségességére. Sokaknál ez nem idő kérdése, hanem tunyaság, restség, szellemi érdektelenség. „Semmi egyéb sem pótolja azt, amit csak ki-ki saját maga szerezhet meg, a szellemi élményt és izgalmat, a gondolkodás örömet.”¹⁰

Úgy gondolom, ezek azok a problémakörök, amik különös figyelmet érdemelhetnének nálunk 1970-ben, a Nevelés Nemzetközi Évében.

⁶ Marx György: A tanulás és alkotás kora. — Népszabadság, 1968. május 8.

⁷ Dr. Kelemen László: Gondolatok a pedagógia jövőjéről. Társadalmi Szemle, 1969. december.

⁸ Szarka József: Az V. Nevelésügyi Kongresszus tézisei. Pedagógiai Szemle, 1969/7—8. 579. old.

⁹ Pataki Ferenc: Nevelésügyünk és a szociológia. Társadalmi Szemle, 1968. november.

¹⁰ Tamás István: Nem idő kérdése. Népszabadság, 1968. január 16.

PÁLYAVÁLASZTÁSI MUNKA A MOHÁCSI GIMNÁZIUMBAN

Megyénkben mintegy három éve folyik szervezeten a pályairányítással, pályaválasztással foglalkozó felelősök képzése, előkészítése. A pályaválasztási felelősök különböző értekezletein, tanfolyamjellegű összejöveleink széles skálájú elméleti ismereteket nyújtó előadásokat hallgattunk. Természetesen a pedagógus tevékenységében e területen is annyit ér az elmélet, amennyit abból a gyakorlati munkában eredménnyel hasznosítani tud. E cikk keretében nem is az elméletről szólnék, hisz az különböző kiadványokban, folyóiratokban megtalálható, hanem inkább a középiskolai gyakorlati munkáról.

Hogyan és mennyire valósíthatók meg a pályairányítás, pályaválasztás elvei, milyen problémákat vetnek fel a gyakorlati munkában és milyen e munka hatékonysága?

Természetes az, hogy ilyen jellegű tevékenységet a pályaválasztási felelősök rendszerének kialakítása előtt is folytattak a pedagógusok, amely azonban az esetek többségében kampányszerű és nem következetesen megtervezett, folyamatos munkát jelentett a gyakorlatban. Az utóbbi — mondhatni kísérleti — három év éppen arról győzött meg, hogy ezt a munkát már a tanulók középiskolába kerülésekor meg kell kezdeni és a négy éven át folyamatosan végezni. Így az elvégzendő feladatok hosszabb megvalósítási időszakokra oszlanak és könnyebben, célszerűbben valósíthatók meg. A munkát évfolyamonkénti bontásban súlypontoszni lehet anélkül, hogy különösebb többletmunkát jelentsen az osztályfőnököknek, hiszen a pályaválasztási munka gyakorlati része nem választható el az egyéb oktató-nevelő tevékenységtől, hanem annak szerves részeként végezhető. Nem különálló feladat vagy tevékenységi forma, ugyanakkor igen lényeges — hisz nem lehet közömbös egyetlen pedagógus számára sem — mi lesz a végzett tanulók sorsa, hová kerülnek az érettségi után.

A pályairányítással, pályaválasztással kapcsolatos teendőink már a tervezés időszakában megfelelő hangsúlyt kell kapniuk. Az iskolavezetés feladata megtervezni és megszervezni a kapcsolatot a pályaválasztást megkönnyítő iskolán kívüli tényezőkkel, szervezetekkel; nevezetesen a Baranya megyei Pályaválasztási Tanácsadóval, amely kiadványaival és egyéb módon jó tájékoztatást ad tanulóinknak a megyei továbbtanulási és egyéb elhelyezkedési lehetőségekről. Módot nyújt arra, hogy a legproblematicusabb gyerekek egyéni tanácsadásban részesüljenek és készségesen bocsát osztályfőnökeink rendelkezésére segéd-eszközöket (tesztlapokat). Megfelelő kapcsolatunk van a járási és városi munka-

ügyi osztályal, amelyek révén tanulók megismerkedhetnek a járási, városi elhelyezkedési lehetőségekkel. Előbbiekhez hasonló szerepet tölt be kapcsolatunk a helyi 502. sz. MüM. Ipari Szakmunkásképző Intézettel. Ugyancsak a szervezés körébe tartozik az iskolaorvossal kialakított kapcsolatunk, valamint a tehetőséges fizikai és mezőgazdasági dolgozók gyerekei nyári előkészítő tanfolyamának lebonyolítása.

Az *osztályfőnöki munkaközösség* már konkrétabb feladatokat jelöl meg. Itt jegyzem meg, hogy a munka hatékonyabbá tétele érdekében nem lenne célszerűtlen egy, az osztályfőnöki munkaközösség mellett, vagy annak keretében működő, úgynevezett *pályaválasztási csoportot alakítani*. E csoportnak olyan feladata lehetne, hogy a pályairányítással, pályaválasztással kapcsolatos négy évi folyamatos feladatokat feldolgozná évfolyamszintekre és egy-egy tanévre is súlypontosná azokat.

Az osztályfőnöki munkatervvel szinkronban készül az osztály KISZ alapszervezet munkaterve, ahol ugyancsak helyet kapnak a pályaválasztással kapcsolatos igények. Pályaválasztási szempontból igen hasznos kapcsolat teremtése az üzemekben dolgozó KISZ fiatalokkal. Ez a kapcsolat a Városi KISZ Bizottság által szervezett klubfoglalkozások keretében realizálódik, a klubtagok szervezése pedig KISZ alapszervezeteink munkatervi feladata. Az ilyen tervezési, szervezési feladatok elvégzése után a tevékenység oroszlánrésze az *osztályfőnökre* hárul, aki a tanulókkal csoportosan és egyénileg foglalkozik.

Az első évfolyamon tanulóink egy részével már tulajdonképpen a tanév megkezdése előtt alkalmunk van foglalkozni a fizikai és mezőgazdasági dolgozók gyermekeinek nyári előkészítő tanfolyamán. A múlt nyár tanfolyamán részt vett tanulók közül jelenleg 12 van iskolánkban és közülük félévkor mindössze egy bukott meg. Tanulóink nagy többsége már, ha nem is pontosan meghatározott, pálya vagy foglalkozási elhatározottsággal jön a gimnáziumba. Pályairányítási, pályaválasztási szempontból ennek a szándéknak a megismerése az első feladat. Keresni kell azokat a tényezőket, amelyek közrejátszanak ennek — az esetek többségében optimista — elhatározásnak a kialakításában (szülők, ismerősök, esetleg önállóság stb.). Az első osztályban az évi munka legfontosabb feladatának látszik annak felderítése, hogy milyen környezeti hatások befolyásolják a tanulót (elsősorban szociális körülmények). Ebből a szempontból igen lényegesek a családlátogatások. Az első év fontos feladatai közé tartozik a tanulók néhány lényegesebb személyiségjegyének megállapítása is. Ennek érdekében már a tanévkezdés előtt megkapják osztályfőnökeink a tanulók általános iskolai jellemzését. Sajnos ezekre a tanulói jellemzésekre nem támaszkodhatunk eléggé, — néhány kivételtől eltekintve — mert azok még manapság is gyakran sablonosak, nem a leglényegesebb megállapításokat tartalmazzák. Ebből következően a tanuló megismerését szinte előlről kell kezdenie az osztályfőnöknek.

A következő tanévtől — a januári pályaválasztási felelősök továbbképzésekor kapott útmutatás alapján — megkíséreljük, hogy első osztályos tanulóinkat a pályaválasztás szempontjából csoportokra osztjuk, és ezekkel a csoportokkal foglalkozunk, természetesen nem mondunk le az egyéni foglalkozásban rejlő lehetőségek, előnyök alkalmazásáról sem.

A második *évfolyamon* kerül tanulóink nagy többsége a legnehezebb helyzetbe — egyrészt az általános iskoláinál gyengébb tanulmányi átlag, másrészt az életkori sajátosságokból fakadó problémák miatt. Az általános hangulat peszsimista és — a legtehetségesebbek kivételével — úgy érzik, nem valósulhat

meg korábbi elképzelésük. Különösen igaz ez a bejáró tanulókra, akiknek nagy része fizikai dolgozó gyereke is egyúttal és nincs sok reményük arra, hogy ott-hon hathatósabb segítséget kapjanak. Úgy vélem — és ezt az eddigi tapasztalatok is igazolják — itt kell a tanulóknak a legsokoldalúbb segítséget, biztatást nyújtani jövőjük formálása szempontjából. Ebben az időszakban kell a *szülőket* is aktivizálni gyerekük érdekében. Felmérések tapasztalata alapján nagy részük nem avatkozik hathatósan gyereke ügyeibe, hanem az iskolától várja a „megváltást”. Nagyon sok esetben találkozhatunk egy régi, helytelen szemlélettel, mely az érettségi megszerzését tartja maximális elérendő célnak (igaz az is, hogy csökkenő tendenciát mutat ez a szemlélet). A „talajukat vesztett” tanulók érdekében feltétlenül egészséges együttműködésre van szükség az iskola és a szülő között, amit az osztályfőnöknek feltétlenül ki kell alakítania. A másik súlyponti kérdés ezen a fokon a *pályaismeret és önismeret* szélesítése, bővítése (élménydolgozat). Lássá be a tanuló, hogy követelmény szintjükben eltérő, de lényegükben vannak azonos vagy egymáshoz közelálló pályák (egyetem, főiskola, felsőfokú technikum, szakmunkás). Tudatosítani kell, hogy a társadalom számára mindegyik fontos és ha valaki jól elvégzi munkáját adott területen, a társadalom részéről ugyanolyan megbecsülésben lesz része. Ebben a munkában sok segítséget adhat a „Szakmák, foglalkozások” c. kiadvány. Szükséges beszélni a majdani felvételi vizsga anyagát képező tantárgyakról, amelyeknek eredményeit felvétel szempontjából a második osztálytól veszik figyelembe. Ugyancsak ezen az évfolyamon irányítjuk — elsősorban a fizikai dolgozók tehetséges gyerekeit — a különböző *szakkörökre*. A szakkörre irányítás problémáját az osztályfőnök az osztályban tanító kartársak bevonásával, együttműködésével oldja meg. Komoly segítséget nyújthat a tanulók irányításában a kollégium is.

A *harmadik évfolyamon* hangsúlyozott szerepet kap a *pályakövetelmények* tudatosítása és azok összevetése a tanuló *képességeivel*, amiben már komoly szerepe van a tanuló önismeretének. A „reális éneszmény” kialakítására kell törekedni. Egy másik lényeges tennivaló — ez elsősorban a helyes pályairányultságú tanulók csoportjára vonatkozik — a leendő pálya érdekében végzett *ön-tevékenységre* ösztönzés (tudományos irodalom, pályamunkák írása, részvétel különböző tanulmányi versenyeken stb.). Fokozott gondot kell fordítani olyan *élmények* nyújtására, melyek révén a tanuló *érzelmileg* kerül közel, vagy azonosul a választott pályával. Iskolánkban a tanulmányi kirándulások keretében a harmadik évfolyamon országjárás szerepel. Ennek megtervezésekor valamely *üzem vagy intézmény megtekintése* kötelezően szerepel a programban. Az osztályfőnök, tanulói irányultságának figyelembevételével úgy tervezi meg a kirándulást, hogy pályaválasztási szempontból leghasznosabb lehessen (könnyebb a tervezés a tagozatos osztályoknál). Bár lehetőségeink korlátozottak, a pályaválasztás érzelmi oldalát segíti a tanulók nyári munkavállalásának irányítása. Az *élménybeszámoló* adta lehetőségeket is ide sorolhatjuk. Meg kell szerveznünk további munkánkban annak lehetőségét, hogy egy-egy szakember osztályfőnöki órák keretében beszéljen munkájáról, munkahelyéről. Ebben a munkában komoly támogatást tudna adni a szülői munkaközösség is. Ugyancsak a harmadik évfolyamon már fel kell vetni a várható *társadalmi igény* kérdését is. Különösen indokolt ez abban az esetben, ha adott osztály tanulói valamely pálya felé tömegesen irányulnak (divatos szakmák). Hangsúlyozott szerepük van a pályaválasztás e szakaszában az *egyéni beszélgetéseknek*, de előtte — ismerve a várható társadalmi igényeket és a tanuló adottságait — célszerű a szülők véleményét, elképzelését és lehetőségeit is megismerni.

A negyedik osztályban a központi helyet már a konkrét elhatározás és döntés foglalja el. Úgyelnünk kell arra, hogy a sokoldalú segítségnyújtás mellett a tanuló végül is *egyénileg* döntsön pályájáról. A negyedik osztályos tanulók szülőinek januárban szoktuk megtartani a *pályaválasztási szülői értekezletet*. Ezen résztvesznek a már előbbieken említett, iskolán kívüli tényezők, szervezetek képviselői is, akik ekkor már konkrét lehetőségeket tudnak ismertetni azok számára, akik szakmát óhajtanak tanulni, vagy munkába kívánnak állni. Ennek az értekezletnek nagy a jelentősége, hiszen a tanulók többségének jövőjét érinti. A félév után szoktak megjelenni a különböző egyetemek, felsőfokú intézmények *tájékoztatói* is, amelyek ugyancsak konkrét lehetőségeket tartalmaznak a továbbtanulni szándékozók számára. A társadalmi igényekre e vonatkozásban is gondot kell fordítanunk. Mindezen teendők elvégzése után a végleges döntésig elegendő idő marad az esetleges módosításokra, változtatásokra, ahol ez szükséges.

Nem a teljesség igényével szóltam pályaválasztási munkánkról, hiszen az folyamatos és annak is kell lennie, ha eredményt várunk tőle. Csak néhány súlyponti teendőt emeltem ki az egyes évfolyamokon, amelyek mellett az egyéb ide tartozó területeken természetesen folynak és bővülnek más tevékenységi formák. Az utóbbi három év eredményei azt bizonyítják, hogy érdemes és szükséges a pályairányítással, pályaválasztással foglalkozni.

1967-ben 159 tanuló érettségizett iskolánkban, felvételi vizsgát tett 92 tanuló, ebből 31 a felvettek száma — ez 33,7%. 1968-ban 175 tanuló érettségizett, ebből felsőfokú intézménybe jelentkezett 67 (ebből fizikai dolgozó gyereke 41, a jelentkezettek 61,2%-a). Felvételt nyert 31 tanuló, a jelentkezettek 46,2%-a (a felvett tanulókból fizikai dolgozók gyereke 20, a felvettek 64,5%-a). Az érettségizett tanulók közül 57 szakmát tanul, 79 állt munkába. 1969-ben 114 tanuló érettségizett. Felsőfokú intézménybe jelentkezett 54, felvételt nyert 35. Felsőfokú intézményben felvételt nyert az érettségizettek 30,7%-a; a jelentkezettek 64,8%-a. A felvettek közül 22 fizikai dolgozók gyereke, a továbbtanulásra jelentkezettek 62,8%-a. Az érettségizettek közül 36 tanul szakmát és 27 állt munkába. A munkába állókkal kapcsolatosan megjegyezném, hogy mindhárom évben működött iskolánkban egy mezőgazdasági jellegű szakközépiskolai osztály, melynek tanulói nagyobb részben a tagozat jellegének megfelelő szakmunkás munkakörben helyezkedett el.

A számszerű eredmények évről-évre azt bizonyítják, hogy egyre több végzett tanulónk találja meg helyét megnyugtató módon akár felsőfokú intézményben, akár ipari tanulóként, vagy éppen, mint fizikai, vagy egyéb dolgozó. Az eredményeket természetesen még tovább lehet fokozni. Ehhez azonban a leghatékonyabb eljárások, módszerek alkalmazása szükséges, és azokat tudatosan, célszerűen kell beépítenünk iskolai oktató-nevelő munkánk folyamatába. A munka hatékonysága fokozása szempontjából szükséges lenne, hogy az osztályfőnökök is legalább olyan szintű képzést kaphassanak, mint a pályaválasztási felelősök az elmúlt három évben (megítélésem szerint önképzéssel nem oldható meg teljességében ez a munka). Amíg ez a kérdés megoldódik, vagy megnyugtató elintézés nyer — esetleg központilag — addig is sokat segíthet a pályaválasztási munkában dr. Rókusfalvy Pál „Pályaválasztás, pályaválasztási érettség” c. munkájának feldolgozása az osztályfőnöki munka keretein belül oly módon, ahogy ez a pályaválasztási felelősök legutóbbi képzésén tanácsként elhangzott.

7. OSZTÁLYOS TANULÓK PÁLYAVÁLASZTÁSA

(A Baranya megyei Pályaválasztási Tanácsadó 1969-ben, 2000 tanuló körében végzett felmérése alapján)

A 7. OSZTÁLYOSOK TOVÁBBTANULÁSI, ELHELYEZKEDÉSI SZÁNDÉKA

A tanulók pályaválasztási szándékát a következő táblázat mutatja:

Megnevezés	Fiú	%-ban	Leány	%-ban	Együtt	%-ban	1968. évben %
Középiskolában kíván tanulni	281	27,6	451	42,9	696	35,2	30,5
Szaktanulmányok elvégzésében vesz részt	523	51,9	336	34,7	859	43,5	45,7
Dolgozni akar	159	15,9	161	16,7	320	16,2	12,2
Otthon marad	23	2,3	30	3,1	53	2,7	11,6
Nincs elképzelése	23	2,3	26	2,6	49	2,4	—

A tanulók pályaválasztási szándéka összességében meglepően *reális képet* mutat. Ezt szemlélteti az elképzelések mellett álló 1968. évi tényleges továbbtanulás és elhelyezkedés. Ha a középiskolai és a szaktanulmányok elvégzésében arányt egymáshoz viszonyítva vizsgáljuk, fel kell figyelni arra a jelenségre, hogy öt évvel ezelőtti adatok szerint a 8. osztályosok közül minden második jelentkezett középiskolába és minden harmadik szaktanulmányok elvégzésében; jelenleg ez az arány a szaktanulmányok elvégzés javára változott meg. Ez magyarázható az oktatási struktúra megváltozásával is, de a jó és széleskörű pályaválasztási propaganda is befolyásolta a tanulók középiskolai vagy szaktanulmányok elvégzését.

1. Középiskolai továbbtanulás

A tanulók középiskolai továbbtanulási szándékánál szembevetendő az a semmiképp sem egészséges, de érthető jelenség, hogy a leányok csaknem kétszerese választja ezt az iskolatípust (281 fiú és 415 leány). Ez többnyire azzal magyarázható, hogy a leányok részére korlátozottak a szaktanulmányok elvégzési lehetőségei.

A pályaválasztási felelősök, osztályfőnökök részére hasznos tanulsággal szolgál a középiskolát választók tanulmányi eredményének alakulása:

Tanulmányi eredmény	Fiú	%-ban	Leány	%-ban	Összes	%-ban
5 —4,7	56	20,0	82	19,8	138	19,8
4,6—3,7	162	57,6	229	55,2	391	56,2
3,6—2,7	53	18,9	80	19,3	133	19,1
2,6—	6	2,1	21	5,0	27	4,0
1	4	1,4	3	0,7	7	0,9

Mivel a megyei és méginkább a pécsi középiskolákban tapasztalataink szerint az általános iskolai tanulmányi eredmények kb. egy része egész joggal romlanak, aggasztó a 3,7 alatti eredménnyel középiskolába jelentkezők nagy száma.

2. Szakmunkásképzés

A szakmunkásképzést több tanuló választotta, mint a középiskolát (35,2%-kal szemben 43,5%) A magas létszámú jelentkezés ellenére a megyei felvételi keretszám nem telne be. Az adatokból arra következtethetnénk, hogy a leányok egyharmadának szakmaválasztása megnyugtató, valójában a lehetőségekkel szemben ez is sok. A felmérésből kiderült az is, hogy a szakmát választó tanulók egynegyede elégséges, vagy elégtelen tanulmányi eredményű. Félő, hogy a szakmát nem tudja elsajátítani, ezért a nevelő munkában nem szabad ezt a réteget figyelmen kívül hagynia: a tanulókkal meg kell értetni, hogy a szakmunkásképzésben is magasak a követelmények, ezekre az általános iskolában tudatosan elő kell készülniük. A gyengébb tanulmányi eredményű (képeségű) tanulóknak lehetőleg olyan szakmát kell ajánlani, amelyeknél kevésbé van szükség az elméleti ismeretek állandó alkalmazására. (Pl. egyes szolgáltató szakmák, bár ezeknél is magasak az elméleti követelmények a szakmatanulás során.)

3. Közvetlen munkába állás

A felmérés szerint a tanulók 16,2%-a közvetlenül munkába kíván állni. Ez a magas szám a 14—15 évesek részére kínálkozó munkalehetőségekhez képest magas. Helyes pályairányítással a fiúk egyharmada (természetesen az erre alkalmasak) átirányítható szakmunkásképző iskolába, a leányok munkába helyezése viszont gondot jelent. A pályaválasztási munkában tehát a nevelők azoknak a fiúknak, akik közvetlenül munkába akarnak állni, de képességeik, rátermettségük alapján alkalmasak szakmatanulásra, feltétlenül a szakmatanulást javasolják és segítsenek megfelelő szakma kiválasztásában. A leányok elhelyezkedési szándékánál is szükség van tanácsra. Különböző készségek kellenek a betanított ipari munkához, a kisegítői tevékenységhez, a mezőgazdasági munkához stb. A munkába állók tanácsadása eddig háttérbe szorult, pedig a gyakorlatban ez minden tizedik tanulót érint.

A tanulók pályaválasztása a szülők foglalkozása szerint

A megkérdezett tanulók 73,7%-a fizikai, 19,5%-a szellemi és 4,4%-a egyéb alkalmazotti pályát választott (2,4%-nak nincs elképzelése). Ez a kép összességében megfelel a megye gazdasági szerkezetének (jelenleg az összes foglalkoz-

tatottak 80%-a fizikai, és 20%-a nem fizikai dolgozó). Az eltérések akkor mutatkoznak, ha az egyes rétegek pályaválasztását egymáshoz viszonyítva nézzük:

Szülők foglalkozása	Fizikai munkát választ		Szellemi munkát választ		Egyéb munkát választ	
	fő	%	fő	%	fő	%
Munkás szülő gyermeke	946	80,8	177	15,1	48	4,1
Mg. munkás szülő gyermeke	382	84,9	58	12,9	10	2,2
Értelmiségi	49	30,7	103	64,4	8	4,9
Egyéb	79	53,8	43	29,3	25	16,9

A munkás szülők gyermekei közül a vidéki tanulók magasabb számban választanak fizikai munkát, az értelmiségi munkakört viszont a városi tanulók részesítik előnyben (13%-kal szemben 18,5%).

Az értelmiségi szülők gyermekeinek kétharmada szellemi pályát választ. Egy-két tanuló kivételével pályaválasztásuk önismereten és pályaismereten alapul. Az értelmiségi származású tanulók a pályaválasztásban is előnyösebb helyzetben vannak tanuló társaiknál. A nevelői munkában fontos feladat a munkás családi környezetben élő tanulók alaposabb pályaválasztási előkészítése (szakkörök, külön foglalkozás stb.).

Összefüggést találunk a fizikai-szellemi munkakör választása és a tanulmányi eredmény között. A kitűnő, jeles munkásszármazású tanulók kisebb arányban választják a fizikai munkát, a jó rendű tanulók közül a munkásszármazásúak viszont nagyobb létszámban képzelnek el fizikai pályát, mint az értelmiségi származásúak. A munkás származású, jó rendű tanulók 65%-a fizikai, 35%-a szellemi pályát választ, az értelmiségi családok gyermekei 30%-ban fizikai, és 70%-ban szellemi pályára készülnek. A 3,7 alatti tanulók 4,4%-a — 53 tanuló — választ szellemi pályát. A tanulók nemenkénti megoszlása is befolyásolja a fizikai és szellemi munkakör választását.

A leányok közül többen választják a szellemi foglalkozásokat:

vidéken	40 fiú, 70 leány
városban	23 fiú, 46 leány

A leányok részére a szellemi pálya a többi munkakörnél jobb megélhetést biztosít, — a fiúk esetében ez nem általános.

A felmérésből kiderül, hogy a vidéki tanulók magasabb arányban választják szüleik foglalkozását, mint a városban lakók:

A szülők foglalkozása:	Milyen pályát választ:	Vidék:	Város:	Eltérés:
Munkás	fizikait	82,0%	78,0%	— 4 %
Mezőgazdasági munkás	fizikait	86,3%	65,7%	— 20,6%
Értelmiségi	szellemit	65,4%	62,3%	— 2,1%
Egyéb	egyéb pályát	10,5%	4,8%	— 5,7%

Ezek a számok, arányok — ha kis mértékben is — de a város és a falu közötti társadalmi mobilitás különbözőségének kifejezői is.

A szülők elképzelése csaknem megegyezik a tanulók pályaválasztásával:

Szülők foglalkozása:	Fizikai:		Szellemi:		Egyéb:		Nincs:	
	Tanuló	Szülő	Tanuló	Szülő	Tanuló	Szülő	Tanuló	Szülő
Munkás	946	866	177	179	48	49	—	109
Mg. munkás	382	370	58	47	10	8	—	35
Értelmiségi	49	33	103	105	8	6	—	24
Összesen:	1456	1337	381	372	91	70	49	187

A szülők tehát nagymértékben befolyásolják 13—14 éves gyermekük pályaválasztását. Ezt mutatja az is, hogy a pályaoesztönzők vizsgálatakor a „szüleidenek is ez a kívánsága” motívum harmadik helyen szerepelt a pályaoesztönzők rangsorán. Kivételt jelentenek azok a szülők — közel 10⁰/o! — akik nem foglalkoznak gyermekük pályaválasztási gondjaival.

A tanulók pályaválasztási érettsége

A kérdőívben feltettük a tanulóknak azt a kérdést: Milyen munkát kell végezned az általad választott pályán? Hogyan készülsz a választott pályádra? A tanulók válaszaiból feleletet kerestünk

- a) pályaismeretükre
- b) a választott pálya iránt érzett jelenlegi érdeklődésükre.

1. A tanulók pályaismerete

Közel kétezer tanuló közül 150-en egyáltalán nem rendelkeztek pályacéllal; vagy nem gondolkodtak még pályaválasztásukon, vagy a felméréskor „beírtak” valamilyen foglalkozást. Az elemzés szerint 1830 tanulóból 200 (!) ismeri a választott pálya munkatevékenységét, a pályakövetelményeket. Kedvezőbb a pályát részben ismerők száma: 700 tanuló. Sajnos a tanulók fele a választott pályát nagyon gyengén, vagy egyáltalán nem, vagy tévesen ismeri. A különböző csoportok pályaismeretére a következő példákat szeretnénk jellemzőként említeni: Helyes pályaismeretet tartalmaz N. S. dencsházi tanuló (3,7 tanulmányi eredményű) válasza: „Vadőr szeretnék lenni. Télen az állatokat kell gondozni, etetni, gondozni. A lelőtt állatok szőrét, vagy árát össze kell gyűjteni. A hasznos madarakat, állatokat védelmezni kell. Az erdőben dolgozó munkásokat irányítani kell”. T. É. bogádi kislány (4,5 tan. eredm.) az óvónői hivatásról így ír: „Az óvodás gyermekekre felügyelni kell, tanítani őket. Igyekezni kell, hogy a szülőket, ha nagyon kicsit is, de pótolni tudjuk. Gondoskodni kell a gyerekekről, hogy ne szenvedjenek hiányt, amíg az óvodában vannak. Vigyáznunk és óvnunk kell egészségüket is”. A pályát részben ismerő K. F. tanuló leírása a víz-gáz-szerelő szakmáról: „Vízcsöveket, gáztűzhelyt szerelek, csatornát forrasztok majd össze.” A gyenge pályaismeretet példázza Sz. M. felsőmindszenti tanuló válasza — varrónői pályán —: „Ilyen munkát kell végezni, kiszabni és összevarrni.”

V. É. siklósi kislány egyáltalán nem ismeri az elárúsítónői szakmát: „Ez tetszik, de nem tudok róla semmit” — írja. Téves pályaismeretet mutat B. Z. szentlőrinci tanuló (3,3 tan. eredm.) könyvelői foglalkozásról írt válasza: „Szel-

lemi munkát kell végezni. Jó körülmények között dolgozni. Szépen kell írni.” A helyes pályaismeret sok tényezőtől függ. A felmérésekből egyértelműen az derült ki, hogy ahol az iskolai pályaválasztási munkát lelkiismeretesen, jól végzik, a tanulók pályaismerete megfelelőbb. (Például a siklói iskolában 120 hetedikes közül 70 tanuló ismeri az általa választott pályát.)

A személyes élményszerzés fontosságát bizonyítja, hogy a szülők foglalkozását választó tanulók részletesebben, pontosabban írták le a munkafeladatokat. (M. V. pécsváradi tanuló édesapja asztalos foglalkozását választja: „Szögelni, enyvezni, fűrészelni, csiszolni, fényezni, lakkozni, festeni, csavarozni, hordani, mérni, számolni, rajzolni kell”.)

Azok a tanulók, akik teljes érdeklődéssel — hivatástudattal — készülnek pályájukra, szabadidejükben foglalkoznak vele, szintén jól ismerik a pályán végzendő munkatevékenységet.

A tudatos készülés is feltételezi a szakma ismeretét. (L. F. pécsváradi tanuló írja, hogy szabadidejében járja az erdőt, pusztítja a káros madarakat. Erdészeti szakközépiskolába akar menni, ha nem veszik fel, erdőőri tanfolyamra jelentkezik.) A tanulók leginkább a fodrász, eladó, varrónő, kesztyűs, asztalos, kőműves, szobafestő-mázoló és erdészeti szakmákat ismerik. Általában a szerelő, műszerész szakmákról csak annyit tudnak: „Meg kell javítani a hibás rádiót, autót, tv-t, kicserélni az alkatrészeket”. A lakatos, gépszerelő, géplakatos szakmákat is csak nagy általánosságban jellemzik. A szellemi foglalkozások közül érdemes módon a művészeti, vagy a művészethez közelálló pályákat ismerik. Az erre készülő tanulók elképzeléseiket is leírják. (Belsőépítész pályát választó fiú „hangulatot akar teremteni színekkel és formákkal”, vagy zenetanár-jelölt a gyerekekkel megszerettetni a zenét. A mérnök pályát tervezéssel, kísérletezéssel jellemzik, az óvónői pálya talán az életkori sajátosság miatt közelebb áll a 13—14 éves leányokhoz, a tanítói és a tanári pályákról nagyon gyengén írnak (tanítani, nevelni kell, igazságosnak lenni. Egy-két pedagógus gyerek ír az óravázlatkészítésről, a dolgozatjavításról, a folyamatos felkészülésről).

A jogász, tisztviselő, közigazdász, könyvelői pályákról általában téves elképzelésük van tanulóknak, ez a pályák jellege miatt érthető is.

2. A tanulók pályára készülése

A választott pályát részletesen és részben ismerő tanulók általában készülnek a választott pályájukra, szabadidejükben foglalkoznak vele. Ha a választott pályát nem érik el, hasonló jellegű pályát jelölnek meg.

Az előbb említett óvónőnek készülő bogádi kislány a „Hogyan készülsz a választott pályádra?” kérdésre azt írja: „Sokat foglalkozom a kisgyermekkel. A tv-ben az ilyen adásokat mindig figyelemmel kísérem. Sokat beszélgetek felnőttekkel, akik ilyen helyen dolgoznak.” Mit csinálsz szabadidődben? — „Sokat olvasok, és kisgyermekkel foglalkozom.”

Tudatos felkészülést kevés tanulónál figyelhetünk meg (pl. Á. Z. hegedűtanár szeretne lenni, napi négy óra gyakorlással készül pályájára). Ezek elsősorban azok a tanulók, akiknek határozott hivatástudatuk van.

A tanulóknak több mint fele sablonos mondatokat ír, „tanulással, nagyobb szorgalommal készülök a pályámra”, vagy egyáltalán nem felel a kérdésre.

A tanulóknál a pálya utáni érdeklődés beszélgetésekre, olvasmányokra korlátozódik, kevesen készülnek tudatosan. A pályák „hétköznapijait” nem veszik figyelembe.

3. A tanulók pályaválasztási indítékai

A felmérés 11 pályamotivációt jelölt meg, a tanulóknak hármat kellett közülük rangsorolni. Az elemzésből kiderült, hogy a tanulók a jó kereseti lehetőségeket, a másokon való segítést (főleg a leányok) és a kedvező munkakörülményeket részesítik előnyben. A pályamotivációk közül a jó kereseti lehetőség dominál, 1700 tanuló közül elsősorban 1200 jelölte meg. Ez a jelenség az erős szülői befolyást mutatja, az „elsősorban a szülők kívánsága” pályamotiváció gyakori előfordulásával együtt (ez a motívum összesen 500 tanulónál szerepel első, második, harmadik helyen).

Általánosságban megállapíthatjuk, hogy a tanulók pályamotivációi *külsőségeken* alapulnak (jó kereset, tiszta munka stb). Meglepően kevesen választják azért az adott pályát, mert alkotásra, kezdeményezésre ad módot, mert szeretik, mert érdekes. A fiúk és a leányok belső pályaválasztási indítékai különböznek egymástól. A leányok „anyai ösztönét” tükrözi az, hogy a „másokon lehet segíteni” pályaeöztönzöt háromszor annyian választották, mint a fiúk. A fizikai munkát kisebb, az értelmiségi munkát nagyobb számban választották a leányok. A kedvező munkakörülmények is jobban dominálnak a leányoknál.

4. A pályák presztízse

A felmérésben a tanulók 30 pálya közül választották ki a számukra a legvonzóbb és az egyáltalán nem vonzó foglalkozást.

A pályaeértékelés legelső helyére — a várakozásnak megfelelően — az *autószerelő* szakma került (900 fiú közül 215 találta legvonzóbbnak). Ezt követte a *gépkocsivezető és a mérnök* pálya 93 ponttal. A tanulók közül 90 a lakatos pályát választotta, 81 fiú a kőműves, 50 fiú az asztalos szakmát jelölte meg elsősorban. A leányok pályaeértékelésében a *varrónő* áll az első helyen (900 leányból 137 jelölte meg). 132 kislány a *pedagógus* pályát tartja a legvonzóbbnak, a *fodrász* szakma szintén 132 pontot kapott. Az *ápolónői* pályát 106, a kereskedelmi eladói pályát 105 kislány választotta legvonzóbb szakmaként.

A nem vonzó pályák között az *orvosi* pálya az első. — 900 fiú közül 115 jelölte meg. — A pedagógus és vágár foglalkozást 101 fiú nem tartja elsősorban vonzónak, azt követi a színész, kőműves és a mérnöki pálya.

A leányok szintén az *orvosi* pályát jelölték meg nem vonzó szakmaként. Ezt követte az *ápolónői*, pedagógus, színész és szövő foglalkozás.

Általánosságban elmondhatjuk, hogy a tanulók a különböző szakmákat előnyben részesítik a szellemi foglalkozással szemben. A fiúk esetében kivétel a mérnöki, a leányoknál a pedagógus pálya. Ez elsősorban életkori sajátosságokból ered.

MILYEN MÓDSZEREKKEL SEGÍTSÉK A PÁLYAVÁLASZTÁSI FELELŐSÖK, OSZTÁLYFŐNÖKÖK A TANULÓK PÁLYAVÁLASZTÁSÁT?

A tanulók válaszaiból kiderül, hogy a pályák sokaságát ismerik, de nem ismerik a pályán végzendő munkafeladatokat, a munkakövetelményeket. A nevelőknek legelőször személyes élményszerzésen alapuló, jó pályaismertetéseket kell adni. Ezt csak akkor tudják megvalósítani, ha munkájukat, hivatásukat

szerető embereket kérnek meg az üzemek megmutatására, a munkafeladatok elmondására.

Ahhoz, hogy a nevelő eldönthesse, hogy a tanuló helyesen választott-e, meg kell ismernie a tanuló személyi adottságait. Ritoók Pálné „A pályaismeret és személyiségismeret jelentősége a pályaválasztásban” című cikkében az alábbi adottságok megismerését hangsúlyozza:

a) *egészség, testalkati adottságok*

(Különösen figyelemmel kell kísérni az egészségileg károsult tanulók pályaválasztását.)

b) *az értelmi képességek mérlegelése*

(Az iskolai teljesítményen kívül a tanulók egyéb speciális képességeit is meg kell ismerni!)

c) *kézügyesség—mozgásügyesség*

d) *személyiség alkalmassága*

(Vizsgálni kell a tanulók érdeklődését, pályaválasztásának indítékait, érzelmi életének kiegyensúlyozottságát, az emberi közösségbe való beilleszkedési képességét, kitartását, céltudatosságát, hivatástudatát, világnézeti állásfoglalását.)

Mindezeket tartós megfigyeléssel, beszélgetésekkel, vizsgálatokkal lehet megismerni. A tanulókról kitöltött személyi lapokban is hasznos a pályaválasztással kapcsolatos észrevételeket lerögzíteni és az egész nevelő munkában alkotó módon alkalmazni.

A választható pályák a tanulók pályaválasztási szándékának és adottságának ismeretében a nevelők külön-külön foglalkozzanak egy pályaválasztási csoporttal.

A pályájukat ismerő, jól választó tanulók esetében az egyéni foglalkozás dominál: szakkönyvek ajánlása, a pályáról fogalmazás iratása, egyéni üzemlätogató megteremtése, egy-egy nap eltöltése a választott pályán. Amennyiben az iskolai életben megoldható, hasznos a választott pályán végzett tevékenységek közül egyet-egy nap feladatul tűzni. Például pedagógus pályára készülő tanulót megbízni kisdobos vezetőséggel stb.

Az adottságoknak megfelelő, de a pályát részben vagy egyáltalán nem ismerő tanulókat a pályák munkatevékenységével kell megismertetni (például asztalos pályát választó tanulót megbízni azzal, hogy írja le egy asztalos üzemben szerzett élményeit, stb.)

A pályaválasztás nélküli tanulókat segíteni kell abban, hogy megismerjék a választható pályák sokaságát.

A tévesen választók esetében a tanulók önismeretét kell fejleszteni. Tapasztalatunk szerint ez a pályaválasztás legelhanyagoltabb területe.

A nagy vonalakban felsorolt tennivalókat mindig az egyes tanulókhöz kell igazítani. A pályaelettség kialakítása évekig tartó nevelő munka eredménye, de a tanulók „munkáséletbe” való beilleszkedése megéri a fáradságos és sok türelmet igénylő pályaválasztási tanácsadói munkát.

FIATAL NEVELŐK ANKÉTJA

Három évvel ezelőtt hívtuk össze első alkalommal a pécsi járásban működő fiatal pedagógusokat azzal a céllal, hogy megvizsgáljuk, hogyan alakultak fiatal nevelőink élet- és munkakörülményei, milyen problémák adódnak mindennapi oktató-nevelő munkájukban.

Azóta újabb 24 fiatal nevelő került a járásba. Legutóbb őket hívtuk tanácskozássra és néhány nevelőt azok közül, akik a korábbi ankéton is résztvettek. Úgy gondoltuk, hasznos lesz, ha a beszélgetés folyamán ezek a nevelők elmondják, hogy az ő számukra hasznos volt-e az első ankét, megoldódtak-e azok a problémák, amelyek részükről akkor felmerültek.

A tanácskozás előtt írásbeli és szóbeli felmérést végeztünk a fiatal nevelők körében az alábbi témakörökben:

1. az iskolai munkával kapcsolatos problémák,
2. élet- és munkakörülmények,
3. iskolán kívüli társadalmi tevékenység.

Megkértük szakfelügyelőinket és igazgatóinkat, hogy különös figyelmet fordítsanak a fiatal nevelők munkájára, látogassák gyakrabban őket és minősítsék tevékenységüket. A sok adatból jó képet alkothattunk fiatal nevelőink munkájáról, problémáiról.

A pályakezdő pedagógusok egy részének első problémája, néha dilemmája, sőt meghökkenése akkor jelentkezik, amikor munkahelyét elfoglalja. Sok esetben nem olyan ideális körülményeket és fogadtatást talál, mint amilyent elképzel. Munkáját egy *adott* iskolában, *adott* munkakörülmények és *adott* feltételek között kell végeznie. A képzőintézethez tartozó gyakorló iskola körülményei után nehéznek tűnik egy, a mai kívánalmaknak nem megfelelő, vagy eredetileg sem iskolának épült épületben tanítani.

Köztudott, hogy a gyakorló iskolák felszereltsége sokkal jobb az iskolák átlagánál. Kell is, hogy az legyen! Jól felszerelt iskola, optimális körülmények nélkül nem is képzelhető el a hallgatók gyakorlati munkára való oktatása, a tanítási gyakorlat. A példa, az eszménykép a gyakorló iskola kell, hogy legyen. De nagy a lehangoltság, pesszimista hangulat, ha nem ugyanolyan, vagy legalább megközelítő körülmények közé kerül.

Igaz, hogy a 3 heti iskolai gyakorlatra a fiatalok különböző iskolákhoz kerülnek. Itt már alkalom adódik a differenciálásra, bár ezek az iskolák is legtöbb esetben jobbak, mint ahova a fiatal nevelő állásba kerül. Mi lenne a megoldás? Mindenképpen *több iskolát, több típusú iskolát kellene, hogy megismerjenek*

a fiatalok még a képzési idő alatt! Ennek véleményem szerint nem az lehet a módja, hogy a fiatalokat felévre kihelyezzük olyan iskolához, ahol nincs mellettük tapasztalt nevelő, aki segíthetné, irányíthatná a fiatal nevelők munkáját. Tanerőszükség enyhítésére megfelelő vezetés hiányában nem célszerű a kihelezésnek ezt a módját alkalmazni. Feltétlenül helyes az intézeti igazgatóhelyettes véleménye: „... a pályakezdés nem könnyű, ha nem áll mellettük egy tapasztalt vezető tanító... A fiatalok kapják meg a gyakorló iskolák kedvező pedagógiai légkörében az első impressziókat a tanító munkájáról.” Az azonban talán megvalósítható lenne, hogy a képzési idő alatt mintegy tanulmányi kirándulásként szakmethodikus vezetésével tekintetének meg több iskolát.

Amikor a fiatal nevelő elfoglalja álláshelyét, egy adott és sokszor nem minden hibától mentes közösségbe, nevelőtestületbe csöppen. Ebbe a közösségbe kell illeszkednie, meg kell találnia benne a helyét. Nem könnyű dolog ez! Különböző korú, különböző érdeklődésű és munkájukat sem egyformán jól végző nevelők között kell dolgoznia.

Az ember, ha minden bevezetés nélkül lépi át egy munkahely küszöbét, tájékozatlannak, elnyomottnak, kábultnak érzi magát. Elképzelései és várapozásai sok esetben nincsenek összhangban azzal, amit talál, tehát magyarázatot vár. Az első fogadtatás, az első benyomás sokszor nagyon befolyásolja nemcsak a munkahelyről alkotott véleményt, hanem a beilleszkedést és magát a munkavégzést is. Szükséges és ezért előírtuk valamennyi igazgatónak, hogy ismeresse a fiatal nevelővel a tantestületet, a munkahelyet. Készítsék elő a fiatal nevelőt, hogy beosztását megfelelően töltsse be, mutassák őt be a község vezetőinek, segítsék beilleszkedésüket. Ennek elmulasztása meghosszabbítja a kezdeti nehézségeket. Sőt előfordult példakkal igazolhatjuk, hogy az új nevelő az állást is otthagyja, ha nem kap kellő támogatást, útbaigazítást. Érezze a fiatal, hogy egy olyan közösségbe került, amelyre mindig számíthat mind az iskolában, mind azon kívül.

Már a bevezetés során figyelembe kell venni a kezdő emberek közötti egyéni különbségeket is. Nem mindegyiküknek van egyformán szüksége gondoskodásra, mindenkinek mások a beilleszkedéssel kapcsolatos szükségletei és nehézségei.

Az érdeklődésnek és a segítségnek is meg kell találni a megfelelő mértéket. Az mindenesetre rossz, ha az igazgató csak munkát végző beosztottakat lát. Nem tekinthető véletlennek, hogy az eredményesebben működő vezetők érdeklődnek a beosztottak munkakörülményei és magánélete iránt is. Barátságos viszonyban vannak velük, igyekeznek megismerni beosztottjaik álláspontját. Az ilyen kapcsolat azt eredményezi, hogy a vezető megértőbb, nem kicsinyes, de ez korántsem jelenti azt, hogy kisebb követelményeket támaszt a beosztottjaival szemben. És itt még egy dologról nem szabad megfeledkeznünk. A fiatal kezdő nevelők munkájának a minősítése, értékelése nem várthat magára a Rendtartásban foglalt feltételek bekövetkeztéig. Folyamatosan kell értékelnünk tevékenységüket, ez is a segítség egyik módja. Segítés alatt itt nemcsak szakmai-pedagógiai támogatást értek, hanem ellenőrzést is. A pontos munkát, a szilárd munkaerkölcset a pálya kezdetén kell megszokni. Ha ez nem következik be, az erkölcsileg helytelen magatartásból szokás fejlődik ki. Röviden fogalmazva nem lehet eltérni a kezdeti „lazításokat”, és különösen akkor nem lehet eltérni, ha kezdő nevelőkről van szó; a későbbi jó munkának ez előfeltétele. E gondolatsor lezárásaképpen: a tanévnyitó igazgatói értekezleten utasítást adtunk ki, a fiatal nevelők segítségével kapcsolatos feladatokról. Megszabtuk ebben az uta-

sításban az igazgató, a iskolatanács, az osztályfőnöki munkaközösség vezetőjének a feladatait. Utasítottuk az igazgatókat, hogy a kezdő nevelők mellé mentorokat osszanak be. E mentorok feladata, hogy segítsék a kezdő nevelőt a tanórákra való felkészülésben, adjanak módszertani útmutatásokat, hospitáljanak kölcsönösen egymás óráin stb. Ugyanakkor a mentorok tájékoztatják az igazgatót a fiatal nevelő munkájáról, fejlődéséről.

Felmérő munkánk folyamán feleletet kerestünk arra, hogy a fiatal nevelők kaptak-e megfelelő segítséget az év folyamán szakmai és egyéb problémáik megoldásához a szakfelügyelettől, az igazgatótól és a nevelőtestület tagjaitól. A kérdezett 24 nevelő közül 23 jelzi, hogy kapott segítséget, de különösen örvendetes az ilyen feljegyzés: „Családias a tantestület, segítő kollegák és jó iskolavezetés”; hogy „nagyon jó tantestület, — aranyos gyerekek, igen sok szeretetet kapok; igen jó a főnök”, és még egy idézet: „Iskolámtól, kartársaimtól minden segítséget megkapok, a gyerekeket szeretem, szívesen tanítok”.

Természetes és ezt az első ankétón is leszögeztük, hogy a beilleszkedés egy közösségbe kétoldalú dolog: nemcsak a közösségnek van kötelessége, feladata a fiatal nevelőkkel szemben, hanem ez fordítva is áll. De ugyanúgy kétoldalú dolog az is, hogy segítsük a fiatal nevelőket munkájukban! Segíteni azt lehet, aki igényli a segítséget, és aki a segítséget elfogadja! A fiatal nevelők friss elméleti tudással, szakmai ismerettel rendelkeznek. Azt, hogy jól képzettek, az igazgatói és szakfelügyelői minősítések alapján ismételtén állítjuk. A jelzések szerint a fiatal nevelők 68⁰/₀-a kiváló, illetve jó minősítést kapott, a fennmaradó 32⁰/₀ is megfelelően dolgozik. Gyenge minősítést ezúttal egyik nevelő sem kapott. Biztató tehát a kép. Azonban arról sem szabad megfeledkeznünk, hogy a fiatal nevelők elméleti képzettségének ki kell egészülnie az idősebb nevelők gyakorlati tapasztalataival. Nem mindegy az sem, hogy a korszerű, a legfrissebb pedagógiai-szakmai ismeretekkel rendelkező nevelők milyen mértékben tudnak hatni azokra a nevelőkre, akik bizony nem a legkorszerűbb elméleti ismeretekkel rendelkeznek.

Járásunk speciális helyzetéből adódóan a kijáró nevelők száma igen magas: 168 nevelő jár ki, ez a létszám 36⁰/₀-os. Egyes körzetekben ez az arány eléri a 70—75⁰/₀-ot is.

Nekünk mégis igen nagy gondot kell fordítani arra, hogy minél több nevelő helyben lakjék, minél többen legyenek, akik az iskolai munkán kívül dolgoznak a falu kulturális színvonalának emelésén, bár ez gyakran kemény munkát, erőfeszítést igényel. Számatalan lehetőség kínálkozik, amely a munkán kívül szórakozást is nyújt. Csak 1—2 ilyen kínálkozó lehetőséget említek: alig van körzeti központ, ahonnet nem járnak be esetenként különjáratú autóbusszal Pécsre egy-egy színházi előadásra, alig-alig van a járásban olyan termelőszövetkezet, amely nem indít országjáró kirándulást. Csupán a vezető hiányzik, aki a szórakozásán kívül ismereteket is nyújtana az utazás alatt. A klubfoglalkozások is számtalan lehetőséget kínálnak. A helybenlakás és a szaktanárral való ellátottság biztosítása elsődrendű feladatunk. A következőképpen óhajtjuk ezt elősegíteni:

a) A nevelői fluktuáció elkerülésére elsősorban olyan nevelőket fogadunk, akik nem tekintik átjáróháznak a járást, hanem itt óhajtának letelepedni.

b) Távozó nevelők helyébe csak tanári képesítésű és az iskola szükségletének megfelelő szakos nevelőt fogadunk.

c) A rendelkezésre álló összegekkel igyekszünk minél több pedagógus szolgálati lakást létesíteni és így a községben lakó nevelők számát emelni.

A fentebb vázolt alapelvek betartásával rövid időn belül a szakosításban a maximális százalékot érhetjük el és a helyben lakó nevelők számát fokozatosan növelhetjük.

Érdeklődtünk a fiatal nevelőknél, hogy milyen kedvező és kedvezőtlen tényezők befolyásolják munkájukat. 13, az utolsó két évben végzett nevelő utazik naponta munkahelyére, másik nehézség az étkezés biztosítása. 5 körzeti iskolánkban nincs még sem óvodai, sem iskolai napközi, tehát a nevelők étkezése sincs biztosítva.

Véleményt kértünk az *oktató-nevelő munkával kapcsolatos problémákról* is. Hadd szóljunk erről is!

Úgy látjuk, a fiatal nevelők felkészítésében módot kellene találni, hogy a képzési idő alatt megismerkedjenek olyan gyakorlati tevékenységgel, mint tanmenetkészítés, munkaterv készítés, statisztikai összesítés, haladási napló vezetése stb. Néhány vélemény az ezzel kapcsolatban feltett kérdésre: „Hiányságokat a tanmenet és munkaterv készítésénél tapasztaltunk, pedig mindkettő elkészítése alapos munkát igényel. Kiküszöbölhető azáltal, hogy a tanítójelöltekkel tanmenetet készíttetnek. Munkatervvel a képzőben nem is találkoztunk, pedig az oktató-nevelő munka itt kapcsolódik a legjobban össze.” Másik: „A statisztika elkészítése igen nagy problémát jelentett, az intézeti felkészítés hiánya miatt.” Ismét más: „Amikor elkezdődött a tanítás, az *iskolában folyó adminisztrációs munkák* nagyon ismeretlenek voltak számunkra. A gyakorló hét, téli gyakorlat alkalmával kellene erre több időt fordítani.” Gondolom ez reális és jogos igény, de — és ez is idézet az egyik kérdőívből — „... nem lehet mindenre előre megtanítani a nevelőket, gyakorlat teszi a mestert.” Megkönnyíti ezt a mesterré válást, ha az iskolákban kellő gondot fordítanak a kezdő nevelőknek a patronálására, ha ez a patronálás tervszerű és az igazgató által nyilvántartott és számonkért mentori feladat. Bízunk benne, hogy ez az intézkedésünk meghozza a várt eredményt.

Komoly gondot jelent a fiatal nevelőknek továbbra is az *osztályfőnöki teendők ellátása*. Tudomásunk szerint a Tanárképző Főiskolán egy féléven át foglalkoznak az osztályfőnöki munka kérdéseivel. Hogy több kezdő nevelőnek mégis problémát okoz az osztályfőnöki munka ellátása, az talán abból ered, hogy a felkészítés nem elég gyakorlatias. Talán sok a bemutatás ezeken a foglalkozásokon és kevés a cselekedtetés. Talán több manuális tevékenységre van szükség: készítsenek osztályfői munkatervet, óravázlatot stb.

Az osztályfőnöki tevékenységhez tartozik a szülőkkal, a *Szülői Munkaközösséggel végzett munka* is. Az előbbiekhöz mérten talán nem olyan jelentőségű feladat — mondhatják egyesek. Úgy vélem nem szabad lebecsülnünk ezt a munkát mint képzőintézeti feladatot sem. A kezdő nevelő, ha osztályt kap, az első szülői értekezleten találkozik közvetlenül a szülőkkal, rendszerint a Szülői Munkaközösség Választmányát választják meg ilyenkor. Az csak jó, ha nevelő már a képzőintézetben ismerkedik az SzM-mel kapcsolatos teendőkkel. De nem is erre a választmányi összejövetelre gondolok elsősorban, hanem arra, hogy a szülőkkal való első találkozás faluhelyen döntő abban, hogy milyen benyomásokat alakít ki a szülőknél a nevelő saját személyéről. Milyen lesz a fellépése, mit és hogyan fogja előadni mondanivalóját első alkalommal? Hogy ez mennyire szükséges, arra rendszerint már az első szülői értekezlet döbbsenti rá a nevelőket. Jogos tehát az igény, amit többen is jeleztek a kérdőíveken, de csak egyet szeretnék idézni: „Kezdetben nehézséget okozott az osztályfőnöki óra megtar-

tása, a szülői értekezlet vezetése. Még a főiskolás időszak alatt kellene ilyeneket tartani vagy hallgatni!"

Jelzik a kérdőíveken a napközis munkára való felkészítés szükségességét is -- és ezzel ugyancsak egyet lehet érteni.

Megvizsgáltuk a nevelők iskolán kívüli, társadalmi tevékenységét is. A község, a falu lakossága nem közömbös az iránt, hogy az oda került fiatal nevelő mit tesz az iskolai oktató-nevelő munkája mellett a község érdekében. A szocialista társadalom nevelőjének *az iskolán kívül is tevékenykedni kell a falu kulturális felemelkedése érdekében*. Egyre gazdagodó termelészövetkezeteink is új igényekkel lépnek fel: már régen nem szervező munkát igényelnek, hanem azt, hogy segítse a nevelő kulturáltabbá, műveltebbé, szélesebb látókörűvé fejleszteni a termelészövetkezet tagjait. Nem egy tsz nagy áldozatot hozott azért, hogy az igényeknek megfelelő objektuma legyen a községnek (jelenleg is 3 tsz tesz erőfeszítéseket és indította el egy modern, minden igényt kielégítő művelődési ház építését), másutt az iskolai oktatás fejlesztéséhez nyújtanak anyagi támogatást, ismét másutt nevelői szolgálati lakás létesítésére, építésére szánták fel magukat. Sok és sokféle segítséget adnak a termelészövetkezetek kulturális célra: mind anyagi, tárgyi feltételek biztosítására, mind közvetlen kulturális szolgáltatásokra. Egyszerűen igénylik a nevelők munkáját és azért ellenszolgáltatást is nyújtanak. Gondolnunk kell, hogyan lehet a nevelőknek minél szélesebb körét mozgósítani erre a munkára! S vajon nem a fiataloknak kell-e az élen haladni e munkában? Úgy hiszem, igen.

Nem rossz az arány, ha a fiatal és idősebb nevelők iskolán kívüli tevékenységét összehasonlítjuk. Aggasztó azonban, hogy az utolsó 2 évfolyamból hozzánk került nevelők kevesebb iskolán kívüli munkát végeznek, mint az előző 5 évfolyam átlagában. Ez persze összefügg azzal, hogy 54⁰/₀-a e nevelőknek kijáró.

Mit mondanak a további számok: párttag 11⁰/₀, szakszervezeti tag 100⁰/₀, szakszervezeti funkciója van 22⁰/₀-nak, KISZ-ben dolgozik 22⁰/₀, a népművelés területén dolgozik 33⁰/₀, Vöröskeresztben, Nótanácsnál 17⁰/₀.

Úgy gondolom feltétlenül szükség van arra, hogy többen is bekapcsolódjanak az iskolán kívüli népművelő tevékenységbe. Ezt a bekapcsolódást minden eszközzel elő kell segítenünk.

A járási művelődési osztály az 1969/70. tanév kezdetén igyekezett a kezdő nevelők fogadtatását, az eskütételt is ünnepélyessé, emlékezetessé tenni. Az eskütételt a Járási Tanács nagytermében rendeztük meg. Résztvettek az eskütételen nemcsak a kezdő nevelők, hanem a járás körzeti igazgatói és a szakszervezeti bizottságok titkárai. Nagy jelentőséget tulajdonított az eseménynek az MSZMP Járási Bizottsága és a Járási Tanács Végrehajtó Bizottsága.

Bízunk abban, hogy a most végzett fiatal nevelők jó és kellemes munkahelyre találnak az iskolában, otthont a községekben, és eredményes munkásai lesznek a művelődés ügyének.

VALLOMÁSOK — VÁGYAK — VÉLEMÉNYEK

Tanárjelöltek, pályakezdő és tapasztalt pedagógusok a nevelői hivatásról

BODÓ ANDRÁS főiskolai hallgató; Pécs:

Nem hiszem, hogy a meggazdagodás reménye hajtott volna erre a pályára. Tanár-családban nőttem fel, s így a romantikus illúzióktól is távol maradtam. Nagyapám volt az első pedagógus a családban — illetve az akkori besorolás szerint kántortanító —, majd őt követte két fia — nagybátyám és apám —, anyám is pedagógus, természetes hát, hogy én is az leszek. Számomra legalábbis természetes. Bár a főiskolai évek kezdetén lelohadt a kedvem, türelmetlen voltam, sok mindent értelmetlennek találtam, most azonban helyükre kerültek a dolgok.

Most a gyakorlati időmet töltöm. Jól érzem magam az iskolában. Jövendő kollegáim valóban úgy kezelnek, mint jövendő kollegájukat. Az előző években ezt hiányoltam a legjobban.

Pár hónap múlva végzek. Ilyenkor már általában azt keresgéljük a hallgatók, hogy hol helyezkedjenek el; van, aki már azt is tudja, milyen lakása lesz. Én még semmit sem tudok. Némi szorongást érzek, ha arra gondolok, hogyan tovább; bízom azonban, hogy a nyár végére minden megoldódik.

TAKÁCS LÁSZLÓ gimnáziumi tanár, Komló:

Általános iskolás koromtól fogva mindig tanár akartam lenni. Nem is volt más elképzelésem.

Ez az első évem. Most ismerkedem meg igazán a pedagógiai munkával — és értek meglepetések. Elsősorban az, hogy nagyon sokat kell dolgoznom. Nem gondoltam, hogy öt évi egyetemi tanulás után ennyit kell készülnöm óráimra — szinte nincs is szabadidőm. Remélem, hogy a második év már könnyebb lesz, kialakul a munkastílusom, jobb lesz az időbeosztásom. Nem azt akarom mondani mindezzel, hogy csalódtam volna a pályában. A legnagyobb örömet az jelenti, ha látom, hogy érdekes hajtani... Igaz, elkekerít, ha a gyerekek nem tudnak úgy, ahogy szeretném, de nem ez van túlsúlyban. Energiát ad az is, ha látom, hogy a gyerekek értékelik a munkámat. Gyakran keresnek fel kérdésekkel, bizalommal vannak irántam, és ez nagyon jó. Sokat töprengek azon, hogy talán nagyon is „leereszkeszem”, keresem azt a határt, ameddig elmehetek. Nehézségei és izgalmai mellett szeretem és élvezem az iskolai munkát.

Nem gyerekkori álomom teljesült azzal, hogy pedagógus pályára léptem. Csak a gimnáziumi években tudatosult bennem, hogy mi is legyek. Akkor általában még „csak” foglalkozást választ az ember, de idővel, amikor már csinálja, akkor jön rá az ízére. A főiskolai gyakorló tanítások alatt már kialakult bennem egy olyan érzés — hivatástudatnak is nevezhetném talán —, amely remélem, nagyon sokáig tart még.

Hogy mégis ezt a pályát választottam, abban nyilván közrejátszott az is, hogy voltak olyan tanárim, akik szóval, tettel jó példát mutattak.

A tanítás első évei elég sok munkát okoztak. Új környezet, emberek és sok-sok gyerek, akit szerettem volna napok alatt teljesen megismerni. Örömet, bánatot, lelkesedést, elkeseredést, újat akarást vált ki belőlem mindig a tanítás. Szeretek úgy menni a gyerekek közé, hogy örömet, s ne unalmat érezzenek az órán, s inkább érdeklődjenek, mintsem ásítozzanak.

Igen, a gyerek nagyon fontos. Nincs annál nagyobb boldogság, mint elégedett arcokat, sikertől csillogó szemeket látni. Nagyon sokfélék ők. Mindegyikben van valami, ami megragadja az embert, s az egyik legfontosabb nevelő feladat ezt megtalálni. Sok időt kell rájuk szánni, nem elég csak az óra, hiszen annyi mondanivalójuk van, ami számunkra rendkívül fontos. Mindig meghallgatom őket, elbeszélgetünk problémáikról. A tízpercekben csak úgy záporoznak kérdéseik, s örülök annak, hogy ez így van; úgy érzem, hogy a gyerekeknek szükségük van rám, segíteni tudok.

Csak az idő kevés mindig, s ha az óra végén azt hallom valamelyikük szájából: „de kár, hogy kicsengettek!”, érzem, hogy már semmi sem tudna kihozni a pályámról, hivatásomtól, s ezt nem is akarom.

JUHÁSZ ERZSÉBET főiskolai hallgató, Pécs:

Negyedéves főiskolai hallgató létemre, aki eddig megszakítás nélkül a különböző oktatási formákban vettem részt, csak elképzeléseim lehetnek pályámról. Élénken élnek még bennem volt és jelenlegi tanárimról benyomásaim, s természetes, hogy az ő hibáik elkerülése lebeg szemem előtt. Szívesen választottam hivatásomnak a tanítást, s szeretném, ha majdani tanítványaim is megéreznék ezt — óráimon keresztül. A pedagógus — a jövő egyik legfontosabb megalapozója — csak úgy teljesítheti hivatását, ha tanít és tanul egyszerre. Mennyire lehet ezt megvalósítani? Nem tudom, mert az ebben szerepet játszó tényezők zöme még ismeretlen számomra. Őszintén megmondom, nem indulok nagy reményekkel, választott hivatásom eddig inkább a rossz oldaláról mutatkozott be, hiszek azonban a megismerés jelentőségében és hatásaiban, s az arány eltolódásában a jó és szép felé.

SÁNTAVY LÁSZLÓNÉ általános iskolai tanár, Szentlőrinc:

Nehéz számomra a hivatásról úgy beszélni, hogy ne tűnjék frázisnak: szeretem ezt a pályát, amelyet még egész kisgyermekkoromban választottam. Persze az élet, a valóság egészen más, mint a gyermekábránd. De a kisebb-nagyobb csalódások, nehézségek közepette is megmarad a változatlan lényeg: a ránk bízott gyermekek iránti szeretet, a tudás átadásának öröme. Gondolom, lehangolódik mindenki kissé, amikor a főiskolai évek után egy

„igazi” iskolában nem sikerül azonnal „megváltani” a világot, amikor kiderül, hogy nem lehet minden gyermek érdeklődését felkelteni, sőt ez az igyekezet gyakran határozott ellenállásba ütközik. Mindezt azonban feledtetni tudja a többi gyermek öröme, amikor az én munkám eredményeként sikerült valamit megérteniük. Talán ez a legszebb jutalom, amit kaphatunk. A tanárnak nagyon türelmesnek kell lennie, meg kell találnia a sok lehetséges út közül az igazit, amely a gyermekhez elvezet, — mert meg lehet találni!

Egy dolog fontos: szeretnünk kell őket és felfedezni mindegyikben a — néha kissé elrejtett — jót, értéket. Ha így kezdünk hozzá, akkor sok eredmény és öröm kíséri munkákat. Pár éves működésem alatt ezt szűrtem le magamnak, s egyre többször tölt el az érzés: szeretem munkámat, jó hivatást választottam!

METZING JÓZSEF megyei szakfelügyelő, Pellérd:

1938-ban végeztem. A tanítóképzőben belénk oltott lelkesedéssel türelmetlenül vártam, hogy taníthassak, hogy gyerekek elé állhassak. Kivételes szerencsém volt: a 3 éves várakozási idő előtt megválasztottak tanítónak egy eldugott Tolna megyei faluban. Köves út, villany nem volt, s vasútállomás is csupán 16 km-re. De volt egy iskola és voltak gyerekek, akik rám vártak; osztatlan, összevont 1—8. osztály, 50—60 tanuló! Mai szemmel hihetetlen, mennyi munkát jelentett az akkori délelőtt-délutáni tanítás, az ismétlőiskola, a népművelés és minden egyéb, amit a kis falu mindenesének, a tanítónak végeznie kellett.

Népművelés? A téli hónapokban minden este tömve volt az iskola fiatalokkal, idősebbekkel; népdaléneklés, versmondás, felolvasás, színdarabok tanulása, előadások követték egymást. Sohasem felejttem el a Takács Pistákat, Papp Katikat, akik szomjazták a kultúrát, s alig várták az estéket, hogy tanulhassanak. Életem legszebb éveit voltak, pedig akkor még tapasztalatlan kezdő voltam; szükségem lett volna tanácsra, segítségre, de az első két esztendő alatt nem néztem felém senki. Abból kellett megélnem, amit a tarsolyomban hoztam.

A háborúból visszatérve a régi lelkesedéssel ott folytattam, ahol abba hagytam. Később más munkahelyre, más beosztásba kerültem. Most 8. éve szakfelügyelő, de a legjobban most is a gyerekek között érzem magam, ha taníthatok. Sokan mondták már, hogy más pályán többet kereshettem volna, több fizetés — nagyobb kenyér. Nem tudtam azonban elszakadni, a gyermekek vonzanak, mint a mágnes. Úgy vagyok, mint nagyon sokan az én generációból, akik hivatást választottak, s nem kereső pályát. Jól választottam? Egyéni szempontból — igen; családom szempontjából talán nem. Ki mondhatná meg?!

TAKÁCS LÁSZLÓNÉ kollégiumi nevelőtanár, Komló:

Már általános iskolás korom óta tanárnó szerettem volna lenni. Álmodom valóra vált, 1969-ben végeztem Szegeden, a JATE biológia—kémia szakán. Az első tanári évemet Komlón, a Steinmetz Miklós Kollégiumban kezdtem, mint nevelőtanár. Jobban szerettem volna tanítani, de családi körülményeim miatt ez nem volt lehetséges. Utólag nagyon örülök, hogy így alakult pályakezdésem: úgy érzem, nevelőként sokkal közelebb kerülök a ta-

nulókhoz és jobban is megismerhetem őket. Pedagógiailag sokat lehet itt fejlődni, s későbbi tanári munkám során sok tapasztalatot tudok majd kamatoztatni.

Kollégiumi munkám kezdeti nehézségeinek leküzdésében nagyon sok segítséget kaptam a kollégium és a kapcsolt középiskola vezetőitől. Kedvező számomra az is, hogy nevelőtanári munkám mellett taníthatok is, ezt az iskola igazgatósága biztosította. Segítségükért, támogatásukért szeretnék köszönetet mondani.

HOGYAN ÉRTÉKELEM NEVELŐTESTÜLETEM MUNKÁJÁT?

Az iskolavezetés egyik alapvető feladata az értékelés. Értékelni lényegében annyit jelent, mint dönteni, hogy az értékelt személy munkája, magatartása megfelel-e a vele szemben támasztott követelményeknek. A helyeslést, vagy helytelenítést határozott formában kell kifejezésre juttatni. Az értékelés tehát magába foglalja a jutalmazást, mint a helyeslés határozott, konkrét és minőségileg differenciálható formáját, illetve a büntetést, mint a helytelenítés, elmarasztalás, elítélés eszközét.

Az igazgató gyakran kerül olyan helyzetbe, amikor állást kell foglalnia, döntenie, hogy egy adott cselekedet vagy viselkedésmód, értékét tekintve pozitív, vagy negatív. Véleménye befolyásoló tényező, az egyén alkalmazkodásának kiindulópontja.

Helytelen lenne azonban valamennyi döntést, állásfoglalást, véleménynyilvánítást az értékelés rangjára emelni. Egyrészt, mint e tevékenység szerves tartozékai, könyvelhetők el. Az értékelés olyan döntés, amely az érintett személy szubjektív és objektív értékét van hivatva befolyásolni, növelni illetve csökkenteni, a két értéket közelíteni vagy távolítani.

Az értékelés hatékonyságát elsősorban az adott testületi organizmus belső szervezettsége, értékrendszere határozza meg. A tapasztalatom azt mutatja, hogy:

- ahol nincs értékrendszere az iskolaközösségnek, ott a követelmények is hiányzanak, anarchia, szervezetlenség uralkodik, esetleg a vezető szubjektív igényei, a mindenkori hangulattól vezérelve látnak napvilágot.
- valamivel jobb a helyzet ott, ahol több-kevesebb sikerrel megfogalmazódnak a követelmények, de kellő információ hiányában nem jutnak el, vagy csak hiányosan a testület tagjaihoz. Az ilyen helyzet szüli a félelmet, a váratlan követelményektől való rettegést, valamint azt az érzést, hogy a „munkámmal soha nem tudok egyenesbe kerülni”. Így aztán igyekeznek kitapogatni az igazgató gyengéit. Jó táptalaja van a konformista légkör kialakulásának.
- a tantestület belső egyensúlyához, nyugodt légköréhez, a nevelők alkotókedvvel és hivatástudattal végzett munkájához nélkülözhetetlen az iskolai munkát és magatartást döntően befolyásoló értékrendszer. Ha a követelmények világosak, mindenki számára érthetők és teljesíthetők,

ha az információs kapcsolat dinamikus és állandó, akkor adott a lehetőség a vezető kezében a reális értékelésre.

Az igazgató értékelő munkájával olyan pszichológiai klímát teremthet, amely meghatározójává válik a nevelők-tanulók-szülők emberséges, megértő kapcsolatának.

Az eddig vázolt gondolatok nem újak, a pedagógus közvélemény előtt eléggé ismertek. Ennek ellenére, az iskolák gyakorlatában több rendezetlen probléma található. Több fórumon és nem először vetődik fel egy alapvető ellentmondás az igazgatók egyszemélyi felelőssége és a jelenleg biztosított jogai között. Rendezésre váró feladat tehát, hogy akinek fegyelmi jogkört, büntetési hatalmat adnak, biztosítsák a jutalmazást is, mert csak akkor beszélhetünk értékelő tevékenységről.

Az iskolákban bevezetett értékelő rendszer átmenetet képez a régi és megítélésém szerint gyakran helytelen gyakorlathoz viszonyítva.

Távol áll tőlem, hogy valakit önértében megsértsek, de alkalmam volt több ízben arról is meggyőződni, hogy igazgatók egy része még az adott jutalmazási, büntetési lehetőségeket sem ismeri. Gyakran találkozhatunk olyan esettel, hogy azért nem tudja az igazgató, mit is tegyen, mert gyakorlatlan, s még egyszerű fegyelmi eljárást sem tud hibátlanul lefolytatni. Az igazgatói törekvések könnyen futhatnak zátonyra, ha nincsenek meg a vezetéshez szükséges eszközök, vagy ismeretlenek a vezető számára.

Lényegében, az elmondottak készítették arra, hogy iskolánk gyakorlatában bevált rendszert ismertessem. Több év közös munkája eredményeként hoztuk létre, helyesebben rendszereztük és kiegészítettük azokat a lehetőségeket, amelyek az értékelés fogalmkörébe tartoznak, és egyúttal a törvényes lehetőségekkel szinkronban vannak.

Értékelési rendszerünk bevezetésének célja:

1. A társadalom elvárja minden pedagógustól, hogy a Tantervben, Nevelési Tervben, Rendtartásban, valamint az iskolai munkatervben előírt követelmények, célok megvalósítása érdekében tudásához, tehetségéhez és munkabíráshoz képest mindent megtegyen. Értékelő rendszerünknek elő kell segíteni, hogy ezek az elvárások megvalósuljanak.

2. Lehetőséget kell teremteni, hogy az oktató-nevelő munka értékelése konkrét tényeken, mérhető teljesítményeken alapuljon, egyúttal legyen rendszeres és hatékony.

3. Alkalmazhatók legyenek az értékelés gyakorlatában árnyaltabb, enyhébb fokozatok is, ezek azonban legyenek összhangban a Munka Törvénykönyvében rögzített értékelési formákkal.

4. Ösztönözzön jobb munkára, magasabb teljesítményekre, egyúttal adjon lehetőséget az elkövetett hibák, vétségek kellő szorgalommal történő kijavítására. A megszerzett jutalom nem lehet alapja az elévülhetetlen érdemeknek, viszont a büntetés sem jelenthet teljes eltaszítottságot, beskatulyázottságot.

5. A párt és szakszervezet alapszervi vezetői tanácsadóként, bírálóként, véleményezőként meghallgatásra kerülnek a 2. fokozatoktól kezdődően, ezzel demokratikus jellegén túl, emberileg igazságosabbá, reálisabbá tehetők az igazgatói döntések.

6. Az igazgató egyszemélyi felelősségének fokozását, a dinamikusabb veze-

tési stílus megvalósítását jelenti, hogy a fegyelmi jogkörrel együtt gyakorolja a jutalmazó jogkört is.

7. Azáltal, hogy világosan, egyértelműen meghatározza ezen szabályzat a munkával, viselkedéssel, magatartással kapcsolatos elvárásokat, ezzel elősegíthető a nevelők konformitás nélküli magatartása, a testület nyugodt légköre, egyenletes, eredményes munkája.

JUTALMAZÁS — ELISMERÉS

Elvi alapjai:

A pedagógiai munkával és a pedagógusi magatartással összefüggő munkáért, teljesítményért az igazgató jutalomban részesíthet bárkit az iskola személyi állományából.

Felsőbb szervek indítványa alapján is jutalomba részesíthető bárki az iskola dolgozói közül. Ebben az esetben azonban az iskola igazgatója vétójoggal rendelkezik, amennyiben a jutalmazandó személy pedagógiai munkája, iskolai, vagy iskolán kívüli magatartása ellen kifogás emelhető.

A jutalom mindenkor konkrét, valóságos tényen alapuljon. A szimpátiából, szubjektív megfontolásból kiinduló jutalmazás, vagy antipátiából következő büntetés árt a közösségnek. Ennek elkerülése érdekében az igazgató kérje ki a párt és szakszervezet vezetőinek véleményét.

A jutalmazás nem lehet titkos. Ezért a testület tagjait kisebb jutalmakról félévenként, nagyobb (3. foktól kezdődően) jutalmak esetén azonnal tájékoztatni kell.

Érdemei alapján a tanév folyamán bármikor bárkit jutalomban lehet részesíteni, azonban az iskolai munkaterv, vagy felsőbb szervek kitérhetnek terminushoz kötött céljutalmas feladatokat is.

A mindennapos pedagógiai munka nem kiemelkedő csúcsteljesítményeken, vagy látványos megoldásokon, hanem a munkájukat fegyelmezetten, szorgalmasan, becsületesen elvégző átlagembereken nyugszik. Ebből a megfontolásból kiindulva; a kellő szorgalommal és hivatástudattal elvégzett átlagteljesítmény is jutalmazható.

A jutalmazás feltételei:

- Elmélyült, tudományos igényű és színvonalú pedagógiai munkáért.
- Az oktató-nevelő munka bármely területén végzett kutatásért, vizsgá-lódásért, rendszerezésért.
- Folyamatos publikációs tevékenységért.
- Valamely tantárgy keretén belül új eljárás kidolgozásáért és eredményes alkalmazásáért.
- Szemléltetésre alkalmas eszköz készítéséért, szemléltető képek, anyagok készítéséért, gyűjtéséért, rendszerezéséért, alkalmazásáért.
- Ha a szakfelügyelet, ellenőrzési tapasztalatai alapján javasolja.
- Ha az igazgató ellenőrzései, látogatásai alapján indokoltnak tartja.
- Ha a továbbtanulók a középiskolában valamely tantárgyból az átlagnál magasabb szintű eredményt érnek el a felméréseknél és az első tanévben.

- Ha valaki saját szaktárgyaiból az átlagszintnél magasabb eredményt ér el tanulóival osztályszinten, vagy iskolaszinten.
- Ha a szaktanár, vagy tanító valamelyik tanulója városi, megyei vagy országos tanulmányi versenyen helyezést ér el. (Városin: 1—2. helyezé- sért, megyei versenyen: 1—5. helyezé- sért, országos versenyen: 1—10. helyezé- sért.)
- Eredményes osztályfőnöki tervező, szervező munkáért.
- A szülők körében végzett felvilágosító és pedagógiai propagandamun- káért.
- A tanulók neveltségi színvonalában tapasztalható eredményekért.
- Az osztályközösség demokratikus vezetéséért.
- A tanulói önállóság, öntevékenység és kezdeményező légkör kibontakoz- tatásáért.
- Gondos és céltudatos pályairányító és pályaválasztást elősegítő munká- ért.
- A könyv, az olvasás megszerettetéséért, az olvasóvá neveléséért.
- A fizikai dolgozók gyermekeinek eredményes felkarolásáért.
- A hátrányos helyzetű, a nagycsaládos valamint a cigánytanulók peda- gógiai és emberi megsegítéséért.
- Kirándulások, túrák, ünnepélyek, versenyek szervezéséért és vezetésé- ért.
- Mozgalmi célok és feladatok osztályszintű, rajszintű teljesítéséért.
- Az iskolában meghonosított, tanulókra vonatkozó értékelő rendszer tu- datos és eredményes alkalmazásáért.
- Iskolai szinten szervezett osztályok közötti verseny megnyeréséért. (Magatartási, tanulmányi, tisztasági.)
- Ha az osztályfőnök nevelőmunkájának hatása megmutatkozik a tanulók iskolán kívüli magatartásában, viselkedésében.
- Az osztályterem és berendezési tárgyainak megőrzéséért, vagyonvédel- méért.
- Az intézmény ingó és ingatlan vagyonának megőrzéséért, karbantartá- sáért, gyarapításáért.
- Az iskolai munka megjavítása érdekében kifejtett elgondolásokért, öt- letekért, javaslatokért, újításokért, kezdeményezésekért.
- Az iskolai munkaterv célkitűzéseinek eredményes teljesítéséért.
- A tantestület közösségi életében való aktív, tevékeny részvétel (pl. mun- kaközösség-vezetés stb.).
- Váratlan, rendkívüli feladatok, problémák végrehajtásáért.
- Kezdő, tapasztalatlan kollégák szakmai és emberi támogatásáért.
- A város politikai, társadalmi, kulturális életében kifejtett eredményes tevékenységéért.

A jutalmazást kizáró okok:

- Ha a dolgozó fegyelmi eljárás, vagy büntetés hatálya alatt áll.
- Ha szakmai munkája kiváló, de magatartása, viselkedése összeegyeztet- hetetlen a pedagógussal szemben támasztott elvárásokkal.
- Ha magatartása, viselkedése kifogástalan, de szakmai munkáját elhanya- golja.

A jutalmazás — elismerés fokozatai:

1. fokozat:

„Igazgatói elismerés”

Adható: Az iskolai munka bármely területén végzett és a követelményeknek megfelelő munkáért, teljesítményért, magatartásért.

Elsősorban az átlagszínvonalon végzett, de becsületesen ellátott munkáért.

2. fokozat:

„Pénzjutalom”

Adható: Három „igazgatói elismerés” után negyedik jutalmazási esetként. A pénzjutalom összegének alsó határa 1000 Ft. A tanév folyamán bármikor úgy is adható, hogy előzőleg nem szükséges minden esetben az igazgatói elismerések megszerzése.

Ha valaki pénzjutalomban részesül az előzőleg kiadott igazgatói elismerések újabb pénzjutalom megszerzésének nem képezhetik alapját.

3. fokozat:

„Rendkívüli előlépés”

Adható: Három igazgatói elismerés megszerzése után pénzjutalom helyett. Huzamos időn keresztül végzett eredményes munkáért az elismerések megszerzése nélkül is.

4. fokozat:

„Tanulmányút”

Adható: Két másod-, vagy harmadfokú jutalom után, vagy ha a nevelő munkája indokolja, előzmények nélkül is.

Elsősorban tapasztalatok, ismeretek szerzése, szélesítése céljából adható. Amennyiben a lehetőség szorgalmi időre korlátozza a tanulmányutakat, kiegészíthető jutalomszabadsággal is.

5. fokozat:

„Személyi fizetés”

Adható: Huzamos időn keresztül végzett, eredményes politikai, társadalmi, pedagógiai tevékenységért. Jutalomszabadsággal is kiegészíthető.

Személyi fizetés alatt a 110/1966. MM. sz. Utasításban meghatározott lehetőséget kell érteni.

6. fokozat:

„Magasabb beosztás”

Adható: Több éven keresztül végzett példamutató és kimagasló munkáért, ha ez párosul kifogástalan erkölcsi és politikai magatartással.

Szükséges azonban ez esetben figyelembe venni vezetői rátermettségét, adottságait.

Kiegészíthető személyi fizetéssel és jutalomszabadsággal.

7. fokozat:

„Kitüntetés”

Adható: Több éven keresztül áldozatkész, kimagasló eredményt tanúsító politikai, társadalmi, pedagógiai munkásságért és példamutató erkölcsi magatartásért.

Kiegészíthető magasabb beosztásba helyezéssel, személyi fizetéssel jutalmazással, vagy tanulmányúttal.

A kitüntetés fokozatai megegyeznek a Munka Törvénykönyvében meghatározott fokozatokkal: Miniszteri dicséret — Kiváló tanár — Oktatásügy kiváló dolgozója — Munka érdemrend fokozatai — Állami díj fokozatai.

A jutalmazással kapcsolatos adminisztráció:

Az 1. jutalmi fokozat kivételével az igazgató felterjesztéssel él a művelődési osztály vezetőjéhez. A felterjesztésnek tartalmaznia kell a szükséges indoklást és a javasolt jutalom fokozatát.

A művelődési osztály vezetője a 7. fokozat kivételével saját hatáskörében dönt az igazgatói előterjesztés alapján és erről határozatban értesíti az iskolát és az érintett nevelőt.

A 7. fokozat döntési joga felsőbb szerveket illeti meg. Az igazgató azonban ebben az esetben is élhet indítványozó jogkörével, a szolgálati utat azonban köteles megtartani.

Az első fokozatú jutalmat csak az igazgató, a többi jutalmat a művelődési osztály, és az igazgató nyilvántartja. A művelődési osztály a nevelő személyi lapjára a dátumot és a jutalmazás fokozatát rávezeti.

BÜNTETÉS

Elvi alapjai:

A pedagógiai munkával és a pedagógusi magatartással összeférhetetlen viselkedésért, fegyelemsértésért, lazaságért az iskola igazgatója a Rendtartása 2. §-a K (6) pontja értelmében büntetésben részesítheti az iskola személyi állományába tartozó bármely dolgozóját.

Felsőbb szervek kezdeményezése esetén is az igazgató folytatja le a fegyelmi eljárást. Az eljárás lefolytatása kötelező. A felsőbb szerv az igazgatói határozat ellen a Munkaügyi Döntőbizottságnál panasszal élhet.

Amennyiben az igazgató megtagadja a fegyelmi eljárás lefolytatását, a felsőbb szerv közvetlenül az igazgató ellen indíthat fegyelmi eljárást.

A fegyelmi eljárás során, valamint a büntetés kiszabásánál minden esetben alaposan mérlegelni kell:

- a) A vétséget elkövetett dolgozó előző munkáját, magatartását, valamint a vétség körülményeit.
- b) Megfontolandó, hogy az elkövetett vétség, és a kiszabott büntetés milyen hatással van az iskolaközösségre és az egyénre.
- c) A büntetésnek nem lehet célja retorzió, sem szubjektív meggondolásból eredő elmarasztalás.

A határozathozatal előtt helyeselhető, ha az igazgató a tényállással megis-

merteti a párt- és szakszervezet alapszervevének titkárait és az ügyvel kapcsolatban véleményüket, állásfoglalásukat kéri.

Az iskola igazgatója köteles a Munka Törvénykönyvében, a Rendtartásban, valamint a vonatkozó jogszabályokban és utasításokban előírtak szerint eljárni a vétség körülményeinek feltárásával és a fegyelmi eljárás lefolytatásával kapcsolatban. Ennek kapcsán az igazgató mint elsőfokú, fegyelmi jogkörrel felruházott tanügyi hatóság, teljes felelősséggel és egyszemélyben gyakorolja fegyelmi jogkörét.

A párt- és szakszervezeti vezetők döntés előtti meghallgatása nem kötelező.

A fegyelmi eljárás során hozott igazgatói döntést a nevelőtestület tudomására kell hozni a megelőzés és a kellő konklúziók levonása céljából. A testület tagjaira azonban vonatkozik a hivatali titoktartás, amelynek megsértése felelősségre vonással jár.

A büntetés kiszabásának kritériumai:

Büntetésben részesül, aki:

— A törvényekben, rendeletekben, utasításokban meghatározott feladatoknak nem tesz eleget, illetve a munkára és magatartásra vonatkozó szabályokat, normákat, előírásokat megszegi.

— Az iskolai életre vonatkozó szabályokat, rendelkezéseket megsérti. Az alapdokumentumokban lefektetett irányelveket, feladatokat, utasításokat nem hajtja végre. Az iskolai munkatervben foglalt feladatokat nem végzi el, vagy hátráltatja elvégzésüket.

— A Házirendben összegzett, tanulókra és nevelőkre vonatkozó szabályokat nem tartja be, vagy betartatását elhanyagolja.

— A tanulókkal való bánásmódját helytelenül, a szocialista pedagógia elveivel ellentétesen gyakorolja.

— A tanulók értékelésében felelőtlenül, igazságtalanul vagy szubjektív indítékoktól vezérelve jár el.

— Nem tartja be a szocialista etika pedagógusokra vonatkozó írott és íratlan szabályait.

— Különösen elítélendő az erkölcstelenség, iszákosság, intrikus szellem, rosszindulatú megjegyzések és intrikus légkörű konfliktushelyzet előidézése. A klikkesedés, cinizmus, durvaság, erőszakosság, drasztikus modor. Hivatali eljárók sértegetése, vagy félrevezetése.

— A szülőkkal kapcsolatos feladatok elhanyagolása. Bármilyen jellegű anyagi juttatás elfogadása, szülők megkárosítása, vagy anyagi kényszerhelyzet létesítése.

— Az iskola ingó és ingatlan vagyonának megkárosítása.

— A leltár alapján kiadott tárgyak, eszközök, anyagok, gondatlan, hűtlen kezelése.

— Az iskolával illetve a tanulókkal kapcsolatos pénzeszközök hűtlen vagy szabálytalan kezelése.

— A helyettesítési vagy túlóradíjakkal kapcsolatos mindennemű visszaélés. (Pl. szakszerőtlenül ellátott óráért teljes óradíjat vesz fel valaki.)

A büntetés fokozatai:

I. FEGYELMI ELJÁRÁSON KÍVÜL:

1. fokozat:

„Szóbeli feddés”

Adható: A mindennapos gyakorlati életben előforduló kisebb szabálytalanságokért, figyelmetlenségekért, határidők elmulasztásáért, késésért stb.

2. fokozat:

„Írásbeli figyelmeztetés”

Adható: Két „szóbeli feddés” után harmadik esetben, vagy előző feddés nélkül. Általában olyan esetekben kell kiszabni, amelyek súlyosságukat tekintve nem ütik meg a fegyelmi vétség mértékét, de nyomatékosan kívánjuk felhívni a dolgozó figyelmét az ismétlődések elkerülésére.

II. FEGYELMI ELJÁRÁS SORÁN:

3. fokozat:

„Megrovás”

Adható: Két írásbeli figyelmeztetés után harmadik, vagy súlyosabb fegyelmi vétség esetén első esetben is.

4. fokozat:

„Szigorú megrovás”

Adható: Egy megrovás, után, vagy ha a fegyelmi vétség indokolttá teszi, első esetben is.

Elsősorban az iskolaközösséget negatívan érintő esetekben szabható ki.

5. fokozat:

„Kedvezmények megvonása”

Adható: Egy szigorú megrovás után. A határozatban rögzíteni kell a megvonás időbeni hatályát.

6. fokozat:

„Személyi alapbér csökkentés”

Adható: Általában gondatlan vagyon és pénzkezeléssel összefüggő vétségekért. A határozatban rögzíteni kell a csökkentés mértékét és időbeni hatályát.

7. fokozat:

„Áthelyezés”

Adható: A közösség munkáját, légkörét, erkölcsét vagy tradícióját veszélyeztető esetekben.

A büntetés meghatározott időtartamra is szólhat, ebben az esetben a fegyelmi lejárat után gondoskodni kell a dolgozó eredeti helyére történő visszahelyezéséről.

Ez a büntetés kiegészíthető kedvezmények megvonásával, vagy személyi alapbér csökkentéssel is.

8. fokozat:

„Elbocsátás”

Adható: Végső esetben, ha a dolgozó az előzetes büntetések ellenére sem változtat magatartásán. Általában a pedagógus etikai normák durva megsértése, a testületi közösséggel szembehelyezkedés, ideológiai illetve politikai jellegű dezorganizáció eseteiben.

Fegyelmi eljárás:

Az iskola igazgatója: fegyelmi jogkörét a Munka Törvénykönyve valamint a 138/1967. MM. sz. utasítás 50. §-a 2. bekezdésében foglaltak alapján gyakorolja.

Fegyelmi eljárást, fegyelmi vétség alapos gyanúja miatt lehet indítani.

A fegyelmi eljárás megindításáról írásban kell értesíteni a dolgozót. A fegyelmi tárgyalást 30 napon belül kell kitűzni.

A fegyelmi eljárást a Munka Törvénykönyve IV. részében foglalt szabályoknak megfelelően kell lefolytatni. Különösen az alábbiak betartása döntő fontosságú.

- a) A fegyelmi tárgyaláson az igazgató jegyzőkönyvileg meghallgatja az eljárás alá vont személyt, valamint a tanúkat.
- b) A fegyelmi eljárás lefolytatását követő 15 napon belül az igazgató határozatot hoz, amelyben vagy felmenti a vétség terhei alól az érintett személyt, vagy rögzíti a büntetési fokozatot.
A határozatnak tartalmaznia kell a büntetés kiszabásának részletes indokait, fokozatát és hatályát. Az érintett személynek tudomására kell hozni, hogy fellebbezését mely szervnél jelentheti be 15 napon belül.

Mentesítési eljárás:

A dolgozó kimagasló munkával és kifogástalan magatartással kiérdemelheti a Munka Törvénykönyvében rögzített idő előtt, hogy a fegyelmi büntetés hatálya alól mentesüljön.

Az igazgató erre vonatkozó határozatát az érintett dolgozóval és a Művelődési Osztállyal közölni kell írásban.

Mivel a fentiekben ismertetett értékelési rendszer alkalmazása nem képzelhető el a közvetlen felügyeletet gyakorló művelődési osztály teljes egyetértése nélkül, ezért az iskola és a művelésügyi osztály az alábbi megállapodást kötötte egymással:

„Az e dokumentumban foglalt értékelési rendszer a Munka Törvénykönyvével, az iskolai Rendtartással és a 138/1967. MM. sz. utasítással összhangban van.

A Mohács városi Tanács VB. Művelődési Osztálya és Szabadság úti Általános Iskola igazgatója egyeztetette az értékelés rendjére vonatkozó álláspontját, ennek alapján az alábbi megállapodást kötötte:

1. Az egyszemélyi vezetés elvi és adminisztratív segítése érdekében a fegyelmi jogkör gyakorlása mellett biztosítja a művelődési osztály az igazgató részére a jutalmazási jogkört is. Fenntartja azonban magának a jutalmazások felülbírálásának és a határozathozatalnak a jogát.

Az igazgató jutalmazási előterjesztéseit módosítás nélkül elfogadja ha:

- a) Az iskola, a részére biztosított gazdasági évre vonatkozó jutalmazási keretösszegét nem lépi át.
  - b) A jelen dokumentumban rögzített elvi és gyakorlati vonatkozásokat nem sérti meg.
2. A büntetési jogkör gyakorlásában az áthelyezés és elbocsátás jogát, mint kinevező szerv a művelődési osztály fenntartja magának, azonban az igazgató javaslattevő, indítványozó szerepköre csorbítatlan marad.

Az értékelésre vonatkozó szabályzat kiterjed az iskola valamennyi dolgozójára, kivéve az igazgatóhelyettest és a gazdaságvezetőt.

A szabályzat módosításának jogát a művelődési osztály vezetője és az iskola igazgatója együttesen gyakorolja, minden esetben meghallgatja azonban a párt és szakszervezet vezetőségének véleményét is.

A szabályzat hatálybalépésének ideje 1969. szeptember 1.”

A témával kapcsolatban feldolgozott és ajánlható irodalom:

1. Kiss Gyula: A szocialista iskolavezetésről.
Tankönyvkiadó, Bp. 1969. 145. old.
2. Dr. Borbély András: A jutalmazás és büntetés alapvető kérdései.
Tankönyvkiadó, Bp. 1968.
3. Pataki Ferenc: Makarenko élete és pedagógiája.
Tankönyvkiadó, Bp. 1966. 582. old.
4. Kelemen László: A pedagógiai pszichológia alapkérdései.
Tankönyvkiadó, Bp. 1967. 390. old.
5. Pietrasinski: A vezetés pszichológiája.
Gondolat, Bp. 1968. 232. old.
6. Haire, Mason: Pszichológia vezetőknek.
Mezőgazdasági Könyvkiadó, Bp. 1969. 148. old.
7. Kiss Gyula: Az igazgató a pedagógusközösségben.
Pedagógusok Szakszervezete, Bp. 1966. 289. old.
8. A Baranya megyei Vezetőképző Tanfolyam egy éves anyaga. (Megjelent a Baranyai Művelődés 1969. szeptemberi számában.)
Baranya megyei Művelődésügyi Osztály, Pécs, 1969. 109. old.

VARGA TIBOR

A PEDAGÓGUSOK TOVÁBBKÉPZÉSÉNEK ÚJ RENDSZERE

A nevelői hivatástudattól elválaszthatatlan az ismeretek folyamatos megújításának és bővítésének belső szükséglete. Ezt segíti intézményesen művelődés- és oktatáspolitikánk mozgékony, a fejlődés követelményeihez igazodó tényezője, a továbbképzés. Az új tanév és a következő évek új feladatokkal jelentkeznék e téren is: az elmúlt évek pozitívan ható továbbképzési rendszerét az újonnan jelentkező, magasabb szintű követelményeknek megfelelően tovább kell fejleszteni, illetve hatékonyabb tartalmi formákkal kiegészíteni.

Az Országos Pedagógiai Intézet 1969/71. évi 3 éves továbbképzési tervének bevezető sorai ekként fogalmazzák meg a tennivalókat: „Az újabb 3 éves továbbképzési ciklus arra is kell vállalkozzon, hogy — megtartva a továbbképzés folyamatosságát — új, korszerű tartalommal és ennek megfelelő struktúrával mozdítsa elő a pedagógusok ismeretszerző, önképező tevékenységét.”

A korábbi években már megismerték a nevelők, sőt alkalmazzák is az 1961. III. tv. alapján fokozatosan bevezetésre került tanterveket, tankönyveket, nevelési programokat. A szakmai munkaközösségi foglalkozásokon a szakosított ideológiai továbbképzés tanfolyamain eredményesen feldolgozták, illetve elsajátították ezek nevelés-elméleti, módszertani, pszichológiai, didaktikai, metodikai vonatkozásait.

Az új továbbképzési rendszerre való áttérést főleg az indokolja tehát, hogy az oktatási-nevelési alapidokumentumok bevezető szakaszai lezárultak és elérkezett az új ismeretek minőségi alkalmazásának időszaka.

Az új elképzelések az 1969/70. tanévtől fokozatosan kerülnek bevezetésre. A jelen tanév átmeneti év, mely folyamán a régi rendszerből mindazt a tartalmat és formát megtartjuk, mely bevált: a szakosított ideológiai továbbképzés tanfolyamainak egy részét, a nevelőtestületi és politikai vitákat és a szakmai továbbképzés legjobban kamatozó rendezvényeit, a bemutató tanítással egybekötött szaktárgyi megbeszéléseket, — és ezek további működtetésével egyidejűleg kidolgozzuk a továbbképzés távlati tervét, kiépítjük a továbbképzés irányításának új rendszerét.

Az erősen központosított irányítás helyett a helyi, területi kívánalmakat jól ismerő szervek, személyek [járási (városi) művelődésügyi osztályok, szakfelügyelők, gyakorlati munkát végző igazgatók, nevelők] öntevékenysége, aktivitása kap döntő szerepet a továbbképzés szervezésében, tartalmi lebonyolításában, gondozásában, irányításában és hatékonyságának értékelésében.

A nevelők továbbképzése új rendszerének alapelvei, szervezeti formái:

A továbbképzés feladatainak megyei szintű ellátására *továbbképzési kabinet* alakult, mely szerv a tényleges szükségleteknek megfelelően szervezi, elősegíti a nevelők ideológiai, politikai, szakmai ismereteinek növelését.

Az oktató-nevelő munka fejlesztése érdekében:

- tematikus elemzéseket készít az oktató-nevelő munka állapotáról,
- javaslatokat dolgoz ki a munka javítására, kísérletek folytatására, az iskolák felszerelésének gazdagítására,
- résztvesz a megyei szervezési látogatásokon és a kapott információk feldolgozásában,
- javaslatokat dolgoz ki a szakfelügyelők eredményvizsgálataira, a továbbképzés eredményességének mérésére,
- segíti a szakfelügyeletet a tudás és neveltségszint felmérése kidolgozásában.

A kabinet munkatársainak ill. tagjainak az ismertetett általános célkitűzéseken és feladatokon belül feladata lesz:

- kidolgozni területük, szaktárgyuk távlati továbbképzési tervét (1 és 5 éves terv)
- segíteni irodalommal, előadókkal, irányelvekkel az iskolák és az egyes nevelők ön- és szervezett továbbképzési feladatainak valóráváltását,
- elősegíteni, gyűjteni és propagálni a helyes elképzeléseket, kezdeményezéseket, a nevelők alkotói, tudományos, művészi tevékenységét,
- részt venni az iskolai tudás és neveltségszint felmérésének folyamatában, értékelésében (ezen tevékenység egyben a továbbképzési munka eredményességeire, hiányosságaira is választ ad),
- közvetlenül irányítani területünkön az ideológiai, politikai továbbképzést, a vezetőképzést, a különböző szakmai és pedagógiai munkaközösségek munkáját és az új formaként jelentkező komplex tanfolyamokat.

A továbbképzés megfelelő színvonalának biztosítása érdekében a kabinet szoros kapcsolatot épít ki és az eddiginél jobban alapoz majd a pártoktatási és pedagógusképző intézményekre, elsősorban az MSZMP Marxizmus-Leninizmus Esti Egyetem, a pártiskola, az Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kara, Soproni Óvónőképző, a Bajai Tanítóképző és a Pécsi Tanárképző Főiskola illetékes tanszékeinek közreműködésére.

Tervezett kapcsolataink bővítésének, elmélyítésének eredményeként az egyetemek, tanárképző főiskolák és egyéb intézmények, mint a továbbképzési tevékenységünk bázisai, korszerű szaktudományi és pedagógiai műveltség kialakításával segítik majd az iskolák oktató-nevelő tevékenységét, egyben folyamatosan tájékozódnak az ott folyó gyakorlatról, megismerik végzett hallgatóik munkáját, problémáit, felmérhetik saját, korábbi tevékenységük színvonalát.

Az újrendszerű továbbképzésnek frissen és állandóan alkalmazásra készen kell tartania a képző intézményekben és a továbbképzés eddigi gyakorlatában nyújtott ideológiai, szakmai (szaktudományi) és metodikai ismereteket; sőt ezeket szakadatlanul gyarapítania kell.

A nevelői munkában megkívánt összismeretek művelését hivatott elősegíteni a jövő tanévben beinduló *komplex gyakorlati szemináriumok* rendszere.

E szemináriumok gyakorlati tevékenységének feltételeit az idén kell előkészítenünk.

Korábbi, részben még jelenleg is működő továbbképzési rendszerünk hiányosságai voltak, hogy a próbálkozások ellenére sem sikerült megoldani az elmélet és gyakorlat egységét: azt, hogy a hallgatók egyformán tájékozódhassanak az időszerű ideológiai, politikai, neveléstudományi, szociológiai, pedagógiai, pszichológiai, szaktudományi, tantárgypedagógiai kérdésekben.

Az általános iskolai, óvodai komplex gyakorlati szemináriumok képzési időtartama 2 év lesz, évenként 150—150 óra foglalkozással, időkeretük, tananyagelosztásuk a következők szerint alakul:

Vezetők részére: (szakfelügyelők, igazgatók, igazgatóhelyettesek)	
ideológia, vezetéstudomány, szociológia	80 óra
pedagógiai, pszichológia	120 óra
az iskolavezetés gyakorlata	100 óra
Beosztott nevelők részére:	
ideológia	50 óra
pedagógia, pszichológia, didaktika	100 óra
szaktudomány, módszertan	150 óra

A hallgatók a tananyagból évenként beszámolnak, a második év végén munkájukat minősítik, erről igazolást kapnak, melyet a járási (városi) művelődésügyi osztályok vezetői kinevezések, rendkívüli feljebbsorolások, jutalmazások alkalmával figyelembe vesznek.

Az elméleti és gyakorlati képzés összhangját hivatottak megvalósítani a *bázis iskolák*, melyek egyben a decentralizált, járási (városi) szintű továbbképzés otthonai is lesznek. A járási (városi) tanácsok vb. művelődésügyi osztályai 1970. szeptember 1-ig Komló, Mohács, Szigetvár városokban (járás és város együtt), a sásdi, siklósi, pécsi járásokban egy-egy bázisiskolát szerveznek meg, ahol komplex tanfolyamaik hallgatóinak elméleti és gyakorlati oktatása történik.

A bázisiskolák kijelölése annak figyelembevételével történik, hogy:

- rendelkezik-e az intézmény kellő felkészültségű nevelőkkel,
- alkalmazzák-e film- és televíziós anyag bemutatására, nyelvi laboratóriumok működtetésére,
- viszonylag kevés anyagi ráfordítással kialakíthatók-e a korszerű oktatás tárgyi feltételei.

Egyelőre járásonként egy-egy bázis iskola kialakítás történik, később 2—3.

A bázis iskolák kialakításának korlátai szabályozzák a komplex gyakorlati szemináriumok számát, illetve a résztvevő hallgatók számát is. Ezért — kezdetnek — a járási, városi tanácsok vb. művelődésügyi osztályai, felügyeleti területük óvónői, A. B. C és orosz szakosai, valamint alsótagozatos nevelői közül önkéntes jelentkezés alapján választanak ki 10—15 főt.

A *középszkolai oktatás* színvonala emelésének igénye megköveteli, hogy a kibocsátó egyetemek az eddigi gyakorlattól eltérően behatóan foglalkozzanak a középszkolai nevelők továbbfejlődésével. Az egyetemek esti és levelező hallgatóinak létszáma fokozatosan csökken és a részben felszabaduló szakgárdájukat a jövőben egyre nagyobb mértékben a pedagógus továbbképzés szolgálatába állíthatják.

A budapesti Eötvös Loránd Tudományegyetem Rektori Tanácsa úgy határozott, hogy felszámolja a pedagógus továbbképzés segítésének kampány jellegű és kislétszámú csoportok minőségi foglalkoztatásával, irányításával segíti Baranya megye továbbképzését is.

E képzés céljának és tartalmának em a szokványos egyetemi ismeretanyag átadását, ismertetését jelölte meg, hanem a fő szerepet az egyes szaktudományok fejlődésének elvi, módszertani problematikája megismerésének és megvitatásának szánja.

Az enciklopédikus ismeretanyag átadása helyett a szaktárgyakhoz kapcsolódó általános elméleti, ideológiai problémákat helyezi középpontba.

A középiskolai tanárok szaktárgyi továbbképzésének formái:

- magyar, történelem, matematika szakos tanárok 1 éves szakmai tanfolyama,
- középiskolai vezető káderek 1 éves pedagógiai továbbképzése (igazgatók, igazgatóhelyettesek, szakfelügyelők),
- bölcsészdoktori disszertációra és szigorlatra előkészítő 1 éves konzultációk.

Az említett formák mindegyikénél az egyetem által irányított öntevékenység, önképzés dominál. A középiskolai tanárok e tevékenységükhöz az egyetemről előadások, szemináriumok, programok, egyéni feladatok formájában kapják meg a támogatást.

A tanfolyamok hallgatói részére az egyetem 4—5 napig tartó bentlakással járó évi 3 foglalkozást szervez: tanév kezdetén, téli szünetben, tavaszi szünetben.

A továbbképzési időszakot az első két tanfolyamon az elsajátított ismeretanyag megfelelő tartalmú és szintű érdemjeggyel rögzített elismerése zárja, melyet az alkalmazó szervek a kinevezések, jutalmazások, feljebbsorolások alkalmával figyelembe vesznek.

Az újrendszerű továbbképzés tervezett magasszintű elméleti és gyakorlati anyagának elsajátításához feltétlenül szükséges, hogy valamennyi nevelő, ezen belül főleg a komplex tanfolyamok hallgatói rendszeresen tanulmányozzák a már megjelent és az újonnan megjelenő politikai, pedagógiai, pszichológiai szakirodalmat.

Nevelőink irodalommal való rendszeres ellátása csak úgy oldható meg, ha az érintett járási (városi) művelődésügyi osztályok rendelkeznek megfelelő mennyiségű és minőségi kölcsönözhető könyvanyaggal.

A továbbképzési kabinetek megalakításával foglalkozó MM. és OPI. utasítások e probléma megoldására ún. *báziskönyvtár* vagy könyvtárak létesítését szorgalmazzák.

Pécs m. j. város művelődésügyi osztálya és a Pedagógus Szakszervezet Baramya megyei Bizottsága Pécssett a város és a megye nevelői részére létrehozott egy báziskönyvtárat, mely jól szolgálja Pécs város továbbképzési érdekeit, de részben a távolságok, részben a korlátozott számú könyvanyag miatt nem tudja kielégíteni a megye jövőbeli szükségleteit.

A Pedagógus Szakszervezet megyei bizottságának januári ülésén megtárgyaltuk e kérdést. Kívánságunkat — mely helyi pedagógiai báziskönyvtárak létesítésére vonatkozott — helyeselték. Elképzeléseinket a Megyei Könyvtár is támogatja.

A járási (városi) művelődésügyi osztályok 1970. szeptember 1-ig az iskolánál meglévő könyvállomány felhasználásával a járási (városi) könyvtárak segítségével és a lehetőség szerinti anyagi ráfordítással kialakítják a bázisiskolák pedagógiai könyvtárait.

A fentiekből kitűnik, hogy továbbképzési munkánk súlypontja a jövőben a komplex tanfolyamokra tevődik át. Ezek megszervezése és fenntartása igénybe

veszi a megye és a járások továbbképzésre fordítható anyagi, személyi erejének nagy részét.

A komplex tanfolyamok mellett az 1970. utáni években is fenntartjuk:

- a nevelőtestületi politikai viták rendszerét,
- a központi (megyei illetőleg OPI) speciális tanfolyamok rendszerét,
- tanév eleji eligazító jellegű szakmai továbbképzési foglalkozásokat,
- nevelőtestületi pedagógiai viták, nevelési értekezletek rendszerét,
- egyelőre elősegítjük ill. szorgalmazzuk az egyes jól funkcionáló szakmai munkaközösségek tevékenységét, amíg szerepüket fokozatosan nem veszik át a komplex tanfolyamok.

A pedagógusok továbbképzésének fentebb ismertetett új rendszerétől azt várjuk, hogy a korábbi gyakorlatnál hatékonyabban járuljon hozzá a növekvő igények kielégítéséhez. Ehhez szükséges, hogy mindenki megismerje azokat a feladatokat, amelyek az új szervezeti formában reá vonatkoznak, s mindent meg is tegyen annak eredményes megvalósításáért.

OLVASÓLÁMPA (III.)

A pedagógus pálya és hivatás legfontosabb követelménye: lépést tartani a korral.

Amerikai kutatások szerint egy mérnök, aki 10 éve végezte el az egyetemet, csak akkor lehet teljes értékű munkaerő, ha idejének legalább 10 százalékát tudása kiegészítésére használja fel, feltételezve, hogy a régebben tanultakból semmit sem felejtett el.

A pedagógus pályán talán még szorítóbb az igény az új információk tömegével való szakadatlan lépéstartásra. Gondoljunk csak arra, hogy a pedagógus elsősorban személyiséget formál, s ezt csak személyiségének egészével végezheti eredményesen. Ezért nemcsak szűkebb szakterületének ismeretanyagát, nemcsak a pedagógia és segédtudományainak fejlődését kell figyelemmel kísérnie, hanem mindazt, ami személyiségének gazdagítása és a világban történő eligazodás érdekében szükséges.

Ez a követelmény azonban a pedagógusoknál jóval rejtettebb, mint például a mérnök esetében. A gyakorlatban ugyanis egy olyan nevelő is „elvégzi feladatát”, aki jóformán semmit sem olvas, hisz „leadja az órát” a tankönyv alapján, esetleg még „módszeres” is (igaz, hogy a Comenius óta fennálló, Herbarttól és követőitől megfejelt módszereket alkalmazza).

Ezért azután a belső ösztönzők, az oktató-nevelő munka tökéletesítésének az igénye a legjelentősebb abban, hogy egyre több igazgató, felügyelő és nevelő érzi szükségesnek az állandó önképzést, olvasást. Ismeretesek az ellentétes irányban ható tényezők is (a nevelők túlterhelése, az elmélet sokszor tapasztalható elszakadása a gyakorlattól stb.) Mindezek ellenére, vagy éppen ezért igen fontos követelmény előrehaladásunk érdekében az olvasó, művelődő pedagógusok számának növelése, megbecsülésük, segítségük fokozása. Eddig kevésbé hangsúlyozott, lényeges indoklást ad ehhez *Szuhoverhov*: Hogy a pedagógus lépést tartson korával című cikkében: „A tanulók önálló ismeretszerző tevékenységét a pedagógusok gyakran azért nem tudják kellő mértékben fejleszteni, mert maguk is járatlanok ezen a területen.” Ez a követelmény az iskola egyik legfontosabb művelődés- sőt gazdaságpolitikai feladatával függ össze.

Hagyományainkhoz híven az Olvasólámpa rovat a pedagógusok önképzéséhez kíván segítséget adni azzal, hogy felhívja a figyelmet néhány újabb, a nevelőmunka számára jól használható kiadványra. Ezzel is a fentebb körvonalazott célokat szeretnénk szolgálni.

Két jelentős könyv ad segítséget ahhoz, hogy az iskolai munkát a jelen és a jövő összefüggéseiben láthassuk. *Kiss Árpád: Műveltség és iskola* (Akadémia Kiadó, Bp. 1969. 363 oldal) című könyvének előszavában a könyv írója így fogalmazza meg célját: „A szerző pedagógusként néz szembe a műveltség és az iskola problémáival... Könyvét főleg nevelőknek szánja, lássák mindennapi munkájukat abban az egész összefüggésben, melynek az része.” (7. old.) A szerző hatalmas tény- és szemléltető anyaggal dolgozik. A mű első része a műveltség és a kultúra sokat vitatott fogalmát világítja meg. Ehhez kapcsolódik a széles értelemben vett tanulás elemzése (ezt a részt különösen ajánljuk önálló vagy csoportos feldolgozásra). Külön fejezet foglalkozik a környezet és a műveltség viszonyával, a műveltség és a humanizmus kapcsolatával. Ez utóbbi adja tulajdonképpen a munka alapeszméjét is. Ugyancsak feldolgozásra javasolható a könyv V. fejezete, amely az általános műveltség elemzését adja. A műveltség megalapozásáról írva a szerző hangsúlyozza: „A műveltség megalapozásának céljával végzett tanítás — az eredményes tanulás segítője — nem egyszeri eligazítás, kész ismeret közlése, bevált eljárások gépies begyakoroltatása... Az embernek a tanítás segítségével kell elérnie a megismerésben, a cselekvésben és az értékelésben azt az önállóságot, amely képessé teszi műveltségének és személyiségének további alakítására.” (191—192. old.) A műveltség és az iskola című fejezetben a könyvről, az olvasásról szólva joggal jegyzi meg *Kiss Árpád*, hogy a sok lebilincselő, színes ismeretterjesztő és szépirodalmi könyv alig-alig játszik szerepet az oktatásban: „Keresni kell az olyan pedagógust, aki a könyvtárban vagy a könyvpiacon könnyen hozzáférhető érdekes és vonzó könyveket pontosan számon tartja, azokra idejében úgy hívja fel a tanulók figyelmét, hogy amikor témája tanítása közben tárgyuk szóba kerül, támaszkodhatnak tanulói előzetes, többoldalú tájékozottságára.” (240. old.) A köznevelés tervezése című fejezet merész, gyökeres változtatásokat körvonalaz. Megtaláljuk itt az oktatásgazdaságtan alapkérdéseinek a kifejtését is. Ebben az összefüggésben állapítja meg a szerző: „Az iskola nemcsak munkaerőt képez, hanem az életre nevel, és az iskolától az életre nevelés gazdaságosságát kell számon kérni. Tisztán gazdasági szempontból is!” (314. o.) Az utolsó fejezet — mintegy szintézisként — a személyiség, a környezet és a műveltség kapcsolatával foglalkozik. Figyelemreméltó az, amit a szerző itt a neveléstudomány gyakorlati szerepéről ír: „Márpedig nincsen biztonságos további fejlődés neveléstudomány nélkül... Csak a neveléstudomány teremtheti meg az iskolai pedagógiai munka viszonylagos szilárdságát és nyugodt menetét, küszöbölheti ki a túlnyomóan hátrányosan érvényesülő szubjektív tényezők hatását, teremtheti meg azt a pedagógiát, mely az egyéni különbözőséget figyelembe véve éri el, hogy társadalmunkban a jól motivált munka értékelje az embert. Csak az ilyen iskola kielégítő környezet a személyiséget alakító gyermek és ifjú számára... A neveléstudomány a megvalósíthatóságot adja hozzá a régi pedagógia szép elgondolásaihoz. Kijelöli a személyiség fejlődésének optimális útját.” (350; 354. old.)

Józsa Ödön: Oktatás, szakképzés, gazdaság című könyve (Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Bp. 1969. 267. oldal) az iskolai oktató-nevelő munkát közgazdasági nézőpontból elemzi egyszerű, világos stílusban. A munkának különösen az első (A technikai-műszaki fejlődés hatása a munkaerőállomány összetételére) és a harmadik (Az oktatástervezés főbb kérdései) fejezete ajánlható tanulmányozásra, megvitatásra. A küszöbön álló tudományos-technikai forra-

dalom az oktatótól nem követel többet — állapítja meg a szerző —, mint azt, hogy „minden ember ilyen vagy olyan módon az alkotó tevékenység szintjén működik.” (16. old.) „A jövő technikája, a teljes automatizálás az emberi munka súlypontját a termelés előkészítő szakaszaiba helyezi át.” (21. old.) A szerző hangsúlyozza, hogy az új korszak az ismeretek mennyiségi és minőségi változását egyaránt megköveteli. Leszögezi, hogy „az automatizált üzemben a gyors felismerőképesség, az elemző-, elhatározó, ítélőképesség és hasonló tulajdonságok válnak elengedhetetlen követelménnyé a munkásokkal szemben. Fokozott mértékben kell rendelkezniük széleskörű általános természettudományi, műszaki alapismeretekkel.” A szerző kiemeli az iskolai oktatás jelentőségét a szakképzett munkaerő újratermelésében. Az oktatástervezéssel foglalkozó fejezetben a téma világos kifejtését találhatjuk. A szerző megállapítja: „Ma már vitathatatlan a gazdasági fejlettség és az oktatás, az iskolarendszer fejlesztésének mértéke és üteme közötti szoros kapcsolat.” (113. old.) A fejezet ismerteti a tervezés különböző fajtáit, meghatározó tényezőit, foglalkozik a tanulólétszám, a pedagóguslétszám és az anyagi feltételek tervezésével. Felvázolja az oktatástervezés legfontosabb nemzetközi és hazai modelljeit, kritikai elemzést is adva. Igen fontos az a rész, amely a szakemberszükséglet és a tanulólétszám várható alakulását vizsgálja hazánkban az Országos Tervhivatal és a Központi Statisztikai Hivatal nem publikált adatai alapján. „A felsőfokon képzett szakemberek 1960. évi 186 ezernyi létszámát 1980-ig több mint 490 ezerre kell növelni. Ennek érdekében 1968. és 1980 között kb. 200 ezer új felsőfokú szakember kiképzését kell biztosítani. A középfokú szakemberek létszámának az 1960. évi 190 ezerről 1980-ig 550 ezerre kell növekednie.” (113. old.) A szerző néhány megállapítását azonban vitathatónak érezzük. Például szerinte szükséges, hogy „a szakközépiskolát végzettek jelentős hányada továbbtanuljon” (164. old.), vagy „a pedagógus és az egészségügyi szakmai fősoportokban mérsékeltebb fejlesztésre van szükség” (165. old.). Figyelemreméltóak azonban megjegyzései a szakközépiskolai és a szakmunkástanuló képzés fokozatos összekapcsolásának előnyeiről, valamint a műszaki, gazdasági, ügyviteli, mezőgazdasági felsőfokú oktatásban a kétfokozatú képzés bevezetéséről (164—166. old.). A könyv befejező része a pedagógusok körében is sokat vitatott témával, az oktatási folyamat ráfordításaival és hatékonyságukkal foglalkozik. Kimutatja az oktatási ráfordítás és a nemzeti jövedelem nagysága közötti összefüggést. Megállapítja, hogy az oktatás egyrészt fogyasztás, másrészt azonban beruházás is, vagyis a munkaerőt a termelés legfontosabb elemét előállító folyamat, s e két tényező nem választható el egymástól. A képzési folyamat *közvetlen* eredménye: „A tudás, ismeret és jártasság összessége, a képzési folyamat során elért kulturális színvonal, a társadalmi és politikai öntudat együttesen.” (Meglepő, hogy ez kvantifikálható, a kapott mennyiséget oktatási tőkének nevezik.) A *közvetett* eredmények egyrészt gazdaságiak (a képzettség ugyanis mérhetően emeli a munka termelékenységét, növeli a nemzeti jövedelmet), másrészt társadalmi, politikai, kulturális jellegűek. A fejezet részletesen elemzi a képzési folyamat egyéni gazdasági hozamának kiszámítását is (jó érveket adva annak a meggyőző munkának, amely a fizikai dolgozó szülők tehetséges gyermekeinek felsőfokú továbbtanulása érdekében folyik.)

Kiss Árpád fentebb ismertetett művében írja: „A pedagógiának a személyiség meghatározás szerint a legalapvetőbb problémája.” (337. old.) A pedagógus számára a személyiségformálás feladatában természetesen a pedagógiai és lélektani elemzés adhatja a legnagyobb segítséget. De a szocialista nevelés nem nélkülözheti a személyiség filozófiai és szociológiai nézőpontjának felhasználását sem. Ezt találhatjuk meg *Lick József: Személyiség és filozófia* (Kossuth, Bp. 1969. 240. oldal), illetve *I. Sz. Kon: Az Én a társadalomban* (Kossuth, Bp. 1969. 289. oldal) c. munkáiban.

Lick József szerint a személyiségelmélet „nem más, mint a marxista ember-koncepciónak (a történelmi materializmusnak) egy oldala, egy aspektusa, az egyén síkján történő kifejtése.” (12. old.) A munka két fő kérdést állít középpontba, mindkettő a nevelés számára is alapvető: a tevékenység aktivitás és a személyiség fejlődésének kapcsolatát, valamint a társadalom és az egyén viszonyát. A személyiség kategóriájának elemzésével s a személyiség struktúrájával foglalkozó részek különösen alkalmasak arra, hogy például az osztályfőnöki munkaközösségek megbeszéljék, feldolgozzák.

I. Sz. Kon a személyiséget szociológiai nézőpontból vizsgálja. A könyv színes, olvasmányos stílusa, gazdag példatára igen megkönnyíti áttanulmányozását. Ez a munka is elemzi a személyiség és a társadalom viszonyát. A II. fejezet tanulmányozását különösen figyelmébe ajánljuk az olvasónak: a szocializáció fejlődési szakaszait, a gyermeki én alakulását találjuk meg itt. A személyiség fejlődésének történelmi áttekintése végül a kommunizmus és a személyiség sokoldalú fejlődésének jövőbe mutató megrajzolásával egészül ki.

Etika

Bizonyos értelemben a személyiséggel foglalkozó előző fejezethez kapcsolható *Heller Ágnes: A szándéktól a következményig (Előadások az általános etikáról)* című munkája. (Magvető Kiadó, Bp. 1970. 517 oldal.) A munkát nemcsak az etikai szakosított ideológiai továbbképzés résztvevői, hanem az osztályfőnökök is haszonnal olvashatják. A kiadvány, amely a szerző 1957–58-as tanévben tartott egyetemi előadásainak kissé átdolgozott gyűjteménye, a marxista etika legfontosabb kérdéseit elemzi. Foglalkozik az erkölcs természeti és társadalmi feltételeivel, az erkölcsi cselekvés viszonylagos autonómiájával, a szabadsággal és a felelősséggel. A kötet anyaga közt számos olyan kérdés is szerepel, amely az iskolai életben mind a nevelők, mind a nevelők és a tanulók között lépten-nyomon előkerülhet, például az erkölcsi normák, a szándék és következmény viszonya, a cél és az eszköz kapcsolata, a jó és a rossz, az erény és a bűn, az erkölcsi értékelés és ítélet, a munkaerkölcs, a magán- és közkerkölcs. Külön fejezet foglalkozik az erkölcsi konfliktusokkal.

Segédkönyvek az óvodai és az alsótagozati munkához

Két olyan kiadványt említünk itt meg, amelyek egy-egy pályázat legjobb tanulmányainak összegezésével szinte megtestésítik a neveléstudomány és a gyakorlati munkát végző nevelők oly kívánatos összefogását. (Nagyon idekívánkozik *Diderot* megjegyzése: „Az igazság érdeke megkívánná, hogy az elvont gon-

dolgozók kegyeskedjenek végre együttműködni azokkal, akik dolgoznak, s így a spekulatív hajlamúak mentesüljenek attól, hogy önmagukat mozgassák.”)

A *Közösségi nevelés az óvodában* című kötet a Pedagógusok Szakszervezete Tanuljunk egymástól sorozatában jelent meg, *Bakonyiné Vince Ágnes* szerkesztésében. (151 oldal) Az óvónők felkészülését az új óvodai Nevelési Programra, szemléletük alakítását kitűnően szolgálhatja ennek a kis kötetnek az áttanulmányozása. A bevezető munka (*Bakonyiné Vince Ágnes: Közösségi nevelés — az óvodai nevelés alapja*) egységbe foglalja a közösségi nevelés általános és az óvodai nevelés sajátos kérdéseit. A kötetből különösen a közösségi tevékenység során alakuló közösségi kapcsolatokról szóló első, és a közösségi nevelés folyamatával foglalkozó második fejezetre hívjuk fel a figyelmet. Az első részben a játék, a mese, a munka áll a tanulmányok középpontjában. A második fejezetben — többek között — az óvodai csoportok, a távlatok, az egyéni bánásmód sok példa segítségével megvilágított kifejtését találhatjuk. Talán nagyobb hangsúlyt kaphatott volna itt a gyermeki személyiség differenciált fejlesztése a közösségi nevelés segítségével.

A Tanítók Kézikönyvtára sorozat első kötetét — mely röviddel megjelenése után már keresett hiánycikké vált — most új kiadásban jelentette meg a Tankönyvkiadó — (*A jártasságok és készségek fejlesztése az általános iskola 1—4. osztályában*. Szerkesztették: *Faragó László, Kis Jenő, Tihanyi Andor*. 392. oldal.) A pályázatok anyagát felkért cikkírók munkái egészítik ki. A kötet csaknem valamennyi tanulmánya nagy segítséget adhat az alsótagozatban folyó oktató-nevelő munka tudatosabbá, hatékonyabbá tételéhez. Alaposabb feldolgozásra különösen a következő, elvi jelentőségű és a legégetőbb kérdéseket elemző tanulmányokat ajánlhatjuk: a kérdéskör általános problémáit felvázoló írást *Faragó Lászlótól* (A jártasság- és készségképzés szerepe az általános iskolában); *Fábián Zoltán* munkáját (Az alsótagozati készségképző munka lélektani problémáinak áttekintése); az olvasás, beszéd, fogalmazás kérdéseivel foglalkozó részből *Csoma Vilmos* cikkét (az olvasáskészség fejlesztéséről), *Makoldi Mihályné és Papp Józsefné* írását (a fogalmazási ismeretek folyamatos előkészítéséről és alkalmazásáról); az írás témakörében *Pirisi Jánosné* munkáját (A tanulók íráskészségének fejlesztése a 3—4. osztályban), amely nagy elméleti felkészültséggel és gazdag tapasztalat birtokában elemzi a tanulók íráskészségében a 3—4. osztályban tapasztalható visszaesés okait és keresi a megoldás útjait. A nyelvtannal, helyesírással foglalkozó fejezetből *Tihanyi Andor írását* (A helyesírási jártasság kialakításának irányelvei), a számtan-mértan tanítását elemző részből *Szerencsi Sándor* munkájára hívjuk fel a figyelmet. Sajnálatos, hogy a kiadvány nem foglalkozik minden tárggyal.

Didaktika

Falus Iván: A visszacsatolás problémája a didaktikában (Pedagógiai Közlemények, 10. Tankönyvkiadó, Bp. 1969. 149 oldal) című munkája a korszerű didaktika egyik legfontosabb — a kibernetikától átvett — fogalmának sokoldalú elemzését végzi el. A munka gazdag — főképp szovjet — irodalmi bizonyítóanyag-gal tárgyalja a visszacsatolás sokféle értelmezését, pedagógiai megközelítését, fajtáit, struktúráját. A sok idézet időnként el is nyomja a szerző saját véleményének érvényesülését, s sajnálatosan hiányzik a kötetből az iskolai gyakorlat elemzése. A munka azonban így is jelentős hozzájárulás a kérdéssel kapcsolatos elméleti problémák megvilágításához, esetenként tisztázásához. Kiemeljük

azt a részt, amely a visszacsatolás struktúrájával foglalkozik. Hét szakaszt állapít itt meg a szerző: a tanulók ismereteinek kiváltása, — a tanulók választévkénysége, — az eredmény közlése, a helyes felelet közlése, — az eredmény összehasonlítása a helyes felelettel, — a teljesítmény értékének rögzítése, — az oktatás további menetének meghatározása. Igen fontos gyakorlati szempontból az a rész is, amely a visszacsatolás funkcióiról szólva elemzi az *ellenőrzés* pedagógiai, a *szabályozás* kibernetikai s a *megerősítés* pszichológiai feladatait. Meglepő és elgondolkoztató ebben a részben egy szovjet tanulmány megállapítása: „Sok külföldi pszichológusnak azzal az állításával, hogy minél gyakoribb a visszacsatolás, annál nagyobb az oktatás hatékonysága, nem érthetünk egyet.” (95. old.)

Neveléstörténet

Dr. Vág Ottó: A neveléstörténet néhány elméleti kérdése (Pedagógiai Közlemények 11. Tankönyvkiadó, Bp. 1969. 60 oldal) című tanulmányában körvonalazza a neveléstörténettel összefüggő legfontosabb kérdéseket. Egy megállapítását idézzük, mert a neveléstörténet tanulmányozását lebecsülő pedagógusok problémájára ad választ: „A neveléstörténet feltárja és összegezi a neveléstudomány, a nevelésügy eddigi útjának tapasztalatait, eredményeit, és ezzel mentesíti a jelenkori pedagógus generációt attól, hogy újra felfedezze azt, amit már az elődök felfedeztek, hogy megismételje azokat a tévedéseket, amelyeket az elődök elkövettek. A neveléstörténet biztosítja tehát minden korszak pedagógusa számára azt a *pedagógiai kulturáltságot*, amely alapja és kiindulópontja lehet a pedagógiában való tájékozódás képességének, a jelentkező problémák valóban tudományos megközelítésének.” (15. old.) Ugyanakkor a szerző a „túlbuggókhoz” is szól: „Tévedés lenne azonban azt hinni, hogy a neveléstörténeti ismeretanyag közvetlenül áttételezhető a mai nevelés gyakorlatába... eredményei a jelenkori nevelési gyakorlatban csak közvetetten, mindenekelőtt a neveléstudomány egészének közvetítésével hatnak.” (16. old.)

A Magyar Pedagógiai Társaság *Tanulmányok a Magyar Tanácsköztársaság nevelésügyének köréből* címmel *Simon Gyula* szerkesztésében kiadta számos vidéki jubileumi emlékülés tanulmányait. A kötetből a szerkesztő előszavára s — némi lokálpatriotizmust szítva — az 1969. márciusában Sásdon tartott emlékülés Baranyával foglalkozó tanulmányaira hívjuk fel a figyelmet.

Ugyancsak helyi anyagot tartalmaz a *Tanulmányok a Dél-Dunántúl történetéből (1944—1948)* c. jubileumi kiadvány (Pécs m. j. város Tanácsa VB. Művelődésügyi Osztályának kiadása, szerkesztette: *Fehér István*, 220 oldal). A kötetben *Szentistványi Gyuláné* írt tanulmányt A népi demokratikus kormányzat művelődéspolitikai programja és megvalósítása Baranya megyében 1944 ősztől 1945 őszéig címmel, amelyben gazdag tényanyag birtokában ötvözi egybe a felszabadulást követő első év általános és helyi művelődéspolitikai harcait, fejlődését.

Pszichológia

Tóth Béla: Az általános iskolai tanulók irodalmi érdeklődésének pszichológiai vizsgálata című könyve (Akadémiai Kiadó, Bp. 1969. 246 oldal) az ezzel a témával már két évtizede foglalkozó szerző kutatásainak összegezését adja. A

munka — széleskörű felmérések alapján — foglalkozik az irodalmi érdeklődés legfontosabb elvi kérdéseivel, a tanulók olvasmányainak sokoldalú elemzésével. Különösen újszerűek az olvasás és a tévézés viszonyáról, a tanulók versolvasó kedvének hanyatlásáról szóló fejezetek. A kötet befejező részében a pedagógiai tanulságok összegezését találhatjuk. Kár, hogy a szerző az irodalmi érdeklődést csaknem teljesen a szépirodalomra szűkíti le, s így a munka felhasználásának a köre is szűkebb. Hogy az ismeretterjesztő irodalom olvasásával baj van, azt a szerző is látja (198. oldal), s a 218—221. oldalakon fel is sorolja a legjelentősebb ifjúsági ismeretterjesztő olvasmányokat, sorozatokat, de ez a kérdés nem került be vizsgálódásai körébe. A munkát főképp az iskolai könyvtárosoknak s az irodalom szakos tanároknak ajánljuk.

Halász László—Sipos Kornél: Művészeti kommunikáció hatása faji előítéltre (Egy cigánykérdésről szóló ifjúsági színmű vizsgálata 10—14 éves tanulók körében) (Akadémiai Kiadó, Bp. 1969. 108 oldal) című tanulmány az egyre figyelemreméltóbb Pszichológia a gyakorlatban sorozat 16. kötete. Megyénkben különösen aktuális ez a téma. Halasi Mária: Az utolsó padban című regényéből készült, a cigánykérdésről szóló színdarab hatásának mintaszerű, az iskolai gyakorlatban is részben felhasználható — vizsgálatát találjuk a kis könyvben. Megállapítása, hogy a tanulók körében a faji előítélet még jelentős — talán a felmérés eleve olyan volt, hogy a kép kedvezőtlenebb a valóságosnál —, de ezt az előítéletet az érzelmileg alátámasztott pozitív hatások jelentősen csökkenteni tudják. A tanulmány első részében igen érdekes művészet-pszichológiai fejtegetést találunk a szépirodalmi mű hatásáról.

Csoportlélektan (Gondolat Kiadó, Bp. 1969. Válogatta és szerkesztette: *Pataki Ferenc* 412 oldal). A kötet számos tanulmánya adhat ösztönzést az iskolai vizsgálódásokhoz. A gazdag anyagból különösen ajánljuk *Pataki Ferenc* elvi bevezetőjét, *Moreno* előadását (Szociometria és mikroszociológia, a mikrocsoportok néhány alapelve), *Kolominszkij* tanulmányát (Néhány kísérleti adalék a szociometria kritikájához), s a *Vezetés és vezető* című témakör egész anyagát. Itt található *White és Lippitt* 30 évvel ezelőtt írt híres tanulmánya a vezetés három modelljéről. *Mérei Ferenc* Az együttes élmény című tanulmánya s *Hofstätter* ugyancsak alapvető munkája a vezetőszeréről.

Szociológia

A fenti kötet számos tanulmánya már inkább a szociológia területéhez tartozik, mint ahogyan az *Ifjúságszociológia* című gyűjtemény nem egy cikke lélektani alapvetésű. (Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Bp. 1969. Szerkesztette: dr. Huszár Tibor és Sükösd Mihály. 374 oldal). A szerkesztők bevezetője jól szolgálja az olvasó eligazítását a bonyolult témakörben. Érdemes ebből idézni egy gondolatot. Mannheimel vitázva a szerzők leszögezik: „Fogalmazzunk egyértelműen: az ifjúságot nem tekintjük önálló társadalmi rétegnek... A különböző társadalmi osztályok és rétegek fiataljainak céljai, törekvései, tanulási és érvényesülési lehetőségei korántsem azonosak... Mindezzel egy pillanatra sem kívánjuk azt állítani, hogy nincsenek az ifjúságnak életkori sajátosságai, csak azt, hogy nem ezek a meghatározó rétegtképző tényezők.” (16—17. old.)

A kötet az ifjúságszociológia elvi kérdéseit taglaló híres művek, tanulmányok mellett (pl. *Karl Mannheim*, *Helmut Schelsky*, *Paul Sartre* munkái) különböző országok kutatóinak cikkeit, könyvrészleteit tartalmazza például a vallásosság szerepéről az ifjúság világnézetében (sajnos, főként csak kérdőíves vizs-

gálatra alapoz a lengyel szerző), az ifjúság munkához való viszonyáról (sokoldalú vizsgálódás, mély elemzés jellemzi ezt a szovjet tanulmányt), a francia ifjúmunkásokról, college-hallgatókról az USA-ban (*David Riesmantól*), francia nyugatnémet és olasz egyetemistákról. A kötet két, ma már klasszikusnak nevezhető tanulmányára külön is felhívjuk a figyelmet: *A. Cohen* munkájára a szubkultúráról és *W. F. Whyte* írására az utcasarki társadalomról, (a szerző „előtanulmányként” 3 évet töltött el „inkognitóban” egy bostoni galeriben).

PEDAGÓGIAI PÁLYÁZATOK

I. rész

A Baranyai Művelődés pedagógiai rovata eddig is sokat tett az újabb szakirodalom megismertetéséért: az Olvasólámpa folyamatosan irányít a pedagógia és legfontosabb határtudományainak legjelentősebb új műveire.

A most induló új sorozat azt tartja feladatának, hogy a Baranya megyei Tanács VB Művelődésügyi Osztályának pályázataira beküldött írásokat, a pedagógus önképzésnek e jelentős termékeit ismertesse meg az olvasóval. Az évek során igen hasznos — a szakma minden részterületét érintő — művek gyűltek össze. Hogy ez a sok értékes tapasztalati anyag ne maradjon holt tőke, folyóiratunkban *folyamatosan* — összefoglaló jelleggel — *ismertetjük az utóbbi évek legsikeresebb pályázatait*. E számunkban az 1968/69. tanév pályázataira szóló tájékoztatást kezdjük meg. A pályaműveket teljes terjedelmükben átmenetileg a Megyei Művelődésügyi Osztályon lehet megtekinteni, de várhatóan már a közeli jövőben végleges megőrzésre átadjuk a Pedagógiai Könyvtárnak (Pécs, Széchenyi tér 11, Nagy Lajos Gimnázium, Városi Könyvtár Pedagógiai Könyvtára), ahonnan az érdeklődők kikölcsönözhetik.

Szeretnénk azt is remélni, hogy alkotó pedagógusaink példája másokat is arra fog ösztönözni, hogy gondolataikat, tapasztalataikat, módszereiket elemezzék, vizsgálják és lejegyezzék.

DR. ZUKOVITS IMRE (adjunktus, Tanárképző Főiskola): *A problémamegoldó gondolkodás fejlesztésének lehetőségei az oktatási folyamatban*. A magas színvonalú tanulmány nemcsak a szakirodalom eredményeire, hanem a szerző egyéni kutatásaira is épül. A bevezetőben összefoglalja azokat a feltevételeket, amelyek a fejlesztés alapjait jelentik: szemléletes oktatás; aktív módszerek: az óratervezés tartalmi vonatkozásaival együtt a pszichológiai és módszertani vonatkozások tervezése. Az iskolai munka szempontjából különösen hasznos a gondolkodási folyamat pszichológiai és logikai összefüggéseinek bemutatása. A gondolkodásfejlesztés lehetőségeit a szerző a tanítási óra egyes fázisaihoz kapcsolva vizsgálja. Ezen belül a tudatosság, az aktualitás, a motiváltság, az aktivitás, az elemzési készség fejlesztése, az optímális erőfeszítés, a sikerérzés fontosságát emeli ki. A gyakorló órák lehetőségeiről szóló rész az iskolai gyakorlat szempontjából külön is megemlítendő: ezen belül az elméleti anyag felidézése, próba feladat, változatosság,

önálló munka, az eredmények tudatosítása, a házi feladatok szerepe kerül szóba többek között. Az írás befejező része a problémamegoldó gondolkodás általános elveit foglalja össze.

DR. KINCSES GYÖRGY (járási osztályvezető, Pécs): *Gondolatok az igazgatói továbbképzésről*

A tanulmány gazdag forrásanyag alapján, gondosan összeállított alapvető ajánló bibliográfia csatolásával foglalkozik az iskolai munka továbbfejlesztésének egyik kulcskérdésével. Néhány korábbi igazgatói tanfolyam koncepciójának és tematikájának elemzése után azt ismerteti, hogy milyen tematikával kellene dolgoznia egy korszerű, komplex vezetőképző tanfolyamnak. Ezen belül közli a tanfolyam tématervét, óraelosztását, az előadások, konzultációk, gyakorlati tevékenység időarányát, a féléveket lezáró vizsgák anyagát. Leírja a hallgatók minősítésének módját is. A tanulmány a továbbképzés új rendszeréhez is jól kapcsolható, s megállapításainak, tervezetnek alkalmazása hozzájárulhat az országosan is elismert Baranya megyei pedagógiai vezetőképzés további szinttartásához.

KÖVESI JÓZSEFNÉ (gimn. tanár, Mohács): *A tanulók problémamegoldó gondolkodásának fejlesztése az iskolai munkában*

A szerző a tanulmány befejező részében a következőket írja: „A pedagógia elméletének néhány új kutatási területéről való értesülesemet kíséreltem meg... a magam szakterületén alkalmazni, s próbálkozásom eredményeit... summázni... A nyelvi és irodalmi műelemzés szintézisére már többen vállalkoztak... ők jelölik ki az utat... amelyen továbbhaladni... a költői üzenetek felfogásában és közvetítésében a gyakorló pedagógusok szép feladata.” A pályaműben a szerző a fentieknek megfelelően keresi a választ arra a kérdésre: hogyan lehet a költők üzenetére rádöbbszteni tanítványainkat. A korszerű műveltségigény összefüggésébe állítva a gondolkodás fejlesztését az új tantervi koncepció megvalósításának lehetőségeit keresi és mutatja be. Az írást sokszínű forrásanyag gazdagítja, elemzéseit sok találó példával illusztrálja.

DR. BERNÁTH JÓZSEFNÉ (gimn. tanár, Pécs): *A világnézeti — erkölcsi — politikai korszerű megoldásának módjai iskolában*

A szerző az írás bevezető részében az iskolai alapidokumentumok alapján áttekinti a világnézeti—erkölcsi—politikai nevelés legfontosabb metodikai kérdéseit, s ezek összefüggéseit a szocialista embereszményről vallott nézetünkkel. Gyakorlati példák alapján száll vitába a két téves felfogással: a világnézeti nevelés leszűkítésével és a többi nevelési területtől történő elszakításával. A tárgykörön belül az osztályfőnöki munkaközösség szerepét vizsgálja az írás, majd egy iskola — a komlói Steinmetz Miklós Gimnázium és Szakközépiskola — konkrét nevelési gyakorlata alapján mutatja be az érintett nevelési terület összefüggéseit; részletesen ír a közösségi magatartásra és a szocialista hazafiságra nevelésről is. Olvasás közben meglevenedik előttek az iskolavezetés, az osztályfőnöki munkaközösség, a KISZ-szervezet tevékenysége. A tanulmány néhány tipikus hibát vizsgál — verbalizmus, ötlettelenség, érzelmi sivárság, alacsony határfokú ideológiai továbbképzések, az iskola és a szülői ház sablonos kapcsolata —, s a hibák

kiküszöbölésére sok jó javaslatot ismertet. A szerző összegezésként megállapítja, hogy a javaslatok realizálásának alapja az, hogy „... az iskolavezetés határozottan... törekedjék... olyan nevelőgárda összekovácslására... amely képes a XXI. század kommunista embereszményét nevelőmunkájának középpontjába állítani, s ezért szívvel-lélekkel dolgozni.”

DANCSÓ KLÁRA (gimn. tanár, Pécs): *Világnézeti nevelés az irodalomórán.*

A szerző a gimnáziumok 4. osztálya számára készült új irodalom tankönyvnek egy fejezetén belül mutatja be a világnézeti nevelés lehetőségeit és módszereit. A tanulmány első része a világnézeti és az irodalmi nevelés sajátos viszonyáról, a meggyőződés kialakítását segítő élményről, az ítélőképesség és az esztétikai érzék, a látásmód, ízlésvilág jelentőségéről és lehetőségeiről ír. A szerző részletes didaktikai feldolgozásban foglalja össze elméletileg indokolt gyakorlati megoldásokat. Egyes értékelései vitára készítetik az olvasót — avantgarde, izmusok —, de mindezzel együtt a középiskolai világnézeti nevelés eredményesebbé tételéhez járul hozzá az írás. További értéke még a koncentráció sok konkrét lehetőségének kidolgozása. A pályázatot gazdag bibliográfia egészíti ki.

RAFFAY ERNŐ (igazgató, Bükkösd): *Szabadidő és szabadfoglalkozás. Nevelőotthonok aktuális problémái*

A szerző egy mindinkább általánossá váló pedagógiai gond, a szabadidő hasznos felhasználásának aspektusából közelíti meg az egyes nevelési területeket. Keresi és részben leírja, hogy a szabadidő lehetőségei hogyan állíthatók az egyes nevelési feladatok megvalósításának szolgálatába. Az ismert nevelési elveket a nevelőotthoni gyakorlat szemszögéből, a sajátos helyzetre alkalmazva tárgyalja. Az írás általános elvi tisztázást is ad, közli a szabadidő elrendezésének egyféle elrendezési megoldását is. Ismertet eszközjellegű tényezőket, ill. azok szerepét is: faliújság, film, rádió, otthonstúdió. A tanulmánynak azok a részei különösen hasznosak, amelyekben a szabadidő gyakorlati megszervezéséről ír.

SOMOGYI CSABÁNÉ (ált. isk. tanár, Pécs): *A napköziben folyó munkahelyi testnevelés formái, tartalma és módszerei*

A tanulmány hézagpótló, s nem csupán a napközi otthoni nevelők részére hasznos olvasmány. A munkahelyi testnevelés szükségességének indokolása után rendszerezi, áttekinti az „egyperces” és az ún. „pihentető” torna tartalmát, formáit és módszereit. Mindkét formához hasznos gyakorlati útmutatásokat ad a szerző, példagyakorlatokat ír le a nemszakosok számára is könnyen érthető formában. Külön bemutat tantermi és tornatermi ill. szabadterei játékokat, részletesen ismerteti szabályait is. Változatos tornanyagot tartalmaz az írás, s ezt sok ábrával teszi szemléletessé.

MEZEI LÁSZLÓNÉ (igazgató, Csertő): *Az esztétikai nevelés tapasztalatai*

Az írásban az óvodai esztétikai nevelés tapasztalatait rendszerezi a szerző, s ehhez sok gyakorlati tanácsot is ad. Bevezetőben azt sorolja fel, hogy a környezet milyen nevelési lehetőségeket kínál. A továbbiakban azt tekinti át, hogy az irodalom, a bábjáték, a film milyen módon állítható az esztéti-

kai nevelés céljainak megvalósításába. A mondanivaló summázásaként idézzük a következő gondolatot a pályaműből: „Az igazi élményszerű versmondás, mesélés, rajzolás, festés . . . értéke nem attól függ, hogy mennyire közelíti meg a művészeti alkotás tökéletességét, hanem a döntő tényező a végzett tevékenység alatt a gyermek által átélt érzelem mélysége.”

HOFFMANN OTTÓ (adjunktus, Tanárképző Főiskola): *Gondolkodásra nevelés az általános iskolai magyartanításban*

A szerző összegyűjtötte azokat a logikai műveleteket, amelyek a tanulók gondolkodása fejlesztésének alapját jelentik. Nagy szakirodalmi tájékozottsággal állítja összefüggésbe az irodalmi és nyelvi órák adta gondolkodásfejlesztési lehetőségeket gondolkodáslélektani elvekkel. A pályaműhöz csatolt bibliográfia a téma iránt érdeklődők számára hasznos segítséget jelent.

SZABÓ FERENC (igazgató, Pécs): *A tanulók problémamegoldó gondolkodásának fejlesztése az iskolai munkában*

A téma aktualitásának kifejtése után a szerző a következő kérdésekre keresi a választ: Miért van az, hogy „. . . nem találkozni — vagy csak ritkán — ötleteket, gondolatokat elmondó, problémákat felvető, kérdező, gondolkodni akaró tanulóval?” A problémamegoldó gondolkodás menetét a következők szerint vizsgálja: a probléma felvetése, a probléma megoldásának keresése, a megoldás megtalálása, a megoldás csiszolása. A gondolkodás fejlesztésének fenti menetét a szerző több, elsősorban az alsó tagozatból vett példával illusztrálja. Ezen belül kifejti a sikerélmény és az önelemzés képességének szerepét. A tanulmánynak hasznos az a fejezete is, amely a nevelők kérdéskultúráját vizsgálja a gondolkodás fejlesztésének összefüggésében.

VÁRADY GÉZA

HIVATÁS ÉS ÉRDEKLŐDÉS

A pályaválasztási irányítás, a hivatás- és érdeklődéskészítettség pedagógiája Pécs oktatási intézményeinél sem kiérlelt — néhány más pedagógiai területhez viszonyítva.

A közelmúltban alakult meg pl. a Pályaválasztási Tanácsadó, Pécs m. j. város Tanácsa VB. Művelődésügyi Osztályának e területen véleményét adó testülete.

Nem meglepő tehát az, hogy művelődési otthon jellegű intézményeink is csupán az első lépéseket tették meg témánkban. Eszközökben, formákban és módszerekben más népművelési célok megközelítése tervszerűbb, hatékonyabb.

Valljuk továbbra is azt, hogy az egyes fiatal, tanuló pályaválasztási irányítása az ő képességeit, készségeit és jártasságait jól ismerő osztályfőnök, tanár — ill. az egész tanári testület feladata.

Ennek ellenére lehetőnek látjuk, hogy néhány különleges formával, eszközzel és módszerrel népművelési intézményeink segítsék a jövő magyar társadalmának oly fontos kérdését, amely egyben az egyén boldogulása szempontjából is nagy jelentőségű.

Máris szólhatunk néhány közvetlen vagy közvetett kezdeményezésről témánkkal kapcsolatban.

Legrangosabb intézményünket, a *Dr. Doktor Sándor Művelődési Központot* vizsgáljuk meg elsőül. E népművelési évadban vált munkatervi programmá a Nevelési Tanácsadás c. rendezvénysorozat. A Janus Pannonius Gimnázium és az Ágoston téri Általános Iskolára épített pedagógiai kurzus egyik érdekes témajaként beszélgetést folytatnak itt kiváló szakemberek a pályaválasztásról.

A XX. századot a technika századának szokták nevezni.

Számos fiatal technikai érdeklődését alakítja a Technikai Klub, amelyben a tagok elsősorban rádió- és tv-szereléssel foglalkoznak, de sort kerítenek a háztartási kiegészítők javítására is. A szolgáltató iparágak ifjú szakemberei első szárnypróbálgatásukat tehetik meg e klubban.

Kiváló Együttes kitüntetését és címet kapott ez évben a Képző- és Iparművészeti Stúdió. Az iparművészet korunk egyik legizgalmasabb, legnagyobb jövőjű művészeti ága. A kor lelkét fejezi ki a modern művészet eszközeivel. A Stúdió tagjai magasfokú képzést kapnak Lantos Ferenc festőművész tanártól. A fiatalok tehetségét bizonyította a Tudomány és Technika Házában megrendezett reprezentatív kiállítás.

A legfiatalabbak a tagjai a Központ Csillagászati Szakkörének. Tán a jövő magyar űrhajós-tudósai tagjai e kis csoportnak. Tizenhat éve működik a Központban szabás-varrás tanfolyam. Jelenleg is 6 kezdő és 3 haladó csoportban tesznek szert a későbbi hivatás alapjául felhasználható szakismeretre.

Havonta egyszer a Városi Könyvtár segítségével könyvismertető délutánt rendeznek, sort kerítve a különböző hivatások megszerettetésére is.

Ugyanezt a célt szolgálja a klubban tartott rendszeres kisfilmvetítések egy része is.

Tán a leendő nyelvészek nevelődnek a Központ Nyelvművelő Szakkörében, amelynek szervezési munkáit ez évben végzik el.

Havi egy alkalommal rendezik meg, klubdélután keretében, az Ifjú Zenebarátok Klubjának foglalkozásait. A Klub tagjai általános iskolások: és nyilván elősegíti e népművelési lehetőség a zenei Pécs utánpótlásának biztosítását. Előadások hangzanak itt el (pl. Forradalom a zenében, Humor a zenében stb.) és vetélkedőket rendeznek (kis koncert keretében).

Lényeges kérdés fiataljainknál a katonai szolgálat. Örvendetes, hogy a Fegyveres Erők Klubja segítségével öt előadás hangzik el ez évben a korszerű hadseregről, a haditechnikáról stb.

A Központ irányítása alatt működik a Tudomány és Technika Házának kiállítási nagyterme. Itt rendezzük meg évente a pécs—baranyai középfokú iskolák szakköri és pályaválasztási kiállítását (egybekötve pályaválasztási tanácsadással).

A meszesi *József Attila Művelődési Ház* is próbálkozott néhány formával az érdeklődés- és hivatáskeltés érdekében. A képzőművészetek vonzó erejét használják fel a Ház klubjának modern kamarakiállításai (pl. Fürtös György kerámiái, Rétfalvi Sándor szobrai stb.). Lényeges a Házban az irodalmi nevelés és az ifjú irodalmárok foglalkoztatása. A Ház igazgatóhelyettese egyik fő patrónusa a Mi 68 elnevezésű fiatal pécs-baranyai írócsoportosulásnak — amelynek irodalmi eredményei biztatónak tűnnek. A honvédelmi nevelésre itt is gondolnak: pl. a Petőfi laktanya katonáival közös hadászati akadályversenyt rendeznek a Mecseken.

A szakszervezeti fenntartási művelődési intézmények is élnek néhány lehetőséggel e területen. Elsősorban a „*Ságvári*” *Művelődési Ház* Újmecekalján. A műszaki jellegű szakemberek képzésében nagy szerepet kapnak a Ház szakkörei: a modellező, a fotós és rádiós szakkör. Különösen ez utóbbi tesz sokat a jövő híradós-technikus munkatársainak képzésében. Itt figyelhető meg az MHSZ-szel való szoros kapcsolat.

Értékes kezdeményezéseket valósított meg pl. a *Vasas II-i Petőfi Művelődési Ház*. Évek óta működik itt az Ifjú Zenebarátok Köre, amely a Zeneművészeti Főiskola zenekedvelők klubjának segítségével érdekes programot állít össze minden népművelési évadban — elsősorban hobby alapon, tehát a zeneszeretet felkeltésével. Ebben a Házban is működik rádiós-technikai szakkör és alkotói kedvet ébresztő kis irodalmi színpad. Az ismeretterjesztő program pályaválasztási tanácsadást is tartalmaz (hasonlóan a Vasas I-i területen működő Puskin Műv. Házhoz). Lényeges kérdés napjainkban az idegen nyelvtudás és nyelvtanulás. Itt német és orosz nyelvtanfolyamokat találunk — miként több más művelődési házban is.

Más intézmények igyekeztek csatlakozni ezekhez az erőfeszítésekhez. A *Mecseki Kultúrpark* állatkerti részlegének pl. nagy szerepe van a biológus után-

pótlás nevelésében. A Kultúrpark érzi ezt a felelősséget: állatkerti sétákat rendez, és baráti köröket szervez (pl. akvarista, botanikus, kisállattenyésztő stb.).

Kis, *peremterületi művelődési termeink* a maguk adottságai mellett kísérelték meg néhány forma alkalmazását. A málomi művelődési terem pl. rendszeresen szervez kirándulásokat: ekkor pedig gyárakat és üzemeket látogatnak, így mutatva meg egy-egy szakma szépségeit (ezt szolgálják a Műszaki Propaganda Hónapok hasonló rendezvényei is).

A nagyárpádi Művelődési Terem állandó múzeumlátogatási programot vállal meg. Az éves múzeumi vetélkedők bizonyítják, hogy milyen nagy szerepe van a múzeumoknak: az izlésfejlesztésben (Modern Képtár, Zsolnay Múzeum, a történelmi szemlélet kialakításában (régészeti osztály), a természettudományi ismeret nyújtásában (természettudományi osztály) stb.

Művelődési termeink klubfoglalkozásai kérdezz-felelek estek formájában foglalkoznak e kérdéssel. (Meghívott szakemberek szólnak szakmájuk, hivatásuk szépségeiről.)

Az istenkúti Művelődési Otthonban tartottuk 1969-ben az egyik általános iskolai nyári táborozást. Heti három alkalommal, összesen 120 filmet vetített a kis iskolásoknak a Művelődési Otthon vezetője. Nem egy film mutatta be néhány szakma, hivatás, érdeklődési-irány szépségeit.

Terveink között szerepel egy nagy városi pályaválasztási vetélkedő megszervezése. S általában e terület metodikájának kidolgozása, a Pályaválasztási Tanácsadóval karöltve.

Ám ma még, első megközelítésre ezeket a formákat, eszközöket és módszereket próbáltuk megvalósítani intézményeinkben. Sok vagy kevés? Közvetlen, vagy közvetett? Csupán áttételekben sugall egy-egy hivatásképet ezeknek a formáknak a sora?

Az első lépéseket megtenni sohasem könnyű!

TOMÁZI FERENC

A NÉPMŰVELÉSI INTÉZMÉNYEK SEGÍTSÉK A FIATALOK PÁLYAVÁLASZTÁSÁT

Sok szó esik arról, hogy a népművelési tevékenységet, a változó körülményeknek és követelményeknek megfelelően folyamatosan javítani, korszerűsíteni kell. A korszerűvé tétel a népművelési munkától nagyobb életközelséget, jó értelemben vett praktikusságot követel meg.

Nagyon lényeges, hogy a népművelők keressék, kutassák azokat a területeket, amelyeken lehetőség mutatkozik egyrészt társadalmilag fontos munka végzésére, másrészt lehetőség van tényleges, akár számokkal is mérhető eredmények felmutatására.

Ilyen területnek kínálkozik az ifjúság pályaválasztásának segítése, amire még a fokozottan jelentkező társadalmi szükségszerűség ellenére sem figyeltünk fel eléggé.

A pályaválasztás segítését, e munka jelentőségét indokolja az egyén és a társadalom érdeke. Szervezett pályaválasztási tanácsadás rendszeresen folyik. Összességében a foglalkozások, munkakörök, kiképzési, iskoláztatási lehetőségek tarka változatossága áll nyitva a pályát választó fiatalok előtt. Éppen ezért van szükség megfelelő iránymutatásra.

A pályaválasztási tanácsadás egyik alapvető oldalához a személyiség, az adottságok megismerése tartozik. Az iskolával együttműködve a népművelés ugyanúgy résztvehet ebben, mint a különböző pályák, a kevésbé ismert szakmák, pályakövetelmények ismertetésében. Mindkét feladattal kapcsolatban megtalálhatók a népművelési tevékenység azon formái, melyek tudatos és célratörő felhasználásával elősegíthetjük a fiatalok pályaválasztási problémáinak megoldását, figyelembevéve a népgazdasági érdekeket is.

Nagy felelősséget jelent az ifjúság pályaválasztásához segítséget nyújtani, de meg kell tenni, hiszen kevés 14 évesnek van kialakult képe jövőjéről, szükségük van a megfelelő felvilágosító munkára, az idősebbek tapasztalataira, véleményére.

A végzős tanulók személyiségének megismerése összetettebb probléma, azonban az adottságok megismerésére vannak olyan lehetőségeink, amelyek megteremtésével és tudatos, folyamatos felhasználásánál a különböző adottságok felismerhetők. Gondolok itt a szakköri mozgalomra. A szakköröket általában a közös érdeklődés hozza létre. A feltörő igények alapján teremődnek meg. A szakkörök létrehozásába azonban bizonyos céltudatosság is vihető, éppen egy-egy kitűzött cél elérése érdekében, ami lehet például a pályaválasztás segítése is.

Szakkörök szervezésénél jó ha erre gondolunk, és nem feledkezünk meg az ifjúság bevonásáról vagy éppen gyermek-szakkörök szervezéséről.

Járásunk művelődési otthonaiban az 1968-as évben 110 szakkör és művészeti csoport működött, melyből 55 volt gyermekszakkör. Köztük újszerű, a pályaválasztást tudatosan segítő nem igen található, hacsak annyiban nem, hogy a résztvevők bizonyos körében mégis indítékot adott a pályaválasztási elképzelések megvalósításához. Előfordult, hogy a szakkörvezetők felfigyeltek valamilyen tevékenységhez megfelelő adottságokkal rendelkező fiatalra, azonban a további segítés, az adottság pályaalkalmasság szempontjából való vizsgálata elmaradt.

Hogy egy példát mondjak, a szajki művelődési otthonban, az általános iskolai tanulók részére szervezett horgász-szakkör lehetőséget nyújthat a halászat iránti érdeklődés felkeltésére, a tanulókkal való ezirányú tudatos foglalkozásra. Ez a tevékenység segítheti a járásban lévő termelőszövetkezetek halászati szakmunkástanuló igényének kielégítését, figyelembevve a szükségleteket.

Megfelelő céltudatos munkára van szükség az iskolai szakkörökben is. Az 1969/1970-es tanévben a járás iskoláiban 23 olyan szakkör működik (mezőgazdasági, biológiai, kémiai, matematikai, rádiós, technikus, zenei), melyek alkalmasak arra, hogy az azokban biztosított lehetőségek kihasználásával a gyermekek adottságai kifejlődjenek, ami befolyásoló tényezőként hathat a pályaválasztásban, ha ehhez megfelelő felvilágosító munka is járul.

Szükségletként jelentkezik a mezőgazdasági, műszaki-barkács szakkörök számának a növelése. Erre igény is mutatkozik, azonban ezen igény kielégítését általában az anyagiak hiánya hátráltatja. Ezen szakkörök pedig a legkülönbözőbb szakmai irányultsággal létesülhetnének, vezetőiként a helyben található szakemberek is alkalmazhatók lennének. Ez a terület ma még eléggé kiaknázatlan, pedig az ipari szakmák iránt eléggé nagy a fiatalok érdeklődése.

Az 1969-es évben a járásban 361 fiatal jelentkezett szakmunkásképzésre, ebből 298 ipari, 39 mezőgazdasági és 24 kereskedelmi szakmában nyert felvételt.

Előfordul, hogy az egyes ipari szakmák iránti érdeklődés mértékét, inkább az ott lévő kereseti lehetőségek, mint a rátermettség foka szabja meg. Megfelelő felvilágosító munkával ezen jelenség fokozódását is gátolhatjuk, hisz a jó szakmunkást mindenütt megbecsülik.

A fiatalok pályaválasztásával kapcsolatos járási statisztika azonban más jelenségre is felhívja a figyelmet. Az 1969-es évben 797 tanuló hagyta el az általános iskolát. Ebből 397 fiú és 400 lány. A 797 tanulóból:

tovább tanult:	236
szakmunkásképzésben vesz részt:	361
4—8 órás munkaidővel munkát vállalt:	122
otthon maradt:	78 fő, melyből 73 lány.

Problémát jelent a lányok elhelyezkedése, mert szakmunkásképzésben, a 271 fiúval szemben csak 90 lány vesz részt. Az otthon maradt 5 fiúval szemben 73 lány maradt otthon. Itt megfelelő segítésre feltétlenül szükség van.

A népművelési intézmények pályaválasztást segítő tevékenysége megvalósítható céltudatos szakköri tevékenységgel, de hasznos lehet megfelelő pályaválasztási filmek bemutatása, tájékoztató előadások tartása, új szakmák ismerte-

tése, üzemlátogatások szervezése, a továbbtanulásra jelentkezett tehetséges munkás-paraszt fiatalok továbbtanulását elősegítő tanfolyamok szervezése.

A feladat megvalósításánál különböző szervek segítsége is igénybevehető, amire példát is találhatunk. Homorudon az ált. iskolát végző fiatalokat a helyi Mezőgazdasági Gépjavitó Állomás segítségével részesítették szakmai ismeretekben. A rendszeres foglalkozás eredményeként 10 tanulóból 6 fő lett szakmunkás-tanuló az üzemnél.

Nagynyárádon a helyi termelőszövetkezet segítségét vették igénybe ugyanazzal a céllal. Vasárnap délelőttönként a termelőszövetkezet útján biztosított és tiszteletdíjban részesített oktató irányításával ismerkedtek a tanulók a gépszerező szakmával. Az eredmény ismét számokban mérhető, mert a résztvevő 12 tanulóból 10 tanuló, a mezőgazdasági gépszerező szakmát választotta élethivatásul.

Ezeket a kezdeményezéseket a népművelési intézmények tovább szélesíthetik, a helyi adottságoknak megfelelően, a helyi szükségletnek megfelelő területeken, az érdeklődési körök figyelembevételével.

A fiatalok pályaválasztását segítő tevékenység konkrétan meghatározható feladatot jelent a népművelési intézmények részére, amely azzal az előnnyel jár, — fontossága és hasznossága mellett — hogy e tevékenység eredményei mérhetők, ami abból a szempontból sem közömbös, hogy az intézmény vezetője, saját munkájának eredményeit láthatja bennük és ez a további tevékenységére is serkentőleg hathat.

SZAKKÖRI MUNKA, PÁLYAVÁLASZTÁS

Ma már senki előtt nem vitás, hogy a technika századát éljük, s ebben igen nagy szerepe van az elektrotechnikának és a rádiótechnikának. Egyre több szakemberre, hozzáértőre, szakmailag jól képzett emberre van szükség. Nagyon sokan kétségbe esnek, ha elromlik egy villamosvezeték, háztartási gép, elektromos berendezés. Számos gépet és technikai eszközt használunk a mindennapi életben munkahelyeken, oktatásban, háztartásban, a népművelésben is. Egyre több elektronikus gépet alkalmaznak műhelyekben, sőt hivatalokban is, nem beszélve arról, hogy az oktatás bármely formája sem nélkülözi az elektromos készülékek, szerkezetek alkalmazását. Korszerű oktatás nem képzelhető el audiovizuális eszközök nélkül. Ha csak ezeket vesszük alapul, már akkor is láthatjuk, hogy egyre több technikai szakértelemre, több szakemberre, hozzáértőre van szüksége társadalmunknak. Sokan azt vallják, hogy nincs a technikai dolgokhoz érzékük és lemondanak arról, hogy azokat ismereteik hiányában alkalmazzák, kezeljék. Pedig a technika századában lassan mindenkinek meg kell barátkoznia ilyen eszközökkel, különösen pedig az ifjúság érdeklődését kell felkeltenuünk. Tudatosítani azok jelentőségét, hasznosságát és céltudatos oktató-nevelőmunkával alapvető technikai ismereteket kell elsajátíttatnunk. Egyszerűen az általános ismeretek megszerzésén túl szakági ismereteket is kell nyújtánunk.

Ezt a célt szolgálják az iskolai, vagy iskolán kívüli szakkörök. Sohasem volt akkora jelentősége e szakköröknek, mint ma. Legnagyobb lehetőség e téren a népművelési szervek kezében, a jó szakkörvezetők kezében van.

Mi is így kezdtük. Először az iskolapadban, majd a művelődési házban alakítottunk technikai jellegű szakkört, ahol a szakköri tagok korának megfelelő ismeretek nyújtásával foglalkoztunk.

A legfiatalabb (úttörő) korosztály technikai érdeklődését fokoztuk a biztonsági szabályok figyelembevételével — s olyan építési programot dolgoztunk ki, amely jártassá tette őket a technikai eszközök megismerésében, alkalmazásában, azok karbantartását, javítását is megtanulhatták. Segítettek a nevelőknek az órákon alkalmazott vetítésekkor, kezelik a lemezjátszót, a mágnefont, stb.

Ez az „alap” nem elégítette ki kis szakköröseimet, s ezért számukra érdekesebb, izgalmasabb programot dolgoztam ki. Fokozatosan bevonva őket a rádiózás tudományába. Kezdetben borotvapengés kis diódás rádiók készítésével, alkatrészekkel ismertettem meg őket. Majd csatlakozva az MHSZ ma már min-

denütt megtalálható rádióklubbi tervéhez, megvásároltuk „Amatőr Rádió Építő-készleteket” és a mellékelt füzetek alapján kezdtük építeni készülékeinket. Aprólékos munka kellett mindehhez és a Pécsi Ságvári Művelődési Ház áldozatkész anyagi támogatása, az iskola segítőkészsége tette lehetővé, hogy az iskolai alagsori helyiségeket rádiószakköri célra használhattuk.

Először a legszükségesebb szerszámokat szereztük be, majd az iskolai szakköri költségvetés összegén szakanyagot vásároltunk. Kezdetben a Varga Lajos: A rádióépítés alapjai c. könyv szerint dolgoztunk. Készüléképítés közben minden erőltetés nélkül a technikai pályák szépségéről beszélgettünk. Az akkor alakult kollektívából ma sokan rajonganak a rádiózásért, a végzősök (nyolcadikosok) közül többen híradástechnikai szakközépiskolába jelentkeztek, néhányan pedig szakipari tanulónak. De ma is látogatják az azóta rádióklubba alakult szakkörünket.

A középiskolás (iparitanuló) korosztály számára iránymérő rádiós sportági jelleggel újabb szakköri kollektívát szerveztünk. Kezdetben kéttranzisztoros, majd MHSZ anyaggal szuperrendszerű rókavadáskészülékeket építettünk, illetve építünk ma is. (Ez jó honvédelmi előképzés s egyben jó kollektíva formáló sportforma is.) Középiskolás és iparitanuló fiataljaink sem állnak meg csupán a szakköri munkánál, hanem továbbképezve magukat, vagy egyetemre jelentkeznek, többen katonai szolgálatra bevonulva rádiósok lettek, lányaink közül többen Gelka műszerészek, vagy VT-gyári szakmunkásoknak jelentkeztek. Többen még ma is amatőr klubtagok.

Az általános iskolai csoport szervezésével egyidőben szerveztem a felnőttek számára is külön tanfolyamrendszerű szakosztályt. Többen szakmabeliek, villanyszerelők, elektrikusok, technikai, fizikai dolgozók (bányászok) jelentkeztek és itt szerették meg a rádiózást és sajátították el a technikai eszközök szakmai ismeretét. Szaktudásukat gyarapították, látókörüket bővítették olyannyira, hogy pl. többen (faluhelyen) kértek tőlünk javaslatot az itt végzett munkájuk alapján arra, hogy őket a területileg illetékes tanácsok ideiglenes ipari megbízással láthassák el. Azóta is bővítik szaktudásukkal és munkájukkal a szolgáltatóhálózatot.

Van értelme tehát az ilyen technikai jellegű szakkörök működtetésének. Természetes úton végzett pályaválasztás és irányítás ez a javából. Nem győzöm eléggé hangsúlyozni, hogy kis korban (ötödikes általános iskolai tanulókorban) kell az alapozást elkezdeni, hogy a jó szakemberképzés alapját jelentse, vagy éppen a modern haditechnikai ismerettel szolgálják hazánkat.

Mint az oktatásban és nevelésben, a szakköri mozgalomban is új útkeresésre van szükség, s ez az útkeresés akkor eredményesebb, ha több szerv fog össze. (A mi példánk alapján először az iskola, művelődési ház, majd az MHSZ és a többi támogató szerv, mint a Szakszervezetek megyei Tanácsa az üzemek, vállalatok.)

Két évvel ezelőtt a Tanárképző Főiskola hallgatóiból is szerveztünk szakkört „Szakkörvezető-képzés” címmel. A Főiskola vezetői és az illetékes tanszékvezetők örömmel üdvözölték e kezdeményezést (műszaki és fizikai tanszék), s támogatták munkánkat azzal, hogy lehetővé tették hallgatóiknak, hogy e szervezeti formába bekapcsolódhassanak. Ma mintegy negyven főiskolai hallgató a szakkörben illetve rádióklubban végzi munkáját, megismerkedve a szakkörvezetés szakmai és módszertani oldalával. Ők is az alapoknál kezdik, mint az úttörők — természetesen életkoruknak megfelelő fokon — jóval magasabb elméleti színvonalon. Megismerik az iránymérő „rádiósrókavadász” szakosztály

munkáját, annak sportolási formáját, továbbá a rövidhullámú szakosztály életét. A tanárjelöltek megismerhetik az úttörő, középiskolás és felnőtt csoportokban a sajátos módszertani munkát, az elsajátítandó szakmai anyagot. A négy év alatt felkészülnek pályájukra, a szakkörvezetésre. A szakkörünkben működő főiskolai hallgatók az MHSZ és a KPM vizsgabizottsága előtt vizsgáznak majd, és nyernek szakkörvezetői (MHSZ klubtitkári) képesítést. Az ország sok települése várja az új szellemben és magasszínvonalon képzett, haza védelmének segítőit.

1967 októberében megjelent a művelődésügyi miniszter és az MHSZ főtitkáranak együttműködési utasítása, melyet követett több más határozat. Ez felhívja a figyelmet, hogy az egyes szervek működésüket úgy hangolják össze, hogy abból az egész társadalom profitáljon. Csupán e célt kívánjuk megvalósítani mi is. Iskolai, népművelési munkában, a honvédelmi nevelésben, szakkörvezetőképzéssel.

KEZDŐ NÉPMŰVELŐK A SZIGETVÁRI JÁRÁSBAN

Minden művelődési évet azzal a reménnyel kezdünk, hogy sikerül javítani vagy teljesen megoldani a kulturális munka személyi feltételeit a körzeti székhelyeken. Az irányító szervek megértették, hogy az eredményes népművelési munka elengedhetetlen követelménye a tárgyi feltételek biztosítása mellett a függetlenített népművelők beállítása. Szakképzett népművelők hiánya miatt olyan pályakezdő népművelőkkel kell megoldani a személyi problémákat, akik a népművelési munkát a középiskolai ifjúsági klubban, szakkörben vagy művészeti csoportban aktív tevékenységgel ismerték meg.

Az évad kezdetekor három képesítés nélküli és egy képesített népművelő kezdte el a munkát járásunkban.

Az első beszélgetés a fiatal, kezdő népművelőkkel megnyugtató volt, ugyanis a pályakezdők többsége nagy tenniakarással, lelkesedéssel indult el a népművelési pályán. Ezen a beszélgetésen ismertettük az adott község kulturális helyzetét, a feladatokat. Tudatában voltunk, hogy legnagyobb nehézsége azoknak lesz, akik önálló vezetőként kezdik szárnypróbálgatásaikat a körzeti művelődési otthonban. Valamennyi kezdő emberünket elkísértük az állomáshelyére, megismertetve a község vezetőit és az intézményt, amelyet irányítani fognak. A község vezetőitől kértük, hogy adjanak meg minden segítséget a kezdő népművelőknek, mert az első időszakban a társadalmi megbecsülésre, munkájuk elismerésére (ha az néha nem is sikerül olyan jól, mint ahogy elvárjuk), értékelésre, a törődésre, szakmai és emberi gondjaik megértésére nagy szükség van. Felhívtuk a figyelmet, hogy ne várjanak egy év alatt csodákat a kezdő népművelőktől, mert évek szükségesek a helyi ismeretek megszerzésére, a rendszeres munka kialakítására.

Fiatal népművelőink első napja a község megismerésével telt el. A második napot arra fordítottuk, hogy a városi—járási művelődési központ munkájával ismerkedjenek. A művelődési központ dolgozói megismertették azokkal a legalapvetőbb tennivalókkal, amelyek nélkülözhetetlenek egy intézmény vezetésénél (tervezés előkészítése, nyilvántartások vezetése, pénzügyi feladatok stb.) A harmadik napon a könyvtári munkát ismertették a járási könyvtár dolgozói.

Biztosítottuk azt a lehetőséget, hogy ha szükségét érzik, még más napokon is bepillantást nyerjenek a két intézmény munkájába. Úgy érzem, sikerült fiataljainknak a járási intézményekkel jó kapcsolatot kialakítani. A kezdeti időszakban (3—4 hónap) a központi létesítményeink rendszeresen meghívták ren-

dezvényeikre a vidéken élő kezdő népművelőket. Ezek egy része tele van bizonytalansággal, sokszor nem lát követendő példát maga előtt, és ezért szükséges, hogy járási intézményeknél (könyvtár, művelődési központ) megfelelő tapasztalatot szerezzen, hasznos módszerek birtokába jusson, bizonyos mércét lásson maga előtt, amihez a saját munkáját is viszonyítani tudja.

A járási intézmények megértették, ha a területi módszertani munkájukat ezekre a körzeti székhelyekre irányítják, ez a későbbiek során nekik is komoly segítséget jelent. A formák sokszínűsége igazolja ezt a tevékenységüket (helyi szaktanácsadás, előadók biztosítása, klub-rendezvény, művészeti csoport bemutatója, szakköri kiállítás, irodalmi műsor, filmek vetítése stb.).

Bevált módszer, hogy az intézményeink egy-egy program megvalósításánál (klub-rendezvény) bevonták a fiatal kezdő körzeti művelődési otthon igazgatókat. Így sikerült elérni, hogy a kezdeti elméleti ismeretek birtokában gyakorlatban is bizonyítsák felkészültségüket.

Minden továbbképzésre meghívtuk őket. Részükre megbeszélést tartunk havonta, itt beszámolnak az elmúlt hónap munkájáról, lehetőséget biztosítunk az esetleges problémák közlésére, tervek megvitatására. Ezek az alkalmak szolgálnak (az alkalmankénti esetektől függetlenül) lehetőséget az elvi irányítás megvalósítására, az útmutatások adására, ismeretek gyarapítására.

Egy-egy megbeszélésen vitaindító előadásokat, ismertetőket tartanak a „Népművelés” és egyéb szaklapok aktuális témáiból, amely alapul szolgál az ismereteik gyarapításához.

Több felmérés elkészítésénél, egy-egy község patronálásánál igényeltük segítségüket, ahol eredményesen működtek közre. Sajnos sok helyen még a pedagógusok is jobban kivonják magukat a népművelési tevékenységből, mint az előző években, mondván: van már függetlenített népművelő, mutassa meg, mit tud! Ezek az emberek elfelejtik, hogy kezdő embereink nem polihisztorok, nem rendelkeznek helyi ismeretekkel és az értelmiség, a tömegszervezetek támogatása nélkül nem érhetnek el eredményes népművelési munkát. A falusi „értelmiség” a legtöbb esetben nem fogadja be soraiba ezeket a népművelőket, pedig azokhoz tartoznak.

Találkoztam olyan községi tsz-vezetőkkel, akiket újra és újra meg kell győzni a népművelés támogatására. Ezek arra nem is gondolnak, hogy a kezdő népművelők belefáradnak a harcba és legtöbbször már az eredményeknek se tudnak örülni. A tömegszervek vezetői is néhány helyen a megváltót látják a fiatal népművelőkben és minden rendezvényre meghívják, még arra is, aminek semmi köze a népműveléshez.

Ha azt akarjuk, hogy a fiatal, kezdő népművelőink a pályán gyökeret verjenek, szükséges a községi vezetők megfelelő támogatása, a minimális szükségletek biztosítása (szolgálati férőhely, étkezési lehetőség, tárgyi feltételek, működéshez szükséges anyagi lehetőségek biztosítása stb.), a megértés és türelem.

FARKAS JUDIT

VALLOMÁS PÁYÁM KEZDETÉRŐL

Két és fél éve vagyok a Járási Könyvtár Gyermekkönyvtárában, jelenlegi és első munkahelyemen. Ez idő alatt kialakulhatott véleményem a városról, a munkahelyemről, felmérhettem lehetőségeimet.

A feladatom az, amit kívántam magamnak, de eleget teszek-e neki?

Népművelői célom az, hogy az emberek (gyerekek) tudjanak szépen élni, lehetőségeiket jól, és ne mások ellenére használják fel, maguk körül meg tudják szervezni az életet. Ami szép, jó, ne kerülje el a figyelmüket, tudjanak örülni neki.

Teljesen idegenként kezdtem a városban — azelőtt budapesti voltam; még nem foglalkoztam gyerekekkel — velük kapcsolatban okítást alig kaptunk az intézetben; állandó munkaviszonyban sem voltam még. Tehát minden új volt, egy ideig az albérletek is, míg az egyik helyen megállapodhattam. Minden volt környezetemhez már csak minimálisan kötődve, olyan igénnyel törekedtem az új kialakítására, hogy lehetőleg rosszabb ne legyen az addigiaknál, lakhatóvá tegyem magam körül a világot. Az élni-tanulás teljesen lekött és emiatt időbe telt észre venni, hogy amit a munkámban produkálok, nagyon kevés ahhoz, amit induláskor elképzeltem. Munkámat javarészt az adminisztráció töltötte ki, a gyerekekkel nehezen találtam meg a megfelelő hangot. Jó félévbe telt, míg különböző megnyilatkozásaikra megfelelően tudtam reagálni. Kialakult az arány a munka mechanikus, technikai oldala és a — számomra érdekesebb — olvasókkal való foglalkozás között. Most már velük, a gyerekekkel érzem magam legjobban. Mindig van új, velük kapcsolatos feladat, amely foglalkoztat. Ez olyan viszony, melyben feltétlenül nyer mindkét fél; igényeink kölcsönösök: nem csak kapni, de adni is akarunk, tudunk.

Olvasóimnak mintegy harmada a könyvtárban tölti szabadidejének jó részét. Ezt az időt kell felhasználnom arra, hogy hatást gyakoroljak rájuk. Hogy hatásom mit jelent, és mennyire maradandó, egyelőre nem tudom felmérni. Azt azonban tudom, hogy emberi meleget leginkább tőlük kapok. És mit jelentsen számukra a könyvtár?

Nagyvárosi voltam, így tudom, ott mennyivel több intellektuális hatás ér egy gyereket: lehet, nem mindig önszántából, de gyakrabban eljut egy-egy kiállításra; hangverseny, színház, bábszínház magasabb szinten és gyakrabban elérhető, mint vidéken; válogathat iskolát, mozit fejlettebb technikával, reklámmal találkozik, aminek a hatását kikerülni sem tudja. Nem sorolom tovább, hiszen tudott dolgok ezek. Hogy kerülnek ide ezek a gondolatok? Igaz, Sziget-

vár nem falu, mégis szükség van arra, hogy szaporodjanak azok a hatások, amelyek önállóan, értelmesen élni segítenek. Szeretném, ha csatlakozna ezekhez a könyvtár is. Nem kell minden percet olvasással tölteni, sokat jelent már a könyvek látványa. Nemcsak annak örülök, ha elvisznek néhány könyvet, legalább annyira annak, ha pár percük van a gyerekeknek, azt a könyvtárban töltik. Ez már azt jelenti, jól érzik magukat a könyvek között, megszokták a kulturált környezetet, talán-talán igényük támad arra is, hogy maguknak majd hasonlókat teremtsenek.

Egy éve új feladatot látok el a régi mellett — a Városi Művelődési Központ egyik klubkönyvtárában tevékenykedem. Örülök neki, mert más környezetet, más jellegű feladatokat jelent. Most még elsősorban a tárgyi feltételek, a kellemes környezet megteremtésére van szükség, ami talán előny: határozottabb összefogást igényel azoktól, akikkel a továbbiakban foglalkozni szeretnék. Pontos, meghatározható segítséget tudnak adni, van hogy ajtót kell festeni, máskor lámpát készitünk, de súroltak padlót is. A közös munka élményei, remélem alapot adnak majd a közös problémák megvitatására.

Amióta dolgozom, még jobban sajnálom azokat az embereket, akiket nem érdekel a munkájuk, és nem tudnak vagy nem képesek változtatni ezen. Számomra a munka jelenti a legtöbbet — ez nem frázis. Igaz, nem is a legvidámabb valóság, mert egyben a társaság hiányát jelenti. Minden tekintetben megfelelő baráti kört kellett otthagynom (évfolyamtársaimat), s biztos voltam benne, hogy egyhamar nem lelek jobbat. Mégis bíztam abban, hogy Szigetvár tizezernyi lakosából van legalább két-háromszáz értelmiségi, s ezen belül van néhány kisebb-nagyobb társaság, amelyek közül lesz, amelyik befogad. Ez nem történt meg, jelenleg már ilyen baráti körök létezésében sem hiszek, vagy amennyiben van, nem a saját fejlődés, az elért szinten maradás igénye tartja össze, hanem talán családi kötés, vagy más, idegeneket kizáró okok.

Népművelő vagyok, mások életének részét kell hogy tudjam szervezni. Tapasztalatlan voltam, lehet, hogy ügyetlen is, de magam körül nem tudtam idáig kielégítően alakítani az életet. Megpróbáltam „elébe menni” azoknak, akiknek a barátságát szerettem volna megnyerni, kísérletet tettem társaság összehozására, azonban nagyon erőtlen próbálkozás volt. Bátoratlanságomon, vagy határozott ellenálláson múlt, hogy nem sikerült? Még nem tudom.

Munkahelyen elfoglalása előtt, alig államvizsga után, továbbképzésen vettem részt, s utána még több alkalommal volt hasonló lehetőségem. Örültem ezeknek, gondolva, ha akarnék sem maradhatnék le a fejlődésben, nem hagynának leragadni. Sok új ismeretet nem szerezhettem, de tájékozódásra, tapasztalat szerzésre remek lehetőséget teremtettek. Szeretném elvégezni az egyetemet, több szempontból szükségesnek látom, de attól tartok, hogy nem fogok komoly támogatást kapni — munkám elvégzéséhez jelenlegi képzettségemet elegendőnek tartják, s az egyetem is könnyen elutasít, mondván, hogy van már oklevelem felsőfokú végzettségről.

Már nem érzem azt, hogy nem hagynának elmaradni a fejlődésben. Természetesen bárki mondhatja, miért másokra számítok abban, hogy előre jussak, ne maradjak meg az elért szinten. Valóban, tovább képezhetem magam könyvek segítségével, de ha ez egyedüli lehetőség, nem tudom kicserélni a gondolataimat, lassanként már végig sem gondolom őket, s visszafejlődés következő fokaként már fel sem támadnak. Másrészt, ha valaki állandó érdektelenséget tapasztal, számára is elhal a dolgok jelentősége.

Kezdetben örültem a nagy önállóságnak, úgy éreztem, hagynak dolgozni. Jelenleg inkább magamra hagyatott vagyok. Mióta itt vagyok Szigetváron, még nem kérdezték meg feletteseim, hogy milyen munkaköri problémáim vannak. (Igaz, arra volt már példa, hogy megkérdezték, én hogy vagyok.) Anyagi elismerésben volt már részem, de tudom, hogy a munkámat nem ismerik. Egy időben a Megyei Könyvtár új munkatársától kaptam jelentős ösztönzést, akiről éreztem, szintén szeretné, ha élénk, érdekes élet folyna a könyvtárban. Ez azonban már régebben volt.

Miért nem támaszkodom jobban közvetlen munkatársaimra? Utóbbi időben több személyi változás volt, vagy eltérő feladataink nem teszik érdekeltté a gyermekkönyvtárral kapcsolatos kérdések megoldásában. Mindenesetre tőlük kapok némi támogatást azzal, hogy megbeszéljük esetenként, ami foglalkoztat bennünket.

Említettem már, hogy szeretem a munkámat, szívesen csinálom, s nagyon szeretném azt, hogy ne is hagyjon el a hozzá való kedvem.

* * *

Amiket leírtam talán nagyon ismertek, és ezért közömbösek, vagy másutt nem állnak fenn és ezért nem valók közlésre. Ha másnak nem érdekes, nekem mindenképp sokat jelentett, mert arra készítetted, hogy végiggondoljak valamit, ami már magában is szükséges. S annál, amit leírtam, sokkal többet kellett átgondolni.

BÉKÉS LAJOSNÉ

HIVATÁSOM: A NÉPMŰVÉSZET ÁPOLÁSA

Öt évvel ezelőtt megszereztem a díszítőművészeti szakkörvezetői engedélyt. Ezt részben nyári tanfolyamon, részben önképzéssel elért szakmai ismeretek alapján kaptam meg.

Két helyen voltam körvezető, Szabolcs-telepen és Szabolcs-faluban. A szakkör kezdetben 8—10 taggal indult, jelenleg pedig mintegy 30 rendszeresen foglalkozó szakköri tagom van. Az első kiállításunk még kezdetleges és szegényes volt, jelenleg „öt év legszebb munkáiból” olyan kiállítást rendeztünk, amely akár megyei szinten is helyt állt volna, a szorgos kezű bányászasszonyok munkáival. Ezt tanúsítják a vendégkönyvbe tett bejegyzések is.

A XX. században nincs megállás, állandóan tovább kell képezni önmagunkat. Ehhez nagy segítséget nyújtott a megyei továbbképzés. Itt minden alkalommal új és érdekes dolgokat sajátítottunk el; hímzésismeret, minták elrendezése, felújítása, sablonok készítése, előnyomás batikolásra stb.

Figyelemmel kísérem a megyei, járási és községi kiállításokat, amelyek tapasztalatszere szempontjából is jelentősek. Már négyszer voltam az országos „Kis Jankó Bori hímzőkiállításon”, ahol egy alkalommal magam is második díjat nyertem egy tardi-madaras párnával. E kiállítás mindig felejthetetlen élményt jelent számomra, újabb elhatározások és tervek születnek bennem, amelyet hasznosítani tudok szakkörömben. „Ismerd meg hazádat” címen már sokfelé jártunk családommal. Készítettem egy térképet Magyarország népművészetének tájegységeiről. Boldogan szemlélem azokat a helyeket, melyeken személyesen jártam, felkerestem egy-egy népművészt vagy íróasszonyt.

Többek közt Kovácsné Kun Sárát, a népművészet mesterét. Ő volt a tanító-mesterünk Decsen. Kalocsán ismertem Király Ilus nénit, bemutatta gazdag mintáírását. 35 személlyel voltam Kalocsán, megnéztük a népművészeti házat, ahol Greksa Borbála népi iparművész bemutatta a kalocsai konyhát, szobát, népviseletet, falpingálást, előrajzolást, mosodát, kikészítést, s végül a szebbnél szebb munkákat a vitrinben.

Karádon megismertem a helyi hímzés sok motívumát, öltéseit (tulipános, szilvماغos, pillés, pillangós, kerekes, bagos, szíves, rozmaringos). Megtanultam a karádi fűrészcspikét, dardzsolást, búzaszemet.

Buzsákon Miseta Ferencné minden előrajzolás nélkül vágta ki piros bécsiből a rátétes mintát, nagy hozzáértéssel magyarázta, hogyan varrjam. A faluban többen csak úgy szabadkézzel rajzolják elő a szebbnél szebb mintákat. Ágyneműüket is rátétesből készítik. Hővejen, a fehérhímzések hazájában csodálatos

munkákat készítenek. Fehér organtinnal varázsolják a szép, varrott csipkét, szintén csak ceruzával nagyvonalakban előrajzolva. Kb. 30 féle beszövést ismernek (szép, kalmikos, órás, zsidós, pókos, sarlós, búzaszemes, gombos, szőlős, nyúlkenyeres, macskanyomos, háromlábás, csillagos stb.).

Turán megismertem Tóthné Zsiga Ilona nénit a népművészet mesterét, aki fáradhatatlanul készíti a szép turai motívumokat. Szinte ritmikusan ismétlődnek a minták a maga készítette sablonjaiban. Ezeket különös módon készíti. Vékony rézlemezről szalagokat vág, kis fogó és kalapács segítségével formálja az apró leveleket, virágokat, turai kis galambokat stb. Puha fába veri a mintákat, és így alakul egy szép motívum. Ezt a mintát egy kék festékkel átítatott vastag ruhába mártja és így nyomja az alapanyagra. Rengeteg mintát láttam nála. Magas életkora ellenére is szívesen tanul, nagyon tetszik neki a baranyai hímzés.

Derecskén a híres szűrszabó és népművész Erdei Lajos bácsi bevezetett a titkos kis műhelyébe. Nagyon örültem, hogy láthattam a szűrmunkák készítését, ami nem is olyan egyszerű, mint az ember gondolná. Lemezről készült különböző nagyságú körök és levelek segítségével készíti a mintát. Nagy vonalakban kiszabja, ráfekteti az alapra, géppel rátűzi és utána vágja ki a felesleges posztót, így alakul ki a szép minta.

A látottak alapján gazdag forrásokra bukkantam, sok értékes tapasztalattal szereztem, amiket mind jobban hasznosítani tudok körömben. (Más a valóságban látni valamit, mint az irodalomban olvasni.) Mindenütt vettem valami jellegzetes darabot, amit otthon szemléltetésre használok.

Két éve vizsgáztam szabás-varrásból és szereztem működési engedélyt. Azóta lehetőségem van hímzett ruhák varrására. A Népművelési Intézet díszítőművészettel kapcsolatos összes kiadványa megvan. Ezeket állandóan tanulmányozom. A mintalapok, szakköri útmutatók olyan dokumentációk, amelyek az önképzésben hasznosíthatók és a szakkörvezetésben is sokoldalúan felhasználhatók.

További tervem, még több olyan helyet bejárni, ahol újabb mesterfogásokat sajátíthatok el, hogy a népművészet hagyományaihoz mind közelebb kerülve ápolni és továbbfejleszteni tudjam azokat.

EÖRDÖGH JÁNOS

MÓDSZERTANI TANÁCSOK AZ IFJÚSÁGI FÚVÓSZENEKAROK VEZETÉSÉHEZ

(A fúvószenekari karnagyok pécsi továbbképzésén tartott előadás kivonata)

MIT ÉS HOGYAN TANÍTSUNK AZ IFJÚSÁGI FÚVÓSZENEKAROKNAK?

A karmester

Nincs rossz zenekar, csak igénytelen, gyenge karmester. Sok igazság van ebben a megállapításban, különösen a fúvószenekarok vonatkozásában. Az együttes minden megnyilatkozása, játéka, emberi magatartása alapján következtetni lehet a vezetőre, esetleg arra is, hogy bár van az együttesnek karnagya, de a zenekart lényegében nem vezeti senki. Hogy ki áll az együttes élén, az a felnőtt zenekaroknál sem mellékes, de egyenesen sorsdöntő az ifjúsági együttesek életében. Nemcsak a zenekar fejlődése, hanem esetleg annak léte is tőle függ.

Minthogy a karmester a zenekar életének legfőbb irányítója, sok a vele szemben támasztott követelmény. A jó karmestertől szakmai (zenei) emberi, nevelői és művészi értékeket, jeles értelmi, érzelmi és akaratú vonásokat kívánunk. Ilyen követelmények, legyen:

1. művelt, jól képzett, állandóan tanuló zenész;
2. dús fantáziája, érett formáló készsége;
3. szuggesztív, jó pedagógus;
4. következetes, igazságos;
5. jóízű, igényes;
6. emberi magatartásában szerény, a munkában kitartó; a zenekar érdekében minden áldozatra kész;
7. példamutatóan fegyelmezett, pontos;
8. erélyes, tartson rendet, s alapozza meg a zenekar emberi és művészi jó hírnevét.

A felsorolást még hosszan folytathatnánk. Van-e azonban mindezeknek az igényeknek megfelelni tudó karmester?

Ha különböző mértékben is, — de a jó karmesterben megvannak a felsorolt tulajdonságok, mert ha közülük bármelyik teljesen hiányzik, baj származik

belőle. A jó karnagytól megkívánt tulajdonságok egy része adottság dolga, másik része viszont megszerzhető tulajdonság. Az utóbbi értékeket kitartó munkával kell megszerezni és megtartani. Az említett követelményekből világos, hogy a jó karmesternek jó általános és zenei műveltséggel kell rendelkeznie. Az esti egyetemek, a művelődési tanfolyamok, a különböző könyvtárak nyitva állnak a művelődésre vágyók előtt. A rádió, a tv kitűnő hangversenyeket sugároz. A lemezhallgatás — partitúrával a kézben — az egyéni zongoratanulás mindenki számára járható út, csak valóban járni kell rajta. A tervezett műsorszámok formái, hangszerezési, vezényléstechnikai stb. tanulmányozása mind önképzési feladat.

Csak az adhat, akinek van mit — és legfeljebb annyit, amennyije van. Ennek a régi, egyszerű törvénynek alapján tehát csak az a zenekar fejlődik, amelynek a vezetője is fejlődik, mindig ad, és egyben követel is. A fúvószenekar-vezetés zömmel nevelési feladatok megoldását követeli tőlünk. Elsősorban önnevelésre, jó példaadásra van szükség, mert csak így követelhetem a zenésztől a jó általános műveltséget, a magas szakmai tudást vagy az értékes emberi tulajdonságokat. Pontosak lesznek, ha én, a vezető is az vagyok, tekintélyem lesz előttük, ha szakmámat jól ismerem, ha a tanítandó anyagot magas szinten elsajátítottam, ha fölkészülten állok elébük, ha hibáikat észreveszem és javítom.

A zenekar

A karmesternek jól kell ismernie zenekarát, a zenészeket, és a hangszereket egyaránt, mert ezekhez kell szabnia követelményeit. Olyan feladatok végrehajtását, amelyek az együttes képességeit messze felülmúlják, ne erőltessük! Ahogy a siker pozitív, úgy a kudarc negatív irányban hat a zenekar hangulatára, teljesítményére. Ezért ne a karnagy tudása, becsvágya döntsön a mű megválasztásánál, hanem a rendelkezésre álló eszközök — a zenekar hangszerbeli és személyi adottságai. A karnagy egyik legfőbb gondja, hogy a zenekarnak mindenkor megfelelő hangszerek álljanak rendelkezésére. Ezek karbantartását, megóvását állandóan ellenőrizze, mert még jól képzett zenészek is csak jó állapotban lévő hangszereket tudnak pontosan behangolni, csak jó hangszereken tudnak jól játszani.

A zenekari mű kiválasztása

Rendkívül fontos dolog, hogy a karnagy meg tudja ítélni, melyik az értékes mű és melyik a selejt. Erre ugyanis egyértelmű választ nem adhatunk. A helyes döntés meghozatalához a legfőbb segítség az alapos zenei műveltség, a jó stílusismeret és gyakorlat.

A zenekar vezetőjének állandó gondja, hogy zenekara részére megfelelő műsorszámokat biztosítson. Melyek a mű kiválasztásának szempontjai? A mű:

1. feleljen meg a zenészek hangszertechnikai és összjátékbeli fejlettségének;
2. a műben az egyes hangszerek igénybevétele — különösen a felső regiszterekben — ne legyen megerőltető;
3. a mű legyen alkalomszerű, a tervezett szereplés igényének, hangulatának megfelelő;
4. szolgálja a zenekar fejlődését;

5. a rendelkezésre álló eszközökkel legyen hiánytalanul megoldható; (Legyen minden szólamhoz megfelelő hangszer, ill. zenész, — ha nincs, van-e mód biztos kiegészítő szerzésére vagy a szólam helyettesítésére?)
6. a mű képviseljen művészi értéket, hangszerelése legyen színes, változatos;
7. az előadásig rendelkezésre álló idő — érési időt is számítva — legyen elegendő a színvonalas előkészületre!

A karnagy fölkészülése a próbára

Ha az említett feltételeknek, követelményeknek megfelelő művet találtunk, további teendők azt alaposan megismerni, hogy mire a próbára sor kerül, a művet „betéve” tudjuk.

Vannak karnagyok, akik azért ragaszkodnak régi műsorszámaikhoz, mert azokat még katonazenész korukból ismerik, hallásélményük van róla, mert sokat játszották. Ezek alapján az ilyen számok betanítására és elfogadható előadatására nekik különösebb előkészület nem szükséges, de sokszor nem is lehetséges, mert nem áll rendelkezésükre partitúra. Ha azonban nincs partitúra, az a vak vezet világtalant esete. A rég játszott zenének már csak a körvonalai élnek a karnagyban, aki így munkájában csak ködös emlékképekre támaszkodhat, hiszen szilárd, megfogható támpontjai nincsenek.

Partitúra hiányában csak egy — bár kissé fárasztó megoldás van: csinálni kell! A szólamanyag partitúraszerű összeírásával az egyes szólamok leírásakor egyrészt azokat is megismerhetjük, másrészt lehetőségünk nyílik a mű áttekinthetőségére, — a harmóniák végigelemzésével — az esetleges hiányok pótlására. E nélkül a segítség nélkül hiába próbálja a számot, a megtanuláshoz valóban komoly, építő irányítást, utasítást adni nem tud. Indulók előadásánál még kisebb a veszély, bár gyakran hallhatunk üresen hangzó zenekarokat (néha nagylétszámúakat is!), amelyeknél a szólamok aránya helytelen, sőt rendszerint a harmónia sem szól kielégítően.

Minden ismeretlen mű, amelyben azonnal tájékozódni nem tud a zenekarvezető, új műnek számít. A nehéz tájékozódás oka lehet, hogy nem elég művelt zenész, vagy egyszerűen az, hogy nem vesz magának fáradságot az új mű tanulmányozására. Az ilyen karmesterek műsora elavult, régies. Amikor napjainkban minden rohamosan fejlődik, zenekarunk műsorának is lépést kell tartania a fejlődéssel, nem maradhat el 50—100 esztendővel. Ez természetesen nem jelenti azt, hogy értékes régi anyag nem játszható. Nem a mű kora a fontos, hanem az, hogy értékes legyen.

Fúvószenekari vonatkozásban a dúr-moll tonalitásba rögződött fülnek már a lid vagy a dór hangsor stb. is új lehet, holott ezek a fogalmak a zenei gyakorlatban már régóta ismertek.

A próbára való felkészülés során a darabot dallam, ritmus, harmónia és formatani szempontból gondosan elemezzük végig! Derítsük ki az egyes részek végén található zárlatokat, a zenei és a dinamikai súlypontokat, gondoljuk át a tempókat és azok változásait! Állapítsuk meg, hogy hol vannak nehezebben megoldható részletek — akár vezényléstechnikai, akár összjáték szempontból — és gyakoroljuk be azokat! (pl. ütemváltás előtt hogyan adunk avizót.) Gyakorolnunk kell a belépő szólamok beintését is.

Célszerű az elemzés során a partitúrából *vázlatot* készíteni, amely alapján a mű jobban áttekinthető és könnyebben memorizálható. A vázlatba egyszerű

jelzésekkel vezetjük be a mű lényeges sajátságait (hangnem, harmónia, tempó, dinamika, a fontosabb szólambelépések stb.).

A vázlat a partitúrát nem teszi feleslegessé, csak annak sűrítése révén, a mű jobb áttekintését teszi lehetővé.

Nagyon jó, ha a fentiekén kívül a kiválasztott műről *hallásélményt* is szerethetünk. Ha zongoratudásunk engedi, legalább részleteiben játszuk el a művet (külön a dallamot, a basszust, a harmóniákat stb.)

Ha a karvezető jól felkészült a betanításra kiszemelt, a vezénylendő anyagból, ha alkalma van azt más zenekartól, a rádióban, televízióban, hanglemezről, vagy magnóról meghallgatni, képet kaphat a műről és elfogadhatóan adathatja elő. Aki eljár valamely jó karmester próbáira (akár szimfonikus, akár fúvós), az ott hallott utasításokból is bizonyára sokat tanulhat.

A műsorra kerülő művek megformálása rendszerint nem igényel különösebb koncepciót, nagyfokú képzelőerőt vagy virtuóz vezényléstechnikát. A művek pontos betanítása, a helyes tempók megválasztása, a dinamika beállítása (amely kisebb gyakorlattal elsajátítható) inkább pedagógiai, mint művészi feladat.

A próba

Ha van rá lehetőségünk (akár egyénileg, akár közösen a próbán, vagy azon kívül) hallgassuk meg a megtanulásra kiválasztott művet, akár többször is (zenekartól, rádióban, televízióban, lemezről, magnószalagról). A meghallgatás szünetében hívjuk fel a zenészek figyelmét a mű formai, tempóbeli, dinamikai, hangszerelésbeli stb. sajátságaira! (Hallgassuk meg az esetleges észrevételeket is!)

Amennyiben ilyen meghallgatásra nincs lehetőség — nagyon jó a próba elején a teljes zenekarral lapról lejátszatni a művet — ha csak lehet — az előírt tempóban, dinamikával stb. (A mű elemzését ezután tartjuk meg.) A mű játszása közben hamarosan kiderül, hogy milyen nehézségeket tartalmaz a mű, s hogy milyen technikai, összjátékbeli, hangzásbeli problémát kell megoldani. Ezeknek a részleteknek a gyakorlására nagyon célszerű az érdekelt hangszercsoportok részére tartott osztott próba. Az osztott próbán intenzívebben lehet foglalkozni a problematikus állásokkal és a dologban nem érdekelt zenészeknek nem kell tétlenkedniök.

A próbákon nagyon vigyázzunk a helyes artikulációra, a ligatúrák pontos betartására. A zenei összefüggések feltárásával, a lélegzési lehetőségek kijelölésével — rögzítésével, már az első próbákon megalapozhatjuk a jó előadást.

Mikor vegyünk lélegzetet — mikor nem szabad a zenei anyagot szétvágni lélegzési szünettel — mind tisztázandó!

Egy-egy kellemetlen — nehezen megszólaltatható kötés helyett — a hangok megütését ne engedjük meg!

A ritmusképletek precíz és egyöntetű megoldását állandóan szorgalmazzuk!

A jó összjáték kialakítása a karnagy fontos feladata.

A próbákon tudatosítsuk, hogy egy-egy szólamnak mi a szerepe? Melyik alkalmazkodjék a másikhöz hangban, dinamikában, mozgásban?

A zenei végszavak megfigyelése a pontos belépés a hajlékony — alkalmazkodó ritmus mind megannyi kelléke a zenei játéknak.

Minél szélesebb a zenekar dinamikai skálája, a zenekar annál kulturáltabb, jobb. A fúvószenekaroknál a forte dinamikával nincs különösebb baj, a pianóval viszont annál több. A rendszeres gyakorlás hiánya itt okoz legtöbb nehézsé-

séget. A dinamikai jelek értéke nem állandó érték. Más hangerőt képvisel a forte, ha kísérszólamban jelölik, és mást, ha dallam, vagy egyéb lényeges zeneti elem jelzése. Kísérő szólamon belül is más hangerőre van szükség, ha egy hangzat alapját — vagy kvintjét jelöli.

A dinamika másként értendő akkor, ha az azonos szólamot kevesen, és másként, ha sokan játsszák.

Vigyázzunk, hogy az együtttest állandóan kézben tartsuk! Ha próba közben leintjük, ne engedjük meg, hogy tovább játsszanak!

Az egyöntetű indítás, a játék abbahagyása — mind fontos kelléke a kulturált zenekari játéknak. Kapcsolatunk egy percre se szakadjon meg — nem szabad, hogy uralmunkat elveszítsük a zenekar felett!

A zenészeknek érezniök kell, hogy minden ténykedésük a vezető akaratától függ — annak utasítására történik és ellenőrzése alatt áll.

Hogy ezt elérhessük, legyen fellépésünk határozott, tevékenységünk következetes — vezénylő mozdulatunk egyértelmű — világos —, magatartásunkból sugározzon a segítő szándék!

Az egy-egy szólamban észlelt hibát javítva ne veszítsük el türelmünket, — legyünk a zenészek segítségére, hogy helyes fogásokkal (ujjrenddel), pontos ritmusban és főleg L A S S Ű tempóban legyőzhessék a szóbanforgó részlet nehézségeit. Ne beszéljünk általánosságban, hanem pontosan mondjuk meg a hibát!

Pl. az nem mond semmit, hogy a basszus hamis. Világosabb, ha azt mondjuk, hogy az F basszus magas — vagy, hogy a B basszus mély stb.

Ne fukarkodjunk a dicsérettel, ha erre a legkisebb okunk lehet! Egy-egy jól megoldott részlet szépségeire hívjuk fel figyelmüket! — Ha zenészeink érzik a jól végzett munka örömét, szívesen vesznek részt a zenekar munkájában.

Amikor egy-egy mű megtanulásával elkészültünk, vegyük azt magnószalagra, majd azt lehallgatva tartsunk értékelést! Kérjük ki a zenészek véleményét is, mert ezáltal fejlődik kritikai érzékük.

Ha az anyagiak engedik, létesítsünk a magnófelvételekből gyűjteményt, amelyek — azonkívül, hogy kedves emlékek — a zenekar munkájának, fejlődésének fontos dokumentumai.

Egy zenekar megítélésénél nagyon fontos szempont, hogy milyen a hangoltsága (tisztá-e, vagy hamis).

Minden próba, előadás előtt legyen elég idő a befúvásra, ill. behangolásra. Próba közben, előadáson, a számok közti szünetben — ha szükség van rá — hangoljunk.

Vezénylés közben is korrigálhatjuk a hangolást kézjelekkel, ha az együtttest erre megszoktattuk!

Szoktassuk a zenekart az általunk adott tempó átvételére. Ne engedjük, hogy visszatartsanak, vagy előreszaladjanak. Forte dinamika mellett gyorsabban — piano mellett általában lassabban igyekszik játszani a zenekar, mint ahogy kellene. A tempó-átmenetek zökkenő mentes megoldása — a lassítás-gyorsítás egyöntetűsége jellemzi a jó együtttestet.

Fontos dolog a próba jó beosztása. Célszerű a próbát hangolással, befúvással kezdeni, ezután egy ismert indulót játszani. Ezután a „bemelegítő” után következzen az új anyag tanulása, amikor még nem fáradt az együttes.

Ez a rendelkezésünkre álló idő kétharmadát vegye igénybe, majd tartsunk szünetet. A próba hátralévő részében ismételjük a már megtanult anyagot.

A próbák időbeosztása röviden így foglalható össze.

Munka	3	2
	órás próbánál	
hangolás, befűvés	30 perc	20 perc
új anyag tanulása	75 perc	60 perc
szünet	15 perc	10 perc
ismétlés	60 perc	30 perc

Az ifjúsági zenekart vegyük felnőtt számba, és az első pillanattól kezdve ne tegyünk engedményt. Szoktassuk kézhez az együtttest, és a korrekt zenélés minden kellékét egyszerre követeljük meg!

Nézzenek a kottába — de lássák és kövessék a karmestert is! Hallgassák egymást, de ellenőrizzék sajátmagukat is! Ez a sokirányú figyelem rendkívül megerőltető — éppen ezért nagyon vigyázzunk a fokozatosságra! A fizikai és a szellemi megterhelés különösen fiatal korban súlyos következményekkel járhat. Jó lenne, ha a fentiek figyelembevételével „ifjúsági” repertoár létesülne, ami számolna az ifjúság igényével és adottságaival.

Különösen a rézhangszerek felső hangjai veszik erősen igénybe a játékosok fizikumát. Ezt a körülményt szem előtt kell tartani a hangszerelések elkészítésénél és a jobban igénybe vett szólamok írásánál kerülni kell a túlzott megterhelést (I szárnykürt, mélyszárnykürt).

Műsorgondok

A zenekar neveléséhez, a szereplésekhez jó művekre lenne szükség, sőt a műveknek olyan gazdagságára, hogy a nevelés céljára össze lehetne állítani a fokozatosság elvének megfelelő mind igényesebb művek egész sorozatát, egy célszerű fúvószenekar — iskolaanyagát. Változatosabb, gazdagabb anyagra lenne szükség a mindenkor időszerű műsorok megszerkesztéséhez, a szereplési alkalmakhoz igazodó számok kiválasztásához is. A hagyományos műsoranyag nagyrésze elavult és magyar anyagot alig tartalmaz, bár nem vitás, hogy sok értékes és jól hangszerelt mű is található benne. Régebbi nyitányok, keringők, jellemdarabok — ha neves szerzők művei — ma is bátran játszhatók — de szorgalmaznunk kell a korszerű és lehetőleg magyar anyag műsorra tűzését. Az új anyag jobban alkalmazkodna az ifjúság ízléséhez, érdeklődési köréhez. Modernebb hangvételű magyar és külföldi műsorszámok nagyobb választékára lenne szükség, mert csak ezek birtokában lehetne hosszabb időre műsort tervezni, illetőleg megfelelő nevelési anyagot összeállítani. Jelenleg a Népművelési Intézet foglalkozik ilyen zenekarnevelő gyűjtemény összeállításával, amely anyag a főbb stíluskorszakok zenéjén keresztül vezetne el korunk zenéjéhez.

Jó lenne, ha az anyag összeállítását minden karnagy segítené a birtokában levő művek címének közlésével, esetleg a partitúrák kölcsönzésével. A Zene-műkiadó Vállalatnak is vannak új művek kiadására kész tervei.

Nehezíti a zenekari munkát a zenekarok igen különböző hangszerösszeállítása is. Ezért az új hangszereléseket sokféle hangszerösszeállításban használhatóan kellene elkészíteni.

Hazánkban a fúvószenekari kultúra nem népi eredetű, mint pl. a csehek-nél vagy a németeknél. Helytelen lenne azonban, ha zenekaraink csak idegen zenét játszanának, vagy a fúvószenét egészen mellőznénk zenei műveltségünk-ből, nevelésünkben.

Ma már sok nagynevű zeneszerzőnk művét játsszák zenekaraink pl. Bartók Béla, Farkas Ferenc, Szőnyi Erzsébet, Weiner Leó, Bárdos Lajos — a fiatalok közül Lendvai Kamilló és Balász Árpád műveit.

Ha lassan is, de megteremtjük a magyar fúvószenekari irodalom alapját. Ahhoz azonban, hogy *jó zenét* játsszanak zenekaraink, és *magas művészi színvonalon*, hogy megbecsülést és híveket szerezzünk a fúvószenekari mozgalomnak, ahhoz a zenekarvezetőknek és a zenekarok tagjainak igen sokat kell fáradniuk, tanulniuk.

Arra kell törekednünk, hogy a fúvószenekar fogalmát senki ne azonosítsa a „rezesbanda”, „szívórzezenekar”, „szesztstvérek”, „csinnadratta” stb. fogalmával, hanem a fúvószene művészi élményt szerezzen, rangot jelentsen.

Ha meggondoljuk, hogy a felszabadulás óta mi történt az új műsoranyag kialakításában és a zenekarok fejlődésében, bizvást remélhetjük, hogy fúvószenekaraink értékelésében, anyagi és erkölcsi megbecsülésében új korszak következik.

A TERMELŐSZÖVETKEZETEK ÉS A NÉPMŰVELÉS EGYÜTTMŰKÖDÉSE A SÁSDI JÁRÁSBAN

A művelődéspolitikai célkitűzések eredményesebb megvalósítása érdekében a személyi feltételek megteremtése mellett mindinkább szükség van a különböző szerveknél, szervezeteknél és termelőüzemeknél rendelkezésre álló eszközök gazdaságos felhasználására. Ez eredményesen csak abban az esetben valósulhat meg, ha egy-egy kulturális központhoz tartozó szervek, de főleg a falukra jellemző termelőüzem, a termelőszövetkezet biztosítja a szociális és kulturális alapjának a terhére a szervezett támogatását.

E célnak a megvalósítását kívántuk és kívánjuk jelenleg is megteremteni figyelemmel a 4/1965. MM. számú rendeletre — a járásunkban levő termelőszövetkezetekkel megkötendő közös fenntartási szerződésekkel, az egyszeri támogatásokra kötött írásbeli megállapodásokkal.

Az elmúlt több, mint hároméves munkának vannak eredményei, visszatérő problémái és hibái is. Ezért a következőkben e témakörben szerzett megállapításaimat kívánom felsorolni:

A közös fenntartások és támogatások eredményei

A termelőszövetkezetek és a kulturális központok közötti szervezett támogatási formát 1965-től kezdődően mondhatjuk folyamatosnak. A korábbi időkben is történtek támogatások, de nem szervezett formában, hanem az esetek többségében egy-egy alkalmi igény kielégítésére adtak támogatást.

Jelenleg, a legutolsó értékelésünk szerint a tsz-ek támogatása:

— közös fenntartási szerződések alapján	110 000 Ft
— a megállapodások szerinti egyszeri kp. támogatás	56 000 Ft
— a természetbeni támogatások (munka, fuvar stb)	44 949 Ft
Összesen:	210 949 Ft

Az első közös fenntartási szerződést 1966-ban kötöttük a szászvári körzetben, ahol a tsz, a társadalmi szervezetek, a bányauzem és községi tanács támogatását foglaltuk szerződésbe. Ezt követően történtek szerződéskötések, azokkal a tsz-ekkel, ahol az anyagi támogatás biztosítását a legindokoltabbnak tartottuk.

Ezek a tsz-ek:

— Egyházaskozár Haladás Tsz	25 000 Ft
— Mágocs Béke Tsz	50 000 Ft
— Kaposszekcső Kossuth Tsz	15 000 Ft
— Magyarhertelend Aranykalász Tsz	15 000 Ft
Összesen:	105 000 Ft

Az egyházaskozári tsz a szászvári tsz-el egyesült, így a szászvári támogatást is vállalta a fentieken túl.

A közös fenntartási szerződéseken kívül adott pénzbeli támogatások is figyelemreméltók. Az írásban kötött megállapodások szerint pl.:

— a hetvehelyi tsz	5 000 Ft
— a sásdi tsz	10 000 Ft
— a nagyhajmási tsz	14 000 Ft

A felsoroltakon kívül több tsz is biztosít pénzbeli támogatást, de írásbeli megállapodást nem kötöttek.

A pénzbeli támogatásokon túl, értékeltük azokat a természetben adott támogatásokat is, melyek a jelenleg épülő, vagy az elmúlt időszakban megépült, felújított intézményeknél jelentkeztek. A legnagyobb eredményről a felsőmindszenti tsz esetében számolhatunk be, mely az 1969-es évben 20 000 Ft értékű támogatást adott a Bakóca községben megépült klubkönyvtárhoz. Vagy a göd-rekeresztúri tsz, amely a korábbi években végzett szakipari munkát támogatásként adja.

A vásárosdombói tsz a megépített művelődési intézményhez 8449 Ft értékű fuvart és segédmunkát biztosított.

Az elmúlt évek során komoly támogatást adott a gerényesi tsz is az átalakított klubkönyvtár munkáihoz.

Jó eredményt értünk el a tsz-ek és a művelődési központok kapcsolatában is. A jövőben mind inkább ki akarjuk szélesíteni a támogatási formákat, s még közvetlenebb, szorosabb kapcsolatok kialakítását. A támogatásba eddig bevont tsz-ek esetében azt szeretnénk elérni, hogy a tsz-ben legyen egy felelős személy, aki tartja a kapcsolatot a művelődési központ és a községi tanács vezetőivel. Az eddigi kezdeményezések szerint erre a legalkalmasabbnak a tsz főkönyvelőjét tartjuk. Ezt igazolja a kaposszekcsői példa is, ahol már a szerződés megkötésekor ilyen értelmű megállapodást kötöttünk. A tsz-ek jelentős részében meg kell szüntetni azt a helytelen szemléletet, hogy „a támogatással elintéztünk minden tőlünk telhetőt.” Nem csak a támogatás szükséges, hanem a segítő munka is, ami a helyi művelődéspolitikai célkitűzéseinek megvalósítása érdekében adható. Komoly hibának tartjuk, hogy a tsz-ek a munkatervek összeállításában a következő év programfeladatainak elkészítésében nem vesznek részt rendszeresen.

Kimutatás

a termelőszövetkezetek és művelődési intézmények kapcsolatáról, a támogató-
sok formájáról és összegszerűségéről.

Sorszám	tsz székhelye	A tsz-ek által adott támogatás			Összes
		közös fenntart.	pénzbeni támogatás	természetbeni támogatás	
1.	Abaliget	—	—	—	—
2.	Egyházaskozár	5 000	—	—	5 000
		25 000			25 000
3.	Felsőmindszent	—	4 000	20 000	24 000
4.	Gerényes	—	5 000	—	5 000
5.	Gödrekeresztúr	—	5 000	12 000	17 000
6.	Hetvehely	—	5 000	—	5 000
7.	Kaposszekcső	15 000	—	—	15 000
8.	Kishajmás	—	4 000	—	4 000
9.	Magyarhertelend	15 000	—	—	15 000
10.	Magyarszék	—	5 000	—	5 000
11.	Mágocs	50 000	—	—	50 000
12.	Nagyhajmás	—	14 000	—	14 000
13.	Sásd	—	10 000	—	10 000
14.	Tormás	—	4 000	4 500	8 500
15.	Vásárosdombó	—	—	8 449	8 449
	Összesen	110 000	56 000	44 949	210 949

BEMUATJUK A SZENTLŐRINCI „SZÁZSZORSZÉP” BÁB-EGYÜTTEST

Felnőttek számára is izgalmas dolog a televízió képernyőjén szerepelni, vagy akár csak egy pillanatra is megjelenni. Hát még a gyermekek számára. A „százzszorszép” eddig öt ízben mutatták be műsorukat a televízió képernyőjén.

Hogyan jutottak el idáig?

A csoport 1962-ben alakult. Tagjai az általános iskola tanulói. A csoportnak megalakulásakor a művelődési otthon biztosított tanyát. A gyermekek vezetőjük révén nagyon megszerették a bábjátszást és ez a magyarázata annak, hogy sem a próbákról, sem a műhelyfoglalkozásokról nem maradoznak el. Szarukán Istvánné megtanította a gyerekeket a bábok készítésének módjára, ők pedig nagy buzgalommal és szeretettel készítik el játékaik figuráit. A műhelymunkát és a bábjátszást nemcsak szeretettel és lelkesen, de magas színvonalon végzik, ezt bizonyítják eredményeik.

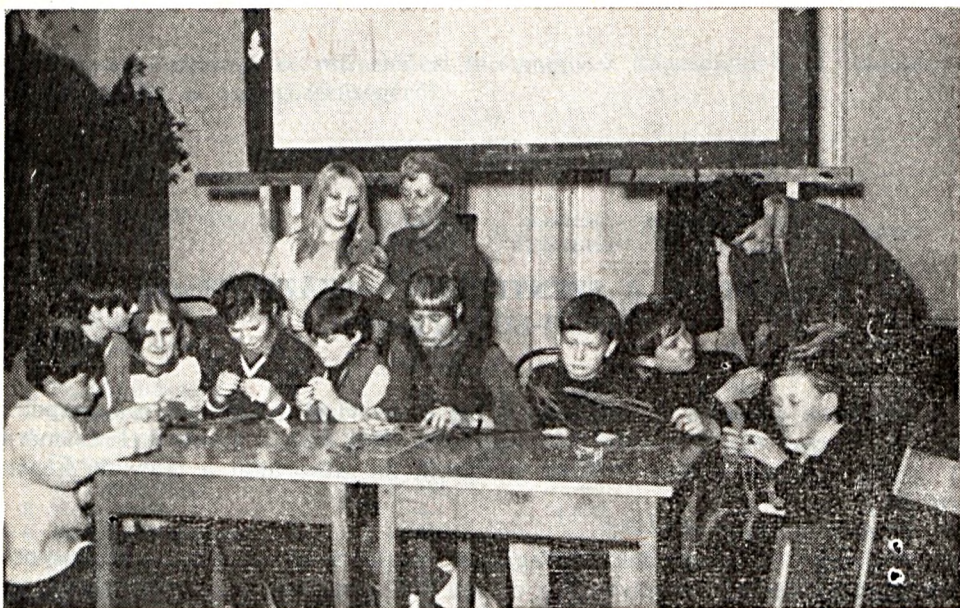
A csoport a megyei bemutatókon eddig hat ízben nyert Arany oklevelet. A televízió „Játsszunk Bábszínházat” bemutatóin először 1967-ben szerepeltek és Arany Paraván díjat nyertek. Akkor a Tornyocska című árnyjátékot mutatták be, 1969-ben elnyerték a „megye legjobb bábcsoportja” címet. Majd a televízió második fesztiválján ez évben ismét Arany Paraván díjat nyertek Kőműves Kelemenné székely néballada bemutatásával, melyet Szarukán Istvánné dolgozott fel árnyjátéknak. A lelkes kis csoport erőssége éppen ez a forma. Árnyjátékban mutatták be a Faragószék, Tornyocska, Kőműves Kelemenné, színes árnyjátékban pedig A kíváncsi kis elefánt és Erdei vetélkedő című játékokat.

A csoport azonban más formákkal is dolgozik. Kesztyűs bábokkal mutatták be A kis malac és a farkasok, valamint a Duzzogó című játékokat. Síkbábokkal pedig A legnagyobb öröm, A sete-suta kis csirke és A három pillangó című játékokat.

Ezekhez is maguk készítették el a bábokat.

Az arany oklevelek, az Arany Paraván díjak, a „megye legjobb bábcsoportja” cím elnyerése sok sok munkát, gyakorlást és lelkesedést takar. Az eredmények nem születnek máról holnapra. Azokért meg kell dolgozni. A közügyeségen, a bábjátékon kívül ezt is megtanulták a Százzszorszép csoport tagjai és nagyon hasznos útravalóként viszik majd magukkal ezt a tanulságot is. A csoport vezetőjének, Szarukán Istvánnénak és a gyerekeknek sok sikert és élményekben gazdag további jó és hasznos munkát kívánunk.

Bucsky Mihály

*Az 1967-ben és 1969-ben TV-ben „Aranyparaván” díjat nyert
„Százszorszép” bábegyüttes*

Százszorszép együttes előadása a képernyőn

G U S A P Á L

Szükszavú ember. Olyan mint általában a székelyek, akik azt tartják, hogy „sok beszédnek sok az alja”. Kérdéseimre tömondatokban felel. Ám, amikor a zene nyelvén, hangszerén kell „beszél-
nie”, bőbeszédűvé válik, s nem kéreti magát; furulyáján nóta táncot, tánc nótát követ. Életútjára vagyok kíváncsi, amely kérdéseim nyomán lassan kirajzolódik.

— Gajcsán születtem. Romániában. Juhász voltam, földdel is dolgoztam, szolga is voltam.

Azok közül való, akik nemcsak foglalkozást voltak kénytelenek a megélhetés miatt változtatni, hanem otthont is.

— 1941-ben Bácskában, Nagykanizsán laktunk. Onnan Egyházaskozárba költöztettek.

Ma is it lakik. Az Útfenntartó Vállalatnál dolgozik.

Furulyán tizenhárom éves korában tanult meg játszani.

— Cseresznyefán tanultam. Egy ember tudott. Esténként, mikor a nyájjal hazatértünk, felmáztunk a fára és jött az ember, s tanított bennünket. Én kevés cseresznyét ettem meg, de jól megtanultam játszani.

A Moldva menti magyar falvakban igen népszerű hangszer volt a furulya. Majd minden házban hevert egy-kettő. Akadtak ügyes készítői is. Bodza és

mogyorófa bőven termett azon a vidéken. Gusa Pál még ma is onnan hozatja furulyáit.

Játékát sokan megcsodálták már. Érdekes dallamokat játszik, káprázatos biztonsággal és díszítésekkel. Sőt, kíséрни is tudja a dallamokat, vagy ahogy ő mondja: „mórgok (hosszú ó-val!) hozzá, kontra helyett.”

Gusa Pál hosszú idő óta tagja az Egyházaskozári Népi Együttesnek. Most tölti be hatvanadik életévét. Öt fia és egy lánya van. Valamennyien zenekedvelők. Fiai saxofonon, trombitán, harmonikán és gitáron játszanak. Furulyázni is tudnak, de apjukat eddig még nem sikerült túlszárnyalniok.

Várnai Ferenc

GONDOLATOK A FILMNEVELÉSRŐL

A filmesztétikai képzést már az általános iskolában kellene megkezdeni, mint a zenét és képzőművészetet.

Ha figyelembe vesszük, hogy a fiatalság évente hány filmet néz meg, hány koncertet hallgat végig és hány tárlatot keres fel — nem kétséges, hogy már az általános iskolában éppen arra nem készítik fel, ami a leggyakrabban és legintenzívebben hat rá, és amelynek a befolyása sokkal több kárt tehet benne, ha nincsen rá felkészítve, mint a rossz zene, vagy a giccses képzőművészet.

Arra — hála Kodálynak — nagy gondot fordítunk, hogy az ifjúság „zenéi anyanyelvét” megtanulhassa. De ki tanítja meg a fiatalsággal a „film anyanyelvét” (hogy a film formanyelvéről ne is beszéljünk).

A középiskolások „kísérleti” képzése talán többet árt, mint használ, mert a fel nem készült tanár gyakran kevesebbet tud a „tárgyról”, mert csak hivatalból és nem őszinte érdeklődésből „pótol vele órát”. Míg néhány érdeklődő diák, ha rendszertelenül is, de itt-ott, filmkritikák széljegyzeteként „felcsíp” legalább annyit, hogy a légüres filmórákat tartó tanárban minden bizalmát elveszítse és osztálytársaival is elvesztesse.

Az Oktatófilm Gyártó Vállalatnak kellene már eleve olyan standard filmeket összeállítania, amelyekhez szorosan kapcsolódó tankönyv és a *minimálisan* felkészített tanár — aki nem feltétlenül szükséges, hogy magyar szakos legyen, *egységes rendszer* és legalább *megközelítőleg egységes módszer* szerint tanítaná *ugyanazt ugyanúgy* (!). Két fővárosi gimnázium „filmóráin” nyílt alkalmam részt venni. Eredmény: ugyanaz a téma — teljesen homlokegyenest ellenkező felfogásban. Miért? Mert a két autodidakta tanár nem az egységes filmesztétikát tanította, hanem valamilyen maga-kreálta elméleteket adott elő — sajnos még a maguk tévedéseiben is *következetlenül és érthetetlenül*.

*

Az iskolán kívüli filmnevelés (azaz: film alfabetizálás) az eddig bevett filmklub szervezetek keretében nem megoldható. A Filmtudományi Intézet olyan rendszert dolgozott ki, amely az ország kultúrintézményeinek nagy részében nem valósítható meg. Szinte az az érzése az embernek, hogy azért alkottak meg annyi „kikötést”, „feltételt”, hogy minél kevesebben kapjanak rá kedvet.

Még a megyei központokban, drága pénzen szervezett, egyébként nagyon érdekes „továbbképzések” sem adnak megközelítőleg sem elég eredményt, mert a lelkes hallgatók 90⁰/₀-ának még a filmtechnikai alapismeretei sincsenek meg

és miközben lelkesen vitatkozik az új hullám problémáiról, nem tudja mi a to-
tálplán, az insert, vagy a retrospektív dramaturgia. (Foglalkozhat-e algebrával
az olyan, aki a szorzótáblát nem tudja?!)

*

A filmneveléssel a népművelési hálózat mellett a legaktívabban a megyei
Moziüzemi Vállalatoknak kellene foglalkozniuk. Legelsősorban azért, mert a mo-
zik látogatottsága rohamosan csökken. Mégpedig az ún. jobb filmek látogatott-
sága sínyli meg azt, hogy a közönség „nem ér fel” a jobb filmekig. A közönség
és az átlagosan jónak mondott filmek között *a szó szoros értelmében légyeres tér*
van. Ezek a filmek éppen annyira érthetetlenek számukra, mint egy idegen
nyelv.

Ha a Mozivállalat (és maga a filmgyártó ipar is) azt szeretné, hogy ne csak
a könnyen érthető, direkt jelrendszerű, bevett formanyelvű krimik és indián
(Wild west) filmek menjenek zsúfolt házzal, *nagy anyagi áldozatot* kell hoznia
a közönség kinevelésére, alfabetizálására.

A közönséget éppen úgy meg kell tanítani a film *nyelvére*, mint egy idegen
nyelvre. Természetesen először a népművelőket (pedagógusokat) kell megtaní-
tani. Nem alkalmi vetítéseken, vagy kierőszakolt vitákon, hanem 2—3 hetes,
filmnevelési táborok keretében, amelyek esetleg többször is megismétlődnek.

Ha arra gondolunk, hogy egy-egy értelmetlen, rossz filmkísérlet 4—5 mil-
lióba kerül, rájövünk, hogy 2—3 ilyen „kidobott pénz” az egész ország terüle-
tére kiterjedő *általános és alapos* filmoktatási hálózatot tudna fenntartani, mil-
liókat tudna rászoktatni a jó filmre, miként a közel 2 évtizede tartó (olvasóne-
velési) kampány emberek millióit nyerte meg az értékes irodalom számára. Az
sem ment nagy anyagi áldozatok, erősen dotált népszerű és népszerűsítő kiad-
ványok nélkül.

Az irodalmi ízlés tömegméretű kialakítására fordított energia meghozta a
gyümölcsét — miért ne teremne meg ez a gyümölcs a filmművészet területén is?

A filmforgalmazó vállalatoknak a tőlük megkívánt áldozat már *üzletileg is*
megtérülne. Természetesen csak úgy, hogy ez a mozgalom *szervezett és követ-*
kezetes lenne.

Cservény József

A HELYESÍRÁSI OSZTAG

Egyszer egy tanár gyönyörűt álmodott.

*

Az iskola igazgatója akkor végre magához hívatta az irodalom szakost.

— Tud-e arról, hogy pedagógiai baklövése, a helyesírási osztag, a mai na-
pon is több botrányt kavart?

— Engem azok a botrányok nem érdekelnek. Én csak azt tudom, hogy éle-
tem legsodálatosabb teljesítménye ez az osztag... Bár talán nem is az én ér-
demem, hogy kialakult.

— A világ legcsodálatosabb pedagógiai baklövését követte el.

— Mi volt az én szerepem? . . . Az egyik tanuló óra előtt újsággal a kezében hadonászott, és mutogatta a cikkekben a helyesírási hibákat . . . Ez indította el az egészet. Igaz, én adtam a tanulónak egy ötöst, de a következményekre nem is gondoltam . . . Másnap már tizen jöttek fel újsággal. Ezeknek nem adtam ötöst. A következő napokon mégis jöttek. Önmaguktól vadultak rá a helyesírási hibákra . . . Muszáj volt a legvadabbakból megalakítanom a helyesírási osztagot, különben elment volna a tekintélyem. Minden osztályból bevettem az osztagba vagy öt tanulót. Az ötödikesekből többet bevehettem, s ez nagyon elgondolkoztató. Ez azt is jelenti, hogy a hatodikosok már fásultabbak . . . Az osztag azóta olyan lett, hogy öröm rá gondolni. Ellenőrzi a környék helyesírását. Az osztag szolgálatosa velem jár nyelvtanórára. Ez ünnep számára. Ő veszi észre a helyesírási hibákat. Megtörténik, hogy ötödikes a szolgálatos, és nyolcadikba viszem be, úgy áll a nyolcadikosok előtt, mint a vizsgálóbíró . . . És, nagyon érdekes, senki nem mondta nekik, de karba tett kézzel, tehát nagy önbizalommal állnak az osztályok előtt az én szolgálatosaim . . . Persze figyelembe kell venni, hogy megküzdöttek ezért a biztonságért: legalább négy-öt órát tanultak naponta helyesírást . . . És még valami, ami szintén nagyon érdekes és csodálatra méltó: képtelen vagyok rávenni őket, hogy a helyesírási hibát elkövetőnek megmagyarázzák a helyesírást. Annyira megvetik őket a hibák miatt, hogy megalázónak érzik a magyarázatot. Nyolcadikban az utas szót hosszú ú-val írta valaki a táblára . . . Azon mosolygok, hogy a helyesírási osztagomról lévén szó, másképp kellene fogalmaznom: valaki hosszú ú-val *merte felírni* az utas szót a táblára . . . Az ötödikes szolgálatos jelzi a hibát, arcán megvetés, s én felszólítom, magyarázza meg, hogyan lenne helyesen, de csak annyit tudok elérni, hogy fogai közül kiszűri: „s”, ahelyett, hogy szépen megmagyarázná, hogy az út ú-ja hosszú, de az „s” képző megrövidítette . . . Ilyen csodálatos dolgok vannak! S mióta az iskola ötven tanulójának, a helyesírási osztag tagjainak jobban fáj a helyesírási hiba, mint bármi más: ütés, kedvenc tárgy elvesztése, rossz jegy, azóta a környék feliratain, minden faliújságcikkben és mindenben és mindenben ki van javítva a helyesírási hiba. Az osztag rövid időn belül teljesen meg fogja szüntetni a helyesírási hibákat, mert nem lesz könnyű annak az életre, aki helyesírási hibákat követ el . . .

— Ezt vettük is észre — szölt közbe az igazgató. — Van-e tudomása arról, hogy osztagának tagjai a tanárok leveleiben is ellenőrzik a helyesírást?

— Hallottam róla.

— És intézkedett?

— Az osztag, úgy látszik, el fogja érni, hogy a tanárok is megtanuljanak helyesen írni.

— S a mai botrányok? A VI-ban a földrajzórát nem lehetett folytatni, mert a tanárnő siettében helytelenül írt egy szót a táblára. Annak a nyomorult osztagnak a tagjai letették a ceruzát, nem voltak hajlandók jegyezni többet, és pimaszul mosolyogni kezdtek a tanárnjükre, ennyi kellett a többieknek, ők is . . . A tanárnő sírva rohant hozzám. A hetedikben a fizika-magyarázatot kellett félbeszakítani ugyancsak egy semmi helyesírási hiba miatt. És ami a legsúlyosabb. Soós tanár egy gyerekkel írásbeli üzenetet küldött nekem. Az üzenet meg is érkezett, de a papíron pirossal alá voltak húzva a helyesírási hibák. A maga osztagának egyik tagja követte el azt a példátlan szemtelenséget. Mit szólna hozzá, ha azt a tanulót kicsapnók?

— Tiltakoznám.

— Tiltakoznék? Az ellen nem tiltakozik, hogy oda jutottunk, hogy a tanuló húzza alá pirossal a tanár írását?

— A tanár tanuljon meg helyesen írni.

— Nem lehet már tiszta szívvel tanítani ebben az iskolában. A tanárok szinte rettegnek. Nem a tantárgyaikkal kell már törődjenek, hanem azzal, hogy véletlenül el ne kövessenek egy helyesírási hibát. Annak a szerencsétlen osztagnak a tagjai csak jelt adnak, és néhány pillanat múlva az egész osztály ül, és gúnyosan néz a tanárra... Mint a mai napon két alkalommal is.

— A megoldás az, hogy minden tanár megtanuljon helyesen írni. Hát vegye már észre minden tanár, hogy ezek előtt a gyerekek előtt bünténynek számít a helyesírási hiba. Valaki helyesírási hibát követ el, az előttük legalább annyi, mintha lopna... Hát nem csodálatos ez? Az iskola számára az egyetlen megoldás, hogy a tanárok rávessék magukat a helyesírásra... Nem csodálatos ez is? Én vállalom, hogy hat hét alatt mindenkit megtanítok helyesen írni. Naponta öt órán át fogjuk a helyesírást gyakorolni.

— Hát nem érti meg, nem az a baj, hogy a tanároknak meg kell tanulni helyesen írni, én is szeretném, ha mindenki helyesen írna, az a nagy baj, hogy a tanuló egy csoportja mondhatni szervezetten ellenőrzi a tanárokat... Vegye már észre, hogy azok a tanárok is rettegnek órára bemenni, akik tudnak helyesen írni.

— Én például nem rettegek.

— Maga nem, mert maga indította el őket, maga az atyaistenük.

— Senki se fog rettegni, ha majd hibátlanul ír.

— De. Az ellenőrző szemektől. A prédára leső szemektől. Hát gondolkozzon már el ezen normálisan. A földrajztanárnak ne az legyen elsődleges, hogy szépen tanítsa a földrajzot, hanem az, hogy minél kevesebb szót írjon a táblára, hogy kevesebb esélye legyen a lebukásra? Hát gondolkozzék már el végre mindenféle szempontból azon az osztagon.

Az irodalom szakos másnapig gondolkozott.

— Azt hiszem, igaza van — mondta az igazgatónak.

— Végre... Hát intézkedjen, oszlassa fel azt az osztagot.

— Csodálatos valami az az osztag!

— Az előbb még igazat adott nekem.

— Most is igazat adok. De azért csodálatos.

— Valahogy fokozatosan, ahogy tudja, szüntesse be.

— Gondolkozni fogok.

— Ha nem szünteti be, az iskola kikészül.

— Tudom. Most már tudom.

— Hamarabb is rájöhetett volna erre.

— De nem tudom, hogyan lehetne beszüntetni. Egyre többen akarnak tagjai lenni a helyesírási osztagnak.

— Gondolkozzék. Közösen gondolkozzunk. Tantestületi gyűlésen is megtárgyaljuk. Ha akarja, ne tartsa meg az óráit, most csak ezzel foglalkozzék.

*

Tantestületi gyűlésen is megtárgyalták.

Aztán az irodalom szakos, az igazgató és mindenki több héten át töprengett... Az irodalom szakos a legtöbbet, szinte szünet nélkül, aludni is csak egy-két órát aludt naponta, mert őt hajtotta a lelkiismeretfurdalás.

Végre az irodalom szakos rájött, hogy nincs megoldás: a helyesírás örülete uralkodik az iskolán, és nincs visszalépés... Bármit csinálhatnak, nincs visszalépés, a helyesírás uralkodni fog...

És ujjongani kezdett.

Kocsis István

TIZENÖTÉVES TÁRSADALMI VEZETŐSÉG

Tizenöt éve működik megszakítás nélkül, egyre szervezettebben és hatékonyabban a pécsi Dr. Doktor Sándor Művelődési Ház társadalmi vezetősége. Kezdetben a művelődési ház belső munkájának megszervezésével, megerősítésével foglalkoztunk. Aprólékos gondossággal, átgondolt stratégiával kezdtük el a művelődési ház benépesítését. Tizenöt évvel ezelőtt az látszott elsődleges feladatnak, hogy állandó törzsgárdát alakítsunk ki.

Egy-egy feladat sikeres megoldása után újabb feladatokat tűzött maga elé a vezetőség. Pl.: kutatta az ismeretterjesztés leghatásosabb és legeredményesebb formáit, módszereit. Minden területen kísérleteztünk, kerestük a hatásos módszereket a népművelés hatékonyságának fokozására. Felismertük, hogy a művészeti csoportok munkájában a produkció nem cél, hanem eszköz. Ennek felismerése után a csoportok munkájában nagyobb szerepet kapott a művészeti ismeretterjesztés, az előadásra való gondos felkészítés, a stúdió munka, s ezek együttvéve szolgálták az embernevelést, a tudatformálást.

*

A művelődési otthonokban sem valósítható meg a korszerű eredményes vezetés közös munka, kollektív bölcsesség nélkül. Ennek gazdag forrása a társadalmi vezetés, a hozzáértéssel, helyes elvekkel és jó módszerekkel dolgozó társadalmi vezetőség. A művelődési ház dolgozói igénylik a társadalmi vezetőség elvi irányítását, ellenőrzését, konkrét segítségét egy-egy közművelődési feladat, folyamat végrehajtásában, hatásának felmérésében, elemzésében. A társadalmi vezetőség igen értékes érdemi munkát végez. Reális, konkrét munkaterve van. Minder aktíva konkrét vállalásával realizáljuk a tervet. Az utóbbi években a vizsgálatokba bevontunk egy-egy tudományos kutatót a művelődési ház állandó látogatói közül. A vizsgálati szempontokat közösen dolgoztuk ki. Így vizsgáltuk a művelődési körökben folyó világnézeti, közösségi és esztétikai nevelést, vagy a pedagógiai elvek és módszerek érvényesülését. A vezetőség tagjai segítenek az okok kutatásában, a valódi problémák feltárásában.

*

A társadalmi vezetőség ülései tartalmasak, érdekesek és vonzóak. A főhivatású és tiszteletdíjas munkatársak a társadalmi vezetőség határozatait, amelyek helyesen szabják meg a tennivalókat, mindenkor eredményesen megvalósítják.

Ezt igazolja az egyik aktíva véleménye is: „Azért járunk szívesen a vezetőségi ülésekre, mert amit itt mondunk nem szócséplés csupán, a művelődési ház dolgozói mindenkor eredményesen végrehajtják a vezetőség határozatait.

*

A művelődési ház a társadalmi vezetőséggel együtt a folyamatos, kiegyensúlyozott és tervszerű munka biztosítására rendszeresen értékeli az eredményeket és hibákat. Ez a tudatos áttekintő és összefogó munka állandóan erősíti azokat a vonásokat, melyek erős rugói és összetevői a kollektív vezetésnek. Így alakult ki az a vélemény, hogy egységes irányítással sokkal többet lehet tenni a város lakosságának művelődése érdekében, mintha a különböző szervezetek kevesebb lehetőséggel, de sokszorosan több energiával, külön-külön próbálkoznak tevékenykedni.

*

A művelődési ház kollektív vezetésének eddigi módszerei és eredményei meggyőzték a társadalmi aktívákat arról:

- hogy a művelődési ház irányító és szervező munkájában szükség van tapasztalatukra, véleményükre, személyes közreműködésükre, ezért nemcsak külső bírálóik, hanem cselekvő formálóik a művelődési ház sokoldalú munkájának;
- hogy a határozatok meghozatala előtt szükség van a helyzet, a probléma alapos, mélyreható megismerésére, elemzésére, ezért részt vesznek az előkészítő munkában, az okok kutatásában;
- hogy minden lánc olyan erős, mint a leggyengébb láncszeme, ezért minden aktíva teljesíti vállalását, a közösen hozott határozatoknak a gyakorlatban való megvalósítását;
- hogy mindig a tényleges szükségletekből és a reális lehetőségekből kiindulva a soron lévő feladat egységes megvalósítása a legfontosabb, ezért a vezetőség az új feladatok egységes értelmezéseit széles körű véleménycserével biztosítja, ezzel is növeli a társadalmi aktivitást.

Ezeket a helyes vezetési elveket és módszereket alakítjuk ki a társadalmi vezetőség közreműködésével a kisebb közösségekben, a művelődési körökben is. A társadalmi vezetőség tizenöt éves jubileumi évfordulóján önkritikusan tárgyalta munkáját, hasonlóképpen értékelték az aktívák is munkájukat. A legutóbbi vezetőségválasztás óta éppen a társadalmi vezetőség segítségével, patronálásával alakultak és erősödtek meg a művelődési körök társadalmi vezetőségei.

Baló István

KLUBKÖNYVTÁRAK — KÖNYVTÁROS SZEMMEL

Úgy vélem, hogy a klubkönyvtári intézménytípus létrehozását az a felismerés ösztönözte, hogy minden népművelő tevékenység alapja a könyv. Ez azt jelenti, hogy az új intézmények tartalmi munkája a könyvtárra épül. A klubkönyvtár tevékenysége nem azonos a könyvtárával, de megtalálható benne a könyvtári munka minden fontosabb területe.

*

Nem igényel különösebb fáradságot és felkészültséget a könyvtár legújabb könyveinek, folyóiratainak polcon vagy tárlóban történő bemutatása. Fontos a folyóiratok népszerűsítése, mert a megyében e téren sok hiányosság tapasztalható. Gondoskodni kell, hogy a klubkönyvtárban meglévő folyóiratok és hetilapok mind a könyvtár, mind a klub nyitvatartásakor hozzáférhetőek legyenek. A folyóiratállomány tervszerű bővítésére, elsősorban az irodalmi folyóiratok vásárlására is gondot kell fordítani.

Néhány klubkönyvtárban lehetőség van arra is, hogy a negyedévenként megjelenő Eseménynaptár ajánlásának felhasználásával kisebb kiállításokat készítsenek. S ha ebben a kiadványban olyan eseményhez is közölnek dokumentumokat, amiről intézményünknel program készül, a felhasználás lehetősége és értelme önként kínálkozik.

*

A klubkönyvtárak a modern elképzelések szülöttei, tehát munkájukban érvényesülniök kell a korszerű népművelési formáknak. A klubszerű népművelésben sok segítséget jelenthetnek az intézmények könyvtári részlegei. A teljeség igénye nélkül álljon itt néhány:

A klub látogatóinak irodalmi ízlését formálják a könyv és folyóirat ankétok. Témájuk lehet egy-egy értékes könyv, vagy sok gondolatot ébresztő folyóiratcikk, vita. A Jelenkor köré csoportosult prózaírók, költők, kritikusok meghívásával színvonalas író—olvasó találkozók rendezhetők.

Anyagiak biztosításával törekszünk a kézikönyvtárak kialakítására, bővítésére a könyvtári tájékoztató munka színvonal javítására. Rendszeres klublátogatók, olvasók lehetnek azokból, akik a kézikönyvtári anyagból kapnak választ problémáikra, akár vetélkedőkről, rejtvényfejtésről, továbbtanulásról, vagy bármiről van szó. Mivel a kézikönyvtári anyag sokoldalú igényt elégít ki, hozzáférhetővé kell tenni.

*

A televízió műsorainak a klubkönyvtárak programjába történő szerves beillesztéséről még csak kísérleteket tartunk számon, gyakorlattá tétele a jövő feladata. A szakembereknél emlékezetes vitát váltott ki néhány év előtt a televízió és a népművelés kapcsolata. Ekkor vetődött fel az is, vajon a televízió az olvasás válságát idézi-e elő, vagy szövetségesünké válik. Ma már több közvéleménykutatás, felmérés alapján megállapítható, hogy „a televízió nagyarányú elterjedése és a műsorokhoz kapcsolódó könyvtári igénykeltés eredményeként

— növekedett az olvasók száma

— előtérbe került az olvasnivaló minősége, az igényesség fokozódása a könyvkiválasztásnál

— a TV műsoraihoz ajánlott kötetek 70—80%-a nem került volna forgalomba a polcokról a TV-ben látott műsor nélkül

— gyakrabban adódott alkalom beszélgetésekre az olvasó és a könyvtáros között, s ezzel lehetővé vált a könyvtáros számára, hogy az olvasó ízlésére has-
son

— emelkedett a tájékoztatószolgálati munka iránti igény.”*

* Pelejtei T.: Könyvtár és irodalomnépszerűsítés. Bp. 1968, NPI. 183. 1.

A klubkönyvtáros televízió műsorokkal kapcsolatos feladatai közé tartozik a műsorajánlás, könyvajánlás, esetleg közös televíziónézések szervezése.

A felsoroltak közül legegyszerűbb a műsorajánlás, ami minden olyan intézménynél, ahol rendszeres televíziózás folyik, alkalmazható. Természetes, hogy a javaslatnak csak a könyvtár állományában megtalálható könyvekre és folyóiratokra szabad támaszkodnia. Ha segítünk a műsor kiválasztásánál, ezzel a könyvajánlás munkáját is megalapozzuk. Tapasztalható, hogy a televízió érdekesebb, népszerűbb műsorai után a témakörrel foglalkozó könyvek, folyóiratok iránti igény megnő, vagyis a televízió feltétlenül pozitív hatással van az olvasásra.

*

A klubkönyvtári intézménytípus feladatai között hangsúlyozottan esik szó a televízió tudatos felhasználásáról. Vagyis nem elegendő, ha ezt úgy értelmezzük, mintha csak a készülék be- és kikapcsolását jelentené. Tény, hogy az emberek többsége szívesebben nézi otthon, családi körben a műsorokat, de elsősorban a fiatalabb korosztálynál tapasztalható, hogy klubokban ülnek a készülékek elé. A közös televíziózás csak akkor érheti el célját, ha szervesen beépítik valamilyen programsorozatba. Ebből már következik, hogy egyáltalán nem mennyiségi szempontok, hanem kizárólag minőségi megfontolások alapján kell kiválasztani a megfelelő műsorokat. Erre az előzetes tájékoztatók lehetőségét is adnak.

Tudom, hogy sok, a klubkönyvtárak munkáját színesítő lehetőségről nem esett szó. A szervezeti változás csak az első lépés volt, a hosszú évek óta alkalmazott módszerek és formák egy része tovább él, más részük helyett új, korszerűbb módszereket, formákat kell kidolgozni. Az új besorolások csak a neveket változtatták meg, az intézmények tartalmi munkájának átalakítása a mi feladatunk. A vitákra szükség van, mert segítik a helyes elvek, elképzelések megszületését, de utánuk tetteknek kell következniük. Egy biztos; a klubkönyvtárakban nem lehet olyan tevékenység, amihez ne kapcsolódna a könyv!

Kereszturi József

DR. KOMLÓSI SÁNDOR

ADALÉKOK A MAGYAR TANÁCSKÖZTÁRSASÁG DÉLDUNÁNTÚLI TERÜLETÉNEK KÖZOKTATÁSÜGYÉHEZ

(Elhangzott előadás: Sásd, 1969.)

Szerte az országban megrendezésre kerülő helyi ünnepeken azt vizsgálják, hogy az adott országrész, megye, járás területén a Tanácsköztársaság közoktatási erőfeszítései hogyan realizálódtak, mit tettek az országos célkitűzések megvalósítása érdekében, hogyan tevékenykedtek az ottani pedagógusok, milyen problémákkal találták magukat szemben, s azokat hogyan oldották meg.

Az első kérdéskör a nemzetiségi probléma. Baranyában és a szomszédos Tolnában nagy számban éltek német anyanyelvűek. A millenniumi iskolapolitika a nemzetiségek kulturális visszafejlesztését és magyarosítását akarta elérni, ezért vagy teljesen kiiktatta, vagy csak korlátozottan hagyta érvényesülni az anyanyelven történő oktatást. A nemzetiségi kérdést az 1918-as polgári forradalom nem tudta osztályjellege miatt megnyugtatóan megoldani, mert csak a „kulturális nemzeti autonómia” koncepciójáig jutott el. A nemzetiségi politika végleges és kielégítő megoldása a proletárforradalomra várt.¹ A Tanácsköztársaság először a Forradalmi Kormányzótanács 1919. április 2-án kelt ún. „Ideiglenes Alkotmányában” (XXVI. sz. rendelet) szabályozta a nemzetiségi kérdést. Ez egyes nemzetek bizonyos fokú önrendelkezését biztosította, mert leszögezte: „A magyarországi Tanácsköztársaságban minden nemzet, ha összefüggő, nagyobb területen él, külön nemzeti tanácsot és intézőbizottságot is alkot.”² A Kormányzótanács a tanácsválasztások elrendelésénél a meg nem szállt Magyarországon a német nyelvterületet 3 körzetre osztotta, ezek egyike a „Bezirk der Schwäbischen Türkei”, Bonyhád székhellyel.³ Autonóm területté azonban ezt nem építették ki, mint ahogy Nyugat-Magyarországon létrehozták a „Gaurat für Deutsch-Westungarn” tanács-szervét, a német nemzeti körzet proletár vezető testületét. A „Schwäbische Türkei” területén voltak ugyan német többségű

¹ Krauth, Johann, Dr.: Die Ungarische Räterepublik 1919 und die Nationalitäten. Deutscher Kalender 1969. — Neue Zeitung, Bp. 1968.

² Tanácsköztársasági Törvénytár I. (szerk. Pongrácz Jenő). A Forradalmi Kormányzótanács és a népbiztosságok rendeletei 1919. márc. 21.—április 9. — A Magyarországi Szocialista Párt kiadása, Bp. 1919. 43—44. l.

³ Gergely Ernő: A nemzetiségi egyenjogúság a Magyar Tanácsköztársaság jogszabályaiban és állami gyakorlatában. Bp. 1964. — kézirat (kandidátusi disszertáció tézisei.) 15. l.

részek, de nem olyan összefüggő nagy területen, hogy az indokoltá tette volna a német nemzeti kerület felállítását Tolna-Baranyában. Azokban a községekben, ahol a németek többségben voltak, a tanácsrendszer folytán a helyi igazgatást amúgyis ők látták el.⁴ A Közoktatásügyi Népbiztosság annyira komolyan vette a nemzetiségek önrendelkezési jogát, hogy döntő fontosságú rendeleteiben is biztosította számukra az önálló döntést. Pl. a nevelési és oktatási intézetek köztulajdonba vételéről hozott rendelet végrehajtási utasításában (7. K. N. rendelet) a 7. §-ban ezt olvashatjuk: „A Forradalmi Kormányzótanács XXIV. sz. rendeletének a törvényesen biztosított nemzeti önkormányzatok körében való végrehajtása kérdésében az önkormányzati szervek intézkednek.”⁵ A Forradalmi Kormányzótanács a művelődés- és oktatásügy ideiglenes igazgatásáról hozott LIV. sz. rendelete is leszögezi: „11. §. Ez a rendelet nem vonatkozik a törvényesen biztosított nemzeti önkormányzatok művelődési és oktatási ügyeinek igazgatására.”⁶ Ugyanígy intézkedik a Forradalmi Kormányzótanács LXXIX. sz. rendelete a tanítóknak a népfelvilágosítás munkájában való közreműködéséről és annak díjazásáról: „2. §. Ezt a rendeletet a Közoktatásügyi Népbiztosság, valamint saját hatáskörében a Német és Ruszkakrajnai Népbiztosságok hajtják végre.”⁷

A helyi vonatkozású korabeli dokumentumok alapján érdekesen rajzolódik ki az anyanyelven való oktatás eldöntése. Az Evangélikus Országos Levéltárban sikerült megtalálnom a Tolna-Baranya-Somogyi ev. Egyházmegye iskoláinak jegyzőkönyveit, melyekben a tanítási nyelv ügyében állást foglaltak.⁸ Ezek az iskolaszéki gyűlések még a Tanácsköztársaság kikiáltása előtt elkezdődtek, de az esperes csak 1919. április 15-én, az „Ideiglenes Alkotmány” megjelenése után, mintegy a megvalósítás biztosítékának tudatában terjesztette tovább a püspöki hivatalhoz. Az iskolaszékek széles skálában foglaltak állást e kérdésben. *Pótlány, Somogyvámos* evangélikus iskolájában továbbra is a magyar nyelvet kívánja tanítási nyelvvül, mert a lakosság már annyira megmagyarosodott. *Győrkönyben* „a tanítás nyelve továbbra is a magyar legyen, mégis azon módosítással, hogy a német nyelv tanítására az ediginél nagyobb súly fektetessék”. *Paks*on is, mint eddig, a magyart tartják meg, és a német kiegészítő nyelvként szerepel. Az evangélikus iskolák többsége azonban Baranya-Tolna-Somogy megyékben a német tanítási nyelv mellett döntött. *Ecsenyben* az I—II. osztályban kizárólag a német nyelvet kívánják tannyelvül bevezetni, a magyar nyelvet pedig a többi osztályokban mint rendes tárgyat kell felvenni. *Némethidas és Ráchidas* presbyteriuma azt az utasítást adta a tanítóknak, hogy a „tannyelv német legyen, mégis a magyar nyelvet is könnyű beszélgetések alakjában kultiválja a tanulókkal.” *Zsibrik, Bataapáti* úgy dönt, hogy a tannyelv német, csak a IV. osztálytól fölfelé tanítandó a magyar írva-olvasás heti 2 órában. *Győrében* ezen túl német nyelven folyjon a tanítás, de a közgyűlés belátja, hogy a magyar nyelv továbbra is taníttassék. *Izményben* német tanítási nyelv mellett kívánják, hogy a tanító a gyermekeket magyarul írni és olvasni is megtanítsa. *Szabadi*

⁴ Gergely: id. mű 19. l.

⁵ A Magyar Tanácsköztársaság Művelődéspolitikája. Gondolat, 1959. (Sajtó alá rendezte: Petrák Katalin és Milei György) (A továbbiakban: MTMP.) 17. l.

⁶ MTMP. 21. l.

⁷ MTMP. 119. l.

⁸ Evangélikus Országos Levéltár (következőkben: EOL.) Dunántúli Egyházkerületi Levéltár. Püspöki Hivatali Irattár. Tolna—Baranya Somogy egyházmegyei ügyek. 1919. Alesperes felterjesztése püspökhöz. 1919. április 15.

(Dombóvár mellett) a vallásoktatás nyelvűl a németet, az összes többi tárgyak nyelvűl, mint eddig is, a magyar nyelvet állapítja meg azzal, hogy a tanulók a magyar nyelvű írással párhuzamosan a német nyelvű írásra és olvasásra is oktatandók. *Bikal* szintén a német tannyelv mellett dönt, míg „a magyar nyelv mint külön tantárgy szerepel a III. osztállyal kezdődőleg és legfeljebb még a számtannál találhat némi alkalmazást”. *Alsónána* teljesen a német nyelven való tanítás mellett foglal állást, a magyar nyelv kizárásával. *Mekényes* iskolaszékének és Nemzeti Tanácsának együttes ülésén hosszasan indokolják döntésüket: „... kijelentjük, hogy ezen országban, melyet elődeink 183 éve hazául választottak, mint a magyar hazánknak hű fiai akarunk élni és halni. 2. Hogy községünk jó hírnevét a jövőben is megőrizze, folyton törekedni fogunk arra, hogy az országos törvényeknek... érvényt szerezzünk... 3. ... a megváltozott viszonyok között minket megillető jogokkal élni akarunk, nevezetesen a) elhatározzuk iskolánkban a német nyelvnek, mint oktatási nyelvnek bevezetését, mégis azon megjegyzéssel, hogy a magyar nyelvet, mint a szomszédos községek nyelvét sem szándékunk semmiképpen sem elhanyagolni; b) kívánjuk, hogy a közigazgatás és igazságszolgáltatásban is anyanyelvünkkel élhessünk. Ily nyilvános hivatalok vezetői utasíttassanak, hogy minket anyanyelvünkön meghallgassanak, ha német nyelvet nem értik, ezt mielőbb elsajátítsák; a jövőre nézve azonban a német nyelvű vidékekre csak olyan hivatalnokok neveztesse ki, akik a nép nyelvét értik és beszélik... 4. Felhívjuk vidékünknek minden német gyülekezetét, hogy ezen határozatunkhoz csatlakozzanak s a fentiek megvalósítására velünk egy szövetséget alkossanak.” *Kalaznó* is indokolja döntését: „német nyelvű tanítás mellett is nevelhetők a hazának hű polgárok s... úgy a tudás, mint a valláserkölcsei nevelés szempontjából eredményesebb az anyanyelven való tanítás.” *Kéty* kívánja, hogy amint a körülmények megengedik, vezettesék be a német tannyelv az iskolába oly mértékben azonban, hogy azért gyermekük eddigi magyar tudása ne legyen veszélyeztetve. *Varsád* „örömmel üdvözli és a német nyelvnek tannyelvűl való bevezetését határozza el a jövő tanévtől fogva. A most folyó tanévben ui. nem tartja kívánatosnak a jelenvoltak többsége, ... de kéri a tanítókat, hogy amennyire lehetséges, már ez évben is juttassák érvényre az anyanyelv elsőségét.” *Bonyhád* Protokoll-Auszug-ot küld és magyar nyelvű jegyzőkönyvi kivonatfordítást csatol felterjesztéséhez. Ebben úgy foglal állást, hogy: „in dem laufenden Schuljahr die Religionsgegenstände, auch das Lesen, Schreiben und Rechnen im erweiterten Masse deutsch unterrichtet werden. Im künftigen (1919—20) Schuljahr aber möge der Unterricht in der ersten (I.) Klasse in deutscher Sprache begonnen werden. Weiteres soll eine dazu erwählte fachverständige Kommission für die Zukunft als Unterrichtssprache und -plan bestimmen und der Gemeindeversammlung beantragen.” (... még a folyó tanévben a vallási tárgyak meg az olvasás, írás és számolás nagyobb mértékben taníttassék németül. A jövő (1919—20) tanévben pedig az első osztályban német nyelven kezdessék meg a tanítás. Közelebit és bővebbet a tannyelv kérdésében egy szakértő bizottság állapítson meg a jövőre nézve és hozza majd javaslatba a közgyűlés előtt.”

Mucsfa felterjesztésén csak a kivonat megjelölés magyarnyelvű, a többi német, fordítás nélkül. A határozat már utal arra is, hogy a németnyelvű tankönyveket megjelenésük után azonnal be kell vezetni. *Kistormás* ugyancsak németnyelvű jegyzőkönyvében mondja ki egyhangú felkiáltással, hogy az oktatást széles terjedelemben kell az anyanyelven végezni, magyart a felsőbb osztályokban tanítani.

Az összefoglaló jelentésben szereplő 33 evangélikus iskola közül 2 iskola kizárólag németül akart tanítani, 27 iskola a fenti variációban (I—II. osztályban, ill. I—IV. osztályban kizárólag németül és V—VI-ban magyarul is, vagy magyar nyelvet tantárgyként, vagy magyar írni-olvasni tanítást, könnyebb beszélgetést), és csak 4 iskola maradt meg a régi magyar tanítási nyelv mellett, ebből kettő a német nyelv fokozottabb, kiegészítő nyelvként való alkalmazásával.

Mekényes dolgozói azonban már nemcsak az iskolai oktatás nyelvére hoznak döntést, hanem sokkal szélesebb körben, a közigazgatás és igazságszolgáltatás terén is kívánják a nyelvi egyenjogúsítást. Ezt a haladó követelést később a Magyarországi Szocialista Szövetséges Tanácsköztársaság Alkotmánya, amelyet a szövetséges tanácsok országos gyűlése 1919. június 23-án fogadott el, teljesítette is, amikor leszögezte: „14. §. A Tanácsköztársaság nem ismer faji vagy nemzeti különbséget. Nem tűri a nemzeti kisebbségek bármilyen elnyomását és nyelvük használatának bárminő korlátozását. Mindenki szabadon használhatja anyanyelvét és minden hatóság köteles a Magyarországon használatos nyelvek bármelyikén kiállított hozzátartozó beadványt elfogadni s mindenkit saját anyanyelvén meghallgatni és vele tárgyalni.”⁸

A tanítók közül többen vettek részt a nemzetiségek egyenjogúsági mozgalmaiban. Pl. *Knabel Vilmos* bonyhádi ev. tanító, aki a helyi közművelődési osztály tagja is volt, s emellett Bonyhádon vezető-tanító, s mint ilyen, a többféle iskolákat összevonta, ami nagy felzúdulást keltett a községben. Résztvett az iskolák államosításában is, a tanítói szakszervezet elnöke és a német Gau vezetőembere volt.⁹ — *Hoffmann Samu* kaposszekesői tanító, aki ellen a Tanácsköztársaság bukása után azt hozták fel, hogy „A „Schwäbische Türkei” Gau ügyében 2 délbaranyai községet látogatott meg s tartott előadásokat.”¹⁰ Később ez mesébeillően így módosult: „agitációs utakat tett, 20 községet látogatott meg.” A vizsgálat végül is megállapította, hogy „nem járt körül agitálni a Gau mellett, csak azt írta össze, melyik tanító alkalmas német nyelvű tanításra. Az összesítési ívekben éppen semmi kommunisztikus kérdés nincs. Ha ilyen dolog büntetendő volna, először Bleyer Jakab minisztert kellene vád alá helyezni.”¹¹ — *Gráf Adolf* bikali tanító a munkástanács és a művelődési osztály tagja volt. A „Schwäbische Türkei” megbízta iskolák átvételével.¹²

Knabel dorgálást, Gráf intést kapott a Tanácsköztársaság leverése után¹³, bár az esperes 1919. szeptember 5-én megkérdezi a püspöktől: „Iskoláink visszakérültek a kezünkbe, de nem tudjuk, vajon a proletárdiktatúra rendelkezéseinek megszűntével megszűnt-e a gyülekezetnek azon joga, hogy a tannyelvet maguk határozhatják meg. Több oldalról kérdést intéztek e tárgyban hozzám, de feleletet reá adni nem tudok.”¹⁴ Maga az esperes sem látott ebben semmi üldözendő dolgot. A Magyar Tanácsköztársaság fennállása idején a magyarországi németek nagy lépéseket tettek a kulturális fejlődésben éppen nemzetiségi iskoláik révén. A Tanácsköztársaság után a nemzetiségek elvesztették azt a jogot,

^{8a} A Magyar Tanácsköztársaság 1919. — Szikra, Bp. 1949. 81. l.

⁹ EOL. Dunántúli Egyházkerületi Levéltár. Püspöki Hivatali Irattár. — Tolna—Baranya—Somogyi egyházmegyei ügyek. 1919. Alesperes püspöknek. ad 108/1919. sz. kimutatás a Tolna—Baranya—Somogyi ev. egyházmegye tanítóinak a prol. dikt. alatt tanúsított magatartásáról.

¹⁰ Uo. .

¹¹ Uo. Alesperes 1920. VII. 30-án püspöknek.

¹² Ld. 9. jegyzetet.

¹³ Uo. Püspök alesperesnek. 1777/III./1919. sz. Szombathely, 1919. dec. 16.

¹⁴ Uo. Alesperes püspöknek. 125/1919. sz. 1919. szept. 6.

amit a proletariátus internacionalizmusa biztosított számukra, az anyanyelven való tanulás jogát.

A másik kérdés: a Tanácsköztársaság átsugárzó hatása a szerb megszállt baranyai területre. Ezt az irodalom már politikai vonatkozásban részletesen vizsgálta,¹⁵ de közoktatási vonatkozásban újabb értékes adalékokat találtam. A teljesen szerb megszállás alatt levő felsőbaranyai ref. egyházmegye közgyűlésén az esperes 1919 októberében általánosságban megállapítja: „egyházmegyénk teljes egészében a megszállott területhez tartozván, ez uralom (a Tanácsköztársaság — K. S.) intézkedései közvetlenül nem érintették. Közvetve azonban éreztük hatását. A hírek szárnyalását hermetice elzárni semmiféle demarkacionális vonallal nem lehet.”¹⁶ Beszámolójának további részében részletesen kitér az oktatásügyre is: „Felekezetünk rendes tanítói és vallásoktatói, kikben természet-szerűleg a vallási és egyházi ügyekben segítő, erősítő munkatársakra kellett volna találniok a lelkészeknek, jó nagy részükben ellene fordultak a felekezetük érdekének. A szovjet uralom alatti mintára, talán a szovjet által beígért nagy fizetéstől is csábítatva, függetleníteni akarták magukat az egyháztól, elszakítani attól az emlőtől, amely eddig oly szeretettel táplálta őket; kiszakítani kívánták magukat azon karok közül, amelyek oly szeretettel ölelték őket. Nem akarták elismerni a felekezetük iskolaszékének, különösen ennek elnökének, a lelkésznek jogörét; a nyilvános évfáradó vizsga adását, kiváltképpen pedig a templomban megtagadták, néhol kicsinyes indokból, máshol nyíltan azért, mert odaát a szovjet uralom így rendelte. Az év végi bizonyítványokat az iskolaszéki elnök által nem jegyeztették ellen, elégnék tartották magukat arra. Mint tanítók és kántorok a törvény egyenes rendelkezése dacára, a községből való távozásukat nem jelentették a lelkésznek. Kiröppent a fékevesztett, tetszelgő szó: a tanítók most már az elsők, az urak, a szükségesek, a papok csak legfeljebb megtúrt szükségtelenek.”¹⁷

Ugyancsak a Tanácsköztársaság hatására merült fel a következő probléma is, amint az esperes referálja: „... a meg nem szállott területen az iskolák államosíttatván, ezen tényből kifolyólag úgy a lelkészek, mint a tanítók sorai-ban előtérbe nyomult azon kérdés, hogy nálunk is ezután ki tanítsa a vallást az elemi és ismétlő iskolákban, a tanítók-e, mint eddig, vagy a lelkészek? tekintet nélkül arra, hogy még itt felekezeti iskoláink állanak fenn?”¹⁸

Ő maga mindkét megoldás mellett talál érveket, nem foglal mereven állást a mellett, hogy a régi megoldást fogadják el, mint ahogy ekkor már a fehér uralom visszaállította a felekezeti tanító vallásoktatási kötelességét, legfeljebb egyeseket nem tartott teljesen alkalmasnak arra, hogy komoly felügyelet nélkül rá lehessen bízni a hitoktatást. Pl. Schrantz János csikóstöttösi ev. tanítóról megállapítják: „hitoktatásra kevésbé alkalmas”, Löbel János gerényesi ev. tanítóról: „hitoktatonak meghagyható, ha a lelkész ellenőrzi”. Szauerwein Jakab ráckozári ev. tanítóról pedig: „ha a lelkész nem győzi a hitoktatást, ellenőrzés

¹⁵ Kleinné Nagy Zsuzsa: Baranya megye történetének néhány vonatkozása a Tanácsköztársaság idején. A Pécsi Akadémiai Napok előadása és hozzászólásai. — Pécs, 1955.

A Magyar Tanácsköztársaság Pécsi-Baranyai Emlékkönyve. Pécs, 1960.

¹⁶ A Felső-baranyai ref. egyházmegye Harkányban 1919. okt. 9-én megtartott közgyűlésének és ugyanott 1919. okt. 10-én tartott bírósági ülésének jegyzőkönyve. — Siklós, 1919. 9. 1.

¹⁷ Uo. 9—10. 1.

¹⁸ Uo. 13—14. 1.

mellett meghagyható." Takács Zoltán tabi ev. tanítóról pedig határozottan ki-
mondják: „hitoktatásra alkalmatlan”.¹⁹

Visszatérve a megszállt Baranya megyei tanítók állásfoglalásához, a fent-
maradt dokumentumok azt bizonyítják, hogy az egyházi bíróságok fegyelmet
indítottak és vétkesnek mondtak ki tanítókat még a megszállás ideje alatt, 1921.
augusztus közepe előtt, a fentiekben ecsetelt magatartásuk miatt. Pl. H. K.
terehegyi tanítót azért marasztalták el, mert „az 1918—19. tanévben vizsgát
nem adott, az iskolai értesítőket nem szabályszerű osztályzati jegyekkel állí-
totta ki, s ezeket az iskolaszéki elnökkel nem íratta alá, távollétét előre nem
jelentette be, az iskolaszéki elnök hivatalos rendelkezéseinek több ízben nem
engedelmeskedett, sőt ellenszegült.”²⁰ J. K. siklói tanítót bűnösnek mondták ki,
mert a kommunizmus idejében egyház- és vallásellenes nyilatkozatokat tett.
A lelkészt, amikor az mint iskolaszéki elnök, iskolájában megjelent, tisztelet-
lenül fogadta, nyíltan a kommunizmus hívének vallotta magát, 1919. május ha-
vában védelmébe vette Kun Bélát, a fennálló egyházi szervezetet és rendet
„szamárságnak” minősítette, a papokat „dologtalan eltartott heréknek” nevezte,
azt hangoztatta, hogy erkölcs nincs.²¹ B. A. tanítót vétkesnek mondták ki, mert
1919-ben azt hirdette, hogy a tanácskormány rendelete szerint papra nincs szük-
ség, kigúnyolta a vallást.²²

Az ismertetett dokumentumok azt bizonyítják, hogy a Tanácsköztársaság
közoktatási rendelkezései is erős hatást gyakoroltak a megye megszállt részein
élő tanítószágra, sőt egyháziakra is, de egyúttal azt is bizonyítják, hogy az egy-
ház azonnal igyekezett fegyelmi úton gátat vetni ezen eszmék, felfogás terje-
désének, be sem várva azt, hogy a fehér politikai hatóságok indítsanak eljárást
a tanácskormányzat intenciói szerint eljáró tanítók ellen.

¹⁹ Ld. 9. sz. jegyzetet.

²⁰ A felső-baranyai ref. egyházmegye Sellyén 1920. aug. 18-án tartott közgyű-
lési és bírósági üléseinek jegyzőkönyve. Siklós. 1920. — 43. l.

²¹ Uo. 44—46. l.

²² Uo. 51. l.

HIDAS KÖZSÉG 1918—19-BEN

(A honismereti szakkör munkája)

Az I. világháború községünket is súlyosan érintette. 75 hősi halottja volt, s ha az élelmiszerhiány kevésbé súlyosan jelentkezett is, mint a városokban, — ugyanis még a bányászok is „kétlakiak” voltak, és földet is műveltek —, komoly hiány mutatkozott iparcikkekben, textilművekben, sóban, petróleumban stb. A petróleum azért volt létfontosságú, mert a község villamosítása csak 1926-ban indult meg. Mindezt betetőzte 1918 őszén az ún. spanyolnáthajárvány. A hagyomány szerint volt nap, hogy a községben egyszerre nyolc halottat temettek.

Jól jellemzi a helyzetet, de egyszersmind a valódi okok teljes félreértéséről tanúskodik egy, a ref. egyház lelkészéhez érkezett, s 1918. dec. 31-éről keltezett (esperesi?) felhívás:

„Agyonsanyargatott szegény hazánk éhínség elé néz, mert a szántóföldjeink bevetetlenek, a kukorica letörtlen, a burgonya a földben és még egyéb, az élet fenntartásához szükséges termény behordása hátra van; de ezen mezei munkák elvégzésére a munkások nem jelentkeznek, pedig a munkanélküliek ezrei lézengenek az országban. A leszerelt katonák és a nép nemtörődömsége katasztrófát fog előidézni.

Felkérem főtisztelendő Urat, hirdesse ki a szószékről, hogy dolgozzon az országnak apraja nagyja, hasson oda főtisztelendő Úr, hogy a nép a dolgozni nem akarókat megvesse és munkához serkentse. Közösítse ki a társadalom a bujtogatókat, s így vége lesz a nagy nyomornak és inségnek.”

Ez s a hozzá hasonló felhívások természetesen nem forgathatták vissza a történelem kerekét. Kitért az őszirózsás forradalom, majd megalakult a Károlyi-kormány. 1918. november 13-án a Károlyi-kormány és az antant-hatalmak Belgrádban egyezményt kötöttek, amelynek értelmében Baranya déli része, a megye ösztérületének 4/5-e a szerb királyi csapatok megszállása alá kerül. A megszállt területhez tartozott Pécs is, ahova a szerb csapatok már nov. 14-én bevonultak. Ugyanezen a napon Hidason az a hír terjedt el, hogy a szerbek már Püspöknádasdon (mai Mecseknádasd) és Ófalun vannak, rövidesen Hidast is megszállják. A lakosság egy része a hegyek közt épült présházakba menekült, de néhány nap múlva megnyugodott és hazatért. A demarkációs vonal sokáig hullámzott, s csak 1919 tavaszán szilárdult meg. Ekkor Kisújbanya, Óbánya, Mecseknádasd, Ófalu, Zsibrik községektől D-re húzódott. Hidast legjobban a Mecseknádasd fölött épült ún. Jáger-csárdánál közelítette meg.

A megszállás következtében Hidas jelentősége váratlanul megnőtt. A megye szabad, É-i részét két közigazgatási egységre osztották: 1. *Sásdi járás*. Sásd lett az ideiglenes megyeközpont, itt volt az alispáni hivatal, majd a Tanácsköztársaság kikiáltása után itt volt a megyei direktórium központja is. (Direktóriumnak nevezték — francia mintára — a megye munkás-, földműves- és katonatanácsainak intézőbizottságát.)

2. *Hidasi járás*. A hozzá tartozó községek (Óbánya, Kisújványa, Püspöknádasd, Ófalu, Zsibrik) Hidassal együtt régebben a pécsváradi járás egy részét alkották. A régi pécsváradi járás főszolgabírája — betegségére hivatkozva — nem volt hajlandó a megszállt Pécsváradot elhagyni, így a járás megbízott főszolgabírája Lieber Ferenc lett, aki azonban — a rendelkezésünkre álló adatok szerint — hidasi székhelyét szintén nem foglalta el.

A szerb megszállás következtében Hidas más szempontból is nevezetes lett. A megye megszállt és szabad része között ugyanis nagyarányú csempészes folyt, s ennek egyik központja Hidas lett. Délről, Jugoszlávia felől iparcikkeket (textilneműk, só, petróleum stb.), É-ről élelmiszert csempészték. Bár a demarkációs vonalat a szerb határőrség, illetve a Vörösőrség karhatalmistái — egyik őrsük ugyancsak Hidason volt — szigorúan őrizték, az erdős, hegyes terepen a csempészeket csak ritkán tudták elfogni. A csempészetnek sem a szerb határőrség szigorú megtorlásai (a csempészarút, illetve pénzt elkobozták, az elfogottakat tetteleg is bántalmazták), sem a belügyi népbiztosság azon rendelete nem tudott véget vetni, amelynek értelmében mindazokat, akik tiltott határátlépést kísérelnek meg, csempésznek vagy hozzá segítségét nyújtanak, a budapesti törvényszék elé állítják. A D-ről csempésztett áruk részének értékesítése Hidason folyt, mégpedig a mai új ált. iskola területén álló ún. Scheibner-féle kocsmában. Ez kedvező helyen állt: részben az országút mellett, részben az Ófaluról érkező út végpontján. A csempészek „árujukért” csak az ún. „kék” pénzt fogadták el, a tanácskormány által kibocsátott, ún. „fehér” pénzt nem.

A Tanácsköztársaság kikiáltása után a megye szabad területén megtartották a tanácsválasztásokat. A falusi tanácsokat ápr. 7-én, a járási tanácsokat ápr. 10-én, a megyei tanácsokat ápr. 12-én választották meg. A községi tanácsok élére egy általában 5 tagból álló intézőbizottságot — direktóriumot — állítottak. Ennek tagjai Hidason — szóbeli közlés szerint — Müller Menyhért református tanító, Pencz Imre asztalos, Kapeller Henrik földműves, Hufnagel Menyhért cipész és testvére, Hufnagel János pék. A megye élére 34 tagú tanács került, ennek egyik tagja Müller Menyhért tanító, akinek szerepével és sorsával később még foglalkozunk. A községi direktórium tagjai közül Hufnagel Menyhért Oroszországban hadifogoly volt, ott ismerkedett meg a forradalmi eszmékkel.

A tanácsválasztások után az egyes községekben — így Hidason is — érdekes „kettős közigazgatás” alakult ki. A direktóriumok átvették ugyan a hatalmat, de fennmaradtak a régi körjegyzőségek is. Arról viszont megint a direktóriumok döntöttek, hogy a régi tisztviselők közül kik tarthatják meg állásukat. Tudjuk, hogy Püspöknádasdon 1919. március 30-án a népgyűlés Körlaky György segédjegyzőt megfosztotta állásától. Hidason is hasonló esemény játszódott le. Deáki István jegyzőt hűtlen pénzkezeléssel vádolták. A nép betódult a községháza udvarára. Hufnagel Menyhért bement a jegyzői irodába és felkérte Deákit, hagyja el a helyiséget. Amikor ez vonakodott a felszólításnak eleget tenni, a tömeg betódult és erőszakkal távolította el a jegyzőt. Pencz Imre

állítólag a községháza magas folyosójáról dobta le. (A régi községházáról van szó, amely ma ált. iskola.)

A Tanácsköztársaság egyik legfontosabb rendelkezése az egyház és állam szétválasztása, illetve az iskolák államosítása volt. Hogy az egyházak erre hogyan reagáltak, azt érdekesen világítja meg egy, a ref. egyházközség irattárában fennmaradt dokumentum. Ebből álljon itt néhány részlet:

Dunamelléki ref. Püspök
650/19. szám

... Szeretettel kérlek tehát mindnyájatokat:

1. A felsőbbségnek engedelmességetek, a világi hatalom rendelkezéseinek ellen ne álljatok, hanem azokat mindenben teljesítétek, s megtorlásra alkalmat ne adjatok.

2. Az iskolák államosításával más helyiségekben gondoskodjatok a vallásoktatásról és minden igyekezetetekkel azon legyetek, hogy gyermekeink ezután még erőteljesebben és behatóbban nevelkedjenek Isten félelmében. Különös súlyt fektetvén a Szentírás olvasására és egyházi énekeink gyakorlására.

A Tanácsköztársaság fontos intézkedései közé tartozott a 100 holdat meghaladó földbirtokok államosítása. Ugyanakkor országos jelenség volt, hogy a régi mezőgazdasági szakembereket, sőt földbirtokosokat meghagyták a szocializált birtokokon „gazdasági tudósítóként”. Ez történt Hidason is. A községben egyetlen 100 holdon felüli birtok volt a Kardos család tulajdonában. A nagybirtokok államosításakor a megyei direktórium kérte a földművelésügyi népbiztosságot, hogy az elhalt Kardos Sándor hidasi gazdasági tudósító helyett feleségét, a földbirtokosasszonyt nevezzék ki. Termelészövetkezet alakítására — adataink szerint — községünkben nem történt kísérlet.

1919. április 24-én Baranya vm. Direktóriuma elrendeli május 1-e megünneplését. Erről értesíti a sásdi és hidasi járási tanácsokat, s május 1-ét munkaszüneti és tanítási szünnapnak nyilvánítja. Elrendeli, hogy a tanítók az iskolákban délelőtt rendezzenek ünnepélyeket, s ezeken méltassák a nap jelentőségét. Hidason délután több helyen is tartottak népgyűlést. Különösen emlékezetes maradt az ún. Magyarfaluban, a Scherer-féle kocsmában tartott gyűlés. A szónok, Müller Menyhért egy asztalon állt, onnan beszélt a főleg bányászokból álló hallgatóságnak. (A Magyarfaluban a falu legszegényebbjei, főleg bányászok laktak.) A lelkesedés olyan nagy volt, hogy a beszéd végén a férfiak a szónokot vállukra emelték.

A Tanácsköztársaság bukása után egy különítmény letartóztatta a direktórium tagjait. A két Hufnágel testvér, Pencz és Kapeller néhány nap múlva szabadult, Müller Menyhért sorsa azonban tragikusra fordult. Sorsával kapcsolatosan mindenekelőtt egy tévedést kell tisztáznunk: Hidason két Müller Menyhért nevű tanító szolgált. Az első 1900 körül halt meg, a Tanácsközt. idején szereplő Müller Menyhért kb. 1897-ben született. Apja Müller János, az ún. Rókusmalom tulajdonosa, jómódú ember volt. (Allinger János a község történetében a két személyt egynek veszi, úgy tüntetve fel, mintha az első, már nyugdíjas Müller Menyhért — aki 1919-ben kb. 80 éves lett volna, ha még él —, állt volna a forradalmi események élén.)

A Tanácsköztársaság idején szereplő Müller Menyhért — ezzel tartozunk az igazságnak — kétségkívül ellentmondásos egyéniség volt. Egyrészt kiváló pedagógusnak ismerték, — a ref. elemi iskola színvonalát az ő tanítókodása

alatt igen magas volt —, kitűnő szónok, sőt — ez talán különösnek hangzik — egyházi szónok volt, aki jó megjelenésével is megnyerte az embereket. Másrészt italozott, s családi élete is zavaros volt. 1916-ból fennmaradt egy, az esperesi hivatalhoz küldött névtelen feljelentés, amely „a község jobb érzésű lakói” nevében kéri, hogy erkölcsstelen életmódja miatt Müllert váltsák le. Másrészt mind a szájhagyomány, mind az írásos feljegyzések őt jelölik meg, mint a legöntudatosabb és legaktívabb politikai vezetőt, aki a kommunista párt szervezését is megkezdte a faluban.

Mint említettük, a Tanácsköztársaság bukása után őt is letartóztatták és az akkori megyeközpontba, Sásdra hurcolták. Itt együtt raboskodott Pécsi Mihállyal, aki a „Baranya megye 1919-ben” c. műben (57. l.) tévesen Müller János hidasi ev. lelkész néven említi. (Az ev. lelkész ebben az időben Schöll Lajos.) Ugyancsak Sásdon találkozott vele egyik adatközlőnk, Wagner Mihály. Láttá, amint Müller egy rendőr kíséretében az utcán egy súlyos teherrel megrakott taligát húzott. Kérte Wagnert, segítsen neki, mert nem bírja tovább. Wagner aztán segítségére is sietett.

Müller letartóztatása után a ref. egyházközség azonnal akcióba lépett, hogy népszerű tanítóját kiszabadítsa. Ebben a törekvésében az akkori ref. lelkész is támogatta. Törekvésük azonban eleve kudarcra volt ítélve, mert már szeptemberben megkezdődött a pedagógusok magatartásának felülvizsgálata, s azzal szemben, aki ellen bármily csekély gyanú fölmerült, a legkegyetlenebb megtorlást alkalmazták. Hidasra a következő rendelet érkezett:

7. sz./1919.

Baranya vm. tanfelügyelőségi kirendeltsége.

A Ref. Iskolaszék Gondnokának,

H i d a s

A VKM f. év szept. 5. 179.639. sz. rendeletére hivatkozva mindazon felekezeti tanítók és óvónők ellen, akik közönséges bűncselekmény vádja alatt állnak és azok ellen, akik alaposan vádolhatók azzal, hogy magatartásukkal vagy eljárásukkal a tanítói állással össze nem férő módon vétkesen elősegítették a nemzet erkölcsi, anyagi romlását, a fegyelmi vizsgálat megindításának jogát magának tartotta fenn, tekintet nélkül arra, hogy az illető felekezeti tanító élvez-e államsegélyt vagy sem.

Eleinte még mutatkozott némi remény Müller szabadlábra helyezésére. Ezt a következő leirat bizonyítja:

Baranya megye Tanfelügyelősége

14. szám

S á s d, 1919. október 20.

Tekintetes Biczó Zsigmond ev. ref. lelkész úrnak,

B o n y h á d

Folyó évi szeptember 29-én kelt előterjesztésére értesíti, hogy intézkedni fog Müller Menyhért szabadlábra helyezése ügyében, tekintettel a hitközség álláspontjára.

Ha nem sikerül, intézkedni fog helyettes kinevezéséről.

Az időközben lefolytatott vizsgálat azonban Müllerre nézve kedvezőtlen eredménnyel végződhetett. Ezt a hatóságok álláspontjának megmerevedése jelzi:

Baranya vm. alispánjától

1536. sz.

1919. dec. 23.

Biczó Zsigmond ref. lelkész

B o n y h á d

Folyó hó 15-éről Müller Menyhért hidasi tanító ügyében hozzám intézett soraira van szerencsém értesíteni, hogy nevezettel szemben mindaz ideig, míg ügye vizsgálat alatt áll, további engedményt tenni módomban nincs. A leirat a továbbiakban szemére hányja az iskolaszéknek, hogy vonakodik helyettesről gondoskodni, „pedig ez annyival inkább szükséges, mert Müller Menyhért állását semmi esetre sem fogja elfoglalhatni addig, míg a bűnvádi eljárás és annak befejezése után a fegyelmi eljárás befejezve nincs.”

A végső döntést a következő leirat tartalmazza:

Baranya vármegye alispánja

Sásd

1920. június 2.

Van szerencsém értesíteni, hogy a kaposvári királyi törvényszék mint büntető bíróság B. 838/2—1920. számú ítéletével Müller Menyhért hidasi református tanítót két évi és hat hónapi fegyházbüntetésre, továbbá öt évi hivatalvesztésre ítélte.

Felkérem, hogy nevezettnek az illetékes egyházi főhatóság útján tanítói állásából leendő elbocsátása iránt sürgősen intézkedni sziveskedjék, hogy az 1920/21. tanév megkezdéséig a tanítói állás már betölthető legyen.

A Müllerre vonatkozó utolsó akta a részére folyósított államsegély visszafizetéséről, illetve megvonásáról intézkedik:

1003/1920.

Tanfelügyelői Kirendeltség

S á s d

1920. november 6.

A V. K. miniszter folyó évi október 15-én kelt rendeletével utasítja a sásdi állampénztárt, hogy az 1920. évi március 19-én állásától elmozdított Müller Menyhért volt hidasi református elemi iskolai tanító terhére az 1919/20. számadási év végéig hátralékban lévő 64 koronát a hidasi ref. hitközségtől mint az iskolafenntartótól egy összegben hajtsa be és az 1920/21. évtől kezdve a nevezett terhére járulékot ne írjon elő.

Bár nem tartozik szorosan a tárgyhoz, néhány szóval emlékezzünk még meg Müller Menyhért későbbi sorsáról. Kiszabadulása után — mint sok más munkásmozgalmi vezető — Jugoszláviába emigrált, ahol mint ref. lévita tanító — tehát a papi teendőket is ellátó pedagógus — igen jó állást kapott. A hidasiak azonban ragaszkodtak hozzá és kb. 1926-ban egyhangú presbiteri határozattal visszahívták. Vissza is tért, de alighogy megkezdte tanítói munkáját, állásából elmozdították. A felettes hatóság azzal érvelt, hogy a presbitérium határozata érvénytelen, mivel a gyűlésen a lelkész — akkor már Lombos Alfréd — nem vett részt. Müller erre pert indított az egyház ellen. Ennek azonban halála véget vetett. Az erdőben találták meg átlőtt mellel. Eszméletlenül szállították a pécsi kórházba, ahol meghalt. Mivel a nyomozás adatai nem álltak rendelkezésünkre, s biztosat adatközlőink sem tudtak mondani, nyitva marad a kérdés, hogy gyilkosság vagy öngyilkosság történt-e.

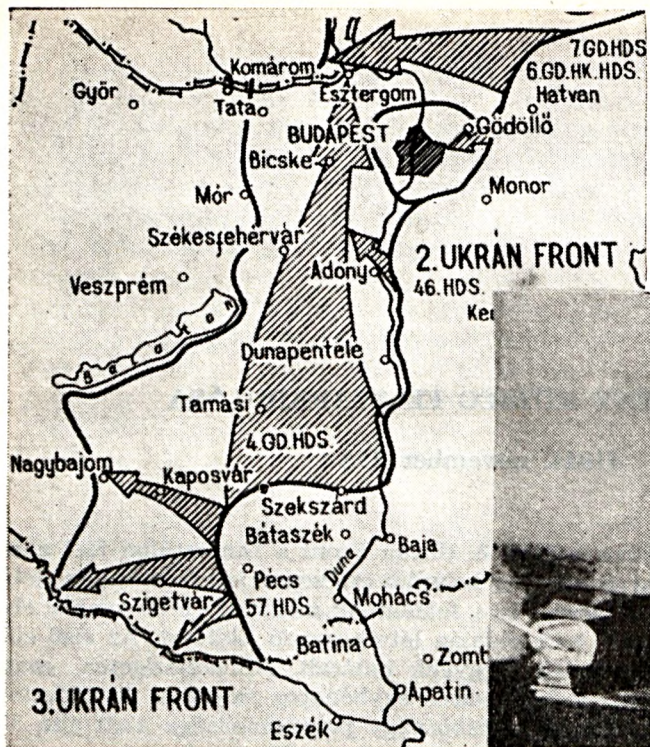
RAVASZ JÁNOS

SZEDERKÉNY KÖZSÉG FELSZABADULÁSA

(1944. november 26.)

Jugoszlávia felszabadítása után a 3. Ukrán Front a Dunántúlon tört előre Budapest irányába. Miután az ellenség belgrádi erőcsoportjait felszámolta, jobb szárnyára csoportosította át főerőit, és a feladatnak megfelelően november elején megindult a harc a Duna jobb oldalán létrehozandó hídfőért. Az első előőrsök már október 25-én átlépték megyénk határait Mohács-szigeten, majd október 26-án megkezdődött Mohács város egyhónapos ostroma. Az előretolt 75. lövészhadtest, amely a Sarohin altábornagy parancsnoksága alatt álló 57. hadsereg kötelékében harcolt, nem várta be a Front főerőit, hanem menetből még november 7-én átkelt a Dunán és Apatinnál, majd pedig két nap múlva Batinánál két kisebb hídfőt képzett ki a folyó jobb partján. A mocsárrá változott Duna árterében a szovjet csapatokkal szemben a „Brandenburg” harcscsoport, a 31. SS gyalogos hadosztály és az 54. magyar portyázó osztály erői álltak, és fokozatosan érkeztek a térségbe a 44. „Hoch und Deutschmeister” hadosztály egységei. A hídfők egyesítése érdekében szükségessé vált újabb szovjet egységek harcbavetése. Így november 13-án bekapcsolódott a Dunáért vívott harcokba a 65. hadtest is, majd nemsokára még két hadtesttel egészült ki a 3. Ukrán Front ezen szakaszán harcoló egységek száma. Csakis ennek köszönhető, hogy november 23-án sikerült az apatini és a batinai hídfőket egyesíteni és kiszélesíteni. A Front-parancsnokság elhatározta, hogy harcba veti az 57. hadsereg második lépcsőjét és a 4. gárdahadsereget is. Őket támogatta a 17. légi hadsereg, valamint a dunai flotilla. Az összehangolt támadás eredményeképpen a dunai hídfőt rövid idő alatt 150 km szélesre és 50 km mélyre alakították ki, ami páncélos hadműveletre is alkalmassá vált. November 24-én igen erős aknatűz után indult meg a harc Mohács birtokbavételéért. Kölked irányából támadták meg a várost, és november 26-án Mohács felszabadult. A kiszélesített hídfőből indult meg a támadás Baranya és Pécs felszabadításáért.

Községünkben a lakosság nagyobb része engedelmeskedve a németek kiűritési parancsának, de inkább félve a volksbundista tevékenységért várható felelősségrevonástól, november 24-én és 25-én saját szekerükön a legszükségesebb holmikkal elindult Németországba. Szederkényből 86, Nyomjáról pedig 57 család hagyta el az országot. Igaz, akkor még nem sejtették, hogy szülőföldjüktől véglegesen elszakadnak. Sokakban mélyen élt a hazai emlék, mely az ide-

F. Tolbuhin marsall
a 3. Ukrán Front
parancsnoka

M. Sarohin vezérezredes a Dunántúli Napló munkatársának nyilatkozik

genben táplálta a honvágyat. Kínzó, gyötrelmes évek következtek, mert évek teltek el, amíg megszokták az új környezetet. Az itthonmaradtak a harctól való félelmük miatt november 26-án már a kora délutáni órákban a domboldali pincékbe húzódtak, ahonnan szorongva lesték az eseményeket.

Miután a 4. gárdahadsereg egységei elfoglalták Mohácsot, nem fordultak Pécs felé, hanem északnak törtek, hogy minél gyorsabban bekerítsék Budapestet. Pécs felszabadítására a Sarohin altábornagy által vezetett 57. hadsereg indult. A két hadsereg hadművelési területének csatlakozási vonala a Mohács—Szederkény országút volt. A Vörös Hadsereg katonái Boly felől november 26-án estefelé értek falunk térségébe, és miután megtörték a német utóvédek ellenállását, 18 és 19 óra között felszabadították községünket. A bevonulás előtt még a németek felrobbantották lőszerkészletüket, amelyet az egyik országút menti házban tároltak. Ez a ház a robbanás következtében teljesen elpusztult. A harcban 4 szovjet, 25 német katona és egy falubeli veszítette életét. Végeredményben a gyors előrenyomulás következtében a községet komoly károsodás nem érte.

A 32. gárdabrigád gépesített lövészszázalójának első százada Szederkényen állomásozva november 27-én azt a parancsot kapta, hogy harcokcsi desszantként az ezred egy másik századának harcokcsijaival még az éjszaka folyamán menetből törje át az ellenséges védelem első vonalát és hatoljon be Pécs városába. A Pécs felé törő szovjet alakulatot erős német tüzérségi tűz fogadta. A szederkényi csatában — amely tulajdonképpen Birján közelében zajlott le, — a németeknek nem sikerült a szovjet egységet feltartóztatni, csupán két napig késleltették Pécs felszabadítását. Közben a városért megvívandó harchoz Hosszúhetény, Hird, valamint Szalánta, Keszű vonalában újabb szovjet csapatokat gyűjtöttek össze. November 29-én a szovjet katonák megtisztították Pécszet az ellenségtől, és december 6-án már a megye egész területén elhallgattak a fegyverek. A megyén keresztül közel milliós szovjet haderő vonult át harcolva. Ha a megye veszteségét a többi magyar megyével összehasonlítjuk, akkor azt mondhatjuk, hogy a szerencsésebbek közé tartoztunk.

Az imperialista érdekeket szolgáló II. világháborúban a községnek nem volt komoly anyagi vesztesége, de annál több véráldozatot hozott. A harctéren elesettek és eltűntek száma 77, a zsidóüldözésnek 5 áldozata volt, a polgári lakosok közül 18-án veszítették életüket. Tehát az összlakosság 6⁹/₁₀-a pusztult el.

A felszabadulás után húsz évvel községünkre és annak lakosságára kedvesen emlékezett vissza M. Sarohin vezérezredes. Gáldonyi Bélának, a Dunántúli Napló munkatársának arra a kérdésére, hogy sikerült-e kapcsolatot kiépíteni a felszabadított területek lakosaival, a következőket válaszolta:

— Őszintén szólva, nemigen volt módom arra, hogy kapcsolatot építsek ki a felszabadult területek lakosaival. A vezetésnek egészen más dolga volt akkor. De valamire azért tisztán emlékszem. Különös történet volt, azért is maradt meg az emlékezetemben.

— Úgy gondolom, 44 decemberében történt. Szederkény község kommandánsa Rumszauer Ede községi bíró kérelmét továbbította hozzám: „Egy szerencsétlenül járt apa kéri Önt! Egyetlen katona fiam elesett a Dunánál. Szeretném hazahozni. Nagyon kérem, segítsen!”

— Aztán megtudtam a részleteket is. Ez a németajkú család nem csatlakozott Hitlerékhez. A falu bizonyította ezt. Töprengtem, mit tegyek. Százával estek el a harcmezőn saját elvtársaim. Sokakat csak napok vagy hetek múltán tudtuk eltemetni. Ki került ezek közül hazai földbe? Senki! Ott alusszák örök almukat a Duna mentén, távol a családtól, sokan talán csak jeltelen sírokban.

Aztán újra a papírra néztem: „Egy szerencsétlenül járt apa kéri Önt!” Intézkedtem.

— Azonnal adjanak gépkocsit és vigyék el Rumszauer Edét a Dunához. Segítsék megkeresni a fia holttestét.

— Aztán néhány nap múlva jelentették, hogy hazaszállították a fiát. Később azt is megtudtam, hogy az apa mindenben segítette a felszabadító csapatokat. S nemcsak ő, hanem a falu népe is.

PÉCSUDVARD MŰVELŐDÉSÜGYE AZ ELMŰLT 25 ÉVBEN

A felszabadulás nagy változást hozott falunk művelődési helyzetében. A felszabadulás előtt a művelődésügy elég szegényesen állt nálunk: általában a hat osztály, vagy talán még annak a színvonalán sem. A középiskolát végzetek száma 3 volt. Nem tanult tovább senki, hanem a fiatalság általában helyben maradt, szüleinek gazdaságában dolgozott mint segítő családtag. A tanulás nemigen érdekelte magukat a tanulókat sem: kapálni, kaszálni — mondták — tudomány nélkül is tudni fogunk. A szülők is ezen a felfogáson voltak. Ismerve az akkori viszonyokat és a parasztság helyzetét, ezen nem is lehetett csodálkozni. Még ipart tanulni is csak hatan mentek, főleg vasutas és földdel nem rendelkező szülők gyermekei.

Mi a helyzet a felszabadulás után?

Az első időkben a helyzet nem változott lényegesen. Megvoltak a gazdaságok, szükség volt munkaerőre otthon is. Az 1950-es évektől kezdve szinte ugrás-szerű változás tapasztalható. Megnőtt az érdeklődés a tanulás iránt. Egyre többen iratkoztak középiskolába és mentek ipari tanulónak. Különösen forradalmi változás volt az, hogy egyre több leány tanult tovább. Hogy a leányok falu helyen és különösen szerb-horvát nemzetiségű falukban tovább tanuljanak, azt eddig szinte elképzelni sem lehetett. Most már a szülők is kívánták, hogy gyermekeik tanuljanak.

A felszabadulástól máig ebben az alig 720 lelket számláló faluban 7-en végeztek egyetemet és főiskolát, 9 fiú és 13 leány (gimnáziumot és technikumot) pedig érettségít szerzett. Mindannyian elhelyezkedtek, és beosztásukban megállják a helyüket. Az általános iskolából kikerült többi tanuló ipari és kereskedelmi tanulóként végzett, és ilyen beosztásban dolgozik. Szinte egy tanuló sem maradt otthon. Jelenleg is 6 középiskolai és mintegy 20 ipari és kereskedelmi tanuló tanul. A felnőttek közül mintegy 30-an végezték el az esti tagozaton az általános iskola 7—8. osztályát. Négyen technikumi, ketten pedig gimnáziumi levelező oktatásban folytatják tanulmányaikat.

Ezek a változások éreztetik hatásukat az egész falu életében. A fiatalság élete teljesen megváltozott, és a mait a régi életmóddal és életszínvonallal össze sem lehet hasonlítani. A régi életszínvonal elég alacsony és kulturálatlan volt. Az élet a lakókonyhában folyt le. Ma kulturált környezetben élnek, a lakásokban fürdőszoba is van, amelyet használnak is. Sok a háztartási gép általában, ami kényelmesebbé teszi az életüket. A gáton való mosás ma már kiment a divatból.

A kulturális igények emelkedését kifejezi a 161 rádió, és az a tény, hogy 72 a tv-előfizetők száma. 161 napilap és 20 folyóirat jár a községbe.

A felszabadulás előtt 4 napilap, 1 Hiv. Közlöny előfizető volt, rádió 5 akadt csak a községben. Ezek a számok maguk is nagy változásról beszélnek. Kulturális létesítmény az egy iskolát leszámítva nem volt. Ezen a téren is haladást jelentett az 1959-ben épült emeletes művelődési ház, amelyben klub és nagyterem, könyvtár és néprajzi gyűjtemény kapott helyet. A fiatalság látogatja is ezeket a helyiségeket. Régen legfeljebb a kocsmában és nyári időszakban a berek alján találkozhattak. Ugyancsak a felszabadulás után lett hetente rendszeres mozielőadás. Ma már a legjobb játékfilmek is eljutnak hozzánk. Régen csak a nagy ritkán a faluba vetődött vándormozi agyonjátszott, rendkívül kezdetleges vetítése jutott el ide. A könyv is ritkaság volt. Általában a naptár szolgáltatta az olvasnivalót. Ma csaknem 800 kötetes letéti könyvtár kínál művelődést és szórakozást. Az állandó olvasók száma 120—150 között mozog, így a tájékozottság jónak mondható. A rádió és tv rendszeres hallgatása, nézése, a sajtó olvasása felmérhető változást idézett elő a lakosság tudatának formálásában.

Íme, röpké 25 év — amely évszázadok mulasztását pótolta — s ami a felszabadulás révén válhatott valósággá, ilyen változást hozott egy kis faluban, de ugyanígy az ország számos más falujában. Bizonyára csodálkozva látná a változást az a látogató, aki 25 éve járt e kis községben.

GLATT MÁRTA

MAGYARBOLY KÖZSÉG TÖRTÉNETE A FELSZABADULÁS ÓTA

Visszapillantás

Magyarboly község a felszabadulás előtti években kb. 1450-es lakólétszámmal bírt. Három nemzetiségű falu a negyvenes években: 40% magyarral, 45% némettel és mintegy 15% szerbvel.

A község határát kitevő 3000 kh egyik felét az Albrecht-féle uradalom, másik felét a parasztság bírta: 25% a nagygazdáké és a középparasztké, 40% a kisparasztké volt.

A 35%-ot kitevő földnélküli zsellérek egy része az uradalomban dolgozott, másrészüket elszegődött a nagygazdákhoz, vagy munkát vállalt az akkor már meglévő ipari létesítményekben. A községben korszerű gőzmalom, téglagyár működött, s a közelben az illocskai kendergyár, a beremendi kőbánya és cementgyár, a nagyharsányi kőbánya, valamint Siklós és Villánykövesd téglagyárjai dolgoztak. Szívesen rétegeződtek át, de települtek is be a községbe kisiparosok, akiknek száma akkor 55-re tehető. Több boltos (köztük egy emeletes áruházé) is megtalálta a számítását, nem beszélve a jól működő 5 kocsmáról és mészárszékről.

A községet még az 1929-es gazdasági válság előtt villamosították. (A falu új telepesei része csak a felszabadulás után került sorra.) Felekezeti (kat., ev., szerb) és állami iskolája, óvodája, autóbusz-állomása, Stefánia-otthona is volt. Határállomás lévén régebben is, vámőrséggel, határőrséggel, vámhivatallal is rendelkezett.

I. A FELSZABADULÁS

1944 őszén Kisköszegnél átkeltek a Dunán a szovjet Vörös Hadsereg csapatai. Ezzel megkezdődött a Baranya megyei falvak, városok felszabadítása. Már hetekkel előbb hallatszott az egyre erősödő ágyúdörgés, fegyverropogás. A szovjet csapatok a pélmónostori—baranyavári műúton nyomultak előre. A visszavonuló csapatok a kislippói legelőn 5 ágyút, egyet pedig az országúti hídon állítottak fel. *Kislippó—Károlymajor helységei 1944. november 27-én szabadultak fel.* A visszavonuló németek felrobbantották a közúti hidat és Magyarboly felé vonultak. Egy szakaszuk Lapánca községben tűzharcot kezdett a

szovjet elővéddel. A fegyverek zajára a szovjet csapatok aknatüzet nyitottak, amelyet a németek viszonztak. Ennek a harcnak lett áldozata a Kelbert család négy tagja. Két ház is rombadőlt. A szovjet csapatok *Illocskát és Lapáncsát november 27-én a nappali órákban szabadították fel.*

Rövid pihenő után folytatták az előrenyomulást Magyarboly felé. Itt a németek utóvédje gyalogsági fegyverekkel és aknavetőkkel akarta megállítani, vagy legalább is fékezni a főcsapat előrevonulását. *A szovjet csapatok november 28-án a késő esti órákban érkeztek Magyarbolyhoz.* Közel egy órán át tartó harc alakult ki, amelyben a német utóvéd megsemmisült, Magyarboly felszabadult. A kivonuló németek felgyújtották az emeletes üzletházat, amelynek romjai még ma is hirdetik a háború pusztításait. Felrobbantották a Karasicán átívó vashidat is. A szovjet sebesülteket a helybeli lakosok szekéren szállították Pélmonostorra. A halottakat a helybeli temetőben hantolták el, ahonnan 1967-ben helyezték át őket a pécsi köztemetőbe.

A szovjet csapatokkal egyidőben, december elejétől kezdve mintegy 3000 jugoszláv partizán is átvonult a községen. Ezek közül kb. 1300-an tavaszig a községben tartózkodtak. A szovjet csapatok és a partizánok lőszerraktárt, tábori konyhát és tábori kórházat is rendeztek be a faluban.

A szemtanúk szerint a szovjet csapatok Magyarboly felszabadítása alkalmával két német harcocsit is elfogtak.

A front tovább vonult, de a felszabadított községben a harci események nyomát sokáig viselte az ev. templom, az üzletház. A Karasica partján még sokáig találtak elszórt lövedéket, elhagyott aknákat. 1956-ban négy iskolásgyermek halálát okozta egy régi tányérakna. (A visszaemlékezést elmondták: Fehér Bálint, Váradi Ferenc, Berényi József, Alföldi Ferencné magyarbolyi lakosok, valamint Schmidt János akkori illocskai tanító és Jakabfi Géza kislippói lakos. Az adatokat a magyarbolyi úttörőcsapat gyűjtötte, ezeket ellenőrizte és rendszerbe foglalta Panta Sándor magyarbolyi tanár.)

II. A 25 ÉV ESEMÉNYEI (1945—1970-IG)

A lakosság alakulása

A háború előtti politikai események, a német eszmék terjesztése mindinkább szétdarabolta a község lakosságát, és a falu egysége megszűnt. A korszellem a nemzetiségeket szembeállította egymással, s a visszás hangulatot még a front közeledése is súlyosbította. A harc hírére számos család elmenekült, de többeket sújtott a katonai szolgálatra behívott hozzátartozók — akik közül többen nem is térnek vissza — bizonytalan sorsa is.

A felszabadulás utáni években történt a németek kitelepítése. Több német család önként távozott, másokat a hatóság telepített ki. A németységnek mintegy 90%-a, a község lakosságának közel fele távozott el így, vagy tűnt el a háborús események folytán. Ezek között sok német kisiparos is elhagyta a községet. Megmaradtak a földnélküliek, a kisparasztok és néhány iparos, akiket a rokoni kapcsolat tartott vissza, és az a kis föld, amelyet birtokoltak. Az elhagyott javak gazdátlanul maradtak.

A község életében az új telepések érkezése jelentett lényegesebb változást. Az új telepések Debrecen környéki magyar családok voltak. Azzal a szándék-

kal jöttek ide, hogy új életet kezdjenek, beleilleszkedjenek a község életébe. (Akadtak közöttük olyanok is, akik a készen kapott javakat felérték, eltékoztak, s mivel nem tudtak megszokni, továbbálltak. Szerencsére ezek száma kevés volt, mert a legtöbbjük beleilleszkedett a község életébe, hozzáálltak a háborús károk helyrehozásához, és a község fejlesztéséhez.) Az őslakosság — bár eleinte nehezen — befogadta őket és segítséget nyújtott nekik abban, hogy messziről jött magyar testvéreik gyökeret verhessenek új falujukban.

A háborús károk helyreállítása

A község épületeiben aránylag nem sok kár esett. Az emeletes üzletházat, amelyet a németek felgyújtottak, még mindig nem építették fel, de a többi épületen keletkezett rongálódásokat már a következő években sorra kijavították. — Az élet újra megindult, majdnem olyan ritmusban, mint a felszabadulás előtt. A község lakossága közmunkában és állami költségen helyreállította az utakat, a felrobbantott hidakat, a vasútállomást. 1945 tavaszán hagyták el a partizánok a községet, kettő közülük kijavította a megrongált orgonát és emléksorokat rótt a lakosok részére. Az emberek még eléggé bizonytalankodtak, mert nem látták az új élet teljes kibontakozását. — Lassan visszaszivárogtak az elrejtőzött, a részint vagy egészen ellenséges elemek, és burkoltan bár, de igyekeztek visszaállítani a régi rendet.

Közigazgatás, közbiztonság, pártok alakulása, földosztás.

Egyelőre a község régi, jóindulatú főjegyzőjét hagyták meg tisztségében, majd azt követték más vezetők, akiket már az új rendszer állított helyükre. Ezek, a többségükben jóakarátú, és az új rendszert építeni szándékozó közigazgatási, közbiztonsági vezetők azonban még gyakorlatlanok voltak, egymást sűrűn váltották; nem ismerték még pontosan feladataikat.

A községben több párt működött, majd a Magyar Kommunista Párt is megkezdte tevékenységét, és kiépítette a községi pártszervezetet. A község politikai életében — és ezzel párhuzamosan a közigazgatásban és a rendben is — akkor következett be változás, amikor megalakult egységesen az MSZMP, létrejöttek a tanácsok és már a rendszerhez hű és felvilágosult emberek álltak mindenhol az élen.

A földosztó bizottság is megalakult a községben, és megkezdődött az uradalmi földek, valamint az eltávozott nagygazdák földjeinek szétosztása. A ki nem osztott földekből az uradalom helyett megalakult az állami gazdaság. Az első földosztások idején olyanok is kaptak földet, akik soha nem foglalkoztak földműveléssel. Sem ismeretük, sem felszerelésük nem volt a föld megmunkálásához. Ezek az emberek — látva, hogy eredményt nem érnek el — a kapott földet elhagyták és elszéledtek.

Később a földeket az állami gazdasághoz csatolták.

A földosztás és az ezzel járó izgalmak és viták után, a zsellérek évszázados földéhsége jogos kielégítést nyert; a birtokjogi helyzet is kiegyensúlyozódott és az élet normalizálódott.

A szétosztott földek nagyobb része olyan emberek kezébe jutott, akik azelőtt is a mezőgazdaságban dolgoztak. Ezzel szemben a földhözjutottak egy része nemcsak a mezőgazdasági eszközök és állatok tekintetében, de munkavonatkozásában is segítségre szorult. A régiak szaktanácsokkal, példamutatással és eszközökkel is segítették a jószándékú újbirtokosokat. 1948-ban a községben is megalakult a Mezőgazdasági Szakcsoport, amely hasznos tanácsokkal látta el a rászorulókat.

1949-ben megalakult a községben a Tánicsics Mihály Termelőszövetkezet, amely az önként jelentkezőknek III. típusú szövetkezése volt. Ez a szövetkezés 22 taggal indult. Vagyonuk akkor 180 kat. hold, 6 ló, 5 tehén és kevés mezőgazdasági eszköz. Géperejű vontatója még nem volt a szövetkezésnek. Elnöknek erre a tisztségre érdemes embert választott a tagság, aki a régi uradalomban jó szaktudásra tett szert. Az alapító tagság valamennyi tagja szegényparaszt volt. 1949. év végén és 1950-ben a középparasztok is beléptek a szövetkezésbe. A tagok száma 1950-ben 76 volt. Jellemző tünet, hogy bár a szövetkezet földterülete már majdnem ötszörösére növekedett, az állatok (különösen a tehenek) száma nem növekedett. A közös termőföld nem kapta meg a szükséges szervezetrágya mennyiséget, a terméshozam sem érte el a vártat. Nem vált be a kísérletképpen bevezetett gyapottermelés; a szövetkezet nem tudta ellátni a község lakosságát a szükséges tejmennyiséggel, s a családok azért is elégedetlenkedtek, mert a részesedés kevés volt. A kezdeti hibák nem segítették elő a tagok jó hangulatának kialakulását.

1954-ben a szövetkezet új néven szerepel: „Tartós Béke”. Ekkor a létszám csökkent és a nehézségek is fokozódtak. A termelés sem ment a legjobban, kevés és többször rossz volt a vetőmag is, nem beszélve a hiányzó munkaeszközökről. Tetőzte a bajokat a nagymérvű krumplibogárkár is. A baj költséges védekezést igényelt, hogy legalább a termés egy részét megmentsék. A fejlődést még az sem segítette eléggé, hogy a szövetkezet állami hitelt kapott. A kisebb mérvű ellenforradalmi események és az ezt követő új politikai irányzat rövid időre megállították a szövetkezet életét. 1959-ben újra alakult a községben a szövetkezet. Ekkor a község egész parasztsága belépett az új tsz-be. A község — 154 taggal — átalakult termelőszövetkezeti községgé. Megindultak a tárgyalások a kisebb szövetkezetek egyesítésére. Magyarboly szempontjából legcélyszerűbbnek látszott az illocai és a lapáncsai szövetkezetekkel egyesülni. 1960-ban meg is kezdődött az egyesítés, amely 1961-ben fejeződött be. Ebben az időszakban még kevés volt az egyesített termelőszövetkezet géppállománya, kevés volt a fedett épület; közös istállók, központosított tárolóhelyek, magtárak és raktárak, megfelelő javítóműhely egyelőre csak a távlati tervekben szerepeltek. Az állatállomány is kevés volt, de ezeket is a háztáji istállóknak szétosztva helyezték el. Ezáltal a gondos, szakszerű kezelés, az állatok etetése, az állatbetegségek elleni védekezés is nehézkes volt. Tetézték a bajokat a természeti csapások is: a jégverések, az 1964-es nagy mezei egérjárást, az 1965-ös száj- és körömfájást, amely utóbbi különösen súlyos anyagi kárt okozott a szövetkezetnek. A szövetkezeti tagság száma ebben az időben meghaladta a 300-at. A tagok minden nehézség ellenére mind szorgalmasabban és kitartóbban dolgoztak, mert kezdték magukénak érezni a közösség ügyét. A nehéz idők átélésével, 1966-tól fokozatosan mind nagyobb eredményt értek el. A mezőgazdaságban a főtermény a kukorica, a búza és a cukorrépa. A föld ezekből fize-

tett a legjobban. A hozzáértő tagok fejlesztették az állatállományt is. A hizómarha és a sertésenyésztés mutatkozott a legcélszerűbbnek. A termelőszövetkezet vagyoni egyensúlya helyreállott. Lehetőség nyílt mezőgazdasági munkagépek beszerzése, közös istállók építésére (állami segítség). A gépesítés ug-rásszerű változást eredményezett. A tagság mentesült a legnehezebb fizikai munka alól, és így nagyobb erőket lehetett beállítani az állattenyésztésbe, va-lamint a belterjes gazdálkodásba.

1967-ben az aratást már teljesen gépesítve tudták végezni. 1968-ban a búza-termelésben elérték megyei szinten az első helyet, és dicséretet nyertek az ál-lattenyésztésben elért eredményekért is. Ebben az évben átvették a régi malom-épületet is a terményforgalmi vállalatától, kialakítottak szükséges tárolóhelyet, és a meglévő gépeknek fedett helyiséget biztosítottak. A szövetkezet ekkor már a legmodernebb gépi felszereléssel állt rendelkezésére a dolgozó tagság-nak. A 21 erőgép már csaknem teljesen megszünteti a nehéz fizikai munkát. Az általános fejlődés szükségessé tette, hogy a tagság továbbképezze magát, legye-nek megfelelő szakemberek, valamint álljanak rendelkezésre a gépi felszere-lés javítása és karbantartása céljából megfelelő egyének. A tsz területén mű-ködik mindenféle műhely, amelyek nemcsak a szövetkezetet szolgálják, hanem a község lakóinak igényeit is kielégítik. A szövetkezet munkáját már szakkép-zett és tapasztalt agronómusok irányítják, és maga a szövetkezeti elnök is ok-leveles agromérnök.

A termelőszövetkezet mai területe 2500 kh. A tagság évi átlagjövedelme pedig 14 300,— Ft.

A hizott szarvasmarha és sertés mellett a nemesített baromfi is helyet kapott az állattartásban.

1962 óta kertészet is működik a tsz keretében. Az első években kizárólag szabadföldi és nyári termelvényekkel foglalkoztak, mint a paprika, a paradicsom és a káposzta, valamint kisebb mennyiségben egyéb zöldségfélések, kb. 25 kat. holdon. Miután a kísérlet bevált, 1963-ban 26 holland melegágyat állí-tottak be, és a kertészetet kiterjesztették 66 kh-ra. Megkezdték a kertészet gé-pesítését. Az ültetőgépek, az öntözőberendezés beállítása után primőráru ter-melésére tértek át. Kitűnő kezdeményezésnek bizonyult a szamócatermelés megindítása 1964-ben. A primőrátut a szövetkezet számos külföldi országba, így többek között az NDK-ba, az NSZK-ba, Ausztriába, Svédországba expor-tálja. Sárgarépát főleg Németországnak szállítanak, paradicsomot és paprikát a Szovjetunióba és Csehszlovákiába, valamint az NSZK-ba és az NDK-ba, bur-gonyát és borsót pedig Csehszlovákiába is.

A szövetkezet rugalmasságára jellemző, hogy a kertészetben már 1965 óta százalékos termelés folyik: 40% a dolgozóé és 60% a szövetkezeté. A termés-ben így közvetlenül érdekelt dolgozók igyekeznek minél jobb eredményt el-érni, és így nagyobb jövedelemhez jutni. A kertészet dolgozói részére három-éves szakmunkásképző tanfolyamot rendeztek, amely szintén elősegítette a szocialista brigád kialakulását. A kertészet 1968-ban nyerte el a Zöldkoszorú Szocialista Brigád jelvényt. A dolgozók képzése most is folyik. Ezenkívül szer-vezetten látogatják az országban jó hírnévnek örvendő termelőszövetkeze-teket, hogy újabb tapasztalatokat nyerjenek.

A kertészet mai területe 104 kat. hold.

A már sikeresen munkálkodó termelőszövetkezet termelvényeit széles kör-ben értékesítik. A szövetkezet kiépítette piacát. A gabonaféléket a Gabonafel-vásárló Vállalatnak adja el, a cukorrépát a Kaposvári Cukorgyárnak szállítja.

A hizott sertés és marha részint az Állatforgalmi Vállalat, részint pedig a Húsipari Vállalat útján kerül értékesítésre. A hizott bika 80%-a exportra megy. A tejet a bolyi sajtüzem, az 1968 óta működő baromfitelep hús-hibrid termékeit pedig a kaposvári feldolgozó veszi át. (A baromfitelep állandó állománya 10 000, amelyből az exportképes állatok rövid idő alatt kerülnek ki.)

A község életének fejlődése

A felszabadulás után — az átmeneti nehézségek leküzdésével — a lakosság újra megkezdte munkás életét. Aki nem dolgozott a mezőgazdaságban, igyekezett elhelyezkedni a közeli nagyobb ipari létesítményekben, ahol megindult a termelés. A fiatalok is megtalálták elhelyezkedési lehetőségüket. Többen a baranyai városokba mentek el szerencsét próbálni, mások a helyi bolthálózatban, a közlekedésnél helyezkedtek el. Munkát kínált több családnak a község téglagyára, valamint a falu határában lévő fűztelep is. A lakosság igényei kezdtek megnövekedni. Amit a régi község adott, az már sem a háború utáni fiatalokat, sem az idősebbeket nem elégítette ki. A község vezetősége megkezdte a megfelelő községfejlesztést. Elsősorban a lakosság közvetlen, mindennapi igényeinek kielégítését kellett teljesíteni a megfelelő üzlethálózat kiépítésével, a közlekedési lehetőségek bővítésével, a községben lévő utcák rendezésével, a község általános rendezésével; a mindennapi friss kenyér szolgáltatásával, a közvilágítás bővítésével, a különféle egészségvédelmi és kulturális létesítmények létrehozásával. A község vezetősége látta és tudta, hogy vagy lépést tart az igények növekedésével és fejleszti a községet, vagy pedig lemarad, és akkor a fiatalok elhagyják a községet, amely fejlődésében megállt.

Az üzlethálózat

A régi kisebb boltok és a Hangya helyett megalakult magyarbólyi Földműves Szövetkezet, amelynek keretében 1954-ben kisáruház alakult. 1955-ben különvált az élelmiszer-részleg, amely a fejlesztés során megint új helyiségbe költözött, helyet adva egy vasboltnak. A vasbolt egy idő után áthelyeződött a község másik végére, és az ott működő élelmiszerbolttal egyesült, s azóta mint vegyesárubolt ismeretes. Ezt is továbbfejlesztették és modernizálták 1964-ben. Az élelmiszerboltot 1965-ben önkiszolgáló üzletté fejlesztették. A következő két évben került sor a ruházati bolt fejlesztésére és korszerűsítésére. Ez a jól felszerelt üzlet azóta is nagy forgalmat bonyolít le. A környező kisebb községek lakossága szívesen keresi fel bőséges választéka miatt.

A magyarbólyi Földműves Szövetkezet 1960-ban a villányival egyesült. A régi kocsmák legtöbbször mészárszékekkel együtt működött. Tulajdonosaik megtalálták számításukat, mert ők is volt belőlük. Ezek megszűntével a Földm. Szöv. üzletházában nyílt italbolt, kezdetben igénytelen berendezéssel, de 1962-ben ezt is korszerűsítették. Üvegfallal leválasztott éttermi része alkalmas a társas rendezvények céljaira. Ilyen alkalmakra meleg étel is rendelhető. A község másik végén — egy régi magánkocsmahelyén — is működik szerényebb italbolt. Szombat-vasárnap, zárszámadás és más nagyobb esemény idején esti nótázástól hangoznak. A férfiak időnként még hódolva a múlt szokásainak, hevületükben meg is késelik egymást. A naponta munkába járó ipari munkások és tanulók megnövelték a forgalmat.

A község lakossága rendelkezésére áll a már régen beindított Mohács—Siklós—Harkány közötti autóbuszjárat és az 1959-től működő Lapáncsa—Illocska felé kiágazó járat. 1958—59-es években készült el az autóbusz-váróterem. A köz-ség vasúti összeköttetése is jó Villány—Pécs—Mohács irányában. Fordulópontot jelentett 1957-ben a jugoszláv határállomás-forgalom megindítása. Az 1964/65-ös években létesítették a korszerű várótermet, és felújították a vasútállomást — a megnövekedett forgalom igényeihez mérten — (a vasút költségén). 1965-ben a kishatárforgalom megindulásának évében az utasok száma 65 ezer volt. 1967 óta Pécs—Eszék között motorosjárat közlekedik. Az utasforgalom megnövekedése mellett a teherszállítás is jelentős mértékben emelkedik a szomszédos Jugoszlávia felé.

Posta

A felszabadulás előtt is működött már a községben posta, azonban jóval kisebb forgalommal. 1954—60 között még éjszakai telefonszolgálatot is tartottak, amely azonban nem fizetődött ki a központnak. Vannak mégis a faluban állandóan hívható előfizetők (határőrség, orvos, vasútállomás, rendőrség, tanács, termelészövetkezet és a DEDÁSZ körzetszerelő). A magyarbólyi kézbesítési körzetbe tartoznak: Lapáncsa, Illocska, Kislippó, Károlymajor. A posta forgalma az utóbbi években jelentősen megnövekedett: a táviratok havi átlagos száma 110, nyugdíjkifizetés a kb. 20 év előtti 90-nel szemben jelenleg 226; a kifizetett utalványok száma korábban 300, jelenleg 800; a hírlapforgalom 8—9 ezer volt, jelenleg 17 ezer. A postán két és fél tiszti munkaerő és négy kézbesítő dolgozik. Két takarékpénztár is van a községben: a postai és a Beremendi Takarékszövetkezet Kirendeltsége (1969 óta). A takarékpénztárak forgalma nagyobb a tervezettnél, ami a lakosság jövedelmének növekedését bizonyítja.

Községfejlesztés állami támogatással és a községfejlesztési alap felhasználásával

A község régi bölcsődéjét 1969-ben 100 ezer forintos beruházással korszerűsítették. Az 1959-ben államosított 20 férőhelyes bölcsődét most hideg-melegvíz szolgáltatással, fürdőszobával és más korszerű felszereléssel látták el. Ugyancsak nagyobb beruházással korszerűsítették 1969-ben az óvodát is, amely nagyobb konyhát, vízvezetéket és más új berendezést kapott.

A község életéhez tartozott évszázadokon át a közérdekű közlemények dobsozával történő kihirdetése, Ehelyett 1955-ben felszerelték a hangos híradót, és a dobot félretették a leendő falumúzeum számára.

Erősen rontotta a község képét a gyepes, helyenként poros vagy sáros, gondozatlan főtér. 1957-ben kezdtek meg ennek rendezését és parkosítását. A munkálatok nagyrészt társadalmi erővel történtek. A helybeli iskolások is résztvettek benne. A régi, töredezett, elkopott téglajárdák helyett 1957—69-ig cementlapos járdák készültek. 1966-ban sor került a Vasút utca és a tanácsház előterének parkosítására. A közvilágítást korszerűsítették, és a községben is megjelentek a modern higanygözlámpák (Vasút utca, Kossuth L. utca). 1959-ben megépült a magyarbólyi—illocskai összekötő kövesút. (Alapmunkák társadalmi munkával).

A termelészövetkezet jelentős állami támogatást kapott, amelyből 1963-ban új modern agronómus-lakás épült, 1964—65-ben új magtár, 1966-ban pedig

óriási új tehénistálló. 1967-ben épült meg az új borjúnevelő istálló, amely 1968-ban önitatós berendezéssel bővült.

A szövetkezethez vezető szilárd bekötőút is készült (részben társadalmi munkával) 1 700 000 forintos beruházással. A tsz udvarán 1968 őszén hidroglóbuszt állítottak fel, amely a szövetkezet minden részlegét ellátja a szükséges vízmennyiséggel.

A felsorolt létesítmények nagyobb részben állami támogatással jöttek létre, és jelentős módon és előnyösen megváltoztatták a község képét. Ennek kialakítását mozdították elő a termelőszövetkezet saját alapból történt beruházásai és a magánépítkezések is. A közel 20 éven át tartó pangás után az utóbbi években sorra tatarozták, korszerűsítették a lakóépületeket, és 6 új ház is épült. A község lakosságának jövedelme és ezzel együtt igényei is természetes módon megnövekedtek. Ezt mutatják a lakóépületek belső berendezései. Jelenleg a legtöbb házban megtalálhatók a különféle háztartási gépek, számos családnak villany- vagy gáztűzhelye van. A községben lévő rádiók száma 287-re, a televízióké 208-ra emelkedett. Még jellemzőbb adat az, hogy a községi lakosság birtokában 38 nagy motorkerékpár van (a kisebb motorkerékpárok száma ennél több), a személygépkocsi tulajdonosok száma pedig 15.

A művelődés ügye

Falunkban a felszabadulás előtt — az állami iskola mellett — felekezeti iskolák működtek. A háború után még működött néhány évig a katolikus iskola, a szerb iskola, de az evangélikus iskola a német kitelepítés által beálló tanulóhiány miatt megszűnt. A községben akkor 3—4 tanító oktatott.

1948-ban megalakult a nyolc osztályos áll. ált. iskola. Megindultak az analfabéta tanfolyamok, és megkezdte működését a dolgozók iskolája is. Ezek néhány évig léteztek, azután hosszabb szünet után újra beindult a dolgozók iskolája, néhány évig működött is, de kellő létszámú jelentkező hiányában megszűnt. Az általános iskola felsőbb osztályai részére egyideig a volt ev. és a telepi áll. iskola szolgált. Az 1950-es évek elején megtörtént az iskolák körzetesítése. A magyarbólyi ált. iskolához kapcsolták a határmenti falvak: Kislippó, Károlymajor, majd Lapánca és Illocska iskoláját.

1957-ben a felsőtagozat részére a határőrség átengedte az üresen álló katonai laktanyát a hozzátartozó lakóépülettel, amely azóta több pedagógusnak nyújt otthont. Az iskolának szánt épület sok átalakítás, bővítés (tanterem, tornaterem stb.) után nyerte el mai arculatát. Az épületben van tehát öltöző, folyóvízes mosdóval, szertárakkal, felszerelt tornaterem, vannak műhelyek, van tv, rádió, magnó, lemezjátszó és vetítógép. Az iskola ifjúsági könyvtárral, mozigéppel is rendelkezik. Az alsó- és felsőtagozat áthidalása céljából az épületben kapott helyet már a 4. osztály is. (Jelenleg a tantermek száma 12, a tanulólétszám 360.)

Az alsótagozat többi osztályának a „telepi” iskolaépületben és a volt ev. iskola helyiségeiben biztosítottak helyet. Ugyanitt van az alsó- és külön a felsőtagozatú napköziotthon (most 4 órás tan. szoba elnevezéssel, a helybeliek részére), míg a bejáró tanulók részére a felsőtagozat épületében működik 2 órás tanulószoba két csoportban. Van iskolai gyakorlókert is, és egészséges, gondozott sportpálya. Az iskola életét a szakkörök, bensőséges ünnepélyek, a sportmérkőzések, tanulmányi kirándulások, országjárások, nyári táborozás teszik színessé. Nagy élményt nyújt a falusi diákok részére még az őszi és tavaszi munkák időszakai, amikor a termelőszövetkezet és a közeli állami gazdaság földjein (Károly-

major) szabad mozgás mellett megismerik a munka értékét. (Pénzben is.) Jelenleg a nevelők száma 16, a körzettel együtt 20.

A végzett tanulók legnagyobb százalékban ipari pályára (szerelő, kesztyűgyári dolgozók, pincér, fodrász) és a kereskedelembe irányulnak. Kevesen maradnak a helyi mezőgazdaságban, ezek nagyrésze is Villány község szőlészetébe jár dolgozni. A jó tanulók többsége vállalja a továbbtanulást, de többen abbahagyják, s visszajönnek a faluba honvágyuk miatt. Többen vannak főiskolát végzett, volt növendékeink, akik jó hírnévnek örvendenek (mérnök, tanár, orvos, művész). Itt végezte az alsó osztályokat Iglódi István színművész is.

A diákotthon története

Az iskola mellett kollégium is működik. Amikor a községben 1948-ban megindult a nyolc osztályos ált. iskola, a környék kis iskoláiból — ahol csak a 4 alsó osztály működött — a felsőbb osztályok elvégzésére bejártak a vidéki tanulók.

A téli és az esős napokon azonban a több km-es felázott földutakon csak nagy ügyel-bajjal tudtak begyalogni Illocska, Lapánca, Kislippó, Károlymajor gyerekei. Autóbuszközlekedés akkor még nem volt. Akkor vetődött fel az a gondolat, hogy valami napközi-féle létrehozása elengedhetetlenül szükséges a vidék gyerekei részére Magyarbólyban. Kb. 50 szülő kérte is ennek felállítását, de voltak többen, akik ellenezték, sőt szidalmazták az egész tervet. A volt csendőrlaktanyában pedig üres épület lévén — adva volt a jó lehetőség. Az az épület a BM tulajdona volt, amelyet — bár nem használtak — nem akartak átadni. Mégis sikerült azonban kiharcolni az új intézmény felállítását. Az akkor ilyen ügyekben döntő legmagasabb szerv: a KÖZELBIZ intézkedett. A minisztériumi tárgyalás sikerrel járt, az épületet végre átengedték iskolai célra, kárpótlásul a BM a község egy alkalmas épületét kapta a magyarbólyi rendőrség céljára.

Az intézmény 1954-ben 40-es létszámmal mint napközi indult, és majdnem minden évben mutatkozott szervezetében és létszámában fejlődés. Még egy-két alsótagozati gyerek is helyet kapott benne. Első felszerelését egy budapesti diákotthonból szereztek és hozták maguk a tanárok nagy fáradsággal. A gyerekek, akik ott elhelyezést nyertek, maguk gondoskodtak a favágásról, a vízfordásról, hogy a szakácsnőnek segítsenek. A konyhán két konyhalány működött még, magában az intézményben pedig egy ügyeletes nevelő és egy anyagfelelős.

A főzéshez a nyersanyagot Villányból kellett hozni kocsival, télen szánkóval, de sokszor gyalog is.

Közben már kollégiumi jelleget kapott az intézmény.

1959-ben nagyobb korszerűsítésen ment át az intézmény; főleg a konyha, az étkező, a tanuló- és hálószobák szorultak felújításra. Az intézmény, amely előbb a járáshoz, később már a megyéhez tartozik, nagy anyagi támogatást élvez az állam részéről; ennek folytán a szülők csak csekély hányadát fizetik gyermekük eltartásának. Néhány éve az intézményt külön igazgatás alá vonták, de azután az iskola igazgatója lett egyben a kollégium igazgatója is.

A kiskorúaknak ez a kollégiuma megindulásakor elsők között volt az országban ilyen jelleggel. A tanulók ottartózkodási ideje a hétköznapokra terjed, mert vasárnapra részükre külön biztosított autóbusszal hazamennek, és csak hétfőn reggel jönnek vissza.

A mind több jelentkező miatt szűknek bizonyuló intézetet 1964-ben a szomszédos magánház megvásárlásával kibővítették.

Ennek költsége 140 000 Ft volt, amelyhez hozzájárult az átalakítási költség. (180 000 Ft) Az átalakítás — amelynek munkálataiban benne foglaltatik a tanulók társadalmi munkája is — helyet biztosított külön a fiúk részére egy olyan épületszárnyban, amelyben korszerű hálótermek, folyóvízes mosdók és tv-vel felszerelt társalgó nyújtanak kényelmet.

A kollégium konyhájáról történik nemcsak az ott tanulók étkeztetése, hanem az iskolai tanulószobásoké és a tanároké is. Jelenleg már 300 személyre főznek.

A kollégium bensőséges életét ünnepélyek, rendezvények, közös tv-, rádióhallgatások, illetanfolyamok teszik hangulatossá. Nyáron külön táborozási vagy nagyobb kirándulásra mennek a kollégisták.

A tanulmányi átlag olyan erősen feljavult a kollégiumi elhelyezés által, hogy a szülők már kora nyáron tömegével kérik a jövő évi felvételt gyermekük részére.

Az egészségvédelem. A község szociális intézményei

A kulturális élet fejlődésével lépést tartott az egészségvédelem is. A községben a felszabadulás előtt is volt már orvos, szülésznő és védőnő. Mivel azonban a közlekedési eszközök akkor még nem voltak megfelelőek, sok munka háruult a község orvosára és a többi egészségügyi dolgozóra. A környék szekéren behozott betegei, akik hosszabb kezelésre szorultak, hetekig is ott időztek a községben. A falubeli asszonyok közül többen vállaltak néhány napos ellátásra, ápolásra járóképtelen betegeket. Volt, aki még asszisztensi teendőket is végzett az orvos mellett. A helybeli községi orvos ugyanis olyan jó hírnévnek örvendett, hogy messzebb eső községekből, sőt távolabbról is (Budapestről is) szívesen felkeresték.

Az egészségvédelmi szolgálat ma helyben működik. A felszabadulás előtt még Lippóval volt összekötve (azelőtt pedig 19 község volt együtt), de 1957-től különvált a lippói körzettől. Ezután már a közigazgatásilag egybetartozó centrumokkal egyeztették az orvosi körzeteket is. Ettől fogva tehát Illocska és pusztája, Lapánca, Kislippó és Károlymajor a székhely-községgel: Magyarbólyal tartozik a gondozási körzethez. A körök munkáinak kibővítése és egységes rendszer szerinti vezetése, adminisztrációja 1945 után indult meg a mai formája szerint. A kötelező, folyamatos diftéria-, himlőoltások rendszeresen folynak. A tbc elleni BCG oltással a gyermekkori tbc teljesen felszámolódott. 1960 óta folynak a gyermekbénulás elleni kötelező Sabin-oltások is. A felnőttek részére már jó ideje onkológiai vizsgálat működik. Havonként egyszer (kb. 1960 óta) szakorvosi rendelést is vezettek be a lakosság egészségvédelmére. A körzeti orvos mellett 1959 óta körzeti betegápolónő is dolgozik. A leggyakoribb megbetegedések a községben a meghűlésből származók, ezután következnek a bel- és a nőgyógyászati esetek. Az orvosi rendelőt sokan felkeresik, de nem azért mintha növekedne a betegek száma, hanem a preventív igényesség miatt. A megjavult közlekedés folytán sokan élveznek beutalást és keresik fel a gyógyító hatásáról közismert Harkány fürdő vizét. Hosszabb gyógykezelésre, — vagy sebészeti beavatkozásra, illetve szülés esetén a siklósi kórház áll a lakosság rendelkezésére.

A Vöröskereszt szervezet már jóval a felszabadulás előtt is működött. Leginkább a tisztaság ügyének szolgálatában, árvízsegélyi munkában, öreg-beteg segítésében tevékenykedett. Később már többször szervezett filmvetítéses eü. bemutatókat, felvilágosító előadásokat tartottak, amelyeknek szervezésébe a

falú számos Vöröskereszt aktíváját is bevonta. 1967 óta már megszervezték az önkéntes véradást is, amelyet a pécsi Vérellátó Alközpont által bonyolítanak le. Egy-egy véradáson kb. 100 személy adja vérént országos életmentési célokra.

Működik az ifj. Vöröskeresztes mozgalom is az iskola keretében. A gyerek-aktívák sokszor hasznos összekötőt képeznek a felnőtt Vöröskereszt tagokkal.

A községnek van eltartottja is, aki lakást és segílyt kap. Évente megrendezik az Öregek Napját, amelyen az úttörők kedvesen köszöntik a koros és legtöbbször egyedülálló személyeket.

Gondoskodás történik a cigánycsaládokról is; a rászorulókat gyámügyi meg-előző segílyben részesítik.

Szórakozás. A szabadidő hasznos felhasználása

A község dolgozó népe — ideértve a mezőgazdaságban, az iparban dolgozókat is — hétköznapiakon nem igényli a fárasztó szellemi szórakozást, szívesebben választják a könnyebb időtöltést. Mind többen keresik fel naponta a helybeli cukrászdát, ahol kultúrált környezetben egymással elbeszélgethetnek, s a mindennapi munkából kikapcsolódhatnak.

A cukrászda 1961-ben indult a földművesszövetkezet egyik udvari helyiségében. Még ugyanebben az évben az utcai frontra került, a többi üzlet sorába, nagyobb helyiségbe, ahol valamikor a vasbolt működött. Eleinte régies padlója és berendezése volt, és a látogatók száma is gyér. A község lakosságára ekkor még szokatlanul, idegenül hatott ez a városi divat. A cukrászda a későbbiek során jobb rendezést kapott, asztalokat és székeket, majd 1962—63-ban neonvilágítást, cementpadlózatot és vízvezetékét is. A süteményáru Villányból való, amelyet kezdetben nehézkesen szállítottak. Érte kellett menni lovaskocsin, vagy autóbusszal kellett elhozni. Ma már zárt süteményszállítóban küldik ki az árut. 1967 óta palackos bort, sört is tart. A berendezéshez tartozik a korszerű presszógép; friss fekete, cukorka, csokoládé, nyáron pedig friss fagyalt is mindig kapható. Gépzene szolgáltatás mellett kellemes szórakozási lehetőséget nyújt. A szolgáltatás rugalmasságára jellemző, hogy több éve a legkülönbözőbb igényeket kielégítő könyvtár is folyik a cukrászdában. (A könyveket azelőtt a ruházati bolt árulta). Így kicsit hasonlít a környezet a városi libresszókhoz. A Művelődési Otthon a községi ünnepélyek, színi előadások és más rendezvények megtartására alkalmas. Az épület a felszabadulásig nagy magánépület volt, amelyben forgalmas kocsmá működött. Most közös igényeket elégít ki. Régóta itt van a kölcsönkönyvtár is. Ezt először a község tartotta fenn, 1967 óta közösen a művelődési házzal. A könyvtár ma mintegy 2800 kötetes. Különösen a fiatalok, de a középkorúak is szívesen felkeresik, mert a falú lakossága átlagon felül szeret olvasni. Évente közel 6000 kötet könyvet kölcsönöznek ki. A rendszeres könyvtárlátogatók száma 350.

A Művelődési Ház több éve a kertészeti szakmunkásképző tanfolyam színhelye, valamint a felnőtt szakkörök otthona is. (Honismeret, népművészet, modellező és az MHSZ szakkörei). Itt jönnek össze a KISZ fiataljai. Régebben színi-játékcsoport is működött, jelenleg az irodalmi csoport tanul be egyes műsorokat az ünnepélyekre. (A járási kultúrszemlén sikerrel szerepeltek). Több éve, nyár elején, hivatásos táncitanár tart kurzust az iskolát végzett fiatalok részére. A Művelődési Otthon nyújt lehetőséget a különböző bálók és a nagy, 300 vendéget számláló lakodalmakra is.

A mozgófényképszínház egy volt magánkocsmá helyiségében kapott helyet a felszabadulás után. Nagy forgalmat bonyolított le, hetenként 5 napon át voltak előadások (naponta többször is). Ma már a tv-vel és a rádióval szórakozók erősen elhanyagolják az amúgy is alkalmatlan helyiségben működő mozit.

Sportélet

A községben a felszabadulás után jó labdarúgó csapat alakult, amely 1948-ban és 1949-ben kupanyertes lett. A megyei bajnokságon második helyezést ért el. A községben női és férfi röplabdacsapat is működik. A kézilabda csapat éveken át a megyei második helyet tartotta, a röplabdában megnyerte a járási bajnokságot és 1960-ban a megyei döntő nyertese. Öt éven át (1958—1963-ig) a járási spartakiádon sportversenyben győzött.

A falu női és férfi asztalitenisz csapata megnyerte a járási bajnokságot.

Az 1960-as évek elején kerékpárversenyben (megyei) az első helyezettek között volt a község.

III. A JÖVŐ TERVEI

A termelészövetkezet a jövőben még a minőséget akarja javítani a gyakorlati és az elméleti munkában. Mivel az állattartás nagy hasznot ígér, ezt az üzletágot is fejleszteni kívánják. A kertészet 1970-ben már teljes fóliás megoldással valósítja meg a primőrárak termesztését.

Egy-két éven belül törpevízmű létesül a községben, amelyet a már meglévő hidroglobus lát majd el vízzel.

Több magánépítkezés mutatkozik még a jövőben az előnyös állami hitel segítségével.

A község iskolaépületében az egyik feleslegessé vált tanteremből járási mintakönyvtár készül, amelyet az iskola egyik tanára vezet. Szépen berendezett klubteremmé alakítva áll majd rendelkezésére az ifjúságnak a volt régi helyiség, ahol a könyvkölcsönzés mellett jól irányított könyvkritikát és ismertetést is kapnak a vezető tanártól. A könyvállomány részben a régi ifjúsági könyvtár állaga, részben pedig új beszerzés (a járás költségén). A Művelődési Ház nagyterme beruházásokkal korszerű mozihelyiséggé alakul, de más előadások tartására is szolgál.

ADATOK A BARANYAI KŐBÁNYÁSZAT KÖZELMŰLTJÁBÓL

A regionális iparföldrajzi kutatások során, a mai gazdasági relációk értékeléséhez feltétlenül szükséges egy-egy kutatott iparág közelmúltja néhány vonatkozásának megismerése. A szerző a DK-Dunántúl építőanyagipara földrajzának vizsgálatakor nélkülözötte a kapcsolódó ipartörténeti irodalmat, ezért elkerülhetetlenül vált a termelés területi megoszlásának dinamikáján kívül a nagyüzemi kőbányászat kibontakozásának, a termelés volumenében, árústruktúrájában, technikai színvonalában, munkaerő gazdálkodásában, valamint az egyes kőbányák értékesítési körzetében beálló változásoknak a vizsgálata is.

A baranyai kőbányák közelmúltjából felkutatott hézagos ismereteknek egy — a jelen cikkkel meginduló — cikksorozat formájában való közkézre bocsátása azt a célt szolgálja, hogy ráirányítsa az olvasók figyelmét egy még kiművelésre váró, terjedelmesnek ígérkező témára. Megyénk számos kőbányája múltjának részletes felderítése a vidéken dolgozó kartársak, kutatók feladata.

A Villányi-hegység nem tartozik ugyan sem hazánk legnagyobb, sem a legváltozatosabb földtani felépítésű hegységei közé, kőbányászata mégis ma is országos jelentőségű. Jelenleg a hegység és környékének (röviden: Dél-Baranyának) kőbányászata rendkívül koncentrált, mivel az évi mintegy 3/4 millió tonna követ termelő Nagyharsányon kívül (eltekintve a siklói félmárvány bányáktól) csak Csarnóta, Gyúd, Versend és Szederkény környékén fejtenek nyaránként néhány tízezer köbméter terméskövet. Több tucatnyi kisebb-nagyobb felhagyott kőfejtő tanúskodik az egykori decentralizált termelésről. Milyen tényezők hívták életre a fél évszázada még sokfelé működő bányákat? — E rövid cikk keretében nem foglalkozom a márványbányászattal, hanem kizárólag a tömegesen fejtett út-, vasút- és házipítőkő termelésnek a kapitalista korszakban végbement fejlődéséhez szolgálók adalékokkal.

Vizsgált területünkön építkezésekhez és mészfertőzésre évszázadok óta fejtettek ugyan tömör mezozoos mészkövet, de e jelentéktelen üzemek termelése csak a XIX. század második felében emelkedett meg, és csak századunk elején bontakoztak ki a nagyüzemek. Ezt a folyamatot kezdetben a vízépítő munkálatok indították el, majd a vasútépítések serkentették, de nagy felvevő piacot jelentett az útfenntartás, időnként az útépités is.

Dél-Baranya kedvező földrajzi helyzete nagyon jótékonyan hatott a terület kővagyonának kiaknázására. A Villányi hegység folyami hordalékból és lösztáblákból álló környéke jó piacot jelentett a kő számára, a Duna közelsége pedig lehetővé tette a távoli területekre történő szállítást. Még a vasútépítések előtt a

reformkori nagy folyamszabályozások munkálatai hívták életre 1829—40 között azt a három bányát, amelyeket *Mohácstól* ÉNy-ra 4,5—7,0 km-re a városi szőlő-hegyen és a Szabar felé vezető út közelében nyitottak a lösz alól kibukkanó alsó-dogger korú világosbarna, tömör, szemcsés tűzköves mészkőben. Amikor a DGT 1855-ben elkezdte építeni az 1857-re befejezett 60 km hosszú magánvas-utat Üszög és Mohács között, a villányi állomás közelében az ottani középtriász korú, világosvörös, finomszemcsés dolomitban két bányát nyitottak. Ezzel *Villányban* a kőbányászat súlypontja áthelyeződött a régebbi, már Kóczián J. 1838-as Baranya vármegye föld abrosz-án is jelzett, a községtől D-re fekvő fejtőből a községtől É-ra fekvő területre. A villányi bányák további kapacitás-növelését tette lehetővé a Villány—Eszék-i vasút építése, amelynek mocsarakon is átvezető töltése rengeteg villányi követ nyelt el, és elkészülte (1870) után lehetővé tette a Dráván túli területekre való szállítást. Fényes E.¹ adatai szerint Dél-Baranya legtöbb követ (23 ezer köbláb=kb. 233 m³) adó fejtője az 1860-as években Beremend volt. Állítása szerint „... valami 50 négyzög mérföldön elszórt népesség a beremendi hegyből látja el magát mésszel és építőkövel...” *Beremenden* 1860-ban a községtől ÉNy-ra a Wintheim—Kóbia-féle, 1870-ben a Tauszig Vilmos-féle, 1879-ben pedig a Michael Martin Hatz-féle bányák kezdtek termelni. Beremend piacterülete elsősorban a Duna—Dráva szöge lehetett, ugyanis a Villányi-hegységben és attól É-ra, (Villánykövesden a Karasicától D-re, Trinitáson, Csarnótán, Monyoródon, Versenden 1785 óta és Mohácson) már régóta működtek kisebb fejtők. Nagytisztaságú beremendi mészkövet égettek Siklós, Bisse, Kistapolca égetőiben. *Siklósbodonyban* 1876-ban indult meg az iparszerű kőfejtés D-Baranya második legnagyobb kőbányája *Szabaron* működött (17 280 köbláb = kb. 174 m³). A mohácsi szőlőhegyhez hasonló kis vízfel-szívó képességű követ a Duna mentén hasznosították. *Versenden* a múlt század második felében két izben, 1885-ben és 1890-ben, a községtől ÉNy-ra 2,6 km-re került sor Joseph Rudolf és felesége tulajdonát képező új bányák nyitására az alsó-dogger korú világosbarnás szürke kvarcitos mészkőben. A Villányi hegy-ség Ny-i vonulatában, *Hegyszentmárton* mellett 1888-ban a régi Szabaros-féle fejtőben indult meg nagyobb méretekben a munka. Triászkorú ún. guttensteini, változó színű világoscsíkos mészkövet, amely szienra sárga és fehér kalciteres dolomit tartalmú rétegekkel váltakozott, az ormánsági falvakban adták el. A *gyűdi* szőlőhegy közelében az ún. Móricz dűlőben 1892-ben világos okkersárga színű, fehér kalcit erekkel átjárt finomkristályos mészkő bányászatát kezdték meg.

Amikor a millenniumi években és az azt követő évtizedekben munkálatokat végeztek a megélénkülő gazdasági élet által igényelt hazai nyersanyagok, bányakincsek számbavételére, sor került a kőbányák legfontosabb adatainak összegyűjtésére. Geológusokból és minisztériumi tisztviselőkből álló bizottságok tartottak helyszíni szemlét minden kőbányában, így a dél-baranyaiakban is. Beszámolóik² szolgálták forrásmunkául területünk kőbányászata (századforduló-ra jellemző) helyzetének rövid bemutatásához.

¹ Fényes Elek: Magyarország ismertetése statisztikai földirati s történelmi szempontból. I. köt. Pest, 1865. 12—13. p.

² *Schaeffer Antal—Pálffy Mór*: Szakvélemény a Duna jobb- és balpartján Dévény-től Krceadinig feltárt és megvizsgált kőbányákról. — Bp. 1900. Franklin ny.

Schaeffer Antal: A Duna és nagyobb mellékfolyói mentén feltárt kifejtő telepek és művelésük leírása. — Bp. 1905. Pallas Rt.

Franz Schafarzik: Detaillierte Mitteilungen über die auf dem Gebiete des Ungarischen Reiches befindlichen Steinbrüche. — Bp. 1909. Franklin ny.

A mai Jugoszlávia területén a Duna-parti *kisköszegi* magaslatok bazaltját öt apró (egyenként évi 200—300 m³ kapacitású) fejtő hasznosította, amelyek közül a legrégebbek a Leányvár-hegy lábánál a Karasica mellett fekvő községi (1850-től) és a bellyei Friedrich hercegi (1859-től) bányák voltak, míg Grimmer Jánosét 1870-ben, a zombori illetékességű Jakob Lallosevics-félét 1890-ben, a mohácsi Blau Rudolf-félét pedig 1892-ben nyitották meg. Mivel bazaltot legközelebb csak a Balaton mellékén találni, a kisköszegi bányák termékei igen kelandók voltak. Duna szabályozási munkálatoknál part erősítésére, sarkantyú és móló rakáshoz használták. Ezek a bányák szolgáltatták az 1850-es években épülő Ferenc-csatorna bezdáni zsilipjeinek beton anyagába (beocsini cementtel készült) az adalékanyagot.

Beremenden négy bánya működött, évente összesen 2500 m³-t termeltek. A legnagyobb bánya, amely a községtől ÉNy-ra lévő kertekben 1795 óta működött, és a dárдай Lippe-Schaumburg herceg tulajdonát képezte, évente 1000 m³ követ adott.

Nagyharsányban a századfordulót követő években két, akkoriban közepes kapacitásúnak számító bánya üzemelt. A községi tulajdont képező, de a helyi Krausz és Weisz vállalkozók által bérelt falu melletti fejtő évi 2700 m³, a falutól 2,5 km-re lévő másik fejtő, amelyet a mohácsi Frank Emánuel bérelt, évi 6300 m³ követ szolgáltatott.

A *Villányi hegység* legnagyobb kapacitású bányái *Villány* község és az állomás között közlekedésileg jól exponált helyen koncentrálódtak, mivel a mohácsi dunai rakodóhoz (amely mindössze 28 km-re volt) a közeli vasúton szállítottak. A hat bánya közül a Frigyes főherceg tulajdonában lévők voltak a legnagyobbak. Az állomástól 350 m-re lévő és évi 20—25 000 m³ kapacitású üzem 10 főt foglalkoztatott, akik vízépítő követ és makadám utakhoz zúzott követ produkáltak, míg a Templom-hegyen lévő másik fejtőjében 16 ember évi 10—15 000 m³ falazó és útépítő követ termelt. Mindkét bányát Blau Rezső mohácsi vállalkozó bérelte. A többi villányi bánya kapacitása 6—25 000 m³ között változott. Nagy nyereséget hozhatott a villányi kő alföldi értékesítése (a Dunán és a Tiszán is fuvarozták), ugyanis a tulajdonosok között még szegedi vállalkozót is találunk Tauszig Dávid személyében. — Nagy hátránya volt az egymás mellé zsúfolódó villányi bányáknak, hogy nem volt megfelelő nagyságú, meddő döntésre alkalmas területük, ennek következtében a munkahelyek a meddőben fulladoztak. (Tauszig pl. kénytelen volt a községben való ingyenes elhelyezéssel — ami a céget komoly fuvar költséggel terhelte — könnyíteni helyzetén.) Ezt a hátrányt nem tudta kompenzálni a kőzet könnyű fejtéséből (bontórúddal, ritkán másodosztályú dinamittal dolgoztak) származó termelékenységési haszon sem.

AZ IBAFAI ISKOLÁZTATÁS KEZDETEI

I.

Községünk az 1740-es évek derekán népesült be horvát telepésekkel. Az ezt követő mintegy négy évtizedben a hivatalos összeírások szerint (az 1752-es összeírás, az 1773-as *Lexicon Universorum Regni Hungariae Locorum Populosorum*, valamint a mozsói plébánián 1782-ben tartott egyházlátogatás (Vizita) jegyzőkönyve) Ibfán még nem működött ludimagiszter. E mintegy négy évtized azonban mégsem múlt el községünkben teljesen ludimagiszterek működése nélkül, és ebben az időszakban községünkben is megtörténhettek az első kísérletek az iskoláztatás megkezdésére.

Legelső adatunk 1760-ból való. A szentlőrinci plébánia „Halottak Anyakönyve” értesít bennünket arról, hogy az abban az esztendőben színmagyar lakossággal benépesülő szomszédos Gyűrűfűn egy alkalommal az ibafai ludimagiszter temet: „7ma Augusti. Sepulta Elisabeth mendica Vidua . . . . per Ludi Magistrum Ibfalvenssem in Gyueruefoe.” Lehetséges, hogy az akkortájt már megállapodott, a környék községeihez képest nagy lélekszámú község megélhetést ígért egy pillanatnyilag állás nélkül lévő ludimagiszternek, és az eljött szerencsét próbálni. Az sem lehetetlen azonban, hogy még a telepésekkel jött az illető, és a betűkhöz többé-kevésbé értő, egyszerű falusi előénekes kapta meg a szentlőrinci anyakönyvben az „iskolamester” megtisztelő címet.

Anyakönyvi feljegyzésekből ismerjük *Gyenes Imre* nevét, aki az 1770-es évtized eljén működött Ibfán. Vajmi keveset tudunk róla. 1770—75 között Ibfán lakott. Egy 1767-es összeírásban még nem találjuk az ibafaiak között, 1775 őszén viszont már Horváthertelenden, 1783-ban pedig Almamelléken született egy-egy gyermeke. Egy 1775 januári bejegyzésnél neve mellett olvashatjuk: *Ludi Rector*.

II.

Az 1782-es mozsói Vizita után határozat született, amely szerint Ibfán, Mozsgó fiókközségében plébániát kell létesíteni. II. József tanügyi politikájának szellemében fogant egyházmegyei kívánalmak értelmében viszont, ahol plébánia van (a fiókközségek közül pedig azokban, ahol a tanító megélhetése biztosítottnak látszik), tanítót kell felfogadni, és iskolát kell emelni. Kollároviits plébános ekkor nagy ambícióval kezdte meg a községben az iskolaalapítást. Úgy tűnik,

1783-ban megépült az iskolaház: egy szoba-konyhás tanítói lakásból és külön épített iskolaszobából álló vályogépítmény. Helye ismeretlen, de valószínű, hogy ugyanazon a telken állott ez is, mint a 40 évvel később épített iskola. Talán már ebben az évben, de legkésőbb 1784-ben bizonyos *Czvitkovits Mihály* pedig megkezdte a tanítást. Ő az első ibafai ludimagiszter, akinek működéséről, életéről részletesebb ismereteink vannak korabeli iratokból.

1777 óta folyt ugyan már Pécsen tanítóképzés az Elsőrangú Népiskolában, mégis elég általános gyakorlat volt még jó ideig az, hogy képesítés nélküli ludimagiszterek működtek. Ezek az espreskerületi gyűléseken vizsgáltak. *Czvitkovits* 1785 őszen hatodmagával tett vizsgát a Mozsgón megrendezett gyűlésen. A gyűlés jegyzőkönyvében *Czvitkovits*ről ezt olvashatjuk: „Az ibafai *Czvitkovits Mihály*, mint maga mondotta, kizárólag imádkozni tanít 20 gyermeket. A vizsgán minden szempontból a leggyöngébben szerepelt.”

E dicstelen vizsga után nem csodálható, ha *Czvitkovits* helyére rövidesen új tanító jön. A szomszédos Almamellékről helyeztette ide *Kollárovi*s plébános az akkor 45 éves kiváló ludimagisztert, *Vanovszky Józsefet*. Az 1785-ös vizsgán ő is ott volt. A jegyzőkönyv így ír róla: „... az elrendelt időben készségesen tanítja a gyermekeket... a kérdésekre legjobban felelt, előadása is legjobb volt.” Mindössze egy télen át tanított Ibfán (1787—88), innét Szulimánba ment. Ott is halt meg 1792. febr. 28-án, mint „ludirector notarius”.

Vanovszky távozása után újra *Czvitkovits* tanított Ibfán. Nem sokáig. 1789 májusában baleset következtében 38 éves korában meghalt.

A *Czvitkovits* halálát követő két évtized tanítóiról csak néhány anyakönyvi feljegyzés tájékoztat. Az 1790-es években két notáriust találunk Ibfán. Az egyik *Petrusits Domonkos*, akinek nagyatyja még a legelső telepeseikkél jött Ibfára. Arról semmi biztosat nem tudunk, hogy *Petrusits* notárius mint tanító is működött-e Ibfán. — A másik *Szűts Simon*, aki 1795—96 telén még a közeli Szentkatalin tanítója, és ezt követően kb. 10 évig élt Ibfán. Az 1790-es évek végén „Notarius”, később „Ludimagister” megjelölés szerepel neve mellett. Mintegy két évtized múltán (az 1820-as években) ismét erre a vidékre jött, a szomszédos *Horváthertelend* tanítója lett, s ott is halt meg 1829-ben.

A kor tanítóinak működési eredményéről szóló részletesebb kimutatások nem ismeretesek. Egy „Kötelező” 1837-ből elég szomorú képet mutat. A község öregbírájának és hat esküdtnek a kézjele található rajta. Közülük egy sem tudott még írni. Valamennyien a századforduló táján vagy az azt megelőző időben járhattak — ha jártak — iskolába.

Mégsem szabad azonban ily egyoldalúan tekintenünk e kor tanítóinak munkáját. Elvértve ugyan, de kezük alól mégis csak kikerülhettek írni-olvasni tudó, sőt értelmiségi pályára is alkalmas ifjak. Egyértelműleg bizonyítja ezt a soronkövetkező ibafai ludimagiszter példája.

III.

1801-ben megalakult az ibafai plébánia. Ezzel új gazdára talált az ibafai iskola is. A XIX. század elején már elképzelhetetlen plébániaszékhely iskola nélkül. A plébániaalapítást követően, ennek megfelelően, folyamatosnak tetelezhetjük fel az iskola működését. Mégis a *Szűts Simon* távozásától számított két évtizedből a ludimagiszterek személyét illetően alig vannak ismereteink.

Az 1810-es, Király püspök által tartott egyházlátogatás jegyzőkönyvében *Roósz Mihály* szerepel, mint ibafai ludimagiszter. A jegyzőkönyv szerint magyar—német—horvát nyelven beszélt, jó erkölcsű, szorgalmas volt. Roósz Ibfán, 1788-ban született „ex mola Ibafaensi” — az ibafai molnár gyermeke volt. Az elemiben Szüts Simon tanította. Hogy magasabb iskolát végzett volna, arról nincs tudomásunk. (Az 1806-ban megjelent második *Ratio Educationis* sem kívánja még meg kötelezően a „praeparandiát” a tanítói pályázatokhoz.) Javadalma: mint ludimagiszternek és orgonistának páronként fél, házanként ugyancsak fél mérő búza, mint harangozó és sekrestyés házanként egy mérő búzát és 1 krajcárt kapott. Ehhez járult a községtől egy kocsi széna, a fogatos gazdától pedig az urasági erdőből kitermelt és házhoz szállított egy-egy kocsi fa. Stóla jövedelmét pénzben állapították meg, ugyanígy az őt iskolásonként megillető tandíjat is. Javadalmat élvezett még Hertelend községből is, ahol csak 1820 táján kezdett működni külön ludimagiszter. Itt páronként fél mérő búzát, két pint bort, két fogás kendert és 3 krajcárt szedhetett, amelyhez a stóla jövedelem járult. Emellett még valami mellékjövedelme lehetett a jegyzői hivatalból, de ennek mértéke ismeretlen. Hertelendi jövedelmétől rövidesen elesett ugyan az ibafai tanító, a többi mellékesre viszont még fél évszázad múlva is szükség volt az egyébként elég sovány tanítói javadalom felerősítésére. A sokrétű lekötöttség és mégis viszonylag gyenge jövedelem mellett nem csodálható, ha azt látjuk, hogy a továbbiakban elég sűrűn váltogatják egymást a tanítók. Czvitkovits bal esetét követően pedig 84 év telt el anélkül, hogy az anyakönyvben aktív ibafai tanító halálát feljegyezték volna. Roósz tanító 1811-ben kötött házassága után eltűnik szemünk elől, de 20 évvel későbbi feljegyzésekben vele is ugyanúgy, mint Szütsessel, horváthertelendi tanítóként találkozunk.

Az 1820-as években működött Ibfán *Krammarits György*, aki 1826-ban távozott Almamellékre. Az ő idejében, 1823-ban új iskola épült. A K-felé néző épület az 1830-as Vizita szerint: „10 öl hosszú, 3 öl széles. Fala döngölt föld, földéme szalmatető. Az épület északi végén az iskolaterem, a többi a tanítói lakás: 2 szoba, konyha, kamra. Az udvaron szűk istálló áll, kútja nincsen.”

Krammarits távoztával a helesfai származású gyűrűfűi tanítót, az Ibfán is ismert és kedvelt *Vezető Lajost* hívták meg. Három évi szolgálat után azonban iszákossága és kóborlásai miatt elküldte a község. Alkalmasint bizonyára szívesen járogathatott vissza a gyűrűfűi pincékbe rokonaihoz, ugyanis gyűrűfűi leány volt a felesége. Gyűrűfű népe újra befogadta tanítónak, de egy év múlva innét Meződre távozott. További életpályájáról nincs adatunk, de nem lehetetlen, hogy épp az ő halálával kapcsolatos az ibafai Halottak Anyakönyvének egy későbbi időből származó híradása. Valószínűbbnek látszik mégis, hogy valamivel korábban, Szüts és Roósz, ill. Krammarits közötti időkben működhetett Ibfán az az iskola-tanító, akiről az anyakönyv megemlékezik 1842-ben a 68. szám alatt, dátum nélkül, az okt. 19. és 31. közötti helyen. Az eset természetesen nem általánosítható, de a korra mégis sajnálatosan jellemző mivolta miatt lássuk a bejegyzés szövegét: „Csebényi Kortsmában meghalt egy vén Koldus. Mivel semmi írása nem volt, az nevét sem tudják, de az mondatik, hogy valaha Ibfán iskola tanító volt.”

1829-től 8 éven keresztül *Frank János* tanított. Ugyancsak ibafai származású, mint Roosz tanító, akinél — valószínűleg — iskoláit is elkezdhetette. (A XVIII. század végétől kezdve mind több németajkú család telepedett Ibfára, az addigi horvát lakosság közé.) Frank Pécssett, az Ágoston téri iskolában mint segédtanító tanulta ki a tanító-mesterséget. Valószínűleg Ibfán ő az első tanító, aki képesítéssel rendelkezett: a pécsi Elsőrangú Népiskola képesítőjével. Magyar, német, horvát nyelven beszélt, írást, olvasást és hittant tanított az 1830-as Vizita tanúsága szerint. Az 1829/30-as tanévben mindössze 12 növendéke volt. A község népességéhez képest (536 lélek) ez bizony elég siralmas szám, az iskoláskorúakat ugyanis 60 körülinek vehetjük. (A korabeli hivatalos álláspont: a község lakosságának 10⁰/₀-a az iskoláskorúak valószínűsíthető száma.)

Frank tanító utódját, *Liber Fülöpöt* egy évi hanyag szolgálat után erkölcsi okokból „ob summam in officio explendo negligentiam, et morum improbitatem” eltávolították állásából, és helyére a szentlőrinci segédtanító, *Meződi Antal* került, aki volt plébánosának ajánlólevelén kívül az 1831-ben alapított Pécsi Tanítóképző Intézetben szerzett oklevelét is bemutatta az 1838-as tanítóválasztáson.

Meződi jó képességű, szorgalmas tanító és művelt ember lehetett, akit Scitovszky püspök 1842 októberében Ibfáról Hercegszöllősrre nevezett ki. Bizonyára nem Meződi hibája, hogy valami fényes eredményt nem sikerült elérnie Ibfán. Nagy küzdelmet kellett vívnia a szülőkkel a gyermekek iskolabajáratásáért. Javadalmazása pedig meglehetősen nyomorúságos volt. Működési idejéből fennmaradt két „Observationes” (a tanév munkájáról készített jelentés felülvizsgálata). Ezek tanúsága szerint a gyermekek rendkívül hanyagul jártak iskolába. Az 1839/40-es tanévet másfél hónap késéssel, akkor is csak hat tanuló részvételével tudta megkezdeni. A 17 iskolába járó közül nem egy hónapokon át hiányzott. Már az iskoláskorúak összeírása sem ment. Csak 31-et tudtak a valószínűsíthetőleg 60—70-ből összeírni. A 17 iskolába járó közül pedig 15 elsős és 1—1 másodikos és harmadikos volt. A következő tanévben teljesebb az összeírás, 40 gyermek szerepel benne. Az iskolások száma 31. Közülük 16 elsős, 13 másodikos. Harmadik osztályba most 2 gyermek jár, az előző év harmadikosát újra az iskolában találjuk. Most is sok a hiányzás. Ebben az évben a délelőtti és a délutáni tanítást számítva 236 félnap folyt tanítás az ibafai iskolában. Az „Observationes” öt tanuló hiányzásait külön, név szerint is felemlíti. Ezek 220, 286, 182, 130, ill. 129 alkalommal hiányoztak úgy, hogy mindössze 16, 50, 54, 106, ill. 107 félnap jelentek meg az iskolában. A hiányzókkal kapcsolatban a főtanfelügyelő utasítja a plébánost, mint az iskola igazgatóját, hogy „... szemükre kell vetni a szószékről e nagy hanyagságot”, és a lelkére köti, hogy kemény kézzel lásson a rendetlenség felszámolásához.

Sajnálatos módon az „Observationes”-ek alapján nem tudjuk tovább nyomon követni az iskola munkáját. Így azt sem tudhatjuk, hogy Meződi a következő, számára az Ibfán eltöltött utolsó tanévet hogyan zárta. Erről a tanévről mindössze egy kis jelentéstörédeket ismerünk. 1841 október 20-án a kerületi gyűlésen szomorúan számolt be az ibafai plébános, hogy a község iskolájában — másfél héttel a tanítás elkezdése után — még csak 12 gyermek látogatja a tanítást. Négy éves szolgálata után Meződi nem sok jó emlékekkel hagyhatta itt Ibfát.

Meződi távozása után egy ideig nem sikerült Ibfára tanítót szerezni. Csór M. plébános feljegyezte, hogy csak „három hónap elteltével, mivel senki sem jelentkezett erre a nyomorúságos állásra, nagy nehezen” jutott a község tanítóhoz 1843 januárjában, *Kiefer Márton* személyében. Egy év múlva ez is távozott. Utódja *Kerner Ádám* lett. Az ő idejéből van egy kimutatás, amelyben a tanító nyugdíjintézetbe való jelentkezése alkalmából Kerner 60 Ft-os jövedelmet vall be. A szigetvári Ritter tanító jövedelme ugyanakkor 200 Ft, a csebényi, képesítés nélküli Mangold Tamásé 20 Ft. Az iskolába járók számát Kernernek nem sikerült jelentősen növelni. Az 1846/47-es tanévben is még mindössze 35 iskolás gyermek tanult Ibfán. Ugyanakkor a szomszédos, félakkora Horváthertelenden 34 iskolás gyermeket tanított Roósz Mihály.

V.

1847 nyarán egyházlátogatás volt Ibfán. Ismerve az egyházlátogatást végző Szcitovszky püspök pozitív állásfoglalását az iskolaüggyel kapcsolatban, (a két „Observationes” kemény hangja is az ő szellemét tükrözi!) nem csodálható, hogy a következő esztendőben ugrásszerűen megnőtt az iskolások száma.

Kerner 1847 őszén (vagy 1848 tavaszán?) nagy visszhangot keltő veszekedések nyomán elhagyja Ibfát. Almáskeresztúrról jött utódja, *Kresz György*, akinek idejére — úgy látszik — némileg feljavulhattak a tanító javadalmi viszonyai. 1873. május 3-án bekövetkező haláláig buzgó tanítója volt a községnek. Az iskolába járók száma működése alatt elérte azt a szintet, hogy majd egy évtizeddel a tankötelezettség elrendelése előtt már majdnem minden gyermek — legalábbis valamennyi ideig részesülhetett iskolai oktatásban. Erre utalnak a kimutatások. Az iskolába járók száma

1850/51-ben	50
1853/54-ben	83
1855/56-ban	92
1857/58-ban	90
1859/60-ban	87

miközben a község össznépessége számottevően alig változott. Az emlékezetes 1868: XXXVIII. törvénycikk életbelépése már emelt lényegesen ezen a számon.

Kresz tanító nevéhez fűződik a községi iskolaszék megalakulása, amely 1870-ben vette át az addig r. k. iskolaszék szerepét. Feltűnő, hogy Schreier plébános, aki ez idő tájt elég hűségesen jegyezte fel az ibafai „Historia Parochiae”-be a „memoratu digna” (említésre méltó) eseményeket, az iskola községi vezetés alá vételéről nem emlékezik meg.

A mozsói és ibafai plébániák irattári és anyakönyvi anyagából ezen időpontig követhetjük nyomon iskolánk történetét. A községesített iskola történetéhez más forrásokat kell feltárni.

TUDOMÁNYOS ÜLÉSSZAK A MAGYAR TANÁCSKÖZTÁRSASÁGRÓL

Tisztelt Olvasó!

Az itt közreadott előadások az MSZMP Baranya megyei Bizottsága Oktatási Igazgatósága által a Magyar Tanácsköztársaság 50 éves jubileuma alkalmából rendezett tudományos ülészen hangzottak el.

Azzal a szándékkal bocsátjuk közre, hogy a Baranyában élők számára — akik szeretik szűkebb hazájukat — de mások számára is felvillantsuk a félszázada lezajlott eseményeket. Azt reméljük, hogy szűkebb hazánkat így jobban megismerik, többen megszeretik és tisztelik elődeink nemes küzdelmeit.

A társadalom történetében — a generációk váltásának természetes ritmusában — kevés nemzedéknek, sőt eddig egynek sem volt része, ami a ma élő nemzedék megtisztelő szerepe. Olyan történelmi eseményt ünneplünk, amely esemény félszázaddal ezelőtt nagy történelmi dráma sikeres főpróbájaként az utóbbi negyedszázada alakuló szocialista fejlődésünket vetítette előre.

Számunkra, a fél százada lezajlott történelmi dráma sikeres főpróbája után, a negyedszázados szocialista fejlődés sikere után élesebben rajzolódik a történelmi esemény maga, annak korabeli és korszakra kisugárzó történelmi hatása, az értelmet és érzelmet világosító és hevítő tanulságok és felismerések sora, a történelmi tettet alkotó embertömeg és a harcot szervező főszereplők igazi szerepe és nagysága.

Az igazi nagy történelmi tetteknek — a nagy történelmi személyiségeknek — különös története van. A Magyar Tanácsköztársaság győzelme óta eltelt 50 év alatt különös történelmi utat járt. A fél évszázad sajátos módon feleződik a mai nemzedék előtt.

A 25 éves ellenforradalom üldözését, rágalmozását és meggyalázását a történelem nem igazolta. A 25 éve felszabadult és hatalmon lévő munkásosztály és nép folytatója, építője és gyarapítója az 50 év előtti kezdetnek. Most fél évszázad után az évek múlásával nő a távolság 1919 esztendejéhez képest, de 1919 útján haladva a halmozódó évek a szocialista Magyarország korát növelik, mégis annak jövő nemzedékeit közelebb viszik 1919-hez.

Növekszik a hatalom és a szabadság birtoklásának aránya és csökken az 1919 és 1945 közötti megszegyenítő szolgaság kora. A Magyar Tanácsköztársaság emlékét, tanulságait, reális történelmi helyét és szerepét, nagy érdemeit és botlásait a rosszlemkű vezető csoport 1956-ig hibásan ábrázolta, szubjektív célok szolgálatában kisajátította. Az MSZMP szakított a történelmi múlt szubjektív önző szemléletével, megteremtette a mai valóság és a történelmi múlt, egyúttal

a jövő reális, tudományosan feltáruló valóságára épülő általános politika alapjait és módszereit, érvényesítésének előfeltételeit.

Az utóbbi 10 évben — nagy tisztító viharok és súlyos hamisítások után — megtsisztult a Magyar Tanácsköztársaság emléke, történelmi szerepe és érdeme. Tanulságai és a benne szereplők példaadása — valódi értéke alapján — ma frissítő és lelkesítő, büszkeség és erőforrás a kommunisták és nép jobbratörekvői számára.

A magyar forradalmi munkásmozgalom, a magyar dolgozó nép küzdelmeinek történelmi ábrázolása és megismerése, az örökség alkotó életrekelte a ma és a jövő nemzedékeinek feladata.

A társadalom fejlődés természetes rendje szerint az első kommunista nemzedék küzdelmei és törekvései és utána következő nemzedékek végtelen sorai között folyamatosság és megszakíthatatlan eszmei-erkölcsi és érzelmi kapcsolat van. A társadalom történetét három dimenzió határolja körül: a ma valósága a múltból sarjad éppúgy, amint a közeli és távoli jövő a mába mélyíti gyökereit.

Egyaránt hivatásunknak tekintjük az úttörő kommunista nemzedék örökségének birtokbavételét, az emlékezést és tiszteletadást.

Programunk sajátosan alakult — a kezdő és fiatal történelemkutatók egy csoportja nagy gondnal és ügyszeretettel vállalt munkája alapján a helytörténet — a szűkebb értelemben vett haza 1918—1921 közötti története túlsúlyban van programunkban.

A Magyar Tanácsköztársaság átfogó, generális kérdéseinek csak rövid vázlatát adjuk. A helyi munkásmozgalom, a helytörténet közelebb áll hozzánk, közvetlen emlékek, érzések, ismert emberek küzdelme tárul fel benne. A helytörténet kutatása során feltárt tanulságok, ismeretek közvetlenebb módon intenek, ihletnek és lelkesítenek. Miért is mondanánk le azok megismeréséről? Hiszen a helyi specialitás nem más, mint a generális konkrét térhez és időhöz kötött lezajlása, amely igazolja, színesíti, gazdagítja az általános tendenciát, a történetet és tanulságot.

Az országban most folyó — és eddig lezajlott — kutató munka, az események elemzése; a kiváló egyéni törekvések és a dolgozó tömegek harca, az emlékek felkutatása, a nemzeti és nemzetközi történelmi összefüggések feltárása, a magyarországi forradalmi munkásmozgalom törekvéseinek és kincseinek feltárása tiszteletreméltó. Ehhez a csaknem tömegmértű tudományos munkához kapcsolódik programunk és nemes ügyet szolgáló szándékunk.

A programunkban szereplő előadásorozat szerény hozzájárulás szeretne lenni e nagy idők és tettek, a hozzánk — a Pécssett és Baranyában élőkhez — közelebb álló események tudományos tárgyilagossággal, de az utódok tiszteletével és elismerésével folyó feltárásához és közkinccsé tételéhez.

DR. TÓTH JÓZSEF

ROZS LÁSZLÓ

A MAGYAR TANÁCSKÖZTÁRSASÁG TÖRTÉNELMI JELENTŐSÉGE — HATÁSA ÉS TANULSÁGAI

1919. március 21-én — 50 esztendővel ezelőtt bejárta az országot és a nagyvilágot a hír: Budapesten forradalmi kormány alakult, amely a magyar munkásosztály képviselőjében átvette a hatalmat.

Dicsősége a magyar munkásmozgalomnak és nemzetünk történetének, hogy a Nagy Októberi Szocialista Forradalmat követően a Tanácsköztársaság létrejöttével hazánk volt az első ország, ahol győzelmet aratott a proletariátus a burzsoázia felett.

A világháború kitörése próbatétel elé állította a szocialista pártokat, a nemzetközi munkásmozgalmat. A négy éve dúló háború mérhetetlen feszültséget halmozott fel az országokban. 1918—1919-ben a munkásosztály számos európai országban a politikai hatalom meghódításának történelmi feladata elé került.

1918-ra az Osztrák—Magyar Monarchia felbomlása már majdnem teljessé vált, a széthulló birodalom minden országában forradalmi helyzet alakult ki.

Ilyen körülmények között nagy jelentősége volt a Nagy Októberi Szocialista Forradalom tudatosító hatásának. A forradalmi helyzet objektív tényezői megvannak és megvannak nagyrészt a szubjektív tényezők is. Hiányzik a legfontosabb, a forradalmi marxista párt.

1918. márciusában Szovjet-Oroszországban létrehozott magyar kommunista csoport vezetőinek 1918. novemberében történt hazatérése meggyorsította az osztályharcos erők tömörülésének, elkülönülésének folyamatát. Az erre éretté vált talajon létrejött a Kommunista Magyarországi Pártja.

A kommunisták világosan látták, hogy a proletariátus szervezett erejével és a politikai élettől korábban távol álló, passzív, de az 1917—1918-as események által mozgásba hozott rétegek törekvéseinek támogatásával a gyenge, szervezetlen és a politikai életben még kellő tapasztalatokkal nem rendelkező burzsoáziára döntő csapást mérhetnek.

Magyarországon kívül másutt is hasonló jelenségekkel találkozunk. Az európai forradalmi harcok során a régi szocialista pártok baloldala szervezetileg erősödött és önálló politikai erővé vált. Napirendre került a reformistáktól elkülönülő új forradalmi pártok alakulása.

A nagy feladatokhoz — az új pártok megszervezéséhez, a forradalmi pártok harci taktikájának együttes erővel történő kialakításához nagy segítséget adott az 1919. március 2-án megalakult Kommunista Internacionálé.

A kongresszus „Írányelveiben”, a világhelyzetet értékelve megállapította: Az imperialista háború polgárháborúvá változott! Megszületett az új korszak! A kapitalizmus széthullásának, belső bomlásának a proletariátus kommunista forradalmának korszaka. A munkástömegek megtalálták a diktatúra gyakorlati formáját.

Lenin a Kommunista Internacionálé I. kongresszusán — burzsoá demokráciáról és a proletárdiktatúráról a következőket mondotta:

„A legfontosabb amit nem értenek meg a szocialisták — és ebben nyilvánul meg az, hogy elméletileg rövidlátók, a polgári előítéletek rabjai és a proletariátus politikai árulói, — a legfontosabb az, hogy a kapitalista társadalomban, az ettől a társadalomtól elválaszthatatlan osztályharc valamennyire komoly kiélekedése idején, nem lehetséges semmiféle közbülső dolog, nem lehetséges más, mint a burzsoázia diktatúrája, vagy a proletariátus diktatúrája. Minden ébránd valami harmadikról — reakciós kispolgári sopánkodás... a burzsoáziát csakis az az osztály válthatja fel, amelyet a kapitalizmus fejlődése maga fejleszt, gyarapít, egyesít és erősít, vagyis a proletárok osztálya.” (Lenin Művei 28. kötet 488. old.)

A polgári demokratikus forradalom győzelme kedvezőbb feltételeket teremtett a szocialista erők további küzdelméhez. Tovább mélyültek az ellentétek a szociáldemokrata pártvezetőség megalkuvó reformista politikája, és a munkásosztály forradalmi erői között.

Az itthoni forradalmi mozgalmak baloldali vezetői is felismerték ezeket az ellentmondásokat és keresték a kiutat. Polgári köztársaság helyett szocialista köztársaságot követelt a proletariátus, és a baloldal kiadta a kommunista köztársaság jelszavát.

Az erőviszonyok úgy alakultak, hogy néhány szélsőséges jobboldali szociáldemokrata vezetőn kívül nyíltan senki sem lépett fel a két munkáspártnak, a Tanácsköztársaságnak létrehozása érdekében történő egyesítése, a proletárdiktatúra ellen.

A Kommunista Párt beleegyezett az egyesülésbe, mivel a szociáldemokrata párt elfogadta a marxizmus—leninizmus platformját az egyesülés elvi alapjául, s mivel a munkásosztály erőinek egy pártba tömörítése lehetővé tette a hatalom békés átvételét.

A hatalom átvételét a külpolitikai helyzet és más külső körülmények is indokolták.

Az — antant jegyzék hatására a koalíciós kormány lemondott és interregnum állt be. Hosszas huza-vona esetén, heves összecsapásokra, polgárháborúra került volna sor, amelyre hivatkozva az antant esetleg megszállással válaszol.

Lenin 1917. szeptemberében amikor újból felvetette a békés út lehetőségét, „Az orosz forradalom és a polgárháború” című cikkében a következőket írta:

„Ha van a forradalomnak teljesen vitathatatlan, tényekkel teljesen bebizonyított tanulsága, akkor csak az, hogy kizárólag a bolsevikok szövetsége az esszerekkel és a mensevikekkel, kizárólag az egész hatalom azonnali átmenete a szovjetek kezébe, tenné lehetetlenné Oroszországban a polgárháborút.” (Lenin művei 26. kötet 20. oldal.)

A KMP helyesen cselekedett, — hatalmat át kellett venni. 1919 márciusában Magyarországon olyan helyzet állott elő, amely parancsolóan követelte és a vártnál korábban lehetővé tette a szocialista forradalom végrehajtását.

„Ez a forradalom nem volt idő előtti — mondotta Kun Béla 1919. decemberben a „Liberátor” című amerikai folyóirat munkatársának, — hanem ellenkező-

leg, gazdasági szükség volt: Magyarország ugyanolyan érett a kommunizmusra, mint akármelyik más ország a világon. Ez a forradalom nem volt korai az osztályok közötti erőviszonyok mérlegelése alapján.

Nem volt korai a forradalom nemzetközi szempontból sem... A pillanat kedvező volt a proletárdiktatúra megteremtésére minden tekintetben, egy kivétellel: a munkások forradalmi szellemének fokától eltekintve... Ámde a tömegek forradalmasítására a legjobb mód maga a forradalom." (Kun Béla Vál. írások. Kossuth 1966. 8—9. oldal.)

A magyar munkásosztály a honvédő háború alatt ennek számtalan tanújelét adta. Az imperialista támadás megindulásakor „Proletárok védjétek meg a Tanácsköztársaságot! Fegyverbe! Fegyverbe!” — szólta a párt felhívása és néhány nap alatt 90 munkás zászlóalj alakult s százezer proletár ragadott fegyvert és ment ki a frontra.

A magyar munkásosztály leküzdötte az első világháború négy évi szenvedéseiből fakadó fáradtságot, félre lökte útjából a kapitulánsokat, — akik nyíltan ellenforradalomra buzdítottak. A Vörös Hadsereg ragyogó győzelmei meglepték az országot és egész Európát.

A Magyar Tanácsköztársaság — bár mindössze 133 napon át tudta fenntartani magát, s e rövid idő alatt is szakadatlan élethalálharcot kellett folytatnia fennmaradásáért, a belső ellenforradalmárok és az imperialisták katonai intervenciója ellen — mégis sokat és nagyot alkotott.

Keletkezése pillanatától a magyar és a nemzetközi proletariátus ügyévé és közkincsévé vált.

Az Egyesült Párt és a Forradalmi Kormányzótanács „Mindenkinek” című közös kiáltványban jelenti be — „Magyarország proletársága a mai nappal a maga kezébe vesz minden hatalmat.”

„Magyarország Tanácsköztársasággá alakul. A forradalmi kormányzótanács haladéktalanul megkezdi a nagy alkotások sorozatát a szocializmus, a kommunizmus előkészítésére és megvalósítására.”

„A proletárság diktatúrájának döntő alapfeltétele a proletárság teljes egysége. Éppen ezért, a történelmi szükség parancsára, teljes egyesülését mondotta ki a Magyarországi Szociáldemokrata Párt és a Kommunista Magyarországi Pártja.” (Magyar Tanácsköztársaság 1919. Szikra 1950. — 72—73. oldal.)

Forradalmi párt csak akkor lehet szilárd — ha megtisztítja sorait az oppor-tunistáktól és így minden cselekedetét az elvi egység, marxista következetesség jellemzi. Az egyesülés gyakorlati megvalósulása — amely első volt a nemzetközi munkásmozgalom történetében — vészes hibákkal terhesen ment végbe.

Az alapvető igazságokat azonban nem lehet a történelmi helyzettől elvonatkoztatva vizsgálni. Oroszországban a bolsevikoknak a mensevikekkel való együttműködését, szakadását, félegyesüléseket és egyesüléseket váltották. Nemcsak a harcban beállott fordulatok folytán, hanem a tagság nyomására is, hogy saját tapasztalataink alapján vizsgáljuk felül a helyzetet — mondotta Lenin.

Az alig pár hónap óta fennálló KMP még nem vihette végig ezt a harcot, amikor a forradalom menete döntés elé állította. A forradalom menetét pedig nem lehet előírni. Váratlan történelmi események siettethetik, vagy késleltethetik a kibontakozását.

A kommunista harcoltak a munkásmozgalom egyesítéséért, az volt az álláspontjuk, hogy valóságos és nem látszat egységre van szükség.

„A munkásmozgalom egyesülése elkerülhetetlen, — írta Kun Béla — Bogár Ignáchoz. — De hogy egységesülhessen, előbb szét kell válnia. Nem játék ez a

szavakkal, hanem egy dialektikus törvényszerűségnek a kifejezése. (Kun Béla Válogatott cikkek — 190—191. oldal.)

Az újonnan alakult kommunista pártok az opportunizmus és a reformizmus ellen vívott harcukban hasonló nehézségekkel küzdöttek. Lenin a német kommunistákhoz írt levelében — a bolsevikok tapasztalataira hívja fel a figyelmüket: „Tapasztalt és tekintélyes pártvezérek kikovácsolása hosszadalmas, nehéz dolog. Enélkül azonban a proletariátus diktatúrája „akarategysége”, csak frázis. Nálunk, Oroszországban a vezetők csoportjának kikovácsolása 15 esztendőn át (1903—1917.) folyt, a mensevizmus elleni harc 15 esztendején át, a cári üldözés 15 esztendején át, olyan 15 esztendőn át, amelyek magukba foglalják az első forradalomnak (1905.), ennek a nagy és hatalmas forradalomnak éveit. És mégis voltak nálunk szomorú esetek, amikor még igen kiváló elvtársak is „elvesztették” a fejüket.” (Lenin művei 32. kötet, 557. oldal.)

A KMP opportunizmus elleni küzdelmének fogyatékoságai és következtelenségei azért ütköztek ki élesebben, mert a fiatal kommunista párt, és a szociáldemokrata párt egyesülése egybeesett a proletárdiktatúra kikiáltásával. Az egyesült pártnak rendkívüli nehézségekkel kellett megküzdenie. — Lélegzetvételnymi ideje sem volt, — egyidőben kellett a szocialista építést és a forradalmi honvédelmet megszervezni.

A két munkáspárt egyesülése szükségszerű volt, de a reformisták elleni harc, a proletár tömegek többségének politikai és szervezeti elszakadása opportunista vezetőiktől még nem fejeződött be, amikor a történelmi helyzet lehetővé tette a hatalom megragadását.

A hazai ellenforradalmárok és a külföldi imperialisták fenyegetéseivel szemben egyesíteni kellett a proletariátus erejét. E szükségszerű — tehát helyes lépés kihatása attól függött, hogy a szavakban elfogadott kommunista platformot a szociáldemokrácia tetteiben is őszintén sajátjának vállalja-e, és hogy a forradalmárok képesek-e az egyesült párton belül következetesen harcolni a megalkuvókkal szemben.

Lenin már a proletárdiktatúra kikiáltásakor figyelmeztette a magyar kommunistákat, hogy legyenek éberek az opportunistákkal szemben: „Mit jelent a valóságban az, hogy a szocialisták elismerték a proletariátus diktatúráját? ... milyen tényleges biztosítékaik vannak arra vonatkozóan, hogy az új kormány valóban kommunista, nem pedig csak egyszerűen szocialista, azaz szociálaruló kormány lesz?” (Lenin Vál. Művei 29. kötet 225. oldal.)

Májusi üzenetében Lenin újból felhívta a figyelmet arra a veszélyre, amely az opportunistákkal való egyesüléssel jár, s amely csak úgy háriható el, ha kérelhetetlen következetességgel lépnek fel velük szemben: „És ha ingadozás üti fel a fejét a szocialisták között, akik tegnap csatlakoztak hozzátok, a proletárdiktatúrához, vagy a kispolgárság körében, nyomjátok el könnyörtelenül ezeket az ingadozásokat.” (Lenin Művei: 29. kötet 397. oldal.)

A tapasztalat hiányát azonban a figyelmeztetés nem pótolhatta. Bizonyos, ha KMP nem olyan fiatal, ha több tapasztalattal rendelkezik, ha tisztában van a proletárdiktatúra alatti szerepével, jelentőségével, akkor következetesebben jár el.

A hibák nem az egyesülés tényéből fakadtak. Gyengeségét a jobboldal szembehelyezkedése a proletárdiktatúrával, a centrum és időnként a baloldal ingadozása okozta. De a kommunistákat, s a velük haladó baloldaliakat is mulasztás terheli. Nem távolították el a pártból azokat, akik a forradalom ellen lép-

tek fel. Igaz, tisztában voltak azzal, hogy az esetleges pártszakadás a diktatúra létét fenyegetné.

Az a túlzott félelem, hogy a munkásmozgalom régi vezetőinek eltávolítása, még ha jobboldaliak is, szembeállíthatja egymással a proletariátus egy részét, káros kompromisszumra készítette a forradalmárokat. Kétségtelen, hogy ebben nem a megalkuvás szándéka, hanem a proletárdiktatúráért és a munkásosztásorszáért érzett felelősség és aggodalom játszott szerepet.

Az egyesülés az 1919-es magyar proletárforradalom békés győzelmének egyik alapvető tényezője volt. Az egyesülés elvi alapjai is helyesek voltak: „Csak olyan proletáregység — írja Kun Béla Bogár Ignáchoz — a munkásmozgalomnak csak olyan egységes szervezete lenne hasznos, amelyet valóban elméleti és elvi egység alapoz meg, s amely nem az osztály-együttműködést, hanem az osztályharcot szolgálja. Elvi áldozat elv feladást jelent; ehhez nem fér kétség.” (Kun Béla Válogatott írások. Kossuth 1966. 190. oldal.)

A két munkáspárt egyesülése olyan helyzetet teremtett, — hogy a burzsoázia, amely addig is csak a szociáldemokraták segítségével tudta féken tartani a proletariátus forradalmi erőit — már képtelen volt bármilyen komolyabb szervezett ellenállásra. A munkásosztály vérontás nélkül, békésen került hatalomra. A vértelen forradalom, nem fegyvertelen forradalom volt, — a munkásosztály a katonatanácsok révén fel volt fegyverezve.

A tanács hatalom bebizonyította, hogy a proletárdiktatúra útja nem valami-féle sajátos, külön „ orosz út”, hanem olyan út, amelyre rá kell térnie minden nemzet munkásosztályának, ha el akar jutni a szocializmushoz.

A Magyar Tanácsköztársaság első történelmi példáját adta annak, hogy a proletárforradalom bizonyos történelmi körülmények között győzhet békés úton is. Megmutatta, hogy a proletariátus és a forradalmi pártja nem híve a mindenáron öncélúan alkalmazott erőszaknak, hogy a véres fegyveres harcot csak a burzsoázia kényszeríti a munkásokra.

Lenin a magyar munkásokhoz írt üzenetében ezt a tényt külön kiemeli: „... a proletárdiktatúrára való átmenet is hasonlíthatatlanul könnyebb és békésebb volt Magyarországon. Ez az utóbbi körülmény különösen fontos. Európában a szocialista vezeték többsége... a szovjet hatalom Oroszország fejlődése történetének ilyen vagy olyan sajátosságát összetévesztették a nemzetközi jelentőségben vett szovjet hatalommal.

A magyar proletárforradalom még a vakot is látóvá teszi. A proletárdiktatúrára való átmenet formája Magyarországon egészen más volt, mint Oroszországban.” (Lenin Művei 29. kötet 393—394. oldalig). Győzelmét a magyar proletariátus nem parlamenti úton vívta ki. Ebből következik, hogy bizonyos körülmények között az átmenet parlamenti rendszer nélkül is végbemehet.

A történelmi tapasztalat azonban arról is tanúskodik, hogy a burzsoázia válságos időszakban elveszti ugyan a fejét, — de lassan magához térhet és az imperialista hatalmaktól ösztönözve, azok segítségével, minden eszközt megragad, hogy ellenforradalmat robbantson ki. Ezzel a veszéllyel nemcsak a forradalom kezdeti időszakában kell számolni, hanem később is — Magyarország 1956., Csehszlovákia 1968.

A szociáldemokrata funkcionáriusok többsége hitt a tanács hatalomban, s a nagy harcok tüzeiben hű fegyvertársak voltak és igaz kommunistákká váltak. Egy másik részük — a jobboldaliak — amint a helyzet bonyolultabbá vált és a harc kiéleződött, felülkerekedett bennük a kishitűség. Nagyrészüket ingadozás útján haladva a kapitulációig, a nyílt árulásig eljutott, s az ellenforradalom nyílt

szövetségese és szállás-csinálója vált belőlük. Gyalázatos szerepük az 1956-os ellenforradalom idején ismét megmutatkozott.

A Tanácsköztársaság kikiáltása egyszeriben Magyarország felé irányította Európa népeinek érdeklődését. A nemzetközi proletariátus saját ügyének harcosát látta a magyar tanácshatalomban, nagy lelkesedéssel köszöntötte és már az első naptól harcolt védelméért.

A lelkesedés — Szovjet-Oroszországban — óriási, — mondta Lenin március 22-én, — hogy Európában még egy proletárállam született. A Bajor proletariátus üdvözlétét tolmácsolta München Forradalmi Munkástanácsa, és a Varsói Munkásküldöttség. A Kommunista Internacionálé március 28-án felhívással fordult a világ munkásosztályához, támogassák a Magyar Tanácsköztársaságot.

A Magyar Tanácsköztársaság védelmében, hősiek harcaiban más nemzeti-ségek is kivették a részüket, szlovákok, románok, osztrákok, délszlávokat is ott találjuk a Vörös Hadsereg katonái között.

A Magyar Tanácsköztársaság a magyar forradalom ügyét a nemzetközi forradalmi mozgalom ügyéhez kapcsolta. Szövetségre lépett Szovjet-Oroszországgal, s testvéri kapcsolatok alakultak ki a két ország között.

A Magyar Tanácsköztársaság része volt annak az általános forradalmi felindülésnek, amelyet a Nagy Októberi Szocialista Forradalom váltott ki csaknem az egész világon. Közrejátszott a Magyar Tanácsköztársaság győzelmében az európai országok forradalmi mozgalma, várható volt ekkor egy európai méretű proletárforradalom.

De a proletárinternacionalizmus jelentőségét bizonyítja a Tanácsköztársaság bukása is. 1919-ben a nemzetközi forradalmi mozgalom még nem volt olyan erős, hogy nagyarányú segítséget tudott volna nyújtani az ellenségtől körülvett Tanács-Magyarország számára. 1919-ben Szovjet-Oroszország is élethalálharcát vívta 14 ország intervenciós csapataival szemben. A reakció Európa-szerte összefogott, felülkerekedett és Szovjet-Oroszország kivételével leverte a forradalmi megmozdulásokat.

A tanácshatalom történetéből a nemzetközi kommunista mozgalom még jobban megérthette és meg is értette, a munkásosztály forradalmi pártjának — mindenekelőtt a párt vezetőszererepéről, ideológiai, politikai, szervezeti, cselekvésbeli egységéről szóló lenini tanításokat.

Nagy tanulság még, amelyet Lenin az első magyar proletárdiktatúra intézkedéséből levont, az, hogy a szocialista forradalomnak egyszersmind meg kell oldania a még megoldatlan polgári demokratikus feladatokat is, hogy nem lehet büntetlenül átugrani a demokratikus agrárátalakulás szakaszait.

A Kommunista Internacionálé III. kongresszusán az Internacionálé taktikájának védelméről szóló beszédében Lenin a következőket mondta: „Oroszországban azért győztünk, mert nemcsak a munkásosztály vitathatatlan többsége volt mellettünk, hanem azért is, mert közvetlenül a hatalom megragadása után a hadsereg fele és néhány hét alatt a paraszti tömegek kilentized része átpártolt hozzánk; azért győztünk, mert nem a mi agrárprogramunkat, hanem az esszer agrárprogramot fogadtuk el és valósítottuk meg a gyakorlatban.” (Lenin Művei 32. kötet 510. oldal.)

A bolsevikok többsége felismerte a parasztság demokratikus mozgalmának jelentőségét, s a munkáshatalom megteremtése után azonnal megvalósították a parasztság legfőbb követeléseit; az 1905-ös forradalom rendkívül sokat tett a munkás-paraszt tömegek politikai nevelésében, ez a forradalom főpróbája volt az 1917-esnek.

A forradalmi érzelmű baloldali szocialisták Oroszországban és az egész világon lelkes helyesléssel fogadták Lenin forradalmi tanításait, de kevesen értették meg rögtön elméleti eredményeinek politikai konzekvenciáit.

Voltak, akik megalkuvást láttak a földosztás jelszávéban, a nemzeti önrendelkezés feltétlen elismerésében, a középrétegek társadalmi szerepének elismerésében. E nézetek képviselői tekintették rövid egy-két év alatt lejátszódó folyamatnak a világforradalmat, ezért a kommunizmus teljes megvalósítását is közeli célnak látták. Ezek a „baloldali” dogmatikus tételek Magyarországon is nagy visszhangra találtak, és a pártvezetők a gyakorlatban ezt valószínűsítették meg. Ez pedig nem mindenben felelt meg a parasztság és a középrétegek érdekeinek.

Lenin a magyar munkásokhoz írt üdvözlésében — felhívja a kommunisták figyelmét a proletárdiktatúra e sajátos céljaira: „A proletárdiktatúra célja, hogy megteremtse a szocializmust, megszüntesse a társadalom osztályokra tagozódását . . . Ezt a célt nem lehet egycsapásra elérni . . . a kispolgári és polgári gazdálkodás megszokottságának hatalmas erejét csak hosszú, kitartó harccal lehet leküzdeni.” (Lenin Művei 29. kötet 394. oldal.)

Lenin beszédeiben nyomatékosan hangsúlyozta, hogy a parasztságnak szüksége van a proletariátus segítségére, vezetésére, céljait csak úgy tudja elérni, különben mint azt a Tanácsköztársaság bukása után a magyar parasztság tragikus sorsa is példázta, menthetetlenül újból a földesurak hatalmába kerül.

A Magyar Tanácsköztársaság nemzeti történelmünk, legjobb hagyományaink folytatója. Folytatója a munkásosztály korábbi harcainak, a parasztság anti-feudális küzdelmeinek. A nemzeti függetlenségért folyó több évszázados harcnak, s minden olyan mozgalomnak, amely a társadalmi haladást írta zászlajára.

A Magyar Tanácsköztársaság a társadalmi haladásért és a nemzeti függetlenségért folyó küzdelemnek folytatója volt abban az értelemben is, hogy nemcsak vállalta a korábbi haladó mozgalmak örökségét, hanem a változott viszonyoknak megfelelően továbbfejlesztette és a proletárdiktatúráért vezette a harcot. 1919-ben 1848 ügyét már nem lehetett befejezni anélkül, hogy egyúttal tovább ne léptek volna a szocialista forradalom felé.

Ez lehetséges volt azért, mert a haladás élen a legkövetkezetesebb forradalmi osztály, a munkásosztály állt, mert a munkásosztály harcát olyan párt vezette, amely — legalábbis fő vonásaiban — megértette a társadalom fejlődésének törvényeit, s lehetséges volt azért, mert a nemzetközi és a magyarországi viszonyok megérték a szocialista forradalom győzelmére.

A Magyar Tanácsköztársaságról és az utána következő 25 éves fasiszta uralomról is elmondhatjuk, amit Marx a Párizsi Kommünről — és az utána következő időszakról mondott: „A munkások Párizsát, Kommünjével együtt, egy új társadalom dicsőséges előfutárjaként ünnepelni fogják örökké. Mártírjait a munkásosztály nagy szívébe zárta. Hóhérjait a történelem már odakötözte ahhoz az örök pellengérhez, amelyről papjaik minden imája sem oldhatja le őket.” (A polgárháború Franciaországban. Marx—Engels Vál. Művek I. köt. 537. oldal.)

PÉCS-BARANYAI INTERNACIONALISTÁK AZ OROSZORSZÁGI FORRADALMAKBAN ÉS SZEREPÜK A HAZAI FORRADALMAK ELŐKÉSZÍTÉSÉBEN

A történelemben minden az adott feltételekhez van kötve, ezáltal a jelenségek csak a dolgok tényleges alakulásának külső kifejeződései. A jelenségek — esetünkben mozgalmak — életrevalókká csak akkor lesznek, ha a meglévő és adott komplex alapokhoz, az objektív és szubjektív viszonyokhoz alkalmazkodnak.

A magyar forradalmi hadifogoly mozgalom az első imperialista világháború gyötrelmes, hosszú és sötét dimenziójából, a hadifogoly élet bár más, de éppoly tragikus körülményeiből, a hazai és az oroszországi viszonyok tapasztalataiból nőtt ki.

1914-ben, a hadüzenet és a mozgósítás napjaiban a férfiak az 52-es, a 8-as, a 19-es ezredekbe, majd a 69-es, 44-es és még számos más alakulat kötelékébe vonultak be.

Az első hetek nacionalizmustól fűtött mámorát itthon a hátszágban s kint a fronton is viszonylag gyorsan lehűtötte az arevonal kimerítő fáradtsága, a front kegyetlen valósága. Elesettek, súlyos sebesültek, „nyomtalanul eltűntek”, hadifogságba kerültek neveivel egyre gyakrabban találkozni a hivatalos és félhivatalos statisztikákban és a sajtó hasábjain. A Pécsi Napló 1916 áprilisában már jogosan írhatta: „Fogy az élet” a városban!

E keserű kor pécsi militarista szellemű publicisztikája mint a „Világháború Heti Postája” vagy a „Fokos” c. lapok állandó rovatot nyitottak az alábbi címmel: „Ki tud róla?”. 1915 három hónapjában 50 pécsi, baranyai keresi a fronton eltűnt hozzátartozóját. A Dunántúl 1916 júliusában: „A pécsi főreáliskola hősei” c. írásban 26 elesett mellett 6 hadifogságba esett növendék nevét említi, és így tovább említhetném a veszteség-mozaikokat, amelyek még bővülnének is az ellenforradalom idején összeállított, egyházak és ezredtörténetek által készített számadatokkal.

A frontkatona tudatának és magatartásának változása és a forradalmi hadifogoly mozgalom — közvetve — összefüggésben állnak egymással.

Arató Jenő pécsi jogakadémiai hallgató, 69-es közös-gyalogezredbeli tartalékos hadnagy naplójába 1915. március 26-án a következőket jegyezte fel:

„A tegnapi mars és a hideg nagyon elcsigáztak. Fáradt vagyok, álmos vagyok, fáj és merev minden tagom, semmivel sem törődve nyitott szemekkel

fekszem a sárban, esőben... esik a havas eső s ez nemcsak bennünket ér, hanem éri az oroszokat is még ez a szerencse — mondja a baka — meghúzódnak ők is árkaikban.”

Arató 1916. január 7-i bejegyzése:

„Általában a hangulat békevágyós és keserű... ebbe a sóvárgós békevágyba sok, nagyon sok keserű érzés vegyül bele. Otthon a háborúban összetört, elpusztult egzisztenciák romjai felett nagy vagyonok keletkeznek a semmi-ből...” — majd így folytatja — „A szabadságról visszajöttek tele keserűséggel beszélnek a hazai állapotokról s azt mondják ha győzni akarunk, elsősorban otthon kell rendet teremteni...”

A militarista-nacionalizmus a háború első két és fél esztendejében képes volt a szembenálló felek merev szétválasztására, mégsem tudta megakadályozni a katonák spontán barátkozását 1915/16 fordulóján. A frontbarátkozás számos pécsi-baranyai katona élményéhez tartozott, az 52-esek, 69-esek, 19-esek galíciái arcvonalán nem volt az szokatlan jelenség.

Ha a katonák barátkozása kezdetben csekély jele a front bomlásának — a Nagy Októbert megelőzően — akkor a hadifogság keresése valamiképp ugyanannak a dolognak másik kifejezője. Egyre gyakrabban menekültek egyesek, alacsonyabb és magasabb katonai egységek a túlsó félhez, hogy ezzel megszabaduljanak a háború további borzalmaitól.

Említenem kell két nagy vereséget is — Przemysl várának feladását, valamint a Bruszilov offenzívát, — melynek során tömegesen esnek fogságba a közös hadsereg katonái. 1917 őszéig több mint 2 millió osztrák—magyar katona és tiszt került erre a sorsra. Ebből ötszázezer volt a magyar.

A vidékünkéről származó hadifoglyok nagy többsége agrárproletár vagy paraszti származású, míg kisebbik hányada ipari, illetve városi és falusi kispolgári származású volt. Jónéhányan a tisztek közül értelmiségiek, ügyvédek, tanítók voltak. Nem kevés azoknak a száma, akik a háború előtt, itthon a haladó polgári áramlatok és szervezetek hívei voltak s még több azoké a munkás és paraszt elemeké, akik tevőlegesen résztvettek a háború előtti szocialista osztályharcban. Természetes, hogy ők az elsők, akik felismerik az orosz forradalomban rejlő nagy lehetőségeket.

A vidékünkéről származó hadifoglyok más sorstársaikkal együtt 1914-től, egészen 1920-ig öt uralom váltakozó rendszerét élték át Oroszországban. Nevezetesen:

1. 1914—1917 között a cári rendszert.
2. 1917. február—márciustól 1917. november 7-ig az „ideiglenes kormányt”,
3. 1917 novemberétől a szocialista forradalmat a kibontakozó Szovjet-Oroszországot,
4. 1918 tavaszától kezdődően — különösen Szibériában — a Csehszlovák Légiónak lázadását és fogságát, valamint a fehér-orosz ellenforradalmat — rövidebben szólva a polgárháborút,
5. Végül 1919/1920 fordulójától a győzelmes szovjet rendszert.

A fogság, mondhatni két világra tagozódott. Más volt a tisztek, s megint más a legénység, a munkás-paraszt katonák sorsa. Hágában rendezték így el még 1907-ben az imperialista nagyhatalmak. A legénységnek magáról kellett gondoskodnia, ahogyan tudott. A cári „Hadifogoly-szabályzat” szerint pedig, amely 1914 októberében jelent meg, a „hadifogoly, a plenni, jogtalan, jogfosztott ember, aki az állami munkákat ingyen köteles végezni”. A legénységi hadifoglyok

sorsának alakulása az oroszországi gazdasági és politikai viszonyok hatásától függött.

Találónak jegyzi meg egyik történészünk, hogy: „Oroszország gazdaságában dolgozó hadifoglyok munkások voltak, de ugyanakkor helyzetük sokkal nehezebb volt, mint az orosz munkásoké, tudniillik nem élvezhették még ama silány jogokat sem, amelyeket az orosz munkások maguknak kivívtak.”

A táborok falain kívül olyan munkák voltak, amelyek városban is, faluban is közelebb vitték egymáshoz az orosz munkást és a magyar hadifoglyot. Sokakban kialakult a *közös osztályérdek* felismerése. Ez pedig a forradalmi hadifogly-mozgalom előtörténetének *lényeges* vonása.

Másféle munka is folyt, éspedig a táborok falain belül. Különösen Szibériában. A háború, forradalom, ellenforradalom, intervenció egymást követő hullámai miatt e tájon óriási volt az iparcikkek hiánya.

A szükség találékonyra tesz — tartja a közmondás. S a kiváltképp leleményes hadifoglyok hozzáfogtak előbb a szerszámok, utóbb iparcikkek készítéséhez. Ipart teremtettek: táboripart. Kezdetben mindenki magának dolgozott, de az értékesítés lassanként azok kezébe került, akik helyzetüknél, beosztásuknál, nyelvtudásuknál fogva többet érintkeztek a város és falubeli fogyasztókkal. Ezáltal — bármily különös — kialakult a dolgozók és a munkáltatók sajátos „kapitalista” rendje — nagyon szeretném hangsúlyozni — a táborokon belül! Az ismert kísérőjelenségek sem maradtak el, mint például az uzsorázás, munkáskizárás, sztrájk. Különös dolgok hadifoglyok között.

Az 1917-be forduló hónapokban a válsággal telített orosz élet megmozgatta a hadifoglyokat is. A táborokban gyors és kiterjedt politikai átrétegződés indult meg. Bár furcsának tűnhet, mégis igaz, hogy a Monarchia bomlása ott kint Oroszország táboráiban előbb és hamarabb indult meg mint a hátszágban. A foglyokban semmi sem feszélyezte a Monarchia társadalmi rendszerének bírálatát, gyűlöletét, amelyet felszítottak a háborús szenvedések és tápláltak az otthoni életből leszűrt tapasztalatok. A táborok falain belül a viták élesek, a nézetek változatosak. Egyaránt hangot kapott bennük a vad nacionalizmus, a lázongó kispolgári anarchizmus, a radikalizmus és a marxizmus. Jött 1917 novemberében, s a nézeteknek mintegy kvintesszenciája a forradalmi marxizmus lett. Hasonlóképp a cselekvés iránya és módja sem maradt homályban.

A szocialista forradalomra élesen reagáltak a pécsi-baranyai hadifoglyok is, hiszen a forradalom meghirdetett célja az azonnali béke és egy igazságosabb társadalom megteremtése nem volt és nem is lehetett közömbös számukra. Érdeklődtek minden olyan hír iránt, amely a békét hozta közelebb, ezáltal a hazajutás reményét csillantotta föl előttük, és ez a felismerés növelte politikai aktivitásukat. Így írt naplójában Arató Jenő 1917. november 3-án Habarovszkából keltezve, közvetlenül a szocialista forradalom győzelme előtt: „Lenin az azonnali békekötés híve . . . van-e hadifogly, ki ilyen körülmények között nem Lenin párti?” 1917. november 20 — újra Aratót idézem:

„úgy látszik a hadifoglyok is kezdenek szerephez jutni, az egyik újság szerint Krasznojarszk teljesen a hadifoglyok kezébe került”.

Itt élte át s vált részesévé a forradalomnak Mohácsi Lajos, tájunkról származó volt 52-es katona is.

Verohne-Udinszk (mai nevén Ulan-Ude) a Bajkál-tótól keletre, a Szelenga és az Ude folyók összefolyásánál található város. Ez a vidék a burjátok központja. Elővárosában Berezovkán hatalmas hadifoglytábor állt. A forradalom Berezovkán a hadifogly-forradalmi szervezet segítségével győzött. Magában a vá-

rosban hadifogoly-szovjet alakul, melynek vezetői Götz 69-es önkéntes káplár, Kis János honvéd zászlós, Migrai budapesti lakatossegéd, továbbá két önkéntes: Forbáth budapesti magánhivatalnok és Garai Ernő műegyetemi hallgató pécsi fiatalember. (A korábban idézett Dunántúl 1916. júliusi számában „A pécsi fő-reáliskola hősei” c. cikkben említi Garai Ernő nevét, mint fogságba esett személyét.) Garai kitűnő szervező hírében állt, az ő nevéhez fűződik a helyi Vörös Gárda megszervezése és a helyi forradalmi lapok szerkesztése is.

Garai Ernő internacionalista tevékenységéről más források is rendelkezésre állnak. Nevezetesen az MSZMP PI. Arch.-ban a „Szociális Forradalom”-hoz írott levél 1918 májusában — a lap moszkvai magyar internacionalista orgánium volt — részletesen tájékoztat forradalmi hadifogoly mozgalmakról. Néhány sort idézek belőle:

„Tisztelt Szerkesztőség!

a tábor szociális élete a múlt év decemberében kezdődött... néhány magyar és 2—3 osztrák elvtárs vette kezébe az ügyet... eredmény a nemzetközi fogoly szociális-demokrata párt zászlajának kibontása... a zászlóbontás óriási kavarodást okozott a tisztí táborban, de ez mitsem használt, a szocializmus általános beszéd tárgy lett, s ez sokat jelent. Tagjaink közül 250-en léptek be a Vörös Hadseregbe. Felállítottunk egy pártiskolát, agitátorok képzésére.”

„Bár nagy nehézségekkel állunk szemben, célunktól, a magyar szociális forradalom előkészítésétől nem fogunk tágitani...”!

Íme felbukkan az akkor még közvetlenül nem történelmi, tehát csak ideális cél, ami elvitathatatlan összefüggésben van a későbbi magyarországi eseményekkel. Garai Ernő azonban nem jöhetett haza. A polgárháború elvágta a hazafelé vivő utat. E tájon Szemjonov atamán ellenforradalmi csapataival rettenetes harc folyt. 1918. szeptemberében, pontosan szeptember 2-án a körülkerített és megtizedelt magyar internacionalista egység, mintegy 1500-an Forbáth és Garai vezetésével lerakja a fegyvert a fehérek előtt. Másnap az internacionalista csapat parancsnokait, köztük Kis Jánost és Garait agyonlövik.

Kis B. József 1914 októberében a Kárpátokban esett fogságba. Az Uralba került, ahol gyári és bányamunkát végzett. Kapcsolatot keresett és talált az omszki magyar kommunistákkal, és 1918-tól kezdve maga is bolsevik agitációt folytat társai között. A polgárháborúban nemzetközi internacionalista századot alakít és harcol Omszk és Tomszk vidékén. Tudomásom szerint ma is a Szovjetunióban él.

Gergely Lajos már 16 éves kora óta részese a munkásmozgalomnak, 1915-ben Galiciában esik fogságba. 1917-ben már Kazányban találjuk, ahol az egyik börtényben dolgozott. Ott ismerte meg az orosz munkást és az orosz munkásmozgalmat. Tagja lett az Oroszországi Kommunista Párt (bolsevik) Magyar Csoportjának és a Vörös Gárdának. 1918-ban az ellenforradalmi lázadás hullámai Magyarországot is elérték. A harcokról visszaemlékezésében a következőket írja: „Mi magyarok legtöbben meggyőződésből harcoltunk. Persze voltak, akik csak elv nélkül, valamilyen érdekből álltak a vörös hadseregbe, de ez a kisebbséget képviselte.” Internacionalista zászlóalja Marx Károly nevét viselte. Harcolt Szimbirszk és Ufa környékén. 1919-ben Moszkvába rendelték és ez év januárjában hazajött. A Magyar Tanácsköztársaság győzelme után a legendás hírű első vörös ezred politikai biztoshelyettesi minőségben részt vett a dicsőséges felvidéki hadjáratban. A Kommun megdöntése után 1919. augusztus végén került vissza Pécsre.

1918 nyarán a szovjet kormány előtt álló legfontosabb feladat a Volga mentén és az Uralban támadó ellenforradalmárok feltartóztatása volt. Úgy tűnik, ezekben a harcokban emelkedett ki Varga Gyula tetterekészsége, katonai-taktikai érzéke. Varga Gyula nem pécsi származású ugyan, de itt járt hadapródiskolába. 1910-ben végzett. 1915-ben egész zászlóaljával átáll és így fogságba kerül. A forradalom idején Penzában van, ahol az ottani hadifoglyokból internacionalista alakulatot szervez. Az imént említett vidéken harcol. Megbízják a Nemzetközi Vörös Hadsereg Parancsnokságán Nizsnij-Novgorodban azzal, hogy szervezzen magyar egységeket, és készítse el a Magyar Tanácsköztársaság katonai megsegítésére irányuló hadműveleti tervet. Erre a fehér ukrán ellenforradalom ideiglenes megerősödése miatt sor nem került. A felszabadulás után tér haza Magyarországra.

Talán nem véletlen, hogy ugyanott a nizsnij-novgorodi forradalmi légkör nevel kommunistát Purger Róbertből is, aki hazatérése után az akkori DGT vasasi üzemében műhelyfelvigyázóként dolgozott. Amikor elhangzott a Tanácsköztársaság híres felhívása: „Veszélyben a proletárdiktatúra! Fegyverbe! Fegyverbe!” Purger végigjárta a munkahelyeket s ezt súgta a munkások fülébe: „este átmegyünk Komlóra!”. Nem kellett akkor különösebben magyarázni, hogy miért és hogyan! Purger Róbert parancsnoksága alatt szerveződött ütőképes egység az önkéntesekből álló vörös bányászzászlóalj. Vezette katonáit az északi hadjáratban is, és amikor a túlerő leverte a diktatúrát, a bányászzászlóalj nem tette le a fegyvert, hanem visszajöttek Komlóra, onnan pedig át a demarkációs vonalon Pécsre. Purger 1921-ben emigrációba kényszerült, s ma is Párizsban él.

A magyarországi forradalmakban igen nagy szerepet játszottak a volt oroszországi hadifoglyok. Számos forrás és dokumentum rá a bizonyíték. A hazatért hadifoglyok, katonák legtöbbször kezdeményezői, helyenként vezetői a vidéki forradalmak mozgalmainak, különösen a falvakban. A szigetvári Gombos Gyula visszaemlékezésében írja, hogy a csitai táborban „... megbeszéltük, hogyha Oroszországban ki lehetett harcolni a nép hatalmát, ezt minálunk is meg kellene próbálni. Azért is akartunk mindjárt hazajönni.”

Az Oroszországból hazatérő hadifoglyok ügye, magatartásuk, a pécsi hatóságoknak sem közömbös. Benyovszky főispán levélben hívta fel a polgármester figyelmét — 1918-ban — a volt foglyok magatartására:

„... tudomásomra jutott, hogy Oroszországból visszatérő katonáink közül egy sem fog ismét harctérre menni... hadifoglyok állítólag a szabadságon lévőekkel és katonaszökevényekkel való szoros érintkezést keresik... Ezen vállalkozás eszméje Oroszországból származik, célja a háború befejezése, mert más módon nem lesz béke.”

A nagyméretű 6-os pótzászlóalj katonáink felkelését, a „tömeglázadás” okait a hatóság szintén az oroszországi forradalomban, illetve annak hatásában keresi. A bécsi Hadilevéltárból legfrissebben előkerült okmányok pedig kifejezetten bolshevikokról, azok előkészítő munkájáról beszélnek.

1918 őszi rózsás napjaiban a körjegyzőségek hivatalnokai szinte kivétel nélkül úgy jellemzik az induló forradalmat, hogy az a fogságból, illetve a frontról hazatért katonák mozgalmával kezdődött. S valóban így játszódtott az le Palotabozsoktól Vásárosdombóig, Sásdtól Mohácsig.

DR. MOLNÁR ISTVÁN

A MAGYAR TANÁCSKÖZTÁRSASÁG A HELYI SAJTÓ TÜKRÉBEN

I.

Képet alkotni egy történelmi eseményről, vagy események sorozatáról a sajtóban elhangzott vélemények alapján, azt jelenti, hogy történelmi kutatási eredményeinket pontosabbá, színesebbé tudjuk tenni. A modern történet egyik lényeges forrásanyagának kell tekinteni a korszak sajtócikkeinek feldolgozását. A sajtó, ha bizonyos mértékig szubjektív véleményeket tükröz is, mégis egy adott társadalmi réteg, csoport érdekeinek ad hangot, vagy bírálni igyekszik ezen érdekekkel ellentétes eseményeket, intézményeket, nézeteket. Tehát a sajtó tulajdonképpen egy élő valóság tükörképe, sokszor torz tükörkép, de ha megfelelő módszerekkel korrigálni tudjuk ezeket a torzításokat, akkor módunkban áll helyes következtetéseket is levonni. Ennek a korrekciónak fontos műszere a történelmi materializmus.

Az elmondottak értelmében jelen tanulmány célja tehát az első világháború bukásának hatása alatt álló különböző társadalmi csoportok nézeteinek feltárása, összevetése a valóságos konkrét társadalmi eseményekkel, mind helyi, mind nemzeti, esetleg nemzetközi vonatkozásaiban egyaránt.

A viszonyítás alapjául szolgáló konkrét történelmi valóságot a következőkben foglalhatjuk össze:

1. A világháború végén a történelemben az évezredek szokásaitól eltérően először szakadt meg a kizsákmányolás összefüggő, egészét képező rendszere, először jutott hatalomhoz egy kizsákmányolt osztály, és e forradalmi esemény, amely egyik oldalon egy pillanatra megdermesztette a meglepetés hatása alatt álló kizsákmányoló réteget, ugyanakkor láncreakciót váltott ki Európa-szerte. Ennek a láncreakciónak a Nagy Októberi Szocialista Forradalom után első, a hatalom elhódítása szempontjából, nemzetközi szempontból is jelentős eseménye a Magyar Tanácsköztársaság megalakulása volt.

2. Pécs és Baranya területén az a különleges helyzet állott elő, hogy a világháborút elindító Osztrák-Magyar Monarchia bukása következtében, az imperialista háborúk nemzetközi szokásainak megfelelően, ezt a területet a monarchia egyik volt háborús ellenfele, a Szerb Királyság csapatai szállták meg. A megszállás tényének jelentősége elsősorban a magyar társadalmon belül kialakult forradalmi helyzet objektív és szubjektív feltételeinek megítélése szempontjából van. A Pécs és Baranya megszállt területén folyó osztályharc belső erőviszonyait meghatározó tényezők szempontjából a Szerb Királyság katonai ereje, mint

külső tényező jöhet számításba. Így e megszállt terület társadalmi rétegei rákényszerültek arra, hogy bizonyos esetekben, egy külső tényezőtől szinte természetes védelmet élvezve, mintegy páholyból szemlélve legyenek alanyai, mozgató tényezői az eseményeknek.

II.

A tanulmány terjedelmére való tekintettel a korszak osztályrétegeinek érdekeit képviselő nézetek tömegéből megkíséreljük kiválogatni a szélsőségesen haladásellenes, hamis nézetektől a társadalmi valóság igaz ábrázolásáig mindazokat az állásfoglalásokat, amelyek a korszak történelmi képének hű feltárását elősegítik.

Az egyes társadalmi rétegeknek a Tanácsköztársasággal kapcsolatos állásfoglalásait három időszaknak megfelelően csoportosíthatjuk:

1. A polgári demokratikus forradalom győzelmétől a Tanácsköztársaság kikiáltásáig, lényegében a kettős hatalom időszakához fűződő nézetek.
2. A Magyar Tanácsköztársaság fennállása.
3. A Tanácsköztársaság bukása utáni időben kialakult nézetek.

A Tanácsköztársaság kikiáltása előtt a kizsákmányoló rétegek már a polgári demokratikus forradalom követeléseinek teljesítését is sokallták, mindaddig, míg világossá nem vált számukra, hogy a kettős hatalom átmeneti helyzete, a tömegek forradalmi lendülete és a kizsákmányoló osztály erőszakszervezetének gyengesége következtében az oroszországihoz hasonló állapotot is létrehozhat.

Dr. Kardos Imre lapja a FÁKLYA 1918. december 6-i számában tulajdonképpen a haladásellenes erők összefogását sürgeti: „Szomorú napok előtt állunk... a polgári pártok ne egymás ellen küzdjenek, hanem egymás mellett... igyekezzenek megakadályozni azt, hogy a polgári pártok kezéből kiüssék a hatalmat, ... mert ha ez megtörténik, akkor jön egy új erőszak, mely rosszabb a múltak minden erőszakánál. Láttuk ezt Oroszországban. Itt a példa, még nem késő!”

Ettől való félelmükben a „polgári pártok” összefogását, az egység megteremtését javasolják. A Dunántúl 1919. január 21-i számában K. Gy. dr. Polgári block című cikkében a következőket írja: „... még most sem érezzük a nagy orkán előszelét, amely a társadalmat teljes elsöpréssel, a középosztály teljes megsemmisítésével fenyegeti... célunk megtartani az elért vívmányokat...”

Az uralkodó osztály elvesztett politikai hatalmának visszaszerzésére különböző eszközökkel próbálkozik. Hazafiatlan, nemzetellenes magatartására mi sem jellemzőbb, mint a Dunántúl 1919. január 1-i közlése: „A főkapitány (Budapest rendőrfőkapitányáról van szó) a hadügyminisztérium felszólítására érintkezésbe lépett Vix alezredessel, a francia tisztibizottság vezetőjével, akihez azzal a kéréssel fordult, hogy szükség esetén a megszálló csapatot rendelje ki a további zavargások elfojtására.” Az újságnak még ugyanebben a számában kijelentik, mintegy figyelmeztetésül a Károlyi rezsim felé: „Az antant szerint kormányunk nem ura a helyzetnek.” Károlyi politikai tisztánlátására, becsületességére mi sem jellemzőbb, mint válaszában következő szavai, melyet az újság január 3-i száma ismertetett: „Fegyvertársaink, a szocialistáknak is érdeke, hogy ideig-óráig együtt maradjunk és az egyensúlyt megtartsuk... ha jön a választás, lehet, hogy el fognak térni útjaink... Ki fog alakulni egy konzervatív irányzat. És annak nem leszek sem híve, sem vezére.”

A Károlyi-párt jobboldali vezére, Lovászi Márton „tudomása szerint az antant nem látná szívesen a tisztán szociáldemokrata kormányt”. Ezzel szinte egy időben támadást indítanak a „magyar bolsevikiek ellen”.

Pécs ebben az időben a magyarországi vidéki városok közül egyik legnagyobb ipari centrumnak számított, jól szervezett, forradalmi munkásosztállyal, de ugyanez természetszerűleg elmondható az ellentétpár másik oldaláról, a feudalizmussal összefonódott nagytőkés rétegről is. Csupán mellékesen említjük meg, mint e réteg magatartására igen jellemzőt, hogy a budapesti események analógiájára (és itt az antant csapatokkal való kapcsolat felvételére gondolunk) Pécssett is hasonló kapcsolat létesült a megszállók és az uralkodó réteg vezető személyiségei közt. A megszálló erők jelenlétét felhasználva a Dunántúl éles kirohanásokat intéz a kommunizmus ellen. Január 4-én „Mit akarnak a magyar bolsevikiek” címmel az alábbiakat írják: „... a magyar bolsevikiek politikai alapelve az, hogy a magántulajdont meg kell szüntetni. Ha nem gondolunk arra, hogy ez az alapelv az életben megvalósítható... csak mint gondolatot vizsgáljuk: igazságosnak és általában tetszetősnek látszik a kommunizmus... A polgári osztály vagyonát akarja elosztani... az ő szemükben polgár mindenki, aki nem bolsevik: gróf, püspök, ügyvéd, földművesgazda, iparos, hivatalnok, pap, boltos stb. Céljuk a polgári osztály megsemmisítése, vagyonának elvétele... Eszköze: a proletárság diktatúrája. Amint látjuk, szeretik a latinos szavakat, hogy a magyar hamarosan észbe ne kapjon: proletárnak hívják magukat, céljuk a kommunizmus és eszközük a diktatúra. A diktatúra becsületes neve: zsarnokság.”

A Dunántúl hasábjain szervezett felvilágosító és propaganda munka folyik a kommunizmusról. Január 23-án kommunista zavargásokról számol be (14 halott, 100 sebesült), január 24-i számában ugyanezt már „szabadrablásnak” mondja. Ezek a jól irányított tudósítások elsősorban a kispolgárságnak, az ingadozóknak, a tájékozatlanoknak szóltak, megfélemlítésüket, illúzióik lerombolását célozták, végeredményben semlegességüket akarták megszüntetni. Ezt bizonyítja „A keresztényszocializmus és intelligencia” cikk tartalma is: Dunántúl, 1919. január 28. „Nem akarnak, szégyellnek, félnek odaállni a keresztényszocializmus zászlaja alá, mert hátha valaki megtalálja írni róluk, hogy meggyőződéseik és elveik vannak... Ma keresztény intelligenciánk legnagyobb részt ilyen félénk, meggyőződés nélküli világnézetekkel egyezkedő emberekből áll... A keresztényszocializmus tulajdonképp majdnem ugyanazokért a célokért küzd, mint a szociáldemokrácia... A szociáldemokrácia földi eredetű. Az anyag fölött uralkodó isteni eredetből semmit sem vitt bele tanaiba... A keresztényszocializmus magáénak vallja a legnagyobb szociális elvet, amit Krisztus hozott az emberek közé: a szeretetet. Erre épít. Nem harcot hirdet a társadalmi osztályok között, hanem együttműködést... bátran és félelem nélkül küzd a jog, az igazság, a boldogságért. A keresztény intelligencia álljon a kormánykerékhez, váltsa fel munkájában a papságot...”

Bővebben idéztünk a fenti cikkből, mert egyben rámutathatunk arra is, hogy a haladásellenes erők egyetlen nagy tömegpártjává szerették volna a keresztényszocialista pártot kiépíteni, ahol az értelmiség, kispolgárság, a munkás-ság egyaránt megtalálja helyét a feudalizmussal szövetkezett nagytőke vezetése alatt. Taktikai okokból a február 10-én tartott közgyűlésen Komócsy István kanonokot Polácsi István „világi” elnök váltotta fel. Komócsy továbbra is szellemi vezetője maradt e mozgalomnak.

E réteg gazdaságpolitikai elképzeléseiből ad ízelítőt a Dunántúl február 7-i „Modern mezőgazdasági üzem és a föld felosztása” című tájékoztatója, amely szerint „a hitbizományok és a túl nagy birtokok minden állami beavatkozással meg fognak oszlani és lassan, de biztosan helyet adnak a közép majd a törpe birtokoknak... a magántulajdon megszüntetése létjogosulatlan... A közös vagyona az emberiség soha sem fog megérni... Tiszta kisbirtok és középbirtok nemzetgazdaságilag nem kívánatos... a gyakorlatban ki nem próbált reform pedig a városi munkásságot is sújtaná...” Íme e rövid idézet is szemlélteti azt, hogy a keresztényszocialista társadalom gazdasági alapja milyen lehet. Nem véletlen, hogy a feudális szemléletű uralkodó réteg első helyen a földtulajdon kérdésével foglalkozik, de könnyűszerrel elképzelhető, hogy a cikk szerzője által vázolt gazdasági alapon milyen intézmények, felépítmény jönne létre.

III.

A munkásosztály körében uralkodó nézetek tisztázása sokkal körülményesebb: „Ugyanis a párttagságot a Szociáldemokrata Párthoz hasonlóan a pécsi Szocialista Párt is szindikalista módon kezelte. Pártagnak számított mindenki, aki valamelyik szakszervezetnek tagja volt, vagy ha a párt az illetőt magáénak vallotta.” (Szita László: Adatok Doktor Sándor politikai működéséhez 1919—1921-ben. A Magyar Tanácsköztársaság Pécs-Baranyai emlékkönyve. 144. p.)

A megszállás alatt a munkásosztályt képviselő szociáldemokrata párton belüli „bolsevik és mensevik” álláspontok kikristályosodása éppen a megszállás következtében élesebben napirendre került, mint ott, ahol a belső társadalmi forradalmi helyzetet külső tényezők nem zavarták. Fenti állításunk igaz voltát kívánjuk szemléltetni a helyi szociáldemokrata párt lapjának, a Munkásnak néhány, a kérdésre vonatkozó nagyon jellemző írásával. „Válságos napok” című cikkében (1919. január 11-i szám) a következőket írja: „Németországban a többségi szocialisták és a Spartacus néven ismert kommunisták frakciója között elszánt küzdelem folyik... a két párt hívei valóságos háborút viselnek egymás ellen... A Spartacusok ott ugyanazt akarják, amit itt a mi kommunistáink... bolsevik mintára a társadalom erőszakos átalakítását... a proletárság túlnyomó többsége nem híve a bolsevik törekvéseknek, vagyis a szocialista állammá való átalakulást nem tartják keresztülvihetőnek bolsevik módra, hanem csak mérsekelt átmenettel. Számol a többségi párt ott is meg itt is az antant hatalmak magatartásával is, amelyek ugyancsak erős gátként állnak útját minden olyan törekvésnek, amely veszélyt jelenthetne a nálunk még teljes hatalmat bíró burzsoá uralomra. Az oroszországi példa mindennél jobban igazolja, hogy a kapitalista társadalomnak szocialista társadalommá való átalakítása nem vihető keresztül erőszakkal... a mezőgazdaságban előbb ugyanannak a technikai forradalomnak kell keresztül menni, mint az iparban... ehhez egy-két évtized kell... a józan ész és belátás azt mondja, hogy az a módja a társadalom átalakításnak, amit az orosz bolsevikiek cselekszenek, kevésbé elfogadható... Ma úgy áll a helyzet, hogy tiszta polgári vagy tiszta szocialista kormánynak kell alakulni Magyarországon, ha azt akarjuk, hogy rend legyen.”

A fenti sorok teljesen azonosak a szociáldemokrata jobboldal nézeteivel és világosan kifejezésre juttatják azt, hogy elítélik az orosz forradaloméhoz hasonló törekvéseket. A jobboldali szociáldemokraták tevékenysége, amely „egy tisztán jobboldali szociáldemokratákból alakítandó kormány” megteremtésén

fáradozott (lásd: Munkás, 1919. január 25-i szám; „A kormányválság” címmel közölt híradást) soha nem jutott volna el a proletárdiktatúráig és arra irányult, hogy leszerelje a munkásság forradalmi hangulatát. Minél inkább közeledünk időben a Tanácsköztársaság felé, a jobboldal annál kihívóbban „A kommunis-
ták ellen” (a Munkás egyik 1919. február 22-i cikkének ez volt a címe) lép fel elméleti síkon is: „A marxi társadalomtudományi elméletnek mindenkor a szociáldemokrácia volt a leghivatottabb képviselője — írja a fent idézett cikk szerzője — és ebben a mozgalomban résztvevő szervezett munkásság mindenkor bátran nevezhette magát kommunistának. A mi osztályharcunk irányelvei... a mai társadalomnak fokozatos átalakítása, vértelen küzdelemmel való megdöntése... de nem erőszakos eszközök alkalmazásával, hanem... társadalmi mozgalmunk reformmunkája által... A szociáldemokrácia mozgalma, tehát a kommunista társadalom megteremtését célozza, s akik ebben résztvesznek, azok kommunisták... Az orosz forradalom új taktikai iránynak ad helyet... mellyel... a marxi elmélet alapján álló szocialisták is szembehelyezkednek... A magyarországi szociáldemokrata párt rendkívüli kongresszusa... folyó hó 9-én... azokat (a kommunistákat) a pártból ki is zárta... a kommunisták nem szolgálhatnak más célt, mint az egység megbontása... semmiféle tudományos és gyakorlati érvek nincsenek mellettük, hogy időszerű volna akciójuk lefolytatása... a társadalom fejlődése nem érlelte meg az előfeltételeket... Marx... irányelveivel éppen ellenkező úton haladnak... a világháború tanulsága szerint... csak az eddigi osztályuralmi, militarista abszolutizmus rendszere mondott csődöt... de megmaradt a magántulajdon... a polgári társadalom politikai... államrendszere... A proletárság kötelessége... a marxi elmélet irányelvei szerint egységes küzdelmet folytatni... a kommunista társadalom megvalósításáért. A mi kommunistáink éppen a proletárosztályharc egysége ellen lépnek fel... mindaddig lapítottak, míg az országra a régi abszolutisztikus uralom hatalma nehezedett. Mihelyt a munkásság győztes forradalma szabad mozgást biztosított... a proletárság osztályharcát hátbatámadták...”

Ezt bizonyítja Szoboszlai Istvánnak a párt kongresszusán mondott két évvel későbbi felszólalása; amely nyilvánvalóan érvényes 1919-re is: „a pártmozgalomban a jobb és bololdali elemek állandóan személyi háborúságok ügyével vannak elfoglalva” (Munkás, 1921. június 1. Pártunk kongresszusának második napja című beszámolóból.) A pécsi munkástömegek azonban éppen az orosz forradalom mintájára és példája nyomán akartak cselekedni. Ennek egyik nagyon korai megnyilvánulása volt az 1918. május 20-i katonai felkelés. A Tanácsköztársaságot megelőző időben pedig olyan tények, mint a február 22-től március 12-ig tartó nagy politikai sztrájk, vagy a munkásság tömeges átállása a demarkációs vonalon túl szervezett Vörös Hadseregbe és az a cikk is, amelyben a Tanácsköztársaság kikiáltását üdvözlötték: „Az idők teljessége érkezett el a magyarországi proletáriátusra — írja a Munkás 1919. március 29-i száma. — Az államhatalom birtokosai, urai vagyunk... A nyugati kultúrán... átszáguldottunk mérföldes ugrásokkal... A nagyhatalmak tervei... az egymás leigázása... pap, színház, iskola, sajtó a néptömegeket félrevezette... a háború azonban balul ütött ki az imperialisták számára... elbukott a német, az osztrák-magyar imperializmus... Az orosz proletáriátus példáját követve... kelet felé kellett fordulni... mert onnan remélhettük forradalmi eredményeink internacionalista támogatását.”

A pécsi munkásmozgalmon belül az erőviszonyok alakulása, tehát a „bolsevik és mensevik” irányzat felülkerekedése és alulmaradásának kérdése tekinte-

tében a magyarországi általános fejlődéstől eltérő jelenség tapasztalható. Nevezetesen az, hogy Pécsen a jobbratolódást és a balratolódást egyaránt az osztályharc menetére ható külső erők befolyásolták: 1918 novemberében a polgári demokratikus forradalom után a szerb királyi csapatok megszállását követően, éppen ennek a külső tényezőnek következtében a sajtóban a jobboldali irányzat kapott hangot, míg később, 1919 márciusában egy másik külső hatóerő (hiszen a demarkációs vonal következtében ez a terület elszigetelődött az anyaországtól) a Tanácsköztársaság megalakulása következtében egyesülve a helyi társadalom belső forradalmi erőivel, a munkásosztályt képviselő szociáldemokrata párton belüli frakcióharcban egycsapásra a „bolsevik” irányzat kerekedett felül. Ezzel egyidőben a balratolódás megtörtént az ellenkező fronton, a polgárság körében is.

Nagyon hiányos volna az általunk megrajzolt kép, ha csak a nagy múlttal rendelkező MUNKÁS, DUNÁNTÚL, PÉCSI HÍRLAP alapján jellemeznénk azt a nagyon bonyolult társadalmi, történelmi helyzetet, amely 1918 utolsó hónapjaitól 1921 augusztusáig kialakult Pécsen. Rövid néhány hónap leforgása alatt 102 különböző periodikusan megjelenő kiadvány látott napvilágot. A felületes szemlélő azt mondaná, hogy a Nemzeti Tanács megalakulását követő felszabdultabb légkörben minden valamire való újságíró igyekezett kifutni éppen az által, hogy hagyományos lapjával szakított és saját lapját alapította meg. E „lapalapítási mániának” (amint a Dunántúl cikkírója elnevezte) sokkal mélyebb osztálygyökerei voltak. Arról van szó ugyanis, hogy a klasszikusnak mondható társadalmi érdeket képviselő sajtóorgánumokkal szemben a saját pártjukkal szembekerülő, ezektől eltérő nézeteket vallók, éppen a kieleződött ellentmondások következtében kiszorultak a régi keretektől, vagy csak ennek periferiáján helyezkedhettek el. Így amennyiben hangot akartak adni meglátásaiknak, kénytelenek voltak új orgánumhoz fordulni, vagy éppen újat kiadni. Az ezzel kapcsolatos szabadságot éppen a megszálló szerb királyi katonai hatóságok jelenléte biztosította. (Csak mellékesen jegyezzük meg, hogy ugyanakkor akár a Munkás, akár a Dunántúl lapjain sok a cenzúra következtében éktelenkedő fehér folt.) Így például a kommunista sejtek megalakulásával párhuzamosan a Szociáldemokrata Párton belül túlsúlyba kerülő jobboldal hangja következtében a Munkás hasábjairól kiszoruló „bolsevik” szemléletnek a VÁD (Göncz Lajos szerkesztésében) adott hangot. Éppen ezeknek köszönhető az is, hogy a tetteken kívül írásos dokumentumai is maradtak az őszinte forradalmi gondolatoknak. A VÁD 1919. évi 3. számában a következőket írja: „nem kell felekezeti és fajgyűlöletével heccelni a népet... nem szabad a bolsevizmust a fosztogatókkal egy színvonalra helyezni... Ne ébresztgesse a magyarokat... senki... (a cikk írója az Ébredő Magyarok Pártjára utal), mert *nem magyarnak születik az ember, hanem embernek születik.*” Egy évvel később a Pécsi Revü című társadalmi és kritikai röpirat 25. számában a lap feladatának tekinti „élesztetni a proletár öntudatot, eleven erőt adni az ellanyhult tömegakarathoz.” Ugyancsak 1920-ban a Tanácsköztársaságnak állít emléket Haraszi Sándor: 1919 című versével, mely az „Aktivista Röpirat” január 20-i számában jelent meg. Idézzük költeményének utolsó sorait:

*„ma szüköl a kényszerzubbonyos akarat
az öröm belefagyott a százfokos gyűlöletbe
ó jaj
a szemünk párkányán kivirágzik a könnyünk”.*

Fekete Tivadar, akit a Dunántúl és a Munkás egyaránt támadott, az „Új Pécsi Élet” hasábjain (1919. január 10-én) Martinovics páter kabaréja címmel tulajdonképpen a keresztényszocialista pártot teszi nevetségessé, amelyről kijelenti, hogy „milyen jelentéktelen és aktualitás nélküli párt”. Fekete Tivadar a vezető lapokból kiszorult író, Horthy bevonulása után is hű marad baloldali nézeteihez és Romániába emigrált.

Csupán mellékesen sorolunk fel néhány nevet, mint a Közérdek, a Diák, a Genéz stb., melyek a legkülönbözőbb polgári irányzatokhoz tartozó lapok voltak. Megemlítjük a fasiszta beállítottságú „Baranya” című „irredenta röpiratot”, melynek szerkesztői szoros kapcsolatot tartottak fenn a budapesti fehér terrorista szervekkel és kormánykörökkel.

Egyébként a helyi feudális-burzsoá ellenforradalmi elemek egy pillanatig sem szüntek meg tevékenykedni, még a Tanácsköztársaság bukása előtt, az első ellenforradalmi szervezkedések szegedi és más csoportjaival kapcsolatba léptek. A Pécsi Est 1919. július 25-i számában (de ezt megelőzően már sokkal korábban is) hírt adott „az új demokratikus nemzeti minisztérium bemutatkozásáról”, mondván, hogy „a mi népünk — a többi életképes népek példájára — keresztény, nemzeti, minden intézményeiben igazán és őszintén szocialista akar lenni.”

A Tanácsköztársaság bukása után a pécsi Szociáldemokrata Párt, illetve a pécsi Szocialista Párt lapjából (hűen tükrözve magában a pártban uralkodó oportunizmust, eszmei zűrzavart) ismét kiszorultak a kommunisták. A Munkás 1919. november 30-i számában ismét „elvi alapon” támadja a Tanácsköztársaság kommunistáit: „a marxista szocialisták nem értéktek egyet azokkal a kormányzati módszerekkel — olvassuk —, amelyekkel Magyarországon az elmúlt március 21-ét követő négy és fél hónap alatt kormányoztak. A hibák, túlkapasok egymásra halmozása nem a marxista szocializmus bűne volt, csak egy sereg szélsőséges felfogású emberé... Maga a... történelmi materializmus elveit... alkalmazó... szocializmus nem azonos az orosz és magyar bolsevizmussal...” A kommunizmussal szembeni ez a magatartás abban az időben, amikor a Horthy-rezsím szintén „szocialista” jelszavakkal operált, egyenlő a fasiszmus ideológiájának szolgálatával. A helyi kommunisták és jobboldali szocialisták szembenállására mi sem jellemzőbb, mint hogy Doktor Sándor 1921. június 21-én egy új lap (Munkás Akarat) megindítására kért engedélyt.

A pécsi Szocialista Párt 1921. május—júniusában megtartott kongresszusán elhangzott beszédek egyébként tanúsítják a párton belüli szakadást, ideológiai ellentétek, a pártvezetők és a tömegek közötti ellentmondások, a sajátos történelmi helyzet helytelen megítélésének tényét. Az ifjúmunkások képviselőjében felszólaló Kellner Sári mondanivalója érzékelteti a kongresszus kielezett hangulatát: „Nagy jelentősége van annak az ifjúmunkás mozgalomnak, amely még nincs megfertőzve a szociáldemokrata neveléstől és ha majd néhány esztendő múlva azok az ifjúmunkások ülnek össze egy kongresszusra, az bizonyára forradalmi kongresszus lesz.” „A siklói pártszervezet képviselője, Udvardi József egyértelműen kimondta, hogy az „ellentét a tömegek és a vezetők között van... akik... legjobb akaratuk ellenére sem képesek behelyezkedni az új keretekbe... Szavakkal és frázisaikban osztályharcosak, de cselekedni képtelenek.” Matusán Béla titkár zárszavának egyik mondatában akaratlanul rátapintott e pártpolitika szomorú tanulságára: „A magyar fehér terror meggyőzött bennünket arról, hogy csak revolúcióval és nem evolúcióval lehet a proletáriátust felszabadítani.”

Ezen a megállapításon kívül a pártértekezlet semmilyen pozitív programot nem tudott kidolgozni arra nézve, hogy Magyarország e déli csücskében véglegesen megmentsen valamit abból a forradalomból, amely a Nagy Októberi Szocialista Forradalom példája nyomában Európában leghosszabb időre megdöntötte a kapitalista kizsákmányolást és 133 napos uralma alatt a legmélyrehatóbb intézkedéseket hozta meg a proletariátus államának és társadalmának felépítése érdekében.

A fehér terror katonáinak bevonulását Fekete Tivadar lapja, „Az Ucca” 1921. augusztus 15-i számának gúnyos, szatirikus hangvételű bosszúja előzte meg. Idézzük Császár Géza sorait: Jönnek! Horthy Miklós kormányzó Úr őfőméltósága bevonul Pécsre. Talán hajón jön át a Mecseken... Soká várt szegény! A táborkar is jön. A kaposvári iskola pribékjei... hónuk alatt gyorstüzelő akasztófával... Jönnek! Keresztények jönnek, testvérek, magyarok és velük a turáni átok.”

DR. SZITA LÁSZLÓ

A GAZDASÁGI ÉLET ALAKULÁSA A SZERB MEGSZÁLLÁS IDEJÉN

I.

Az 1918—1921 közötti szerb megszállás alatt lezajlott politikai események jelentősége, a munkásmozgalom sajátos fejlődése, a helytörténeti kutatók figyelmét annyira lefoglalta, hogy a gazdasági élet alakulására kevesebb figyelmet fordítottak. A politikai események magyarázatához mint háttérrel, felvázolták a jelenségek egynémelyikét, de rendszerint mint „speciális” helyi jelenségeket szemlélték, amelyet a megszállás okozott. A gazdasági viszonyok vizsgálata a megszállt Pécs és Baranya területén sokrétű problémakomplexummal állítja szembe a kutatót. A legfontosabbak közül csupán azokat kívánom érinteni, amelyek a megszállás jellegéhez nyújtanak adatokat, valamint a munkásmozgalmal voltak szoros összefüggésben.

Világosan kell látni, hogy *a megszállás területén is ugyanúgy, mint Európa más országaiban, vagy a meg nem szállt területen is, a kapitalista gazdálkodásnak a háború után elhúzódó súlyos válság-jelenségeivel állunk szemben.* A megye és a város tőkés üzemeinek leállása, alapanyagok és segédanyagok hiánya, a piacok bizonytalansága, a fokozódó valutáris válság, ezek következtében az ár- és bérvizonyok hullámvászásának eddig alig ismert méretei nem csupán a megszállás tényeiből fakadtak. Ezek a jelenségek ugyanúgy megfigyelhetők Németországban, Ausztriában, Jugoszláviában, Magyarországon. Azok a rendkívüli intézkedések azonban, amelyeket a megszálló katonai hatalom és az annektálásra készülő szerb burzsoázia a nemzetközi jogi egyezmények (Belgrádi convenció, Hágai egyezmény) ellenére hoztak, a kapitalista gyáripár és mezőgazdaság válságát súlyosbították Baranya megyében és Pécsen. Fokozódott a háború alatt elmélyült szociális nyomorúság, amely a forradalmi munkásmozgalmaknak állandó tápot adott.

Nem a tőkés rend ellen irányult a megszállók politikája, hanem elsősorban a termelés értékeinek lefoglalására, a jelentékeny mértékű ipari alapanyagok zsákmányolására, a készárúk, sőt az élelmiszerek olcsó áron történő megszerzésére. Mindenekelőtt a Mecsek vidéki liász-szénmedence szénvagyonának mind nagyobb mértékű kiaknázására és elszállítására.

*A jugoszláv burzsoázia gazdaságpolitikai törekvései
a megszállt Pécsen és Baranya megyében*

E kérdés akárcsak vázlatos kifejtéséhez is, szükséges emlékeztetnem a Szerb-Horvát-Szlovén királyság (a továbbiakban SHS) létrejöttének politikai körülményeire. A délszláv tartományok egységes államba való tömörítését, a szerb királyságban hatalmat gyakoroló burzsoázia végezte el, amely mint ismeretes maga is hódító külpolitikát folytatott. 1918 decemberéig a szerb burzsoáziát erősen lekötötték az egységesítési folyamatból adódott politikai nehézségek. Elég ha csak arra utalunk, hogy a horvátok Montenegroval együtt csak 1918. november 24-én csatlakoztak. Az egyesült királyság kikiáltására december elején került sor, amely külpolitikájában antantbarát, francia orientációjú, támogatója a Szovjetország elleni intervenciónak. Nem véletlen tehát, hogy 1918. november 14-e és december között a megszállók megelekedtek a belgrádi fegyverszünet biztosította funkciójuk gyakorlásával. 1918 decemberétől, de különösen 1919 tavaszától mind élesebben bontakozott ki egy olyan politika, amely a katonai leszerelést garantáló csapatok fegyveres erejére támaszkodva, fokozatosan korlátozta a helyi polgári közigazgatást, majd megkísérelte annak teljes hatáskörét átvenni és szerb impériumot kialakítani.

A megszállás első hónapjaiban a burzsoázia és a megszálló hatalom között az ellentétek nem éleződtek ki. Egy-két esetet ragadunk ki ennek bizonyítására. 1918. november 17-én Cvetič alezredes, katonai parancsnok nyilatkozatában hangsúlyozta a helyi burzsoázia megnyugtatóására a magántulajdon sérthetlenségét. November 21-én kelt Károlyi-féle szikratáviratot, amelyben a köztársasági elnök tiltakozott a megszállók túlkapásai ellen, a helyi burzsoá sajtó visszautasította, mert mint írták: „Pécsre ezek nem vonatkoznak, a polgárság a béke érdekében együttműködik a szerb királyság csapataival.” Ezzel szemben a Pécsi Nemzeti Tanács november 23-án tiltakozást nyújtott át, amelyben már jelentkezett a helyi polgárság elégedetlensége olyan gazdasági jellegű intézkedések ellen, mint a közraktárak és magánraktárak törvénytelen igénybevétele, a túlzott rekvirálások, zsákmányolás stb. Az együttműködést mégis mind a város polgármestere, mind a kormánybiztos december elején is hangsúlyozta. A szimpátiát alapjában véve az váltotta ki, hogy a bevonult megszálló csapatok védelmet nyújtottak a „zavargó és felforgató” elemek ellen. Nendtvich a szerb hatóságokkal közösen lépett fel a polgári demokratikus forradalomban elért vívmányok ellen. A megyei kormánybiztos december 10-én tartott megyei közigazgatási bizottsági ülésen örömmel nyugtázta a megszállás nyomán helyreállított „rendet” a megyében. A pécsváradi polgárság jó viszonyban élt a megszállókkal, közös ünnepeket rendeztek. 1919 januárjától mindez fokozatosan eltűnt. Január 16-án Stojkov, a Narodna Uprava (Újvidéki Nemzeti Tanács) elnöke értestiette a megye és a város vezetését, hogy a megszállt területen a fennálló törvények és a NU rendelkezései alapján fognak kormányozni. Bejelentette, hogy külön közigazgatási, gazdasági, iparügyi, pénz- és vámügyi, adóügyi és szociális ügyi osztály fogja a gazdasági életet irányítani. Ugyanekkor került sor szerb főispán, alispán beiktatására, pénzügyigazgatási tisztviselők kinevezésére. A NU intézkedések tömegeivel árasztja el a magyar polgári hatóságokat. Mind több a gazdasági tevékenységet irányító rendelkezés. A gyárak nyersanyag készleteit, pénz- és bankügyleit, munkásügyeket akarták felmérni. Te-

lepek, sőt gyártmányok leírását követelték. Olyan információkhoz kívántak jutni, amelyet korábban a tőkés mindig mindenütt megtagadott. A NU-t hamarosan a Belgrádi Népjóléti Minisztériumba olvasztották be. Helyette a minisztériumok igyekeztek a megszállt területek sorsába közvetlenül beleavatkozni. E célból létrehozták a BBB. (Bánát, Bácska, Baranya) osztályokat. A Kereskedelmi Minisztérium hasonlóan a NU-nak a gyári tevékenységet felmérő akciójához, a bejegyzett jelentősebb kereskedő cégeket akarta felmérni. A Belügyminisztérium pedig valamennyi gazdasági társulat, bank, részvénytársulat alapszabályának felülvizsgálását, majd revízióját rendelte el. Az ilyen és ehhez hasonló törekvések 1919-től a helyi polgárságot alapvetően szerb burzsoázia-ellenes vonalra állították. Az ellentétet csak növelte az az intézkedés, amely a munkás és tőkés ellentéteit jogi útra kívánta terelni. E célból békéltető bizottságokat állított fel a Belügyminisztérium BBB. osztálya, amelybe három munkaadó és három szakszervezeti küldöttet kellett delegálni.

Összefoglalóan annyit jegyzünk meg, hogy a megszállók fokozatosan kívánták a pécsi, baranyai tőkés ipar és bank, valamint kereskedelmi tőke irányítását kézbe venni. Mindezt rendelkezésekkel, tehát hivatali, adminisztrációs úton. A megszállt területek helyzetének átmeneti sorsát az a terv határozta meg, amit még a NU. 1918 decemberében egy rendeletében megfogalmazott: ti., hogy „... a demarkációs vonalon túla irányuló forgalom és kapcsolat olyan jelentékeny értékeket von ki, hogy nem lesz mód arra, hogy a fegyverszüneti szerződés biztosította anyagi forrásokat a Szerb-Horváth-Szlovén királyság szervei felmérni és begyűjteni tudják. Ezért az egyedüli mód az, az ellenséges országtól (Magyarország, Sz. L.) elzárni és a kaput az SHS királyság felé kitérni. A kereskedelmet megfelelő vámmal mindkét fél részére hasznosítani...” Ez az új gazdaságpolitikai alapelvvé vált, amelynek alkalmazása a megszállás alatt, a gazdasági válságot elmélyítette. Az ipar pangását, a munkanélküliséget, élelmiszerhiányt súlyosbította. Az áru normális körforgását, egyszóval a tőkés gazdálkodást tette kétségessé.

A megszállt Baranya elszigetelésére már 1918. december első felében határozott lépéseket tettek. Indokként egyébként azt a való tény is felhozták, hogy a gyárak és pénztintézetek értékeit kivonták a területről, ennek további megakadályozására áruforgalmi, vasútforgalmi stb. korlátozásokat, illetve tilalmakat léptettek életbe. Ugyanakkor a belgrádi Közélelmezési Minisztérium BBB. osztálya a demarkációs vonalon az élelmiszerekre vonatkozó korlátozás helyett tilalmat rendelt el, 1919. február 8-án a KÜM. BBB. osztálya a Magyarország és külföld felé irányuló tilalom megerősítése mellett az egész szerb királyságba szabadkereskedelmet, szabad kivittelt engedélyezett. A pécsi ipar kapcsolatai, különösen ami a helyi vezető iparágakat illeti, korábban elsősorban hazánk meg nem szállt területével, Csehországgal és Ausztriával, valamint Németországgal épültek ki. A határzárlattal az áruforgalom is megbénult. Az uralkodó visszás helyzetről 1920 márciusában a Munkás adott hírt. Péccsett „Mercantil” néven vállalatot kellett alapítani, amely a gyárak és kisebb vállalkozók két-három évvel korábban megrendelt áruit felkutatta. Ugyanis azokat a külföldi cégek már 1918-ban elküldték, de a zárlat miatt visszavitték, vagy vesztegelt más magyarországi állomásokon. Az ipari nyersanyagok készletei elfogytak, a korlátozott beszerzési lehetőségek miatt a termelés nagyon lehanglott és így a Szerbia felé megnyílt piaci lehetőségeket sem tudta kihasználni a pécsi gyáripár. Ennek ellenére ismerünk több olyan tervet és megvalósult új vállalkozást, amely a balkáni piacra épült. Pl. a pécsi pénztintézetek, gyári tőkés és megyei földbír-

tokosok társulásával pécs—mohácsi villamosvasútvonal építését tervezték. A 38 km hosszú villamosvonal gyors és olcsó szállítást tett volna lehetővé a Jugoszláviával kibővülő kereskedelemben. Pécs—Dráva hajózható csatorna tervét azért tartotta fontosnak a helyi kereskedelmi és iparkamara, mert benne a legjobb lehetőségét látta a szerb tartományok, Ausztria és Steierországgal kiépítendő intenzív gazdasági kapcsolatoknak. Mindkét vállalkozásba 50%-os jugoszláv tőkét akartak bevonni. Ha ezek a tervek illuzórikusnak tűnnek is és csak a terv stádiumában maradtak, némi fényt derítenek az új helyzetben a helyi tőke üzleti gondolkodására. Több vállalat jött létre részvénytársasági alapon. Pl. Braun Mátyás nyerstermék-kereskedő vezetésével négy millió korona alaptőkével létrehozták az élelmezési részvénytársaságot. Kettő millió koronás üzletet kötött a Hoffmann-féle bútorgyár a szerb királyi erdőhivatallal. Olcsó fáért kész bútorrt szállított jugoszláviai megrendelőinek. A baranyai gazdák szeszfőző Rt., valamint a nagybirtokosok gyümölcsertékésítő és szeszfőző részvénytársasága, a hadiszállításokon meggazdagodva 1920-ban elsőnek kapcsolódott a szerb piac nyújtotta lehetőségekhez és hat millió koronás üzletet kötött. A helyi gyáripar és kereskedelem Jugoszlávia iránti érdeklődése különösen akkor fokozódott, amikor ott 1919 januárjában pénzreformot hajtottak végre. Kiderült ugyanis, hogy egy dinár négy osztrák—magyar koronával egyenértékű. Ez rendkívüli valuta-spekulációhoz, hatalmas nyereséghez adott lehetőséget.

III.

Pénzügyi helyzet a megszállt területen

A háború után pénzügyi válság köszöntött egész Európára. Magyarország tőkés gazdálkodását a területek elszakításán kívül a pénzügyi rendelkezések érintették legsúlyosabban. Az amúgyis válságban vergődő országot a győzteseknek okozott károk megtérítésére kötelezték. A kormányzat a terheket megkísérelte a dolgozók vállaira áthárítani. De ugyanakkor 15—25%-os jövedelmi adót kénytelen volt kivetni a birtokos nagytőkés, részvénytársaságokra, háztulajdonosokra is. E kényszerű intézkedéseket nemcsak Magyarországon, hanem Németországban, Ausztriában, Csehszlovákiában, Franciaországban is bevezették. Az infláció megakadályozásának ez volt az általános módszere. Pécssett ugyanígy kísérleteztek. A Nendtvich vezette városi törvényhatóság 1918—1920 között sikertelenül próbálkozott ezzel az eszközzel. Majd a szocialista irányzatú törvényhatóság 1920 szeptembere és 1921 júniusa között a nagytőke megadóztatásával kísérelte meg az inflációs folyamatok megállítását. Sőt a speciális politikai viszonyok között a vagyonválságig is elmentek. Milyen tényezők súlyosbították a pénzügyi válságot a megszállt területen? A Monarchia részekre bomlása magával hozta a pénzügyi különválást is. Ezt gyorsítani igyekeztek azzal, hogy a bankjegyeket lebélyegezték, 1919 januárjában Jugoszláviában, 1920 januárjában pedig Csehszlovákiában és Ausztriában. Az ellenforradalmi rendszer pénzügyminisztériuma is ugyanekkor lebélyegeztette az osztrák—magyar koronát. Az SHS királyság területén végrehajtott pénzügyi reformmal csaknem egyidőben a belgrádi pénzügyminisztérium 1263/1919. I. 8. sz. rendeletével a megszállt területeken is a pénz felülbélyegzését határozta el. Ezt egészítette ki február 25-én kelt pü. m. rendelet, amely szerint tilos volt az „ellenséges” államok területén forgalomba lévő pénzt SHS-területre bevinni, ott forgalomba hozni. Továb-

bá azok a magánszemélyek, gyárak, intézmények, amelyek valamilyen pénzügyi kapcsolatban voltak Magyarországgal, a részükre járó összegeket (fizetés, segély, tőkefolyósítás, hitel stb.) csak jugoszláv dinárban, angol fontban, dollárban vagy frankban kaphatták meg. Ha a SHS alattvaló tartozott Ausztriában vagy Magyarországon élő hitelezőinek, oda nem szállíthatott, nem fizethetett és nem törleszthetett. E megszorítások következményei hamar jelentkeztek. 1919 január—februárban Pécsen lebélyegzett osztrák—magyar bankjegyek egy hónap alatt elfogytak. A közalkalmazottakat a város nem tudta fizetni. Az áruforgalom megszűnt, a természetes pénzforgalom megállt, a nagytőke és a spekulánsok, valamint két nagyobb pénzintézet kezébe gyűlt össze az összes készpénz. Rendkívüli „fekete-üzletek” lebonyolítására és a csempészet virágzására deritettek fényt a rendőrség eljárásai. Az üzemek nagyrésze egymás után szüntette be működését. A városi tanács ekkor a „szükség pénz” néven ismert pénztárjegyek kibocsájtásához folyamodott. A belgrádi pénzügyminisztérium 1919. április 9-én járult ehhez hozzá, kijelentve azonban, hogy állami fizetési eszközülnem fogadja el, és állami bankjegyekre történő beváltását későbbiekben sem garantálja. 1919 júliusában ezt kiegészítette azzal, hogy nem engedte a városi tanácsot arról rendelkezni, hogy a pénztárjegyeket kötelező fizetési eszközként hirdethesse ki. Ennek ellenére a pénztárjegyek átmeneti javulást hoztak. Két részletben összesen 20 millió korona értékben a legkülönbözőbb címletekben bocsájtották ki. Alapul a város vagyonát jelölték meg, amelynek hivatalos értéke 40 millió korona felett volt. Három hónap múlva azonban ugyanolyan pénzhiány jelentkezett, mint a kibocsájtás előtt. Az anarchiát fokozta, hogy egyszerre többfajta pénz is forgalomban volt. Nevezetesen lebélyegzett ún. kék- és fehérpénz, a városi pénztárjegyek, lebélyegzetlen magyar korona, román korona és szerb dinár. E pénznemek jogi rendezés nélkül a pillanatnyi árfolyamok alapján viszonyultak egymáshoz. A politikai helyzet alakulása, vagy akár a sajtó hírek befolyásolták a pénz értékét. Stabil vásárlóértéke nem volt. Az ármaximalások ellenére is a havifizetésből élők népkonyhára kényszerültek. A bányaművek sajtó munkásaikat önálló pénztárjeggyel és román koronával fizették ki készpénz hiányában. Amikor a termelés ezért leállt, a szénügyek szerb kormánybiztosa dinárban volt kénytelen munkabért fizetni, amelynek volt némi stabilitása. Az egységes valutára — dinárra — történő áttérést, a belgrádi kormányzat ismételt kérésre sem valósította meg. Összefoglalva: tehát a teljes gazdasági elszigetelés, a valutáris-pénzügyi anarchia volt az a két döntő tényező, amely a megszállás alatti gazdasági életet alapvetően befolyásolta.

IV.

A következőkben röviden áttekintjük, hogy milyen hatással volt ez a termelésre, továbbá milyen szociológiai viszonyokat teremtett. A munkásosztályra hogyan hatottak e gazdasági tényezők és milyen kiutat keresett a szakszervezeti mozgalom.

A villamosvasút egy hónapig szünetelt. A mezőgazdasági sör- és malátagyár 4 hónapon keresztül az 1914. évi kapacitásának alig 20%-át érte el, anyag- és pénz hiányában 80 munkását nem tudta fizetni. Grossmann—Sebők fém- és lakatosárugyár 6 hétig állt anyag és készpénz hiánya miatt. 80 munkását bocsájtotta el. A Romeisz rézárugyár ugyancsak 6 hétig állt, 60 munkását kizárva. A pécsi csokoládégyár ugyanezen okok miatt két évig egyáltalában nem műkö-

dött. A Hamerli gépgyár a megszállás alatt bojkottált üzem volt, 150 munkása kenyér nélkül maradt. A pécsi Állami Dohánygyárat 1919 februárban a megszálló hatóságok leszerelték, 450 nőt és 100 férfi munkást elbocsájtottak. Angster orgonagyára a megszállás alatt bojkott alatt állt. (Az adatok közel sem teljesekek és csupán a 20 fön felül foglalkoztató üzemek némelyikére vonatkoznak.) 320 kisipari műhely nem működhetett anyagihiány és valutáris okok miatt. A termés nagyfokú csökkenésének kísérő jelensége a munkanélküliség. A pécsi szakszervezeti bizottság kimutatásában, 1919. október 30-án keltezett adat szerint 2754 fő volt munka nélkül. 1920 márciusában 1940 novemberében 2460 fő volt munka nélkül. A városi üzemek segéd munkásainak mintegy 35—40%-a állandó munkanélküli volt, vagy 50%-os fizetéssel szabadságolt. A munkások első kétségbeesett akciója a meg-megújuló sztrájk volt. Intenzitásukban olyan méreteket mutattak, amelyekhez hasonlót még 1905—1907. évi politikai és kormányzati válság idején sem figyelhettünk meg. A megszállás 33 hónapja alatt 199 sztrájkot számoltunk össze. Csak a bányászok 78 napot sztrájkoltak. Jellegüket tekintve bérharcos mozgalmak voltak, vagy ezzel szorosan kapcsolódó szolidaritási sztrájkok. A közel 30 memorandum alapvető követelése között állandóan visszatérnek a következők: A munkabérek azonnali emelése, az adott esetben jónak ítélt pénzben történő fizetés, élelmezés javítása az alapvető élelmiszerek biztosítása, élelmiszerekben történő bérkifizetés. 34 üzemről készült felmérés alapján a kereskedelmi és iparkamara megállapította, hogy a megszállás alatt az 1913 évi termésnek alig 30%-át érték el a pécsi és megyei üzemek. A szociológiai képhez tartozik az élelmicikkek árviszonyainak alakulása és a köz-élelmezés válsága. Az alapvető élelmiszerek közül a hús, a zsír, kenyér, burgonya, cukor árát emeljük ki. Ezek 1918 és 1920 végéig a következőképpen alakultak:

1918. X.	K	1919. XI.	K	1920. XI.	K	%
marha hús	16		70		56	400
borjú hús	17		80		65	480
sertés hús	13		80		70	600
zsír	16		100		120	620
kenyér	5		26		8—9	500
			(38)			
burgonya	3		12		5	400
cukor	3		35		16	1000

Ugyanekkor Szerbiában átlag 250, Ausztriában 350, Magyarországon 400 %-os áremelkedés volt. A munkabérek 1918 és 1921 között a bányászat, építőipar, vasipar és a kerámiai ipar munkásainál végrehajtott fizetésemeléseket véve alapul 200—300%-kal emelkedtek. A közalkalmazottak fizetése a városi rendőr főkapitány hivatalos kimutatásai alapján 350%-os emelkedést mutatott. A munkabérek a meg nem szállt területhez viszonyítva Pécsen és a megyében 5—15%-kal magasabbak voltak. A válságos köz-élelmezési viszonyokat azonban nem a munkabérek és az árak között egyre távoluló különbség mutatja, hanem a fentebb vázolt valutáris viszonyok miatt és határzár következtében, a legszükségesebb cikkeket nem tudták beszerezni. A helyzetet jól jellemzi a szaktanács titkárnak levele, amelyet a PSZP vezetőségéhez írt: „... Pécs munkásosztálya nem a béréből él, mert azért mit sem kap, hanem azokból az anyagokból, amelyet akcióink a konyhára hoznak. Nemcsak az áruk ára, hanem hiánya miatt éheznek a nép...”

1918. november 14—1920. szeptember 22. között a szakszervezetek vették fel a háború és a megszállás nyomán elmélyült gazdasági válság okozta nyomorúság ellen a küzdelmet. 1920. szeptember 22—1921. augusztusa között a PSZP bejutva és meghódítva a városvezetést, olyan szociálpolitikai intézkedéseket hozott, amelyek párosulva a szakszervezet akcióival, enyhíteni tudták a munkásosztály és a szegény városi polgárság helyzetét.

A Pécs—Baranya megyei szakszervezeti tanács hat osztályt szervezett. Ezek közül három teljes erejével a súlyos válság ellen küzdött. Az üzemi ügyek osztálya vezette a sztrájkokat, lépett fel a kizárások ellen, megszerkesztette a memorandumokat, és egymaga végezte a csődbe jutott burzsoá munkaközvetítő hivatal helyett az egész megye és város munkaközvetítését. A szövetkezeti mozgalom osztálya szervezte meg a legkülönbözőbb szakmákban a termelő és fogyasztási szövetkezeteket. A szociálpolitikai osztály végezte a segélyezés, élelmezés és lakásépítés, valamint a szegény-ügy akcióit. A szakszervezkedés rendkívüli méreteket öltött. 1921. évi nyilvántartás szerint Pécsen 44 szakcsoporthoz tartozott. A szakszervezethez a megyében és a városban 19 ezer férfi és 1666 nő tartozott. 1919. szeptember 26-án akciót indított a szaktanács a munkanélküliség, a köz-élelmezés és a lakásínség enyhítésére. Nyilvánosságra hozta a kapacitás-csökentés mögötti tőkés spekulációt, a termelés növelésére javaslatokat tett. Megszervezték a pécsi építőmunkások, asztalosmunkások és sütőmunkások termelő és fogyasztási szövetkezetét. A legfontosabb élelmiszereket beszerzési áron adta el a szervezett munkásoknak. A szaktanács 1920. februári ülésén „munkabizottságokat és munkásellenőröket” hozott létre azzal a céllal, hogy ellenőrzéssel a termelés fokozására kényszerítsék a tőkés üzemeket. Működésük alapos ismerete további kutatások feladata. 1920. februárjában a szakszervezeti tanács javaslatára a bányászok havonta egy műszakot ingyen teljesítettek, és a termelt szénét átadták a pécsi munkás fogyasztási szövetkezetnek. Az igazgatóság és a széntermelési kormánybiztos egy hónap után ezt az akciót elbuktatta. Ugyancsak a szaktanács javaslatára egy bányászgyűlés a bányaművek államosítását követelte. A válságból kiutat kereső munkásság osztályharcban érte el eredményeit. A szappangyári munkásbizottság és munkásellenőrök kivonultak a gyárból, a szaktanács javaslatára és terve szerint 1920. március, áprilisában 2 kazános főzdével felszerelték a pécsi munkásság első saját üzemét. Az első szocialista üzem az ellenforradalmi csapatok bevonulásáig működött. Mind általánosabb lett az a felfogás, hogy a termelés fokozása érdekében a tőke részleges és átmeneti korlátozása szükséges. Továbbá a munkásellenőrzés és irányítás fokozása az üzemekben. Ennek céljából javasolták ún. „nagybizottság”, valamint „szakbizottságok” felállítását. Az előbbi a termelés irányítását végezné, az utóbbi termelési, technikai és piaci kérdésekbe terjesztene a nagytanácshoz javaslatokat. Mindkét tanácsban a tulajdonosok és munkások egyenlő arányban vennének részt. A fegyelmi és büntetőügyekben a tőkés ellen a nagytanács, a munkások ellen a szakszervezet munkaügyi bírósága járna el. A tervezet ellen a gyáriparosok, majd a kereskedők testülete tiltakozott. Átiratukban „a szocializálás első lépésének tekinti és a leghatározottabban elvetik”.

1920. szeptember 22-i választásokkal a PSZP irányítása alá került a városháza. A helyi burzsoázia átmenetileg kénytelen volt feladni e hatalmi funkcióját. Nem céloz elemezni a várospolitikai helyességét, arnyalatait. Sem azt, hogy a megszállók milyen politikai koncepciójába illett bele. Ezzel a helyi szakirodalommal részletesen foglalkozott dr. Babics András 1958-ban megjelent tanulmánya. Igen röviden abból a szempontból kívánom értékelni, hogy milyen ter-

vet és intézkedést dolgozott ki a munkásság helyzetének javítására. Megállapítható, hogy rendkívüli erőfeszítéseket tett a gazdasági válság, a pénzügyi anarchia és a szociális nyomorúság enyhítésére, felszámolására. Azok a szocialisták, akik a munkásság helyzetén kívántak segíteni, a várospolitikában nem végecél tekintettek, hanem olyan gazdasági eszközökhöz kívántak jutni, amelyek a fenti célok elérésében hathatósan bizonyultak. A szocialista városvezetés megszervezte a szociálpolitikai ügyosztályt, amely beszerezte és elosztotta az élelmiszereket, lakásépítési akciót indított. Több laktanyát szükséglakássá alakított át. Tetemesen felemelte a városi közalkalmazottak és üzemi munkások bérét. A közegészség ügyeiben Nendtvich polgármester szavaival élve: „egyoldalúan proletárpolitikát folytatott”. Az 1920—21. évre elkészített költségvetésében nagyarányú szociális terv bontakozott ki. E szerint új óvodákat, iskolákat és munkás-szanatóriumot akart építeni. Új bérezési rendszert, üzemi munkásellenőrzést, minden szakmára kiterjedő kötelező kollektív szerződés rendszerét akarta bevezetni. A burzsoá városkormányzat 6 milliós összköltségvetésével szemben 143 millió koronás költségvetést tervezett, amelyben jelentős helyet kapott — közel 20 millió korona — a munkásság általános gazdasági és kulturális felemelése. A költségek fedezésére már 1920-ban bevezetett és több kevesebb sikerrel végrehajtott adórendszert dolgozott ki. Lényege a bank és ipari tőke megadóztatása, vagyonváltság.

A szocialista irányzatú városvezetés rövid fennállása idején a szerb burzsoázia és a helyi tőke hatalmával állt szemben. Ugyanakkor szemben találta magát az 50 év előtti kapitalista városfejlődés minden nyomorúságával is. A városi tanács többségében a munkásság őszinte képviselőiből állt, akik bár nem rendelkeztek korlátlanul a szükséges anyagi források felett, mégis jelentékeny eredményeket értek el, önzetlenségüket senki nem vonhatja kétségbe.

AZ INTERNACIONALIZMUS ÉS NACIONALIZMUS PROBLÉMÁI 1918—1921 KÖZÖTT DÉL-DUNÁNTÚLON

I.

A Nagy Októberi Szocialista Forradalom győzelme nyomán Kelet-Európában fellángoló forradalmi és nemzeti felszabadító mozgalmak egyik jelentős eredménye volt az Osztrák—Magyar Monarchia széthullása, s romjain az új független nemzeti és nemzetiségi államok megalakulása. A kibontakozó nemzeti mozgalmak már a háború előtt nyilvánvalóvá tették a monarchia válságát, amelynek azonban még sok híve volt, akik különböző reformokkal akarták fenntartani. Terveket kovácsoltak a monarchia föderációs átalakítására. Am az imperializmus időszakában a burzsoázia által felvetett föderációs elgondolások a burzsoá-nacionalista ellentétek miatt megvalósíthatatlanok voltak. E tervek valójában a régi uralkodó osztályok, elsősorban a német vezető osztályok uralmának fenntartására irányultak. A nemzeti elnyomás alatt élő nemzetiségek körében viszont a függetlenségi mozgalmak, a különválásra irányuló törekvések erősödtek. Ezért 1867 és 1914 között a monarchia radikális átalakítására irányuló, következetesen demokratikus föderációs tervek nem keletkeztek.

Magyarországon a háború idején Jászi Oszkár műveiben merült fel a föderáció gondolata, amely ugyancsak a monarchia fenntartására irányult. Elképzeléseit az 1918-as magyarországi polgári demokratikus forradalom előtt módosította, demokratizálta, de nacionalista integrációs és pacifista nézeteitől nem tudott megszabadulni. A nemzetiségek különválási jogának elismeréséig a polgári demokratikus forradalom idején sem tudott eljutni.¹

A háború vége felé a főlénybe került antant hatalmak szintén az Osztrák—Magyar Monarchia megmentésén fáradoztak. Fennmaradását nemcsak az európai egyensúly biztosítása miatt tartották szükségesnek, hanem azért is, mert azt gondolták, hogy a monarchia lokalizálhatja majd az oroszországi forradalom kizugárzó hatását, gátat jelenthet a kelet-európai népek forradalmi mozgalmával szemben. Joggal számítottak egyes kelet-európai országok burzsoá erőinek támogatására, hiszen 1917-ben még a cseh burzsoázia is a monarchia föderatív átalakítása útján képzelte el a csehszlovák állam létrehozását. A monarchia felbomlása azonban új helyzetet teremtett. Amikor Franciaország 1919-ben felve-

¹ Az 1918 előtti föderációs koncepciókra. Lásd *Mérei Gyula*: Föderációs tervek Délkelet-Európában és a Habsburg-monarchia. 1840—1918. Kossuth, 1960.

tette az úgynevezett „Dunai Konföderáció” tervét, már a kelet-európai országok vezetői ellenezték, mert az újonnan alakult független utódállamok megszűnését eredményezte volna.

A Magyarországot körülvevő utódállamokban a nemzeti mozgalmakban kezdetben a burzsoázia mellett kispolgári és demokratikus elemek is szerepet játszottak, amelyek a nemzeti függetlenségi harcot demokratikus társadalmi és politikai reformokkal igyekeztek összekapcsolni. Ám a burzsoázia attól félt, hogy a demokratikus átalakulást szocialista törekvések követik, ezért fellépett a következetesen demokratikus erők ellen. Már a magyarországi őszirózsás forradalom láttán meggyorsult a szomszédos országokban az erők polarizálódása. E harcban a burzsoá-nacionalista erők kerekedtek felül, amelyek saját országaik forradalmi mozgalmait az oroszországi és magyarországi forradalmakat is ellenségeiknek tekintették. Készek voltak tehát a nemzeti elnyomás alól felszabadult országokat a forrongó Magyarország elleni olyan rablőháborúba összefogni, melynek területi törekvései messze túlhaladták a jogos igényeket. Ez megegyezett az antant-imperialisták érdekeivel, akik korábban attól féltek, hogy a kelet-európai nemzeti mozgalmak e terület népeinek forradalmi harcát fogják erősíteni — és ezért is törekedtek a monarchia fenntartására — 1918-tól azonban fokozatosan változtattak ezen az állásponton, mert felismerték, hogy a burzsoá nacionalizmus milyen erős fegyver lehet a forradalom elleni küzdelemben.

Az 1918 előtt, majd azt követően megfogalmazott föderációs és egyéb burzsoá terveknek tehát alapvető közös vonása volt a forradalomellenesség. Különböző formákban ugyan, de azt célozták, hogy a nyugati imperialista és a kelet-európai burzsoá nacionalista erők összefogásával gátat vessenek a forradalmi mozgalmaknak. Érdekeik ebben találtakoztak és ezt felismerték. A Vix-jegyzék már ennek a kölcsönös felismerésnek a jegyében született.

II.

E körülményekből fakadóan a Magyar Tanácsköztársaság a honvédelem katonai feltételeinek megteremtése mellett olyan külpolitikát és nemzetiségi politikát folytatott, amely nemcsak szakított a területi integritás elvével, biztosította a nemzetiségek önrendelkezési jogát, hanem azt is számításba vette, hogy a magyar proletárdiktatúra sorsa a nemzetközi forradalom alakulásától, nem utolsósorban a szomszéd államok forradalmi mozgalmainak megerősödésétől függött. Ez a politika a burzsoá-nacionalizmus fegyverével a proletár internacionalizmust szegezte szembe.

A Tanácsok Országos gyűlésének Kun Béla külpolitikai beszámolójából hozott határozata tömören összefoglalja ennek az internacionalista politikának lényegét.

„1. A magyarországi tanácsok első kongresszusa ünnepélyesen kinyilvánítja, hogy nemcsak nem áll a területi integritás alapján, de mint olyan ország, amely megtette a lépéseket arra, hogy az osztálykülönbségek megszűnjenek, eltörölte egyben a nemzeti elnyomás előfeltételeit is. Ennélfogva a maga részéről megadja minden nemzethez tartozó dolgozóknak a lehetőséget, hogy képességeiket a dolgozók összességének javára szabadon, önállóan, minden más nemzettől függetlenül kifejthessék, hirdeti minden nemzet dolgozóinak önrendelkezési jogát.

2. A proletariátus nemzetköziségének megfelelőleg arra törekszik, hogy a különböző nyelvű dolgozók közé új válaszfalak ne emeltessenek, mint amilyenek az új politikai vagy vámhatárok. Meg akarja valósítani a dolgozók testvéri szövetségét, a tanácsok föderatív köztársaságának kereteit addig is, amíg a nemzetközi proletárforradalom az egységes nemzetközi proletár tanácsköztársaságot lehetővé teszi.

3. A Magyarországi Tanácsköztársaság természetes szövetségését látja minden proletárállamban . . .

4. A Magyarországi Tanácsköztársaság békében kíván élni valamennyi állam dolgozóival, szolidaritásukra támaszkodik és magát a nemzetközi imperialista ellenforradalommal szemben a nemzetközi proletariátus védelme alá helyezi.

5. A monarchia területén képződött nemzeti államok egymáshoz való viszonyának rendezésére szükséges az új államok egy közös konferenciája”.²

Ezek az elvek határozták meg a Tanácsköztársaság politikáját a szerb megszállás alá került dél-dunántúli területekkel kapcsolatban is. Hajlandó volt minden jogos területi igény kielégítésére a nemzetiségek elszakadásával kapcsolatosan Csehszlovákia, Románia és Jugoszlávia javára is.³ A kormányzótanács elismerte a Károlyi kormány által megkötött belgrádi fegyverszüneti egyezményt annak ellenére, hogy a szerb királyi csapatok Dél-Dunántúlon olyan területeket is megszállva tartottak, amelyek lakossága túlnyomó részben magyar volt, s amelyekről a Tanácsköztársaság nem mondhatott le. A jogtalanul megszállt, többségében magyarlakta Pécs környéki területek visszatérését azonban nem fegyveres harccal kívánta elérni. Legjobb bizonyítéka ennek, hogy amikor a dél-dunántúli magyar és délszláv kommunisták és hazafiak a megszállt területen és attól északra is alkalmasnak ítélték a helyzetet arra, hogy Pécsét és környékét a Tanácsköztársaság csapatai a megszállás alól felszabadítsák és ez ügyben Hajdu Gyula ismételten Kun Bélához fordult, nem talált egyetértésre.⁴ Az elutasításban minden bizonnyal nem az a katonai megfontolás volt a döntő, hogy a déli frontvonal volt a legnyugodtabb, mert a szerb királyi csapatok, miután 1919 elején a demarkációs vonalat Komló határáig kiterjesztették, megálltak és később nem kísérelték meg a további előnyomulást. Ugyanakkor a románok és csehek támadóan léptek fel. A döntő ok az lehetett, hogy a vitás területek és határproblémák végleges megoldását a közelinek látszó világorradalom szempontjából vizsgálták. Sok más dokumentum mellett erre utalnak Kun Bélának a Tanácsok Országos gyűlésén elhangzott szavai is: „Csak valamivel tisztességebb... csak valamivel rendesebb határ-megállapítás mellett is békét kell teremtenünk . . ., olyan békét, amelynek érvénye nem lesz hosszabb, mint a breszti béke érvénye, amely békét mi az imperialistákkal kötünk, a francia, a csehszlovák, a román és a jugoszláv imperialistákkal, és ezt a békét azonban felrúgni nem mi, de a csehszlovák, a jugoszláv és a román proletariátus fogja”.⁵

A Tanácsköztársaság internacionalista politikájának ebben van a kulcsa: politikáját szükségszerűen a világorradalomra kellett építenie, hiszen helyzete folytán léte, fennmaradása ettől függött. „Helyzetünk kritikus. De bármi történ-

² Magyar Munkásmozgalom Történetének Válogatott Dokumentumai. (MMTVD) 6. B. köt. 155. lap.

³ Csatári Dániel: Osztály és nemzet 1918—1919-ben, Társadalmi Szemle, 1969. 2. sz. 15. lap.

⁴ Hajdu Gyula: Harcban elnyomók és megszállók ellen. Pécs, 1957. 286—287. lap.

⁵ Kun Béla: Válogatott írások és beszédek. I. köt. Kossuth, 1966. 388. 1.

jék is: minden lépésünket a világorradalom érdekei fogják vezérelni. Egy pillanatig sem gondolunk arra, hogy a nemzetközi forradalom egy részének érdekeiért feláldozzuk a világorradalom érdekeit. Még ha egy breszti béke várna is ránk, azzal a tudattal fogjuk megkötni, amely Önt hatotta át a breszti béke megkötésekor . . .” — írta Kun Béla 1919. április 22-én Leninnek.⁶

A Tanácsköztársaság vezetői előtt kezdettől fogva világos volt, hogy csupán katonai erővel nem lehet biztosítani a proletárdiktatúra sikeres védelmét az imperialista túlerővel szemben: „A Forradalmi Kormányzótanács látva ezt, hogy nincs mód rá, hogy katonailag erőteljes, eredményes ellenállást fejthessünk ki, megkísérelte minden áron a breszti békét elérni, . . . megkísérelte azt, hogy megmentsen egy területet, ahol a tagadás megvetheti a lábát a kapitalizmussal szemben, és nemcsak megdöntheti a kapitalista világot itt Magyarországon, hanem majd kiindulópontja lehet a nemzetközi proletárforradalomnak tovább a Nyugatra”.⁷ Ezt pedig kizárólag a szomszédos országok proletárjainak rokonszervére és támogatására építve és nem a forradalom erőszakos exportjával kísérelte meg elérni.

A szomszédos országok népei szimpátiájának és támogatásának elérése érdekében a Tanácsköztársaság igyekezett élénk propagandát és tájékoztató tevékenységet kifejteni. Ebben nagy szerep jutott a magyarországi nemzetiségeknek és különösen a Magyarországon élő külföldieknek. A Tanácsköztársaság területén a különböző nemzetiségű internacionalista kommunisták ilyen irányú tevékenységét a Nemzetközi Szocialista Szövetség vagy más néven Internacionalista Szocialista Föderáció fogta össze. Ez a párt mellett jött létre az Oroszországi Kommunista (bolsevik) Párt Központi Bizottsága mellett megalakított Külföldi Csoportok Szövetsége mintájára. A szervezetnek jelentős Délszláv Frakciója volt budapesti központtal.⁸ „A frakció legaktívabb tagjainak többsége azonban nem a központban dolgozott. Egyrészt a Vörös Hadsereg jugoszláv alegységeinek szervezésével volt elfoglalva, másrészt a Szerbek, Horvátok és Szlovének Királysága felé irányuló propagandán tevékenykedett. Így a frakció 18 agitátora Kaposvár Központtal Hajdu Gyula „a külügyi népbiztos délvideki biztosa” hatáskörében dolgozott”.⁹ Ezek az agitátorok jugoszláv területen és a megszállt területeken a polgári lakosság és a jugoszláv katonák körében propaganda anyagot terjesztettek, szóbeli agitációt fejtettek ki. Kapcsolatot tartottak a jugoszláviai kommunista csoportokkal, akiknek szintén juttattak szerb-horvát nyelvű propaganda anyagokat. Igyekeztek megmagyarázni a magyarországi proletárdiktatúra lényegét és a Tanácsköztársaság elleni intervenció céljait. A magyar proletárdiktatúra melletti akcióra hívták fel a katonákat, felszólították a jugoszláv dolgozókat, hogy kövessék az orosz és magyar példát. A legnagyobb eredményeket a jugoszláv hadsereg demoralizálásával sikerült elérni és ez is szerepet játszott abban, hogy a román és cseh csapatokhoz hasonlóan nem is volt bekapcsolható az intervenciók hadjáratba.

A megszállt magyar területekre Hajdu Gyuláék ugyancsak küldtek propaganda anyagot, sőt repülőgépről röpcédulákat szórtak Pécsre és környékére.¹⁰ A Szerb, Horvát, Szlovén Királyság hivatalos tényezői ezeket az akciókat állított-

⁶ Kun Béla: I. m. 247. lap.

⁷ Uo. 256—257. lap.

⁸ A Nemzetközi Szocialista Szövetségre vonatkozóan lásd lásd *Kövágó László: A magyarországi délszlávok 1918—1919-ben.* Akadémiai Kiadó Bp. 1964. 175—208. lap.

⁹ Uo. 180. lap.

¹⁰ Hajdu Gyula: I. m. 284. lap.

ták be, mint az egykori magyar állami integritáshoz való ragaszkodásnak, a régi határok visszaállítására való törekvésnek a jeleit. Pedig erről szó sem volt. Olyan tartalmú röpiratokat, amelyek a „magyar hazához való hűségére” és „ki-tartásra” szólították fel a lakosságot, kizárólag csak Pécsre és olyan megszállt magyarlakta területekre juttattak el, amelyeknek esetleges elcsatolásával a Tanácsköztársaság nem értett egyet. A nemzetiségi vidékeken délszláv agitátorok által kifejtett propagandának pedig ugyanaz volt a célja, mint a távolabbi jugoszláv területeken kifejtett agitációnak: segítséget nyújtani a jugoszláv forradalom szubjektív feltételeinek kialakulásához. Nem magyar nacionalizmusról, hanem a jugoszláv kommunisták internacionalista támogatásáról volt szó. Ahhoz hasonló támogatásról, mint amelyet az orosz forradalom nyújtott a magyaroknak akkor, amikor tömegesen hazaküldte a bolsevizmussal beoltott magyar hadifoglyokat. Hiszen az említett Délszláv Frakció agitátorainak túlnyomó többsége jugoszláv területről menekült kommunistákból, a szerb királyi hadseregből átszökött katonákból stb. került ki. A kifejtett propaganda a különböző nyelvű proletárok összefogását hirdette a határon innen és túl. A nemzetközi munkásosztály összefogását a nemzetközi burzsoázia ellen.

A jugoszláv burzsoázia — hasonlóan a cseh és román burzsoáziához — a magyar nemzeti elnyomás visszatérésének veszélyét azért próbálta elhíttetni, hogy ezzel szítsa a nemzeti gyűlöletet és a burzsoá nacionalista erőket a Tanácsköztársaságra uszítsa.

A szomszédállamok burzsoáziája a magyar kommunisták nacionalista, integrációs törekvéseként tüntette fel azokat a föderációról szóló megnyilatkozásokat is, amelyek a Tanácsköztársaság vezetői, elsősorban Kun Béla részéről elhangzottak. A Tanácsok Országos Gyűlésén a külpolitikáról szóló határozati javaslat 7. pontját is így magyarázták. Ez a következőképpen hangzik: „A tanácsok kongresszusa, gazdasági életfeltételeinek biztosítása szempontjából ugyancsak helyesli a kormányzótanács minden intézkedését, amellyel szembehelyezkedik minden imperialista hódító és kiéheztető politikával. Kimondja azonban, hogy a felszabadított területek ama részeivel, melyeken a lakosság nem a magyar nemzethez tartozik, csupán föderatív közösségben kíván élni”. Ez a megfogalmazás a nemzetiségiek által lakott „felszabadított területek”-ről beszél. Ilyen eset a Tanácsköztársaság fennállása alatt csak Szlovákia egy részének felszabadítása volt. Ezzel kapcsolatban azonban két döntő körülményre is rá kell mutatnunk. Először is a Vörös Hadsereg ebben az esetben nem kezdeményezte a harcokat, hanem a megtámadott fél volt. Erre vonatkozóan Lenin „A proletárforradalom katonai programja” c. cikkében még 1916-ban azt írta, hogy a szocialista forradalom „Először egyetlen vagy néhány országban fog győzni, a többi bizonyos ideig burzsoá, vagy a burzsoá rendig még el sem jutott ország marad. Ennek sűrűlódásokra kell vezetnie, sőt más országok burzsoáziájának azt a közvetlen törekvését is ki kell váltania, hogy szétzúzza a szocialista állam győzelmes proletáriátusát. Ilyen esetekben a háború a mi részünkről jogos és igazságos, a szocializmusért, más népeknek a burzsoá elnyomás alól való felszabadításáért folytatott háború lenne”.¹¹ Típusát tekintve ez a háború az igazságos honvédő háborúnak éppen az az esete volt, amikor a megtámadott proletárdiktatúra jogos önvédelmi harcában az ellenség megsemmisítése érdekében saját határait átlépve hozzájárult a szlovák népnek a burzsoá elnyomás alól való felszabadításához.

¹¹ Lenin: Művei 23. köt. Bp. Szikra, 1951. 77. lap.

A másik lényeges körülmény pedig az, hogy a Szlovákia felszabadulása nyomán a szlovákiai nép által kikiáltott Szlovák Tanácsköztársaságot a magyar proletárdiktatúra vezetői meg sem kísérelték a Magyar Tanácsköztársasághoz kapcsolni egy föderatív államszövetségbe, sőt ezt még javaslat formájában sem vetették fel. Pedig számtalanszor hangsúlyozták, mint Kun Béla is a pártprogramról szóló előadói beszédében, hogy „... mint a föderatív köztársaság hívei, az egymással szövetséges tanácsköztársaságok rendszerére törekszünk a legteljesebb nemzeti és kulturális autonómiának, önkormányzatnak és függetlenségnek biztosításával”.¹² Tudomásul vették a szlovák nép döntését, hogy az egységes Csehszlovákiához kíván tartozni, azért is, mert a Magyar Tanácsköztársaság sem kívánta az 1918. október 28–30-án alakult Csehszlovák állam szétszakítását.

A Tanácsköztársaság föderációs törekvéseivel kapcsolatosan rá kell mutatnunk arra, hogy ez nem csupán a régi Magyarország nemzetiségeivel való föderációra irányult. Kun Béla a Nyugat-magyarországi Német Tanács ülésén 1919. május 20-án mondott beszédében kijelentette: „Mi minden percben készek vagyunk arra, hogy Német-Ausztria proletáriátusával egységes föderatív országot alkossunk. A mi célunk nem a nemzeti szeparatizmus, hanem a nemzetközi testvériesülése minden országok proletárjainak, a nemzetközi köztársaság”.¹³ Lenin „A nemzeti és gyarmati kérdéstről szóló tézisek bevezetése”-ben ugyancsak az összes szocialista országok föderációjának szükségességéről írt egyenesen abban az értelemben, hogy „A föderáció átmeneti forma a különböző nemzetek dolgozóinak teljes egységéhez”. „A Kommunista Internacionálé feladata ebben a tekintetben részint ezeknek a szovjetrendszer és szovjet mozgalom alapján keletkező új föderációknak a továbbfejlesztése, részint tapasztalataiknak tanulmányozása és ellenőrzése. Elismerve azt, hogy a föderáció átmeneti forma a teljes egység felé, egyre szorosabb föderatív szövetségre kell törekedni...”¹⁴ Kun Béla a pártprogram módosításáról szóló harmadik előadásában még félreérthetlenebb fogalmazással mondta: „A mi célunk egy nemzetközi szovjet köztársaság mint átmeneti forma a nemzetközileg megvalósított szocializmus egységes birodalmához”.¹⁵ A cél tehát a világförradalom által létrehozott szovjet világgöztársaság lett volna, melyben az összefogást mindenekelőtt a nemzetközi imperializmussal szembeni közös védelem szükségletei tették indokolttá. A legteljesebb proletárinternacionális volt tehát az, amit akkor is, ma is burzsoá nacionalisták nyilvánítottak magyar nacionalizmusnak. 1919-ben a nemzetközi munkáosztály és főleg a környező államok kommunista mozgalmi túlságosan gyengék voltak ahhoz, hogy a Magyar Tanácsköztársaságnak a végleges győzelemhez elegendő támogatást tudtak volna nyújtani, gyengék és felkészületlenek voltak ahhoz, hogy egy világförradalom kibontakozását előidézzék.

III.

A Magyar Tanácsköztársaság leverése után különleges helyzet alakult ki Dél-Dunántúl azon magyarlakta megszállt részén, melynek Jugoszláviához való csatolása kezdettől fogva kétséges volt. Amíg a proletárdiktatúra magyar földön tartotta magát, a Pécs környéki munkásság a Pécsi Szociáldemokrata Párt bal-

¹² MMTVD. VI. B. 18. lap.

¹³ Kun Béla: I. m. 315. lap.

¹⁴ Lenin: Művei 31. köt. Bp. Szikra. 1951. 141. lap.

¹⁵ Kun Béla: I. m. 290. lap.

szárnyához tartozó vezetőkkel az élén, a megszállás ellen harcolt és a polgári erők igyekeztek a megszállók védőszárnyai alatt meghúzódni. A Tanácsköztársaság leverése után a pécsi burzsoázia lett a megszállás ellenfele és a munkásság a megszállás meghosszabbításáért harcolt, hogy elkerüljék a fehérterrort. Itt azonban nem egyszerűen a szerepek felcserélődéséről van szó. A munkásság felhasználta azt a lehetőséget, hogy az ellenforradalom magyarországi győzelme után a szerb megszállók nagyobb működési teret biztosítottak a Szociáldemokrata Pártnak. A megszállók a terület annektálásának lehetőségét remélték attól, hogy a lakosság többsége nem akart az ellenforradalmi Magyarországhoz tartozni. Az éleslátású szocialisták Hajdu Gyula vezetésével felismerték ezt a szándékot és azt is, hogy a pécsi munkásság nagyon nehéz helyzetbe került. „Hajduék a megszállást szükséges rossznak minősítették, s csak addig a pillanattig kívánták, amíg a demokratizálódó Magyarországhoz vissza nem térhetnek” — így jellemzi ezt az álláspontot Babits András.¹⁶

A nehéz helyzetben azok tudtak helyes taktikát követni, akik nemcsak pécsi—baranyai szemszögből, hanem az össznemzeti szempontból próbálták a lehetőségeket és realitásokat áttekinteni. Súlyosan tévedtek azok, akik a fehérterrortól való félelmükben vagy más okok folytán a szerb annexió fenntartás nélküli híveivé váltak. Hajdu Gyulának ellene voltak az annexiónak, de Horthyék bevonulásának is. E kettősség abból fakadt, hogy egyrészt a proletárforradalomnak alárendelve kezelték a nemzeti problémát, másrészt nem váltak „emigráns illúziók” rabjává. Lenin: „Az önrendelkezés körül folyó vita eredményei” c. cikkében írta: „... a demokrácia követelését európai méretekben — most úgy kell mondani: világméretekben kell tekinteni, nem pedig elszigetelten...”¹⁷ A Tanácsköztársaság bukása után még volt remény a proletárdiktatúra visszaállítására. Ezért a szerb megszállás alatti forradalmi taktikázásnak, kivárásnak volt alapja. Később azonban a trianoni békeszerződés új helyzetet teremtett. Az a kísérlet, amely egy baranyai—bácskai szerb—magyar köztársaság létrehozására irányult elsősorban, azért volt halva született kísérlet, mert létrehozói nem voltak képesek nemzeti méretekben gondolkodni. Nem számoltak azzal, hogy olyan két nagyobb állam közé beékelt kisterület kiszakítása, amelynek lakói etnikai szempontból e szomszédállamok részei, a szeparatizmusra emlékeztetnek. Különösen lényeges azonban, hogy egy ellenforradalmi Magyarország és a burzsoáz Jugoszlávia között szocialista vezetésű kis köztársaság jugoszláv protektorátusként sem lehetett volna tartós, nem lehetett volna semmiféle demokratikus, még kevésbé szocialista kezdeményezés kindulási bázisa. Kétségbeesés és kapkodás, az át nem gondolt rögtönzés kétségtelen vonásai voltak megfigyelhetők a kikiáltás alkalmával is.¹⁸ Amit a szerb megszállástól várni lehetett, a Tanácsköztársaság visszaállítása reményeinek eloszlása után, csak egy lehetett: biztosítani a munkásosztály szervezett visszavonulását az ellenforradalmi csapatok bevonulása előtt.

¹⁶ Babits András: Pártharcok és munkásmozgalom Pécsen és Baranyában a szerb megszállás alatt. 1918—1921. A Magyar Tanácsköztársaság pécsi—baranyai emlékkönyve. Pécs, 1960. 73. lap.

¹⁷ Marx—Engels—Lenin a nemzeti kérdésről. Bp. 1965. 400. lap.

¹⁸ Vö. Babits András: I. m. 86—87. lap.

T A R T A L O M

Kosztolányi Dezső: Tanár az én apám	3
Pákolitz István: Versek	5

OKTATÁS — NEVELÉS

1970. a Nevelés Nemzetközi Éve	7
Dr. Bernáth József: Gondolatok René Maheu üzenetének olvastán	9
Vicssek András: Pályaválasztási munka a mohácsi gimnáziumban	12
Dr. Nagy Árpádné: 7. osztályos tanulók pályaválasztása	16
Dr. Kincses György: Fialat nevelők ankétja	23
Vallomások — vágyak — vélemények	28
Varga Elemér: Hogyan értékelem nevelőtestületem munkáját?	32
Varga Tibor: A pedagógusok továbbképzésének új rendszere	42
Dr. Ballér Endre: Olvasólámpa (III.)	47
Lukács József: Pedagógiai pályázatok I. rész	55

NÉPMŰVELÉS

Várady Géza: Hivatás és érdeklődés	59
Tomázi Ferenc: A népművelési intézmények segítsék a fiatalok pályaválasztását	62
Nagy László: Szakköri munka, pályaválasztás	65
Pál Ferenc: Kezdő népművelők a szigetvári járásban	68
Farkas Judit: Vallomás pályám kezdetéről	70
Békés Lajosné: Hivatásom: a népművészet ápolása	73
Eördögh János: Módszertani tanácsok az ifjúsági fúvószenekarok vezetéséhez	75
Banna Lajosné: A termelőszövetkezetek és a népművelés együttműködése a sásdi járásban	82
Bemutatjuk a szentlőrinci „Százszorszép” báb-együttest	85
Megyénk népművészei: Gusa Pál	87

MEDITÁCIÓ

Gondolatok a filmneveleésről (Cservény József)	89
A helyesírási osztág (Kocsis István)	90
Tizenötéves társadalmi vezetőség (Baló István)	93
Klub-könyvtárak — könyvtáros szemmel (Kereszturi József)	94

ISMERD MEG BARANYÁT

Dr. Komlósi Sándor: Adalékok a Magyar Tanácsköztársaság dél-dunántúli területének közoktatásügyéhez — — — — —	97
Hidas község 1918—19-ben (Honismereti szakkör munkája) — — — — —	103
Ravasz János: Szederkény község felszabadulása — — — — —	109
Miklósy Gyula: Pécsudvard művelődésügye az elmúlt 25 évben — — — — —	113
Glatt Márta: Magyarboly község története a felszabadulás óta — — — — —	115
Dr. Erdősi Ferenc: Adatok a baranyai kőbányászat közelmúltjából — — — — —	127
Timár György: Az ibafai iskoláztatás kezdetei — — — — —	130
TUDOMÁNYOS ÜLÉSSZAK A MAGYAR TANÁCSKÖZTÁRSASÁGRÓL	
(Dr. Tóth József) — — — — —	135
Rozs László: A Magyar Tanácsköztársaság történelmi jelentősége, hatása és tanulságai — — — — —	137
Fancsovits György: Pécsi-baranyai internacionalisták az oroszországi forradalmakban és szerepük a hazai forradalmak előkészítésében — — — — —	144
Dr. Molnár István: A Magyar Tanácsköztársaság a helyi sajtó tükrében — — — — —	149
Dr. Szita László: A gazdasági élet alakulása a szerb megszállás idején — — — — —	157
Sikfői Tamás: Az internacionalizmus és nacionalizmus problémái 1918—1921 között Dél-Dunántúlon — — — — —	165

70-8552 Pécsi Szikra Nyomda — F. v.: Melles Rezső
Megjelent 900 példányban
Felelős kiadó: Lippenszky István